

VICTOR RUSU-CIOBANU

FIUL ADOPTIV

EDITURA

ALBATROS

*Coperta: **AUTORUL***

VICTOR RUSU-CIOBANU

FIUL ADOPTIV

EVOCARE ISTORICĂ

EDITURA ALBATROS

Volumul „Fiul adoptiv“, ca și „Dacia felix“ apărut în 1968, face parte din același ciclu de evocări istorice dedicate memoriei împăratului Traian.

Aria tematică cuprinde perioada celui de-al doilea război daco-roman (105—107 e.n.) și perioada de pace care i-a urmat, cu implicațiile inerente în viața celor două popoare.

Dacă partea întâi a ciclului se ocupă cu desfășurarea războiului pe teritoriul Daciei și poate constitui un volum de sine stătător, în volumul „Fiul adoptiv“ acțiunea se petrece la Roma iar eroul central este căpetenia dacă — Ariort.

Pentru cei care n-au citit „Dacia felix“ iată o scurtă introducere în temă :

Chiar de la începutul ostilităților, tribunul Lucius Longinus cade prizonier și este închis ca ostatic de preț în cetatea sfetnicului regesc Diaies. Aya, frumoasa fiică a lui Diaies se îndrăgostește de tânărul prizonier, motiv de a refuza peștorii veniți în cetate cu prilejul sărbătorii culesului viilor. Unul dintre aceștia — Ariort, tânăr falnic și iute dîn fire, jignit de refuzul Ayei, cere să-l vadă pe romanul

prizonier și după un violent schimb de cuvinte îl rănește grav.

Ingrijit și ajutat în ascuns de Aya, Longinus evadează și ajunge în tabăra romană, iar în primăvară se întâlnește cu Ariort pe câmpul de luptă. Învins în această confruntare, Ariort este rănit grav și pierde un ochi, dar Longinus îi cruță viața și-l lasă liber.

În Sarmizegetusa asediată de romani, Decebal înmânează însemnele puterii viteazului Ariort și-l trimite să strângă noi rezerve de luptători în afara cetății, dar moartea regelui și căderea Cetății de scaun zădărnicesc strădaniile lui Ariort. În același timp, tribunul Longinus se îndreaptă în fruntea unui detașament spre muntele „Cogheonul“ unde speră s-o regăsească pe Aya.

Cu acest episod se încheie primul volum, urmînd ca firul evenimentelor să-și afle continuarea în volumul de față.

AUTORUL

Motto

Nunc est bibendum
(Și acum să ne veselim,
să bem)

Culegînd din fugă mirezmele pajiștilor, dumbrăvilor. livezilor, vîntul montan părea că-și păstrează întregul elan pentru întinderea nesfîrșită a mării, unde avangărzile sale străvezii, minînd către apus turmele speriate ale valurilor, au și început să smulgă și să spulbere spuma de pe coamele lor.

În năzuința sa către mare, vîntul, sîciit de obstacolele puse în cale, mătura de-a curmezișul marele drum pietruit — Via Flaminia, care venea dinspre miazănoapte spre Roma.

Năpustindu-se în pinii străvechi, negri și noduroși, plantați de-a lungul șoselei, îi scărmana vijelios, înecînd în freamătul cetinii lor zgomotul a mii de pași, țacănitul copitelor, uruitul roților. Umfla mantiile călăreților, flutura penajele căștilor, zburlea coamele cailor, smucea din mîinile stegarilor acvilele și semnele de cohorte, lipea tunicile de corp îngreunînd mersul, pocnea în covîltirele carelor cu poveri.

Zburînd pe deasupra oștirii, lungite în mersul ei pe mile* întregi, smulgea din vuiet și freamăt crîmpeie de cîntece ostășești, sunete de trîmbițe, zăngănit de arme, vorbe de duh, voioase, pline de bucuria întoarcerii, pline de așteptarea desfătărilor fără număr. Și peste toate, freamătul maiestuos al pinilor răvășiți de neobosita putere a vîntului în goană peste șosea, în aceleași rafale lungi, aceleași scurte potoliri.

Numai oamenii, cu ale lor, erau mereu alții. Pe același drum au mărșăluit cîndva legiunile lui Marius, ale

* Mila romană = 1479 metri

dușmanului său de moarte — Sylla, ale lui Pompeius și Caesar. Peste aceste pietre au răsunit cândva pașii armatei de gladiatori și sclavi ai legendarului Spartacus și ai atîtor alți conducători de oști, mereu alții.

Nu mai era mult pînă la Roma, după cum nici soarele, coborînd într-o apoteotică învălmășire de nori, nu mai avea mult pînă să asfințească. Razele piezișe aprindeau roșul cald al tulpinilor de pini, învăluind firea întreagă într-o diafană lumină aurie.

Din cauza lipsei corăbiilor, căci flotele din Mare Nostrium se aflau în porturile Asiei și Africii, legiunile care au luptat în Dacia au trebuit să ocolească Adriatica, așternîndu-se la drum prin Singidunum, Noviodunum, Aquilea, Bononia. Aproape treizeci de zile le-au trebuit ca să ajungă pînă la Roma, la triumful lor și al lui Traian. De altfel, tot drumul acesta, lung, pe alocuri anevoios, era asemănător unui triumf. Campînd în preajma orașelor, răsfățați de senatele provinciale și consiliile orașenești, fericiți că nu mai este nevoie să se ostenească în fiecare seară cu săparea șanțurilor și înălțarea valurilor de pămînt, după cum s-au ostenit în Dacia, ca să se poată odihni în oarecare liniște, oștenii s-au grăbit cît au putut. De-a lungul întregului traseu ovațiile nu mai conteneau, mai ales în provinciile megieșe cu Dacia, în Moesia, Illyria, Pannonia, locuitorii jubilau la gîndul că de acum satele și orașele lor nu vor mai fi amenințate, că agoniseala, libertatea și chiar viața lor nu vor mai depinde de bunul plac al năvălitorilor. Peste tot, oficialitățile ordonau slujbe de mulțumire, înălțau altare, puneau pietre votive în cinstea marelui și bunului Iupiter, atotrăzbuătorului Marte și a augustului cezar, imperator Marcus Ulpius Nerva Traianus. Populațiile din drumul lor se întreceau în procurarea hranei și a furajelor pentru oștire, știind că această contribuție, oricît ar fi ea de apăsătoare, îi va despăgubi cu vîrf și îndesat în anii de pace ce vor urma.

De la jumătatea drumului, împăratul însoțit numai de statul său major, părăsi armata, ajungînd cu două zile înaintea ei la Roma, mai bine zis la cîmpul lui Marte, unde se instalează într-un cort. Tradiția și legea

nu-i permiteau unui conducător de oști să pătrundă în incinta cetății, decât după concedierea armatei și depunerea insignelor de general.

Prin apropiere, tot în afara zidurilor, se afla templul zeiței războiului, Bellonae, nedespărțita tovarășă a lui Marte. Pe altarul acestui templu, învingătorul dacilor depuse cererea de a-și sărbători triumful, adresată senatului, urmînd ca preotul și preoteasa Bellonei să mijlocească între el și forul suprem al statului. De la Caesar încoace aceste obiceiuri și-au pierdut semnificația, la origine profund republicană, care puneau stavilă, în ascensiunea unor conducători de oști ambițioși, către tiranie. Traian, deși era stăpînul absolut al statului roman, poate mai mult decât alți cezari, dorea să-i redea obiceiului străvechia strălucire.

Nu toate oștile care luaseră parte la cucerirea Daciei se îndreptau către Roma. Legiunea a XIII-a Gemina, bunăoară, fusese lăsată în Apulum, oraș situat în inima noii provincii Dacia. De asemenea, multe cohorte din alte legiuni, precum și multe unități auxiliare ale aliaților, s-au reîntors în garnizoanele lor înșirate de-a lungul Danubiului, sau la granița de nord-est a imperiului, învecinată cu vastele teritorii împădurite și pline de smircuri ale semințiilor germanice libere. Numai de dragul triumfului Traian n-ar fi îndrăznit să-și retragă oștile de la hotare. Luase cu el pretorienii și corpurile de elită italice, adăugîndu-le un mare număr de oșteni care s-au distins în luptă, formînd din ei cîte două cohorte alese pentru fiecare legiune.

În seara aceea vîntoasă a zilei a VII-a înaintea Idelor lui Iunie, în freamătul răscolitor al pinilor seculari, oastea celor aleși intra în cantonamentul pregătît din timp, cu grijă și minuțiozitate de către tribunii militari și edilii Romei.

La lumina puțină a soarelui roșu, imens și turtit, care apunea dincolo de fluviu, unitățile, dirijate de curieri călări, intrau în lagărul imens, ocupîndu-și locurile destinate fiecăreia.

Pentru ostașii care au petrecut ani în șir în provinciile imperiului ori pe teritoriile barbarilor, a campa în

preajma Cetății Eterne era o mare desfătare, pentru unii cu totul nouă, neîncercată, pentru alții — reîmprospătarea plăcerilor al căror gust se ștersese cu timpul. Văzîndu-și de treabă, ei aruncau din cînd în cînd priviri curioase, pline de nerăbdare, către imensul oraș, ale cărui ziduri, turnuri, edificii și monumente încă mai sclipeau în razele piezișe.

Nu se știe prin ce miracol, zvonul despre al doilea triumf asupra dacilor, precedase sosirea lui Traian la Roma, le-o luase înainte pînă și curierilor săi, sosiți încă din ajunul Calendelor lui Iunie.

Cînd trupele au sosit la Roma, orașul era de pe acum tixit de lume adunată aici din localitățile aflătoare la o depărtare de trei-patru zile. Pe marile drumuri, ce se adună aici din patru zări : Via Appia, Latina, Praenestina, Tiburtina, Nomentana, Salaria, Flaminia, Cassia, Clodia ca și pe drumul fără pulbere al Tibrului, cel bogat în ape, provincialii nu încetau să sosească, găzduind la rude, prieteni, cunoștințe, sau închiriîndu-și un colțișor la nevoiașii Romei, înghesuți și așa în micile cubicule ale caselor insalubre. Cei mai înstăriți trăgeau la hanuri de tot soiul, de la cele mai mizerabile și deochiate spelunci din cartierele rău famate : Subura și Porta Capena, pînă la cele mai scumpe, situate în vecinătatea cartierelor selecte. Și pentru că astfel de aglomerări provocau, de obicei, dezordini, dînd apă la moară răufăcătorilor și pungășilor, edilii au poruncit gardienilor să scoată afară din oraș pe toți acei care la căderea nopții s-ar afla în străzi și piețe. O dată cu sosirea armatei, gărzile primiră poruncă severă de a nu lăsa să intre în oraș decît persoane oficiale și acei cetățeni care puteau dovedi că au unde trage la noapte.

Cei mulți, nevoiași fără trecere și bani, își petreceau nopțile în cîmp. Țăranii și colonii din Campania, păstorii pe jumătate sălbatici de la poalele munților Sabini, sau de pe malurile lacului Fucinus, locuitorii Ostiei și pescarii de pe țărmul mării, poposeau afară, sub marele cort al cerului spuzit de stele, cinau în jurul focurilor de

vreascuri, dormeau sprijinindu-și capul pe bocceaua în care aveau, păturită cu grijă, tunica albă, de zile mari.

Dacă cineva s-ar fi uitat de pe o înălțime spre Ostia ori Tusculum, către Praeneste sau Tibur, spre Veii sau Nomentum, ar fi văzut peste tot, ca pe un cer răsturnat, mii de luminițe, în unele locuri mai dese, în altele, acolo unde prezența vilelor, grădinilor și templelor nu permitea camparea, mai rare. Înspre apus, mijind prin abureala ușoară a Tibrului, dincolo de Via Campana, erau cele mai multe lumini. Numai dealul Ianiculum, cu vestitele-i grădini, părea o insulă întunecată. În dreapta lui, însă, luminile apăreau din nou, ba se și suiau pe coasta colinei Vaticanus, lăsând în fața acesteia un gol, acolo unde se afla teatrul lui Nero. Spre miazănoapte de acesta, cam în dreptul lui Via Triumphalis, focurile se opreau brusc ca în fața unui domeniu interzis, străjuite de o linie rară și dreaptă de luminițe, pe semne, făcliile vigiliilor postați pe marginea drumului. Dinspre răsărit, în dreptul porților Collina și Viminalis, în jurul cazărmii pretoriene și dincolo de ea, erau mult mai puține focuri. La poalele colinelor Esquilin și Caelius precum și pe cîmpurile dintre șoselele Praenestina, Latina și Appia, focurile de popas se întindeau pînă pe sub zidurile orașului.

Precedată de doi sclavi cu făclii, o lectică, purtată de alți opt, coborî pe Vicus Iugarius, strada ce ocolește Stîncă Tarpelană și se opri în dreptul scării care urcă la templul lui Iupiter Capitolinul.

Doi bărbați în haine somptuoase, coborîră și poruncind purtătorilor să-i aștepte, urcară încet cele o sută de trepte. Recunoscînd în unul dintre ei pe senatorul Caius Caecilius Plinius Secundus, fostul consul, ostașii străjeri îi lăsară să intre.

Vizitatorii nocturni se îndreptară către marginea dinspre Tibru a platoului și unul din ei, tot oprindu-se și privind înapoi, spre templu, zise :

— Niciodată nu mă voi sătura privind acest edificiu magnific. Mai ales noaptea, marmora asta imaculată, imaterială, iradiază lumina ei proprie. Nu e așa, Plinius?

— Așa e Apollodor, numai că lăcașul sfânt al lui Iupiter Pater e atât de mare că nu sînt în stare să-l cuprind cu ochii; totuși, să-ți spun drept, îl prefer scaldat în razele lunii.

— Zeița farmecelor nocturne, răspunse rîzînd Apollodor, poleind cu argint marmora, înăsprește umbrele și face să dispară în abisul lor detaliile diafane.

Admirară un timp în tăcere neasemuita priveliște.

Marea buclă a rîului, ocolind cîmpul lui Marte, se apropia la distanță mică de dealul capitolin, dar respinsă de malul stîncos, cotea din nou spre apus, pierzîndu-se în întuneric. Părea un balaur uriaș cu spinarea acoperită de solzi lucitori. Balansarea zecilor de corăbii, a sutelor de bărci, tremurul neconținut al felinarelor de bord, șerpuirea reflexelor în apa neagră ca smoala, dădeau acea părere de ființă fantastică, care-și joacă mușchii ascunși sub crusta-i mișcătoare.

— N-am fost niciodată într-o cetate asediată, zise Apollodor, dar, nu știu de ce, mi se pare că așa ar fi trebuit să arate.

— Nu ești departe de adevăr. Și acesta este un asediu. Poimîine în zori, asediatorilor li se vor deschide porțile. Focurile acestea nenumărate, la care cei veniți din împrejurimi își fierb polenta* și se încălzesc în răcoarea nopții, orașul acesta imens, care adăpostește un milion de oameni plini de toane și poftă, sînt grăitoare. Ei nu înțeleg să renunțe la puținul ce-l au: darurile și distracțiile. Dacă grație dacilor învinși ei vor fi scutiți de impozite, pentru un timp, și vor căpăta mîncare gratuită, asta nu înseamnă că vor renunța la sîngele captivilor daci. Ai contribuit și tu, Apollodor, la dezastrul acestui popor viteaz, construind acea minune arhitecturală — podul peste Danubiu. Dar să lăsăm asta. Nu te-am adus aici ca să discutăm chestiuni grave, care de altfel ne depășesc, totuși trebuie să mai adaug ceva. Primul

* Polenta — terci din făină de orz uscată la foc

lucru care îi face pe toți oamenii aceștia să se adune la Roma este dărnicia cezarilor, al doilea — dorința firească de a se distra și abia în al treilea rînd — obiceiul, datina, spiritul de comuniune al acelora de același sînge și neam. Cea mai bună dovadă că nu greșesc stă în faptul că la pseudo-triumful lui Domitian, cezarul care n-a fost biruitor în nici unul din războaiele purtate prin generali săi, la Roma s-a adunat tot atît de multă lume, dacă nu și mai multă.

— Mă mîndresc cu prietenia ta, nobile Plinius. A te asculta, a-ți urmări logica, a-ți admira puterea de pătrundere în miezul lucrurilor, este pentru mine o cinste mare și un nebănuit noroc.

— Îmi place și mă uimește modestia ta. Deși îmi ești superior, căci ești un mare creator, mă admiri pentru erudiția mea, pe care o datorez în întregime dispărutului meu tată adoptiv și memoriei cu care natura m-a înzestrat din belșug. Nu sînt decît un demnitar meticulos care se bucură de favorurile celui mai bun dintre cezari, ca și tine de altfel.

— Abia aștept să se termine triumful ca să-i prezint augustului planurile de pe acum elaborate ale edificiilor, pe care plănuiește să le înalțe.

— Mi-e teamă că va trebui să te înarmezi cu răbdare. Serbările triumfului cer încordarea tuturor forțelor trupesti și sufletești; augustul va fi foarte ostent. Și pentru mine, de mîine începe un șir de zile pline de oboseală și griji. De poimîine se va distra numai poporul, toți acei, însă, care dețin o funcție în stat vor avea de lucru pînă peste cap.

Vîntul care bătea cu atîta înverșunare de trei zile, se molcomi de tot. Torțele străjerilor și flăcările din urne, din fața templului, ardeau liniștit. Luminițele din jurul Romei se micșorau ca număr, se stingeau pe măsură ce pelerinii, osteniți de drum, adormeau. Urcau valuri de răcoare dinspre rîu.

— Să mergem, Apollodor! S-a făcut tirziu și e cam frig. Am o sănătate atît de șubredă...

La al doilea ceas după răsăritul soarelui, Traian, urmat de generali și demnitari, merse pe jos la templul Belonei. Șapte dintre cei mai venerabili senatori îl salutară în numele Senatului și poporului roman și-i înmînă actul prin care, pentru victoria sa mare, era autorizat să-și serbeze triumful în „Pomerium“, incinta sacră a Romei.

După ce primi felicitările asistenței, Traian, urmat doar de generalii săi, plecă să inspecteze trupele.

Cohortele îl așteptau aliniate în Cîmpul lui Marte și uralele tumultuoase, pline de voieșie, îi umplură inima de mîndrie și recunoștință.

Adresîndu-și cuvîntul oștirii, Traian încheie astfel :

— Ostași, acum un an, înainte de marea luptă cu dacii, v-am vorbit, sfătuindu-vă să fiți curajoși și disciplinați, făgăduindu-vă victoria. Toate s-au împlinit după cum am dorit. Dacia a devenit provincie romană. Mîine vom intra în incinta sacră a Romei și vom păși sub bolțile arcului de triumf. Toți locuitorii Romei și mulțimea cetățenilor sosiți din întreaga Italie, vă așteaptă ca să vă mulțumească pentru dîrzenia cu care ați apărut granițele imperiului și curajul de care ați dat dovadă cucerind o provincie nouă. Mîine vom aduce sacrificii lui Iupiter Capitolinul și lui Mars Ultor și le vom mulțumi pentru că în acest război au fost mereu alături de noi. În zori de zi vă aștept în fruntea cortegiului triumfal.

— Vivat, Traian imperator, vivat, vivat ! îi răspunse armata într-un glas.

După ce ecoul uralelor se stinse în văzduh, împăratul se întoarse în cortul său pentru a prezida consiliul imperial, iar oștirea se apucă febril de pregătiri.

Darea de seamă prezentată împăratului la ședința consiliului, privitoare la repartizarea banilor proveniți din prăzile luate în Dacia, întrecu orice așteptări.

După scăderea soldelor și darurilor oferite armatei cu generozitate, a enormelor cheltuieli pentru sărbătorirea triumfului și a sumelor rezervate lucrărilor edilitare la

Roma și în imperiu, excedentul rămânea uriaș. La propunerea împăratului, consiliul votă o dispoziție prin care toți cetățenii plebei erau scutiți de plata impozitului pe un an și căpătau, pe deasupra, o donație de șase sute cincizeci de denari fiecare.

După aceea i-au fost aduse câteva monede noi, bătute cu ocazia victoriei. Privi cu atenție reprezentările alegorice de pe reversul fiecăreia. Pe un sesterțiu era înfățișată zeița Victoria, ținând un scut pe care scria DACIA VICTA (Dacia învinsă). Cu privirea înnegurată de amintiri, Traian se uită lung la efigie, punind-o apoi pe tava ținută de sclav, zise fără să se adreseze cuiva anume :

— Cît de simplu rezolvă artiștii lucrurile complicate.

Cînd a venit vorba despre jocuri și lupte de circ, prefectul Romei ceru ca această chestiune să fie discutată la urmă. Traian pricepu că Licinius Sura nu dorește să discute despre asta de față cu toții și o amină.

După ce termină cu Nepos, senator foarte meticulos și grav, care avea în subordine pe toți libertzii și sclavii tezaurului de stat, după ce dădu porunci noi comandanților cohortelor pretoriene și prefectilor navali ai porturilor din Ostia, împăratul le porunci să plece, oprindu-i doar pe Licinius Sura, Plinius și Trebonius Rufinus.

— Acum, cînd am rămas numai noi, vorbește, zise Traian.

— Auguste, în scrisoarea ta, din decembrie al anului trecut, anunți senatul că din pricina mulțimii captivilor daci, ai de gînd să arunci în arenă cîteva mii din aceștia care împreună cu gladiatorii de meserie să fie zece mii. Vestea s-a împrăștiat încă de pe atunci și plebea este în delir. Te ovaționează și te preamăresc cu orice prilej, pretutindeni, subliniind că nu în zadar senatul și poporul roman ți-au oferit titlul rar de „optimus princeps“.

Licinius Sura tăcu, urmărind efectul vorbelor sale, iar Trebonius Rufinus, om de mare curaj și rară sinceritate, folosindu-se de tăcerea amîndorura, zise :

— Să nu confundăm lucrurile Licinius. Acest titlu i-a fost acordat augustului pentru marea lui bunătate față de supuși. Sclavii sînt și ei supușii săi și a-i ucide cu miile nu este uman.

Privindu-l lung, Sura îi răspunse fără răutate :

— Dacă nu te-aş cunoaşte cum te cunosc eu, aş crede că ai devenit adeptul celui Iisus Nazareteanul, crucificat în timpul împăratului Tiberius şi a cărui sectă ne dă mult de furcă cu indolenţa şi absurditatea concepţiei ei. Tu ai mai pledat în public, sub Domitian în favoarea lui Iunius Mauricus, duşman înverşunat al luptelor de circ.

— Asta n-o mai ştiu, zise Traian binedispus. Lumina-ţi-mă şi pe mine !

— Auguste, răspunse Rufinus, povestea e de pe vremea lui Domitian şi Licinius nu-şi mai aduce aminte bine cum a fost. Despotul m-a exilat atunci în neînsemnatul oraş Vienna, al Allobrogilor din Galia, unde în calitate mea de duumvir am abolit luptele de gladiatori şi jocurile atletice pe motiv că ele corup moravurile populaţiei şi o fac mai turbulentă. Pîrît şi tras la răspundere în faţa Senatului pentru depăşire de autoritate, am fost apărut în lipsă de Iunius Mauricus, om de o mare fermitate de caracter. Terminîndu-şi pledoaria, acesta a spus : „Aş fi vrut chiar ca jocurile şi luptele singeroase să fie suprimate la Roma“.

— Dar tu, Plinius, ce părere ai în această chestiune, întrebă Traian ?

— Auguste, am fost atunci de faţă în Senat şi am tăcut din prudenţă, deşi părerea mea era formată de mult. Jocurile de pe urma cărora jumătate din atleţi zac cu şira spinării frîntă şi doi din trei gladiatori nu se mai ridică de pe nisip, nu fac decît să pervertească moravurile provincialilor, trezind în ei instinctele singeroase, după cum şi jocurile din Roma strică moravurile întregii lumi. Totuşi, viciile celor din Vienna sînt închise între zidurile ei, cită vreme ale noastre se împrăştie mult mai departe. Chestiunea trebuie privită din latura ei civică, deoarece într-un corp politic, ca şi într-un trup omenesc, boala cea mai periculoasă este aceea care vine de la cap*.

* Gînduri surprinzătoare pentru epoca aceea, mărturisite în scrisoarea a XXIII-a a lui Plinius către Sempronius Rufus.

— Ce instructiv este să stai de vorbă cu prieteni luminați, zise Traian cu seninătate. Acum să ne întoarcem la sclavii noștri.

— Auguste, reluă Sura, te rog să ne ierți că ne-am abătut, făcându-te să-ți pierzi timpul prețios. Dintre toți dacii trimiși la Roma, am reușit să alegem câteva mii de voinici maturi, lăsând de o parte pe cei mai tineri, așa cum ne-ai poruncit.

— Într-adevăr așa am spus, căci sînt mai maleabili și se vor adapta mai ușor noilor condiții de viață. Totuși, despre ce este vorba ?

— Nici un mijloc cunoscut laniștilor și instructorilor de gladiatori nu a reușit să-i convingă ori să-i silească să lupte între ei. Rufinus, căruia îi repugnă treaba aceasta, și Plinius îmi sînt martori că nici biciul, nici vergelele înroșite în foc, nici înfometarea și însetarea, nici măcar promisiunea îmbunătățirii condiției lor mizere nu i-au convins. Oamenii pe care i-am pus să supravegheze operația, pînă la urmă s-au infuriat pe laniști și instructori și pe mulți i-au pedepsit. Nu știam cum să descurc povestea aceasta și după multă chibzuință, am socotit că va trebui să le dăm dacilor adversari din alte neamuri, ba chiar pe gladiatori și încă dintre cei mai buni, căci dacii disperați, dirji și vînjoși ar putea să triumfe peste tot, ceea ce nu intră în socotelile noastre.

Traian asculta cu privirea ațintită undeva departe, apoi răspunse cu un ușor tremur în glas :

— Simt crescînd în mine mîndria că am astfel de sfătuitori luminați și prudenți și n-aș vrea să mă judecați greșit. Îmi plac foarte mult luptele în arenă, dar numai între oameni de meserie, între gladiatori, acești aventurieri neînfricați ai riscului, cărora viața fără primejdie li se pare searbădă și care atîta cît trăiesc, gustă cu savoare admirația mulțimii. Îmi repugnă măcelul fără sens cu hecatombele lui. Îi prefer pe daci vii, căci sclavii morți nu ne sînt folositori la nimic, dar din păcate plebea nu judecă așa. Poftele sutelor de mii de oameni buclucași, plini de toane, pe care le-am altoit timp de secole tot noi — conducătorii, trebuie satisfăcute. Și nu numai ei ne vor judeca ci și atîția senatori, cavaleri, oa-

meni bogati și influenți, cu tot alaiul lor imens de clienți. Ne vor judeca și mulți dintre libertii cu funcții la stat, pînă și unii sclavi. Ca să nu mai pomenesc de femei, care în frunte cu Marea Vestală se prăpădesc după spectacolele singeroase. Credeți-mă, prieteni, vremea reformelor în acest domeniu nu a sosit încă.

— Atunci ce e de făcut, auguste ?

— De ce-mi cereți mie dezlegarea ?

Văzînd că-și pleacă capul, plictisiți și sîcîiți de acest impas, Traian se sculă, dîndu-le de înțeles că sfatul a luat sfîrșit. Trecînd lîngă Sura, îi cuprinse umerii și-i zise încet :

— Nu trebuie să fie neapărat mulți, cine o să-i numere ? Împarte dacia la cît mai multe arene. La nevoie, îmbracă tîlharii și ucigașii condamnați în haine de daci și trimite-i cu arme neascuțite împotriva fiarelor sălbatice ; vom scăpa mai ușor de ei. Și-apoi, gîndiți-vă, inventați ceva, apelați la imaginația voastră ! După cum văd, dacia, pînă și învinși, ne dau de furcă ; totuși îi prefer vii, căci am nevoie de ei.

.

De cum s-a crăpat de ziuă, zeci de mii de cetățeni s-au îndreptat către porțile Romei, de astă dată larg deschise oricui. Acei care cunoșteau desfășurarea procesiunii, nu s-au mai ostenit să se înghesuie la porți și s-au oprit la circul Flaminius, aflat în afara zidurilor, ocupînd pînă la refuz marele amfiteatru. Acei care n-au mai găsit loc în circ, s-au adunat de-a lungul drumului cotît care trece pe lîngă teatrul lui Balbus, pe lîngă porticul Octaviei și teatrul lui Marcellus. Și aici, ca pretutindeni pe traseul cortegiului triumfal, totul fu ocupat pînă la ultimul locșor.

În incinta zidurilor era și mai greu de găsit un loc pe marginea drumului, cu atît mai mult undeva sus — pe acoperiș, terasă ori în arcadele clădirilor, așa că mulți dintre cei sosiți de la țară se împrăștiară prin străzile înguste ale orașului, cu speranța de a răzbi undeva, de

unde ar fi putut vedea cortegiul. Dar peste tot, unde străzile dădeau în marile artere, imbulzeala era atât de mare încît, renunţînd, oamenii umblau prin oraş căscînd gura la temple şi edificii. Pînă la urmă se adunau şi ei undeva în Forum Boarium, Forum Olitorium, pieţe vaste, în trecut — tirguri de vite şi de legume, cărora li se păstrasera doar numele şi prin care, după datină se scurgeau cortegiile triumfale.

Dar cel mai vast loc, care putea cuprinde peste un sfert de milion de spectatori era Circul Maximus şi pentru că procesiunea triumfală trecea şi prin el, gema de lume venită încă din ajun ca să ocupe locurile cele mai bune.

Marea urbe fremăta de mulţimea spectatorilor sosiţi de pretutindeni şi în lumina încă puţină a dimineţii, o rumoare continuă se întindea deasupra ei ca o poală uriaşă de cort.

Pe Via Sacra care străbate forumul roman de la templul Sacrae Urbis, vatra străvechei Rome, şi pînă la templul lui Saturn, accesul cetăţenilor de rînd nu era permis. Cordoane masive de pretorienii blocau acest traseu, iar sclavii imperiali, frumos îmbrăcaţi, controlau tesserile din plăcuţe de os ale celor invitaţi.

În părţile mai largi ale acestei străzi cotite se aflau tribunele oficiale pentru tot ce avea Roma mai ilustru, mai influent şi mai bogat : Marea Vestală cu cele şase preotese ale ei, senatorii cei mai bătrîni, foştii consuli, guvernatori şi pretori, oratori, scriitori, poeţi, artişti şi actori celebri ; augustali — curteni a căror singură ocupaţie era de a înfrumuseţa cortegiile şi ospetele împărăteşti ; oameni noi : mari proprietari, armatori, negustori, cămătari a căror lipsă de strămoşi iluştri era compensată de sacii grei cu bani.

Sclavii favoriţi ai tuturor acestora şi libertii cu importante funcţii de stat, fără a avea loc în tribune, se aflau printre cei privilegiaţi, aciuîndu-se sub arcadele edificiilor, pe acoperişuri, terase şi în toate locurile înalte de unde puteau vedea bine cortegiul.

De-a lungul întregii Via Sacra, începînd de la splendida fîntînă Meta Sudans, pînă la scările ce urcă la Ca-

pitoliu, erau plantați stâlpi înalți, auriți, cu vulturi în vîrf, cu trofee decorative bătute la mijloc. De la unul la altul, de-a curmezișul străzii, atîrnau ghirlande de verdeață cu jerbe de flori.

Urcînd pe tribună, Rufinus privi în jurul său și ză-
rindu-i pe Plinius și Apollodor, discutînd cu Tacitus și
Caninius, se apropie de ei plin de voie bună.

— Salve, prieteni ! Ați auzit noutatea ?

— Care ?

— Împăratul i-a interzis apa și focul Romei lui Ma-
rinus Priscus.

Pe fețele tuturor se întipări o uimire vie.

— În sfîrșit, zise Apollodor, am și eu o satisfacție.
Cit sînge rău mi-a făcut acest sperțar.

— Oho ! exclamă Tacitus. Cursul istoriei se schimbă.

— Prin urmare l-au dibuit, adăugă Plinius. De fapt,
ultimul cărauș din Urbe știa cine este Priscus, însă ni-
meni nu putea dovedi nimic.

— E atît de abil, zise rîzînd Rufinus, că ar fi în
stare să străbată pe jos, fără mîncare și băutură, acele
o sută de mile fatale, de interdicție, din jurul Romei.

— Pînă acum, nici unul dintre acei cărora li s-au in-
terzis apa și focul Romei, nu a scăpat, zise poetul Cani-
nius. Cînd s-a întîmplat asta ?

— Aseară, Augustul a primit printr-un curier o scri-
soare. O citi el însuși și nu a spus nimănui nimic. După
asta porunci să-i fie adus Priscus cu dările de seamă
asupra aprovizionării Romei. L-am asistat, Sura și eu.

— Ah ! exclamă pentru a doua oară Tacitus. Va să
zică nu degeaba ți-a mers vestea de om incoruptibil ?
Să nu te dezminți niciodată ! Pe Moneta, mama muze-
lor ! împăratul a avut inspirație divină.

Apollodor nu-și găsea astîmpăr de bucurie.

— Pentru mine, exclamă el, ziua de astăzi este un
dublu triumf. În sfîrșit, voi primi materialele la timp
și cred că vor fi de calitate bună.

— Rufinus, întrebă Plinius, pînă la urmă cum a ră-

mas cu dacia și participarea lor la luptele din arenă ?
Tu și Sura ați găsit vreo ieșire din impas ?

— Am procedat așa cum ne-a sugerat augustul. Tot el e mai deștept decât noi toți laolaltă. Participarea dărilor la lupte va fi redusă, după posibilități și va consta mai ales în lupta împotriva fiarelor sălbatice. Cîteva sute de captivi, dintre cei mai voinici, vor lupta în arenă, dar nu între ei, ci împotriva gladiatorilor de meserie. Acum, vă las ! Mă așteaptă calul în strada Cămătarilor. Trebuie să ajung cortegiul în drum. Salut !

Privindu-l cum coboară de pe tribună, salutînd în dreapta și în stînga, Apollodor zise :

— Dacă toți demnitarii romani ar fi drepecți, cinstiți și inimoși ca Trebonius Rufinus, viața în imperiul roman s-ar aseămăna cu aceea din Grădinile Elizee.

Plinius îi răspunse rîzînd :

— Ar fi plictisitor să trăiești într-o lume în care virtuțile n-ar fi avut preț, nu crezi ? În lipsa răului, cine ar fi apreciat binele ?

.....

În cortul imens și luxos, de față cu cei mai înalți dregători și generali, preoții lui Iupiter Capitolinul, urmînd ceremonialul fastuos, îl îmbrăcară pe Traian în veșmintele marelui zeu, aduse din tezaurul templului. Îl încălțară cu sandale aurite, îi puseră „tunica palmata“ și-l înfășurară cu „toga picta“. Înminîndu-i însemnele de imperator — coroana de lauri din aur masiv, sceptorul-toiag din fildeș cu vulturul de aur în vîrf și ramura de laur, cizelată și ea din aur, preotul cel mare rosti formula consacrată :

— Fii modest în magnificența ta, auguste cezar ! Senatul te-a investit cu titlul de imperator nu pentru ca să-ți îndrepecți puterea împotriva, ci pentru binele poporului roman. În fața porților sacrului Pomerium, în care se află tot ce este mai de preț neamului latin, leapădă-te de gînduri trufăse, dacă le ai ; ascultă, fără a te minia, pe toți acei care te vor judeca pentru lipsurile tale, iar pentru ca laudele aduse ție să nu-ți îmbete orgoliul cu deșertăciunea lor, adu-ți amînte că ești muritor !

Cu aceste cuvinte, luind de mână un om cu părul și barba albe, îmbrăcat într-o tunică lungă, imaculată, adăugă :

— Slavul acesta umil te va urma în drum spre Capitolu și-ți va aduce aminte ceea ce eu, în numele poporului roman, ți-am spus aci.

La al doilea ceas după răsăritul soarelui, cerul, pînă acum piclos deasupra văii Tibrului și a mlaștinilor Campaniei, se limpezi de tot. Calde și ușoare adieri, rămășițele vîntului care a bătut cîteva zile în șir, erau de bun augur.

Cortegiul se înjghebă avînd capul în fața vechiului teatru al lui Pompei, iar coada la podul lui Aelius. Armata, gătită și lustruită, ocupa cele două cîmpuri de exerciții, urmînd să intre în Via Triumphalis, cohortă după cohortă, cînd le va veni rîndul.

Împăratul ieși din cort, urmat de generalii săi, părtași cu toții la victorie, chiar dacă unii dintre ei au luat parte numai la primul război dacic, ori au fost trimiși în altă parte în cursul celui de-al doilea.

Era acolo Hadrian, ruda sa prin alianță, Lucius Licinius Sura — prefectul Romei, Lusius Quietus — comandantul cavaleriei maure, Cornelius Falco — comandantul unui corp de armată, Aulus Cornelius Palma și Quintus Turbo — sosiți curînd din Orient, unde cuceriseră Arabia și potoliseră cîteva răscoale, Balbus — topograf militar, tehnician de mare faimă și valoare, Claudius Livianus — comandantul gărzii imperiale, Manlius Felix — șeful de lucrări, prim-genist al armatei.

Precedat de corpul senatorial, în frunte cu cei doi consuli, cortegiul era întocmit după datină într-o anumită ordine, în care împăratul își avea locul la mijloc, între prizonieri și armată.

Plecînd din Cîmpul lui Marte și intrînd pe poarta Triumphalis, cortegiul urma să treacă prin mijlocul cîrcului Flaminius ocupat de o mare mulțime de spectatori. Pătrunzînd apoi în sacru Pomerium prin poarta Carmentalis și traversînd cele două piețe mari — Forum Velabrum și Forum Boarium, el trebuia să se abată prin circul Maximus și făcînd ocolul imensei piste să iasă prin aceeași

poartă. Ocolind apoi splendidele palate de pe dealul Palatinus și angajându-se pe Via Sacra, cortegiul trebuia să urce la Capitoliu.

.

Cel mai vechi și mai frumos din toate, circul Maximus suferise stricăciuni mari în timpul marelui incendiu neronian. Cu primele sume de bani realizate din prăzile luate în Dacia, împăratul Traian porunci să fie reconstruit anume pentru zilele triumfului său. S-a lucrat cu rivnă și în câteva luni de zile, toată lemnăria arsă fu înlocuită cu zidărie, iar spațiul ocupat pe vremuri de loja imperială, substanțial micșorat. Bunăvoința împăratului mărise astfel capacitatea circului cu cinci mii de locuri. Gestul său fu apreciat și mult aplaudat de popor.

Nici un oraș din lume în afara Romei și Alexandriei nu putea să se laude cu o populație mai mare decât aceea a circului Maximus și nici o armată din lume, de la începutul istoriei nu a numărat atîția ostași. Peste trei sute de mii de oameni se aflau în circ și în afara primelor câteva rinduri ocupate de cavaleri și nobili de provincie, modești și rustici, imensul amfiteatru gemea de lume foarte amestecată. Se adunaseră aici oameni de toate profesiile și meseriile, cu nevestele, rudele, copiii, calfele și sclavii lor. Majoritatea coplesitoare însă, era formată din plebei, pătură socială anume, caracteristică Romei; săraci, leneși și gălăgioși, acești oameni liberi trăiau din mila statului și a marilor bogătași, interesați în a nu-i ațîța.

În tribuna oficială, un magistrat prezida această aglomerare pestriță și numai loja imperială, loc sacru prin menirea sa, rămăsese liberă.

Un vacarm de nedescris, dar plin de voie bună, plutea peste uriașa incintă și dacă puterea lui nu ar fi fost absorbită de vastul spațiu înconjurător, acei care-l produceau ar fi asurzit de bună seamă.

Pentru a-și omori timpul, spectatorii mincau, beau, discutau, se certau, se strigau de la distanță, făceau glume. Din cînd în cînd, la apariția în mijlocul lor a

vestiților gladiatori sau conducători de quadrigă, izbucneau în aplauze și ovații furtunoase, urmate de dispute contradictorii despre jocurile și luptele anunțate, al căror număr și durată întreceau orice așteptări. Ici-colo, grupuri compacte de susținători ai unor fracțiuni se încăierau verbal, înjurându-se, batjocorindu-i pe eroii fracțiunilor adverse.

— Pe Hercule, striga unul, albata (culoarea albă) va învinge; nici un auriga nu se poate asemui cu Allianus!

— Aruncați-l în Cloaca Maxima pe Allianus al vostru, răspundea un altul. Bețivanul acesta își va fringe gîtul la primul ocol. Prasina (verde) va învinge!

— Înghiți-v-ar Tartarul pe toți, și pe albi și pe verzi! De cînd stă Roma în picioare tot rusata (roșu) a fost mai tare. Ați uitat ce ați pățit acum un an?

Dar pătimașilor fracționiști nu le putea nimeni astupa gura atît de ușor, mai ales că succesele culorilor erau schimbătoare și era greu de prevăzut care din ele se va menține mult timp învingătoare.

— Fuscianus, Felix, Allianus sînt niște cîrpaci față de neînvinsul Callamus. Veneta (albastru) va învinge!

— Cine? Callamus? Nimeni nu știe să țină friile ca Tenax.

— Huo! Numai numele îi este tenace, miinile îi sînt de ceară. Vivat albata!

— Vivat prasina!

— Jos cu prasina! Vivat veneta!

Spiritele se încălzeau la culme și de fapt nimeni nu mai asculta ce spune celălalt; dar asta n-avea nici o importanță. Pînă la urmă agenții grupărilor scoteau tăblițele de plumb și notau numele certăreților care încheiau pariuri.

Încă din zorii zilei, uriașa arenă fu invadată de actori ambulanți, bucuroși că de astă dată spectatorii, neavînd ce face, le dau atenție. De o parte și de alta a zidului scund — „spina“, care împarte arena în două și în jurul căruia, ocolindu-i capetele, aleargă carele de cursă, trupe de actori de tot soiul se foloseau de ocazie spre a-și demonstra talentele.

În fața spectatorilor mai mult ori mai puțin atenți se perindau dansuri de tot felul, în acompaniament de felurite instrumente muzicale. Tumbe, salturi, grimase, încăierări comice, scenete pastorale obscene, jocuri grotești, mimări burlești ; fauni aprigi urmărind nimfe sumar îmbrăcate ; alergători în saci, împiedicându-se la tot pasul, stirnind risete, personaje grotești imitând cu haz luptele de gladiatori ; cavalcadele piticilor călări pe uriași ; scamatori, mîncători de foc, jongleri, saltimbanci, dresori de animale, tot ce putea etala marea Romă în domeniul acesta, se agita, se foia, se schimonosea, mutîndu-se din loc în loc ca să fie văzut de cît mai mulți spectatori și să le țină de urît pînă la apariția cortegiului triumfal.

Din cînd în cînd actorii se apropiau de balustradă cu străchini de lemn, bonete și tichii întinse, cerînd răsplată și de sus ploua cu mărunțiș, turte, fructe.

Din pricina gălăgiei infernale, produse deopotrivă de actori și de spectatori, nimeni nu a auzit tumultul maiestuos al uralelor, atunci cînd cortegiul triumfal, pătrunzînd în Forum Boarium se apropia de circ.

Slujbașii, însărcinați cu ordinea, vestiră prin curieri pe ostașii trîmbițași și în clipa cînd sunetele stridente sfîșiară văzduhul, vacarmul se potoli brusc, cedînd loc unei agitații pline de neastîmpăr. Numeroși gardieni evacuară pista de histrioni, comici și saltimbanci, iar sutele de sclavi din serviciul circului, apăruiți cu greble și coșuri, curățiră la iuțeală și neteziră pista.

Atunci, în liniștea relativă ce se lăsase, se auziră, mai întîi vag, apoi din ce în ce mai clar, exploziile îndepărtate ale uralelor. Era în aceste sunete ceva etern și maiestuos, ritmic și plin de nebănuite forțe, ca al valurilor mării, împinse către țărîm de neostoita putere a vîntului.

Mai întîi intrară pe poartă acei care după datină deschideau procesiunea. Cu pasul măsurat, plin de demnitate, fluturîndu-și în cadența mersului poalele superbelor togî laticlave, ținînd colțul triumphiular al acestora pe brațul sting îndoit, apărură consuli, pretorii, censorii și numerosul corp al senatorilor.

Spectatorii se ridicară în picioare. Întii sute, apoi mii de glasuri îi ovaționară îndelung.

— Vivat consules!

— Vivat patres conscripti!

Nenumărate brațe, basmale, jerbe flutură deasupra capetelor.

Urmindu-și drumul, demnitarii ocoliră „spina“ pe dreapta și parcurgînd în sens opus arena pe partea cealaltă, ieșiră din circ.

Îndată după aceștia, țișnind de sub arcadele porții, apărură un grup numeros de histrioni, băieți și fete, aleși dintre cei mai frumoși și talentați. Îmbrăcați sumar, ca să-și pună în valoare splendoarea trupească, purtînd coroane de flori pe cap, ei se mișcau într-un ritm perfect, plin de grație și mare putere de seducție, cîntînd în același timp, unii din gură, lovind în chimvale, alții din lire aurite. Printre ei se remarcă unul de o frumusețe rară — Pyllade, despre care toată lumea știa că este favoritul lui Traian.

În urma acestui grup, plin de farmec tineresc, apărură mai mulți sclavi împărătești, la fel de frumos îmbrăcați, care duceau coroanele de aur oferite triumfătorului din partea provinciilor.

La al patrulea ceas, soarele, depășind marginea zidului, ardea cu putere, inundînd pista cu lumina-i reverberantă, dar în așteptarea grandiosului spectacol, ce urma să se desfășoare, privitorii nu luau în seamă nici căldura, nici zăpușeala.

Lăsînd anume parcă o pauză mai mare în cortegiu, ca să impresioneze mai mult, de sub bolțile porții se iviră perechi-perechi de cai gătiți cu panglici multicolore și jerbe de flori, trăgînd carele, frumos împodobite, încărcate cu prăzi luate din Dacia cucerită. Vase de aur, electrum* și argint, artistic lucrate, arme prețioase, podoabe, lingouri, cufere pline cu galbeni și arginți, țesături rare, covoare și o sumedenie de alte lucruri, de o înestimabilă valoare, apărură, sclipind în razele soarelui, în fața privirilor uluite.

* Electrum = aliaj din trei părți aur și o parte argint.

Priveliștea bogățiilor încărcate în sute de care luase mințile spectatorilor. Mii de ochi ieșiți din orbite de uimire și lăcomie, mii de mâini care punctau numărînd, mii de guri care prin șoapte voluptoase ori prin exclamații nestăpînite, savurau, preamăreau, evocau zeii.

Orbiți, uluiți și zăpăciți de perindarea acestor bogății, de strălucirea comorilor aduse din noua provincie, cetățenii Romei, mult timp după aceea, nu erau în stare să se scuture de vraja ce-i cuprinsese.

Între timp apărură cortegiul somptuos al reprezentărilor alegorice, montate pe care trase de boi, ori pe brancarde duse de sclavi vînjoși, drapate și decorate cu embleme și ghirlande. Mai întîi apărură reprezentarea podului peste Danubiu, construit de Apollodor și machetele, mai mult ori mai puțin fanteziste, ale cetăților cucerite. Apoi apărură tablourile vii : zeița Victoria sprijinindu-și piciorul pe dușmanii doborîți, Marte Ultor în compania soției sale războinice — Bellona, din nou zeul Marte aruncîndu-se în luptă, flancat de tovarășii săi nedespărțiți — Pavor și Pallor. Șirul lung al alegoriilor se încheia cu un grup de daci adevărați, înlănțuiți în jurul unui trofeu și provincia nouă — Dacia, în chip de femeie frumoasă, tristă, ingenunchiată cu grație la picioarele zeiței Roma.

Nu se stinse bine ecoul aplauzelor stîrnite de admirație, cînd apărură victimarii în tunici sîngerii, minînd douăzeci de tauri albi ca zăpada munților. Splendidele animale aveau coarnele aurite, înfășurate în ghirlande, coroane mari de flori atîrnîndu-le pe grumaji și erau menite sacrificiului pe altarul lui Iupiter.

După aceea, în urma unui manipol de pretorieni călări, apărură captivii.

Dintre nenumăratele triumfuri la care au asistat vreodată cetățenii Romei, acesta era, de bună seamă, cel mai ciudat. Conducătorul dacilor, eroicul rege Decebal murise, mai toți demnitarii și generalii săi, în noaptea căderii Sarmizegetusei și-au curmat viața. Cortegiul triumfal al lui Traian fu, astfel, sărăcit de prezența oamenilor de vază daci. Atîția regi, atîtea regine, prinți de sînge și sfetnici mari au fost tîrîți odinioară prin Roma în delir, atîtea capete mindre au căzut sub topor în carcera fără

uși din Tullianum, de astă dată însă, în afară de o soră a lui Decebal, cu doi copii nevîrstnici, nu s-a găsit nici un personaj de seamă ca să înfrumusețeze triumful. Singurul prizonier de soi — Bicilis, secretarul regelui, acela care de frica torturii trădase secretele stăpînului său, în drum spre Roma, fusese sugrumat de robii daci de care era însoțit. Părea că în agonia sa, poporul dac își bătuse joc de cuceritori, lipsindu-i de această satisfacție.

Cîțiva tarabostes bătrîni, care din pricina bătrîneții nu luaseră parte la război, îmbrăcați în haine bogate, nepotrivite rangului mic, au fost suiți într-o carruca (car de voiaj) trasă de boi și plimbați în triumf, fără să li se strige numele și rangul, fără ca acestea să fie scrise pe tăblițe, așa cum se obișnuia. Astfel, nenorocita femeie prinsă cu odraslele ei chiar de la începutul războiului și cîțiva pseudo-sfetnici deschideau cortegiul trist al captivilor.

Dar poporul roman nu știa adevărul, iar acei care-l știau nu prea-și băteau capul, preocupați de altceva. Ovațiile pline de voieșie, pînă acum, se revărsară în cascade de blesteme, injurii și huiduieli peste șirurile mizerabile ale captivilor. Ceea ce își aminteau romanii erau propriile lor mizerii, eforturile supraomenești, enormele pierderi în oameni și materiale suferite în teribila înclăștare între Roma și poporul dac.

În urma acestor deschizători ai drumului suferinței s-au perindat mii și mii de prizonieri și robi. Între două rînduri de paznici înarmați cu bice, captivii, legați cîteșase în șir, se scurseră prin cercul uriaș timp de o jumătate de oră.

Dar huiduielile se stinseră repede și lumea sătulă de monotonia tristei priveliști se apucă să mănînce, să bea, să ridă și să glumească, odihnindu-se și prinzînd puteri înainte de apariția triumfătorului.

În sfîrșit, veni și clipa mult așteptată : din poartă. Țîșni un călăreț.

— Vestitorul, vestitorul ! se auziră glasuri.

Tînărul călăreț își struni calul focos și, săltînd cu grație de-a lungul pistei, agita o ramură de măsline, strigînd la intervale egale :

— Io triumphe ! Io triumphe !

După cîteva clipe, ce li s-au părut tuturoră nemăsurat de lungi, apărură cei douăzeci și patru de lictori împărătești, în mantii roșii ca focul, cu fascii pe umăr.

Cu răsufllarea tăiată, spectatorii se sculară în picioare privind poarta cu nerăbdare.

În carul său de bronz aurit, tras de patru cai falnici dar cuminți, împăratul strălucitor ca un zeu ridica dreapta cu ramura de lauri și saluta mulțimea zîmbind. Alături de el, ceva mai înapoi, sclavul nins de ani, în haine albe, ținea deasupra capului său coroana lui Iupiter.

Atunci, din sute de mii de guri izbucniră uralele și nimic în lume nu putea să li se asemene în forță și spontaneitate.

- Io triumphe ! Io triumphe !
- Vivat Traianus imperator !
- Vivat Dacicus, Victor !
- Vivat optimus princeps !
- Io triumphe !

Alegînd anume crîmpeiele de liniște din noianul de izbucniri ale afecțiunii cetățenești, sclavul, întorcîndu-și fața către împărat, cu o voce puternică și gravă, striga sacadat :

- Memento mori ! (Adu-ți aminte că ești muritor !)

Dar, de cele mai multe ori, acest avertisment sobru și plin de tîlc se îneca în vuietul glasurilor și doar mișcarea capului și a guriî sugera mulțimii că cel mai umil dintre supușii lui Traian îi amintește de moarte și-i atrage luarea aminte asupra deșertăciunii celor lumești.

În urma carului triumfal pășeau cetățenii romani eliberați din sclavie prin victoria sa.

Sunetele muzicilor militare, estompate pînă acum, răsunară deodată cu putere, chiar sub bolta porții. În față, un grup de călăreți din garda stegarilor suna în „lituus“, trîmbițe lungi, ușor curbate, cu timbru ascuțit și sonor. După ei pășeau trompetiștii pedestri cu „tubae“, trompete lungi, drepte, terminate cu pilnii, care sunau violent și aspru. Încă o ceată, suflînd în „cornu“, instrumente mari, răsucite în cerc, terminate cu o gură de balaur ; ele se purtau pe umăr și scoteau un sunet pre-

lung, răgușit și surd. Muzica se încheia cu un pîlc de suflători în „bucina“, asemănătoare buciului de vinătoare, folosit noaptea de către străjeri.

Departe de a fi haotică, împletirea acestor patru timbre diferite, precum și nuanțarea lor după putere și cadență, dădea o impresie festivă, de forță și voioșie, antrenînd și dînd ton cortegiului care urma, adică oștirii învingătoare.

Mai întîi apărură generalii în uniformele lor strălucitoare, deosebite după armă, grad și gustul fiecăruia. Loricele prețioase, lucrate de mari făurari, aurite, argintate, brunate, mulate după corp, acoperite cu reliefuri decorative, coifurile din metal masiv, ornate cu penaje din struț, egrete de flamingo, cozi de cal colorate în roșu aprins, mantiile albe, negre, vișinii, albastre, bogat brodate, caii falnici, pur-sînge, cu harnașamente prețioase, tot ce atrage prin varietate și încîntă prin fantezie mulțimea.

Fiind cele mai populare personaje după împărat, lumea se sculă din nou în picioare, ovaționînd îndelung, strigîndu-i pe nume, urîndu-le noi succese.

Apoi începu lunga defilare a cohortelor învingătoare. Ostașii, de astă dată fără scuturi și sulite, unii doar cu „hasta pura“ (lance onorifică, fără vîrf), purtînd cununi din frunze de laur, încinși cu sabia scurtă, mindri de falezile, lanțurile, decorațiile prinse de platoșă, treceau voioși, agitîndu-și brațele, recitînd cuplete hazlii, usturătoare, cîntînd, proslăvindu-l pe împărat și pe generalii săi.

Din pricina distanței și gălăgiei, sensul cuvintelor nu ajungea pînă la spectatori, consumîndu-se între rîndurile apropiate ale ostașilor, stîrnind valuri de ris și aprobări. Ici unul, mai mucalit, pișca cu versuri naive zgîrcenia unui comandant de legiune, colo un altul ustura excesul de severitate al prefectului, alții criticau viciile comandanților muieratici, mîncăcioși, bețivani ori dedați patimii jocului de noroc. Mulți, de la cel mai mare pînă la cel mai mic, trecînd prin toate gradele intermediare, se pomeniră scărmanați de opinia mulțimii ostășești, fără ca asta să le știrbească prestigiul de oșteni faimoși, strategii, tacticieni, organizatori, conducători neînfricați. Nu scăpară nici acei

ostași mărunți, ale căror fapte, poate nu atât de grave cit ieșite din comun, stîrneau risul prin ciudățenia lor.

Aceste scărmaneli aveau un rol educativ și supărîndu-l numai pe cel vizat, produceau un efect salutar asupra celorlalți.

Cele două cohorte de elită, care reprezentau legiunea a V-a Macedonica, defilară în fruntea oștii ; așa a dispus împăratul Traian, dorind prin aceasta să-l cinstească pe Gaius Cassius Longinus, fost comandant al Legiunii, și care se sacrificase de bună voie pentru binele patriei. Noul comandant, tînărul prefect Papirius Marcellinus și tribunul Lucius Longinus, fiul regretatului Gaius Longinus, deschideau parada militară.

Cinstea era mare dar și gloria legiunii era mare, căci ea a fost aceea care deschisese drum oștirii romane prin valea Alutei, ținuse piept trupelor de elită ale regelui Decebal în lupta decisivă și escaladase prima zidurile Sarmizegetusei.

O imensă agitație puse stăpînire pe cea mai mare parte a acelor adunați în amfiteatru. Toți plebeii, pe care acasă nu-i aștepta decît scîncetul plozilor flăminzi, se grăbiră să coboare treptele, ca să ajungă la timp în piețe și pe cheiul Tibrului, unde de obicei se distribuia mîncarea celor săraci.

Îmbulzeala iscată de această grabă justificată pricinuise multe necazuri cetățenilor a căror demnitate de oameni căpătuiți nu le permitea să se amestece cu vulgul, dînd totodată mult de furcă vigiilor însărcinați cu ordinea. Inerentele certuri, busculade, accidente, se încheiară prin evacuarea grăbiților din circ, dintre care mulți, cu sau fără merit, scăpaseră plini de cucuie și vînatăi pricnuite de bastoanele păzitorilor ordinii publice.

Numai după aceea, coborîră și ceilalți și în curînd marele circ rămase doar cu îngrijitorii săi și cu imensa pistă de opt sute de pași, presărată cu ramuri, bălegar și flori.

.

Capul cortegiului ajunsese între timp la tribuna publică, de pe care, încă din vremea primului război punic, au

vorbit cei mai iluștri oratori și a cărei denumire de Rostra se datorește coloanei de marmură, ornată cu ciocurile de bronz ale corăbiilor feniciene capturate.

În ovațiile pline de elan ale asistenței de pe Via Sacra, senatorii și demnitarii se traseră de o parte, așteptînd sosirea împăratului. Grupul de histrioni se mistui într-o străduță lăturalnică; taurii de sacrificiu fură mițați către Capitoliu, iar carele cu prăzi, cotînd pe Clivus Capitolinus, se îndreptară către Tabularium, ca să fie descărcate, inventariate și luate în primire de către trezorerii statului. Un singur car, cu lucrurile alese dintre cele mai prețioase și mai rare, rămăsese la baza scării ce urcă la templu și era destinat, ca dar, marelui zeu.

Șirul lung al robilor, după ce trecu în fața tribunelor oficiale de pe Via Sacra, fu mînat în dreapta pe Clivus Argentarius.

Ultimele rînduri ale oștirii încă mai defilau prin cercul Maximus, cînd împăratul, trecînd pe sub bolta arcului lui Augustus, apăru în Forum Romanum. Spectatorii din tribune îl aclamau îndelung și frenetic.

Încetinînd mersul carului, Traian salută cu o plecăciune plină de respect pe Marea Vestală, zîmbi bătrînilor senatori, foștilor consuli, pleiadei de oratori, scriitori, artiști, iar atunci cînd ajunsese în dreptul statuii generalului Gaius Cassius Longinus, mort eroic în captivitate la daci, opri pentru o clipă carul. Mulți dintre cei prezenți au băgat de seamă că mîna sa, în care ținea sceptrul, se ridică și bătu, în semn de tristă reculegere, de cîteva ori în piept, ca și cînd ar fi vrut să stîrnească ecou în inima-i recunoscătoare.

Armata, lăsîndu-și conducătorii și un grup ales dintre cei mai destoinici ofițeri la Capitoliu, însoțită de vijelia uralelor asistenței, coti la stînga, pe Vicus Iugarius, pentru a se reîntoarce la cantonament, unde i s-a pregătit un bogat ospăț.

Soarele străbătuse de acum două treimi din drumul său ceresc, înclinînd maiestuos către Trans Tiberim, cartierul de dincolo de fluviu. Era acel ceas, între zi și seară, cînd pămîntul, apele și aerul sînt încălzite la

culme, iar pietrele și marmora reverberează lumina, rănind ochii ; era ceasul de aur al zilelor unei veri latine.

Împăratul, obosit de veghe și încordare, își adună forțele pentru o ultimă încercare. Întîmpinat cu imnul de slavă intonat de preoți, urmărit de privirile unei asistențe alese, Traian pătrunse în templu și urmînd un ritual străvechi, depuse pe altar, la picioarele colosalei statui a lui Iovis Pater, însemnele puterii : coroana, sceptrul și ramura de lauri. Apoi, în încăperea unde se păstra tezaurul, își dezbracă vestmintele sacre, îmbrăcînd haina de „pontifex maximus“*. Tot aici i se aduse un vas cu apă în care el își răcori obrazul, și o cupă de vin ușor cu care își potoli setea.

În clipa cînd ieșea, Claudius Livianus, comandantul gărzii sale, se apropie și-i zise :

— Auguste, prizonierii daci frunțași au fost închiși în carcera din Tullianum și după datină trebuie să fie executați în clipa cînd va începe sacrificiul pentru Marele Zeu.

— Dacă așa spune datina, ce mai aștepți ?

Văzîndu-l în mare încurcătură, Traian zîmbi și răspunse în locul lui, rar și apăsător :

— Pentru că, de fapt, frunțașii adevărați : regele, prinții, generalii și sfetnicii nu mai sînt în viață și cîntecul de militar nu-ți îngăduie să ucizi oameni fără însemnătate, care nu au hotărît soarta poporului dac ?

— Întocmai, auguste.

— Atunci, trimite un om de încredere la Tullianum cu grațierea mea pentru toți întemnițații. Îți cer totodată păstrarea deplină a secretului.

— Ești prea generos, auguste, zise prefectul, oftînd ușurat.

— Vezi, Livianus, dacă-l aveam pe însuși Decebal, pe fratele său Dieghes, pe Vezina, pe Bicilis și mai ales pe vulpoiul acela de Susagus, i-aș fi executat fără scrupule, chiar dacă ar fi să răzbun, nu mii de ostași morți și schingiuiți, ci doar pe bunul meu Gaius Longinus. Du-te, ca să nu întîrzie !

* Pontifex maximus = Marele preot.

Refăcut intrucitva de scurtul răgaz petrecut în răcoarea templului, Traian ieși din nou în soare și dădu poruncă să se porceadă la serviciul divin.

Presimțind moartea, taurii mugeau prelung și trist. dar mugetul lor se pierdu în valurile maiestuoase ale imnului de slavă înălțat supremei zeități.

Roma delira. Străzile înguste, tixite de lume, păreau niște puhoiaie cu ape învălmășite, din care ieșeau doar capetele celor care, tîriți de setea distracțiilor, cîntau, strigau, recitau, evocau ; săltînd, dansînd, făcînd mii de nebunii.

Din loc în loc, la răscruci, de pe scările unui templu, de pe balustrada unui edificiu, slujitorii urmați de gardieni înarmați, băgau mîinile în sacii ținuți de sclavi și aruncau în sus pumni de monedă măruntă. Stipșii, așii, sesterții * cădeau sclipind în mulțime. Mii de brațe întinse încercau să le prindă din zbor, arareori reușind. Alte brațe, vinjoase, azvîrleau vecinii în lături ca să adune bănuții de pe jos.

În piețele publice, se distribuiau daruri, fel de fel de nimicuri : bilete norocoase, cănițe pictate, basmale, turte dulci cu scene de triumf presate pe amîndouă fețele. Pentru nevoiași aceste flecușoare aveau o valoare neprețuită și se transmiteau din tată în fiu. Înghesuiala în acele unghere era mare, ordinea greu de întreținut, cu atît mai mult cu cît aceste cadouri nu se puteau arunca și se dădeau în mînă.

Tot în piețe și de-a lungul cheiului, cetățenii se orînduiau în șiruri interminabile, supravegheați de vigili, în dreptul meselor rudimentar alcătuite din scinduri. Aici, sclavii publici dădeau fiecăruia cîte o cană de vin ieftin, pe care oamenii și-l turnau în ploști sau în lipsa acestora, de-a dreptul în gură ; puneau în mîna fiecăruia cîte o halcă de carne perpelită la foc ; le vărsau în poală un pumn de nuci, mere, prăjituri.

* Stips = monedă de aramă. As = 12 stipși. Sester-tius = $2\frac{1}{2}$ ași.

Acei care reușiseră să prindă din zbor ori să culeagă de pe jos câteva monede, să capete un dar și să se înfrupte din pomana împărătească, se șocoteau fericiți, rămânând cu amintirea acestei zile pînă la un alt triumf, dacă îl mai apuca în viață. Alții după ce mai făceau rost de bunătăți pentru cei rămași acasă, mai zăboveau în piețe ca să caște gura la spectacolele date de actorii ambulanți. Dacă nu aveau răbdare să mai stea la rînd, porneau cu prietenii să colinde străzile.

Se lăsase seara. Hermadio tabularius, sclav imperial și prietenul său bun Eutyches, sclavul capadocian al arhitectului Apollodor, după ce se plimbară un timp pe străzile tixite de lume, se opriră în Forum Boarium.

— Ce facem, întrebă Eutyches? Mergem la copa Upupa? *

— Să mergem! M-am săturat de distracții și de înghesuială. Amărit cum sînt, nu-mi rămîne decît să mă îmbăt.

— Tot nu i-ai uitat pe dacia tăi?

— Asta nu se uită, sînt pe jumătate dac.

Erau gata să cotească într-o stradă, cînd din mulțime se auziră exclamații:

— Metoposcopus, metoposcopus! (Ghicitorul).

— Bătrînul Lupulus!

— Marele mutilat. Dați-vă la o parte!

Și mulțimea cît era de deasă, se desfăcea cu o teamă superstițioasă, mai repede decît ar fi reușit vigiliile lovind-o cu bastoanele.

— Cine e? întrebă capadocianul, oprindu-se în loc.

— Stai și privește înții! zise Hermadio, zîmbind pentru prima oară în ziua acea.

Un copil, de vreo șapte anișori, slab și zdrențăros, ducea de mină un bătrîn înalt, girbovit de vîrstă.

— Ce arătare murmură Eutyches. Pe Erinii, fiicele Intunericului, mă trec flori de groază.

* Copa = circiumărcasă. Upupa = pupăză.

Tras de mîneca goală a brațului stîng retezat, bătrînul Lupulus șonticăia, sprijinindu-se cu dreptul într-o cîrjă, căci îi lipsea și un picior. Ținea bărbia săltată și parcă adușmeca aerul. Sub sprîncenele-i stufoase se căscau găvanele negre, pline de mister, iar chipul său măsliniu purta urmele unor groaznice arsuri.

— Unde ne aflăm, Myro ? Întrebă el pe micul său conducător.

— În Forum Boarium, stăpîne.

— Pe Orcus, împăratul morților. În mulțimea asta gălăgioasă am pierdut simțul orientării. Scoate-mă repede de aici ! Azi nu-i arde nimănui de ghicit.

Băiatul adușmeca aerul în care plutea mirosul cărnii prăjite și înghiți în sec.

— Dar mi-e foame, stăpîne.

— Așa e, dragul meu. Am uitat că un tînăr ca tine trebuie să și mănînce. Apoi, adăugă ca pentru sine : Etas, mala merx (Bătrînețe, marfă proastă).

— Acolo, înspre chei, se distribuie mîncare, zise băiatul. Ție o să-ți dea fără rînd.

— Bine zici. Du-mă într-acolo !

Myro îl trase de mînecă și porni prin mulțimea ce se desfăcea plină de respect. Apropiindu-se de mese, băiatul se rugă cu umilință :

— E bătrînul Lupulus, lăsați-l să ăie fără rînd.

Deși nerăbdători, oamenii îi lăsară și sclavul care distribuia vinul zise binevoitor :

— Mi-ai ghicit o dată, cîstite Lupulus și prezicerea ta s-a împlinit. Dă-mi plosca să ți-o umplu.

Băiatul desprinsese de pe cîrjă tigva de dovleac și i-o întinse. Al doilea sclav alege din grămadă două bucăți de carne mai mari și le puse în traistă.

— Mîncăți sănătoși ! adăugă un al treilea, dîndu-le turte, nucî și mere.

— Dionisos să vă resfețe cît veți trăi ! Îngînă bătrînul. Să veniți să vă ghicesc fără bani.

Dîndu-se la o parte se apucară să mănînce.

— Îl cunoști, Hermadio, întrebă Eutyches ?

— Îl cunosc prea bine. Potolește-ți dezgustul, căci în ciuda înfățișării sale, este un om cumsecade și nu este pe lume poveste mai tristă ca povestea vieții lui.

— Spune-mi-o !

— A fost militar și a servit într-o legiune glorioasă. Forța și curajul său deveniseră proverbiale, așa că de tânăr a ajuns aquilifer (stegar). I se prevestea o carieră strălucită, dar în timpul domniei lui Vespasian a luat parte, sub comanda cezarului Titus, la asediul Ierusalimului. Urcându-se cel dintâi pe zid, a fost opărit cu apă clocotită și s-a prăbușit de la o mare înălțime. De atunci este orb, olog și ciung, iar frumosul său chip... îl vezi și tu, cum e !

— Ce soartă tristă.

— Dar asta nu e tot. Ca mare mutilat și erou, Lupulus a câpătat o recompensă bănească și o bucată de pământ roditor în Syria. Banii însă s-au dus repede. Oribil cum era, nici o femeie n-a vrut să-l ia de bărbat, nici măcar de dragul moșiei sale și nenorocitul a trebuit să-și vândă pământul pe o nimica toată. Luat din milă de niște marinari, s-a reîntors în Roma sa natală și după ce a cerșit ani de zile la rînd, a descoperit în el darul ghicitului. Acum este un vestit metoposcopus și ghicește după frunte, pipăind-o cu degetele.

— Într-adevăr este cea mai tristă poveste din cîte am auzit.

— Se spune că a strîns o avere cu ghicitul, dar nu știe nimeni unde o are ascunsă și de ce nu se folosește de ea.

— Dar băiatul ?

— A avut un sclav încă din război, dar acela, văzîndu-l neputincios, a fugit. Acum cîțiva ani a cumpărat scump, de la un proprietar de sclavi nemilos, pe acest Myro. Îl iubește ca pe propriul său nepot și, cine știe, poate strînge bani pentru el ?

— O să-l caut ca să-mi ghicească și mie.

— Locul său preferat este la capătul dinspre teatrul lui Marcellus al podului Fabricius. Toți sclavii părăsiți ori izgoniți de stăpîni, care se refugiază pe insula între cele două poduri și unde, în virtutea legii lui Claudius, devin oameni liberi, vin să le ghicească. E atît de cunoscut, încît îl caută nu numai cei din Roma dar și mulți din provincie.

Odată cu lăsarea nopții, atenția mulțimii fu atrasă de o nouă distracție. Lăsînd dansul, cîntatul și zbenguiala, lumea își îndreptă privirile în direcția templului lui Hercule.

— Funambuli, funambuli ! (Jucători pe frînghie) strigau sute de glasuri și oamenii, atrași ca muștele de miere, se înghesuiră într-acolo, unde se înălțau doi stîlpi dungați.

— E ora funambulilor, zise Hermadio. Noaptea, la lumina torțelor, jocul lor periculos impresionează mai mult. Ce facem, Eutyches, mergem la taberna bătrînei Upupa ?

— Mai stăm puțin. Povestea nefericitului Lupulus mi-a răvășit simțurile și vreau să mă aflu în preajma lui.

Micul Myro atras de strigătele mulțimii, văzînd cum se montează stîlpii și se întinde coarda între ei, îl trase de mîncă pe bătrînul Lupulus și-i zise cu încintare :

— Stăpîne, funambuli se pregătesc să joace, vreau și eu să-i văd. Să ne apropiem !

Chipul îngrozitor al bătrînului închipui ceva prea puțin asemănător unui zîmbet. Punînd mîna pe creștetul copilului, răspunse cu blîndețe :

— Bene, puere (bine, bălatule), să ne apropiem !

Dinspre stîlpii pregătiți pentru spectacol răsună muzica. Sunetele pline, catifelate, ale corzilor unui barbitos* grecesc, învăluiau cu căldură pe cele ascuțite, săltărețe ale syrinxului,** amîndouă unite de cadența metalică a chimvalelor. Un om în haine pestrițe, suit pe o scară pliantă, striga ceva deasupra capetelor mulțimii adunate. La lumina cîtorva ploști cu smoală, aprinse în jurul locului, o față subțirică urcă sprinten, pe o scară de frînghie, pînă-n vîrfurile stîlpului.

Punînd un picior pe coardă și încolăcind stîlpul cu celălalt, își agită cu grație brațele subțiri. Avea o tunică scurtă prinsă cu o agrafă între picioare și sinul stîng dezgolit. Îndată după asta, un adolescent urcă pe stîlpul din față.

* Barbitos = instrument cu mai multe coarde.

** Syrinx = fluter de trestie.

La acea oră lumea se mai rărise. Unii s-au dus să hoinărească pe străzile luminate ale Palatinului și Capitolului sau în Forul Roman. Alții s-au înfundat în străzi laterale în căutare de aventuri, ori ca să continue cheful la popine și taberne. Bătrînul ghicitor cu sclavul său putură să se apropie de locul spectacolului, iar Heradio cu Eutyches îi urmară de aproape.

Un răpăit alarmant de tobă și mulțimea amuți, răsturnîndu-și capetele pe spate. Celor doi acrobați li se aruncară cite o prăjină flexibilă și cumpănindu-le în mîini, ei pășiră pe coardă în clipa cînd mica orchestră atacă un dans lent și tărăgănat.

— Ce frumos! îngînă micul Myro, agățat de pulpana stăpînului.

După citeva evoluții pline de grație, în timpul cărora acrobații cînd se apropiau, cînd se depărtau unul de celălalt, făcînd mici sărituri, pe un picior, pe altul, fan-dînd și lunecînd ușor, muzica își precipită treptat ritmul, ajungînd, la capătul unui sfert de oră, la o cadență îndrăcită. În ciuda poziției lor nestabile, la peste treizeci de picioare deasupra pavajului, jucătorii urmăriră cu precizie tactul, fără să comită o greșală ori să arate vreo slăbiciune.

— Mi-e frică, stăpîne, murmură Myro.

— De ce să-ți fie, puer?

— Să nu cadă. Sînt atît de sus.

— Sînt învățați și n-o să cadă.

— Dar acum ei se mișcă prea repede și pot să alunecă. Auzi muzica, cum îi îndeamnă?

— Nici eu n-aș fi căzut de pe zid, deși era tare înalt, dacă nu mi-ar fi vărsat în cap o căldare cu apă clocotită, răspunse bătrînul cu o stranie resemnare.

— Nu mai pot privi, mi-e teamă, strigă băiatul, tremurînd și ascunzîndu-și fața în pliurile hlamidei stăpînului său.

— Atunci să plecăm, căci eu tot nu văd nimic.

În clipa cînd băiatul întorcîndu-se mai privi o dată sus, fata alunecă, scăpă prăjina și căzu. Era un truc, căci se prinse îndată cu mîinile de frînghie și se cățăra la loc. Micul Myro însă, n-a mai avut timp să judece,

scoase un țipăt sfișietor, se prăbuși la pământ și începu să se zbată cumplit.

Cei din jur, uitînd de acrobați, îl înconjurară privind cu teamă cum i se răsuceau mîinile și picioarele, cum se izbea de pietre, cu ochii dați peste cap și spume la gură.

— Caducus morbus (epilepsie), strigă cineva și alții repetau ca vrăjiți. Caducus morbus, caducus morbus!

Bătrînul Lupulus, devenit dintr-o dată neputincios, șonticăi în dreapta, în stînga și bijbind în jurul său, scăpă cirja.

— Să-i ajutăm, strigă Hermadio și smulgîndu-și pelerina, îl acoperi pe băiat. Eutyches ridică cirja și-l sprijini pe bătrîn.

— Acoperiți-l cu ceva prin care să nu străbată lumina, vă implor! strigă Lupulus. E a treia oară cînd îl lovește caducus morbus. Neghiob bătrîn ce sînt, nu trebuia să-l las să privească funambulii.

— Liniștește-te, l-am acoperit. Sînt Hermadio tabularius*. Eu și prietenul meu Eutyches vă vom duce acasă.

— Pe Anna Perenna, cea miloasă, sînteți prea buni! Ce soartă crudă! Dacă nu era el — Myro, de mult mi-ar fi cîntat exodium (cîntec de sfîrșit). Hermadio, prietene, zeli mi te-au trimis!

Aplecîndu-se ca să-l ridice pe băiat, Hermadio zări jos o monedă, din acelea aruncate poporului. O ridică și la lumina torței, din mina unui spectator, văzu că e un sesterțiu nou nouț pe care scria — DACIA VICTA.

* Tabularius = slujbaş, scrib.

PARTEA ÎNȚII

Atunci cînd vestea morții regelui Decebal îl ajunse din urmă, Ariort se afla în munți și avea strînsă în jurul său o ceată de cinci sute de viteji. Tragica moarte a regelui și căderea cetății de scaun tăiaseră avîntul celor mulți și atunci cînd toamna tîrzie, neasemuit de dulce își revărsase culorile peste codrii nesfîrșiți, ceata, strînsă cu atîta trudă, se topi aproape de tot.

Urmat doar de o mină de voinici, cam cincizeci la număr, umblind numai noaptea și cu mare fereală, Ariort coborî printre dealuri, dînd tîrcoale locurilor sale de baștină. Toate aici îi aminteau de vremuri fericite. Fiecare plășor și crîng, vilcea și pîrîiaș erau pline de miezul dulce al aducerilor aminte. Codrii din jur, unde vînașe, mai întîi cu tatăl său, apoi cu o ceată de prieteni, ogoarele părăsite, în parte arse, în parte rămase neseccate, livezile și viile în paragină, îi aminteau de viața fără griji, îmbelsugată, de odinioară.

Nu întîlni romani în preajmă, dar își găsi casa strămoșească arsă din temelie, slugile risipite, țăranii pribegiți cine știe unde. Nu zăbovi decît atît cît i-a trebuit ca să dezgroape banii și acele cîteva lucruri de preț, din locul numai de el știut.

După ce-și răsplăti tovarășii cu o parte din această avere, se trase din nou la codru, așteptînd, într-un loc anume, sosirea prietenilor săi tarabosta Udar, Daizus și Bituva, foștii săi vecini de moșie și camarazi de arme. La fel ca și dînsul, aceștia s-au dus să-și ia rămas bun de la vetrele lor risipite și mormintele strămoșilor.

Cînd se adunară din nou, împăcați cu gîndul că nu mai au ce căuta în locurile pîngărite de dușmani, hotă-

riră să se pribegască deocamdată, pînă la schimbarea semnelor vieții, unii spre miazănoapte, în țara Costobocilor, alții către răsărit, la Roxolani.

O singură treabă îi mai reținea în țară : de fapt, era treaba lui Ariort, legată de cuvîntul acestuia dat bătrînului sfințic Diaies de a avea grijă de fiică-sa, Aya. Dar nu toți erau de părere să mai zăbovească în țara cotropită de dușmani, în care nu mai era nimic de făcut, nimic de dres. Bituva, bunăoară, se puse de-a curmezișul, despărțindu-se de ceată cu încă cîțiva grăbiți să plece cît mai repede.

Cu ceata-i imputînată, Ariort porni în căutarea Ayei. În drum, trecură foarte aproape de cetatea lui Diaies, priviră cuprinși de minie zidurile-i înnegrite de incendiu, buciumară îndelung, primind drept răspuns doar ecoul. Întristați de înfățișarea locului atît de primitor odinioară, acum numai ruină, pe care o vor măcina încet-încet vînturile și ploile, se așternură din nou la drum prin codrii vrăjiți și tainici, ruginii pe alocuri, înmărmuriți în văzduhul lîmpede al unui început de toamnă. Printre trunchiurile fagilor, asemănători coloanelor unui templu uriaș, pe sub bolțile frunzișului rărit, prin care țîșneau orbitor smocurile razelor, cărările șerpuiau, se încrucișau, abia zărite sub covorul pestriț al frunzelor moarte, îndemnînd călătorii la drum. Doar că de astă dată călărăreții mergeau cu fereală, tăcuți și triști, ascultînd cu luare aminte, căutînd să deslușească printre sunetele cunoscut ale codrului pe cele necunoscute.

Clădate i se păreau lui Ariort aceste meleaguri. Odinioară nu se putea să nu întîlnești oameni pe aceste cărări. Unde sînt păstorii cu turmele ? Unde sînt vînătorii, prisăcarii, tăietorii ? Părea că un vînt năpraznic, un sorb uriaș, îi suflase și-i înghițise pe numeroșii locuitori ai acestor ținuturi. Pe unde or fi pribegînd ? Doar n-au pierit cu toții în luptă, nici n-au fost luați cu toții în robie.

Ariort avea de gînd să se ducă de-a dreptul la Plaful Mioarelor, un munte înalt, pleșuv, bogat în pajiști, ferit de drumul mare prin codri de nepătruns, apărat de stînci și grohotișuri. Acolo nădăjduia s-o găsească pe Aya. Alt loc de pribegie nici că se putea. Stăpînul stîinii de acolo.

un frate de lapte al lui Diaies, ar fi primit pe toți din neamul acestuia ca pe ai lui.

Trecind foarte aproape de muntele Cogheonul, care se înălța în stînga drumului, dincolo de un pînten de deal împădurit, Ariort se răzgîndi. Faptul că îi apucase înserarea în drum, îl îndemnă să se abată pînă la vechea așezare, unde avea și el o casă a lui, pe unde trecuse în luna lui Cuptor, atunci cînd regele îl trimise să adune cetele pribegite la munte. Dădu atunci Ayei sfatul să se adăpostească pe Plaiul Mioarelor, pînă va veni el ori tătăl ei s-o ia, s-o scoată peste graniță. Se simțea ocrotitorul lor, poate singurul și asta îl făcea să-și umfle pieptul de mîndrie. Numai s-o găsească pe Aya, că o va scoate el din țara cotropită, o va adăposti la Costoboci sau Roxolani, și o va lua de nevastă.

Nu se pribegea de teama dușmanului, nici pentru a-și scăpa pielea trăind printre străini. Se va reîntoarce el o dată și nu singur, ci în fruntea oștirii, nu degeaba regele Decebal l-a trimis să strîngă cetele. Acesta îi era visul cu toate că, deocamdată, viermele îndoielii îi rodea inima. Știa că, obișnuit să lupte cu romanii, cunoscîndu-le părțile slabe; ar fi putut să ajungă un mare conducător, dar cu toată înzestrarea sa, simțea că-i lipsește faima. Do vadă, atîta timp cît acționa în numele lui Decebal și faima acestuia îl ocrotea, oamenii îl urmau cu încredere. O dată regele mort, nimeni nu mai credea că ar fi putut să facă ceva. Rămăsese doar un ostaș al marelui om și atît. Se simțea jignit și umilit. Nu putea să priceapă de ce ostașii săi s-au risipit sub diferite temeieri, lăsîndu-l singur, cînd aflaseră de moartea conducătorului suprem. Însuși Decebal a avut încredere în el, l-a ales dintre toți și i-a pus în deget inelul. Nu de mult, fiecare nou venit în ceată, se încredința și jura credință, acum, deși îl mai poartă, nimeni nu mai vine să i-l sărute. Pînă acum, cerculețul de aur cu chipul regelui avea puteri magice, acum nu mai era decît o bucată de metal mort. „Nu cumva, îi trecu prin gînd, este o pîrticică a lui Decebal și a plecat o dată cu acesta în grădinile lui Zalmoxis?”. Ariort înțelese că faima lui Decebal era atît de mare, încît poporul, negăsindu-i pereche, o înmormîntă o dată cu

stăpinul ei, neîndrăznind să-și închipuie măcar, că ar fi putut încununa pe altcineva.

Cînd urcară poteca către străvechea așezare de la poalele muntelui, doar vîrfurile copacilor celor mai înalți mai ardeau, aprinse de pălălaia apusului. Din întunericul ce înghițise valea, nu răzbătea decît vuietul neîntre-rup al urlătoarei.

De cînd se sfîrșise războiul de două ori a răsărit luna nouă ; romanii ar fi putut ajunge pînă aici. Înaintară deci cu prudență și de la jumătatea drumului auziră hă-măit de ciini. Așezarea părea totuși pustie ; nici o șuviță de fum nu se înălța din hogeaguri.

Ieșind în plăișor, Ariort își opri ceata și trimise doi oameni în recunoaștere. Peste puțin timp aceștia se întoarseră urmați de un bătrîn înalt, cu pletele și barba albe, îmbrăcat într-o haină lungă, cenușie. În lumina puțină a înnoptării, părea mai degrabă o arătare, dar cînd veni aproape, Ariort îl recunoscă și se bucură.

— Bună seara, vrăciule Dada, îi zise !

— Bună să-ți fie inima ! răspunse bătrînul. Cine ești tu ?

Mai făcînd cîțiva pași și punînd mina pe dîrlogii calului, îl recunoscă.

— Ah ! Tu ești, Ariort ? Fii binevenit !

— Ai rămas singur aici ?

— Da, deocamdată. Sînt prea bătrîn ca să mă pribegesc.

— Unde sînt ai noștri ?

— Au plecat care încotro.

— Ești cam zgîrcit la vorbă, bătrîne, și nu pari să fii bucuros că am venit.

— Am sălbăticit stînd singur aici.

— Știi, cel puțin, ce se petrece pe lume, moș Dada ?

— Știu. Vremuri de restriște, vremuri schimbătoare. Ce a fost, n-o să mai fie. Totul va trebui început de la capăt, dar nu va mai dibui vechiul drum. Poporul nu mai

are conducător, nu mai are cetăți, floarea lui a fost dusă aiurea. Vom aștepta să crească înlocuitorii.

— Vorbești ca-n dodii, zise Ariort plictisit, nerăbdător să afle ce s-a întâmplat.

Descălecă și apropiindu-se de bătrîn, îl întrebă scurt:

— Diaies cu fiică-sa unde sînt ?

— Nu sînt în același loc.

— Ce-i cu tine Dada, de mă fierbi așa ? Nu-mi pune răbdarea la încercare.

— De acum încolo, ai să ai nevoie de răbdare mai mult ca de orice pe lume.

Ariort îl săgetă cu privirea, strînse pumnii, dar se stăpîni.

— Unde e Diaies ?

— Pe Plaiul Mioarelor.

— Dar Aya ?

— Peste șapte mări și țări.

— Au luat-o romanii ? întrebă Ariort cu sufletul la gură.

— Da.

— Au ajuns pînă aici, blestemații ?

— Au ajuns.

Ariort rămase cîteva clipe ca trăznit, apoi, trezindu-se, strigă deznădăjduit :

— Cum se face că aceste case mai stau în picioare, cum de mai ești tu în viață ?

— Despre romanii care au trecut pe aici am o părere bună ; nu știu cum or fi ceilalți.

Uluit de acest răspuns, Ariort amuți. Fața i se învîneți, fălcile se înțepeniră.

— Vorbește o dată ! răzni ca un ieșit din minți.

Bătrînul se încrunță măsurîndu-l din ochi.

— Iar tu, potolește-ți furia și nu te răsti la mine, căci nu-ți sînt slugă. Nu necinsti părul meu alb și anii mulți ce-i port în cîrcă. Vei fi tu un viteaz fără pereche, dar față de mine ești un copil.

Datina, adînc înrădăcinată în orice dac, fu și de astă dată mai tare decît pornirea nesăbuită a firii. Ariort își lăsă capul în piept și zise încet, ca să nu-l audă oștenii :

— Iartă-mă, Dada ! Iată, m-am stăpînit.

— Bine. Acum dă poruncă de popas oamenilor tăi. Pentru masul lor le dau o oaie din acele cîteva pe care le am. Să mergem acum la sălaşul meu şi cred că pînă vom păşi pragul lui, te vei linişti de tot.

După ce li dădu să se spele, îl pofti în odăiţa sa curată în care mirosea a miere, ceară şi ierburi de leac. Aprinse opaiţul şi-l pofti la masă.

— Eşti flămînd. Gustă din bucatele mele simple şi după aceea vom sta de vorbă.

Supunîndu-se voinţei gazdei, Ariort luă cîteva îmbrăcături şi bău o căniţă de lapte. Văzîndu-l nerăbdător să afle ce s-a întîmplat în timpul lipsei sale, bătrînul vorbi cu glasul domol, în care nu se simţea nici tristeţea, nici bucuria, nici mirarea, ci doar acea înţelegere a tuturor lucrurilor la care năzuieşte şi ajunge un înţelept :

— A trecut pe aici un tînăr comandant roman, cu trei sute de călăreţi. Veniseră să cerceteze ţinutul şi să îndemne oamenii să se strămute în cîmpie, pe ogoarele mănoase, rămase pustii.

— Erai singur aici ?

— Nu, era şi Diaies cu cîţiva slujitori.

— Cum se face că n-ai fugit din faţa romanilor ?

— Aveau o călăuză şi ne-au luat prin surprindere.

Ariort răsflă adînc, parcă vînd să se afunde. Vru să întrebe ceva, dar se stăpîni. Ghicîndu-i întrebarea, bătrînul povesti mai departe :

— După ce duse pe Aya cu femeile şi copiii lui Costas la Plaiul Mioarelor, Diaies se întoarse aici ca să mai ia din avutul său. Avea el bani îngropaţi pe undeva. Tocmai atunci au picat şi romanii şi mă aduseră în faţa comandantului lor. Aflînd pentru ce au venit, le-am răspuns : „Ca să-i faceţi pe cei pribegiţi să creadă în vorbele voastre, trebuie mai întîi să-i găsiţi şi să-i încredinţaţi că nu umblaţi cu şiretlicuri, că nu vreţi să-i momiţi din ascunzişurile lor, ca să-şi bage singuri gîtul în laţ“. „Nu, cinstite pustnic, îmi răspunse romanul, armele au vorbit, timpul furiei a trecut, iar porunca semnată de împărat este sfîntă pentru noi. De acum înainte nu-i vom judeca decît pe acei care ni se vor împotrivi cu armele, ori ne vor ataca“.

Tăcură un timp amândoi.

— Citesc cu ușurință în suflete, continuă Dada, și mi-am dat seama că romanul este un om drept, nedat la ticăloșii. Ostașii săi, cât au stat aici, nu au furat, nici nu au stricat nimic, de aceea i-am răspuns cinstit, fără patimă și ură : „Dacă stăpînirea voastră îi îndeamnă pe ai noștri să se întoarcă la vetrele lor, înseamnă că aveți nevoie de ei, că nu puteți clădi pacea fără temelii. Am înțeles de mult, înaintea altora, că așa se vor sfîrși lucrurile, că vremurile se vor schimba, că de acum înainte vom trăi unii lingă alții. Cu cât ne vom înțelege mai bine, cu atît vom fi mai fericiți, dar pentru asta trebuie multă bunăvoință, mai ales din partea voastră“.

— Chiar așa i-ai spus ? izbucni Ariort.

— Chiar așa.

— Cine te-a pus să vorbești în numele tuturor ? Crezi că noi ăștilalți ne vom împăca vreodată cu hrăpăreții năvălitori ?

— N-am vorbit în numele tuturor ; eu nu sînt rege și nici el nu era împărat, ca să putem pecetlui sortile neamului nostru ; alții le vor pecetlui fără voia noastră. M-ai întrebat și-ți răspund : Da, vă veți împăca. Dacă veți fi înțelepți, vă veți împăca, dacă nu — după ce va mai curge sîngele vostru și al aceloră pe care îi veți primejdui, dar de împăcat vă veți împăca.

— Cred că ești singurul care judeci așa. Cu greu mă abțin ca să nu-ți spun . . .

— Trădător, nu-i așa ? Nu, tinere, îți înțelegi greșit datoria și menirea. Dacă te vei încăpățîna să lupți acum, îți vei sorti neamul stîrpirii. Nici nu vei putea-o face căci n-ai cu ce. Unde ți-e oștirea după care te-ai dus ?

Atîns în mîndria sa, Ariort strigă în loc de răspuns :

— Mai bine moartea decît sclavia.

— Eh ! În curgerea nesfîrșită a vremii multe se schimbă, poporul însă rămîne același.

Ariort sări în picioare.

— Ajunge ! Nu sînt copil. Însuși regele Decebal mi-a dat acest inel, socotindu-mă în stare să conduc o oaste întreagă. M-ai năucit cu **palavrele** tale și asta ai făcut-o

ca să amîi răspunsul la întrebarea mea. Unde se află Aya ?

Bătrînul rămase nemişcat ; își întinse doar mîinile. cu palmele lipite de masă.

— După răspunsul meu, un nesăbuit ca tine ar putea să mă omoare, dar nu mi-e frică de moarte, am trecut de nouăzeci de ani. Află că romanul o luase pe Aya de soție. O iubea de mult.

— Cum ? Ce-ai spus ? Ești în toate mințile ?

— Nu-ți face griji cu mintea mea, este cît se poate de limpede. După ce l-au adus și pe Diaies, romanul l-a recunoscut îndată, căci a stat mult timp închis în cetatea sa.

— Lucius Longinus, îngăimă Ariort. Broboane de sudoare îi năpădiră fruntea. Blestem pe capul meu !

— Nu e nici un blestem, Ariort. Aya nu te-a iubit niciodată. Mi-a spus că nici tu nu ai iubit-o cu adevărat. Era cea mai frumoasă și mai bogată fată din ținut, iar tu, dintordeauna, nu ți-ai dorit decît tot ce e mai bun.

Ariort își izbi fruntea cu pumnul încheștat și, privindu-l pe Dada cu ochii rătăciți, strigă :

— Nu-i adevărat. Minciuni. Nu se poate !

— Ce să nu se poată ? Cînd vine vorba de dragoste, totul se poate. Ei s-au iubit și s-au luat.

— Cu un roman ? Cu un dușman de moarte ?

— Dragostea nu alege. Ea trece peste toate oprito-
rile, biruie ură de neam și nesocotește răzbunările părin-
ților. De acum încolo multe femei dăce își vor lua soți
romani și copiii lor vor șterge deosebirea dintre neamuri
învrăjbite.

— Și unde a dus-o vrăjmașul meu ? întrebă Ariort cu glasul stins.

— Știu că v-ați vrăjmășit și că el a fost mai omenos ca tine. A dus fata cu el, în depărtata Italie.

— A înstrăinat-o, ticălosul.

— O s-o aducă înapoi, după ce se vor așeza toate la locul lor. Diaies s-a împotrivit un timp, dar înțelepciunea bătrînească a biruit. Oare propriul său neam nu l-a blestemat ? Nu l-a scos, oare, din rîndul oamenilor, pentru că fiul său Diza, un copil, s-a înspăimîntat în fața

morții? Am fost de față și m-am îngrozit. Întia oară când străvechea datină mi s-a părut crudă și golită de miez.

— Cunosce povestea. Nu mi-o mai aminti! Băiatul a fost un laș.

— Atunci de ce ai vrut să te înrudești cu neamul pe care a căzut blestemul lașității?

— Diaies, răspunse Ariort cu amărăciune, nu trebuia să-și dea fata după un roman, mai bine o ucidea.

— Vezi, un tată și-a înțeles flica, după cum a înțeles și chemarea vremurilor noi. Nu a omorât-o, dimpotrivă, pînă la urmă, a binecuvîntat-o. De bună seamă, tu, dacă erai de față, ai fi omorât-o, deși susții că o iubești.

Ariort își trecu mîna pe frunte, ca și cînd ar fi dorit să gonească un vis urît. Era palid și răvășit. Vru să spună ceva, dar nu reuși decît să înghită nodul ce i se pusese în gît.

— Du-te, Ariort! zise bătrînul cu blîndețe. Întoarce-te la vatra ta și apucă-te să ridici din cenușă casa și sufletul. Strînge oamenii în jurul tău, muncește și vei uita...

Lui Ariort îi reveni glasul, dar nici el nu și-l recunoscuse:

— Romanii nu-l vor ierta niciodată pe Ariort Chiorul, care le-a dat atîtea lovituri crunte. Mă duc să-mi caut moartea și dacă nu pot răzbuna soarta neamului meu, să-mi răzbun propria mea soartă.

Cu aceste vorbe Ariort se sculă și ieși. De atunci Dada nu-l mai văzu niciodată.

Ariort își petrecu noaptea într-o odăiță a casei sale dărăpănate. Gîndurile amare și negre făcură strajă în jurul său și nu lăsară somnul să se apropie. Pentru a doua oară în viață credea că mintea o să-i ia foc. Întia oară i s-a întîmplat cînd se trezise pe cîmpul de luptă, după bătălia cea mare. Atunci ca și acum pricina chinurilor sale era Longinus — romanul. Soarta i-l scotea mereu în cale, ca pe un blestem; nu în zadar îl urise din

prima clipă. Acum îi părea nespus de rău că măciuca sa nu-i crăpase romanului țeasta. Sau poate că ar fi fost mai bine dacă el — Ariort, nu s-ar fi grozăvit atunci, în noaptea aceea fatală, când romanul intrase în viața sa. Era amețit de băutură și refuzul Ayei de a-și alege un soț l-a scos din sărite. Fățarnica fată, de pe atunci îl iubea pe prizonier, de aceea s-a sumeșit, s-a ridicat împotriva datinei și și-a trimis pețitorii la plimbare. De pe atunci și-a făcut socoteala și iat-o acum în brațele lui Longinus. Gîndul acesta îl pîrjolea și-i părea insuportabil. Îi era scîrbă de Aya și scîrba era mai mare decît părerea de rău. Își dădea seama că faptul de a fi fost respins îl durea mai puțin decît acela că Aya a preferat un roman. Își închipui că lumea a devenit prea strîmtă pentru amîndoi și unul din ei trebuie să piară. Bun cunoscător în ale războiului, știa că punînd-o la adăpost pe Aya, ca pe o pradă de preț, Lucius Longinus se va întoarce la unitate. Oștile romane nu părăsiseră încă țara și pe semne nu vor pleca atît de curînd. Atîta timp cît vor fi răzbunători, ca el bunăoară, romanii vor sta de veghe și se vor întări în țara cucerită. Ce-i rămîne atunci de făcut? Un singur lucru — să-l caute pe Longinus și să-l ucidă ca pe un cline, lipsind-o pe Aya de mulțumirea de a-l fi trădat pe el, de a-și fi batjocorit neamul și țara.

Așa hotărîse Ariort în noaptea aceea albă. Cum o va face, cum va reuși să se strecoare în preajma dușmanului său nu se gîndea deocamdată. Răbdarea și timpul sînt sfetnici buni. Știa însă că pentru a reuși trebuie să-și adune toată voința, puterea și curajul ca într-o măciulie și, de astă dată, să lovească fără milă, cu singe rece, fără să-i tremure mîna.

În zori, cînd își trezi oamenii, era atît de îngrozitor la chip, încît nici măcar Daizus și Udar, prietenii săi buni, nu îndrăzniră să-l întrebe ce a pățit. Îl cunoșteau prea bine, îi cunoșteau firea năvalnică și nestăpînită, dar pentru că, în același timp, îl cinsteau pentru istețimea și curajul său fără margini, îl lăsară în pace, îndeplinindu-i fără crîcnire poruncile.

Nici atunci cînd el îi duse înapoi pe drumul pe care veniseră, nu îndrăzniră să-l întrebe care ar fi fost pricina.

Pe drum uciseră un cerb. La prînz mincară în tăcere. Văzînd trăsăturile lui Ariort înseninîndu-se, Udar, care nu-l slăbea din ochi încă din zorii zilei, se sculă și-și drese glasul. Ghicindu-i gîndul, Ariort se sculă și el.

— Prieteni, zise cu voce înăbușită, v-am adus aici, în inima pădurii, ca să fug cît mai departe de cuibul trădătorilor de neam și țară. De aici drumurile noastre se despart. Fiecare își va vedea de rostul lui și-și va îndrepta pașii într-acole unde-l cheamă inima.

Văzîndu-le chipurile uimite, urmă :

— Eu unul, nu mai plec din țară ; m-am răzgîndit. Am niște socoteli de încheiat ; numai după aceea, dacă voi scăpa cu zile, mă voi pribegi în țări străine. Din clipa asta nu vă mai sînt conducător și îi rog pe aceia pe care i-am nedreptățit cu ceva să mă ierte.

Se lăsă o liniște atît de adîncă, că se auzea lucrarea carilor din tulpina bătrînului fag sub care ședeau. O veriță, sărînd de pe o creangă pe alta, rostogoli un con de brad, trezindu-i din înmărmurire.

Udar cel voinic și îndesat se apropie de Ariort și-i zise :

— Aseară te-ai închis cu Dada și ai stat la el pînă tîrziu. Cînd te-ai întors, obosiți cum eram, dormeam duși și nu puteam afla ce s-a întîmplat. Îți sînt prieten nedespărțit și la bine și la rău. Spune-mi, ce te face să zăbovești acum, în pragul iernii pe meleagurile care nu mai sînt ale noastre ?

— O treabă ce mă privește numai pe mine. Ați auzit și voi, aseară, că romanii au trecut pe aici ? Ei bine, conducătorul lor, Lucius Longinus, cu care am de încheiat niște socoteli, s-a întrecut cu gluma și a luat-o pe Aya cu el.

— Pe Aya ? strigă Daizus, sărînd în picioare.

— Fecioara pe care am pețit-o cîndva ? adăugă cu minie Udar.

— Fiica lui Diaies ! exclamă cîțiva oșteni.

— Și tu vrei s-o scapi din sclavie ? întrebă Udar.

— Nu ! Longinus, cică, a luat-o de soție și a dus-o în Italia.

— Cu voia ei ?

— Așa se pare. Dada, acest bătrîn smintit, zice că ei s-au iubit încă de cînd Longinus era prizonier.

— Trădătoarea ! grohăi Udar.

— Ticăloasa ! strecură printre dinți Daizus. Ne-a păcălit pe toți. Am vrut s-o mai văd o dată ; acum, însă, nimic nu mă mai oprește. Plec, mă pribegesc !

— Faci cum vrei, răspunse Ariort. De azi încolo nu mai sînt conducătorul vostru.

Un oștean voinic și spătos se ridică de pe buturugă.

— Ba, zise scuturîndu-și pletele arămii, mie-mi ești.

— Ascultă, Andena, a mă urma înseamnă să duci o viață de cîine, a fi fără căpătii.

— Eh, răspunse voinicul, și așa sînt fără căpătii. Toți ai mei au murit iar viața mea nu face nici cît o ceapă degerată.

— Gîndește-te bine !

— M-am gîndit, tarabosta. N-am fost mereu în preajma ta ? La Sarmizegetusa nu te-am urmat în toate isprăvile tale voinicești ? Te voi urma și de acum încolo.

— Îți mulțumesc, Andena. Cu unul ca tine nu mi-ar fi frică să mă avînt chiar în inima oștirii dușmane.

— Te urmez și eu, prietene, zise Udar îmbrățișîndu-l și nu căuta să-mi muți gîndul căci te vei strădui în zadar.

Ariort îl strînse cu drag la piept.

Se mai ridicară cîțiva oșteni și trecură în spatele lui Ariort.

După ce stătu un timp cu capul lăsat în piept, Daizus se ridică și zise :

— Ceea ce vreți să faceți este moarte curată. Bunicul, mama și surorile mele s-au pribegit la Costoboci și trebuie să am grijă de ei. De altfel, țin la viață, deși nu sînt laș.

— Nu ești, Daizus, o știm cu toții. Bine faci că pleci. Eu nu mai am pe nimeni, așa că viața-mi aparține.

Din mijlocul celor care nu i s-au alăturat, ieși unul mai vîrstnic.

— Tarabosta Ariort, ai fost bun cu noi și ne-ai răsplătit. Te iubim și te cinștim și-ți dorim să reușești în ceea ce ți-ai pus în gând să faci. E frumos că vrei să mori luptând, căci la ceea ce te duci se cheamă moarte. Noi, ăștia, mai avem datorii de îndeplinit față de womenile și copiii noștri. Cu bine, tarabosta !

— Cu bine, oameni buni și să aveți parte de fericire !

— Fericire ? îngăimă oșteanul și dădu din mină a pagubă. Poate să fie cineva fericit într-o țară cotropită de dușmani ?

Rămas cu un pumn de oameni îndrăzneți și căliți. obișnuiți cu greutățile unei vieți de hărțuială, asemănătoare vieții fiarelor din codru, Ariort ținu un sfat temeinic, hotărînd să se dea prin părțile Sarmizegetusei, să iscodească ce se mai întîmplă pe acolo.

Umblînd cu mare băgare de seamă, tupilîndu-se prin codri, pe cărări numai de ei cunoscute, pîndind și cercețînd, pe la sfîrșitul lui Brumărel dădură de un detașament roman, de vreo sută de oameni, care se întorcea dintr-o misiune. Erau prea mulți ca să încingă o luptă cu ei. Ariort nu vroia ca romanii să prindă de veste că sînt urmăriți și se mulțumi doar să răpească fără zgomot doi ostași.

Înspăimîntați, romanii le-au povestit ce știau. Printre altele au spus că tribunul Longinus a fost plecat dar s-a reintors curînd și acum se află la Germisara, pe lîngă comandamentul împăratului, că adesea pleacă cu diferite misiuni spre castrele din jur, iar acum cîteva zile a fost văzut la Sarmizegetusa.

După ce îi ucise și porunci să fie îngropați, Ariort cu ai lui începură să dea tircoale castrului de la Sarmizegetusa. Se hrăneau cu carnea afumată în gropi acoperite cu frunzare, ca să nu-și trădeze prezența. Ca să nu lase urme, caii aveau copitele înfășurate în blănuri. Pînă și aceste slabe urme le încurcau făcînd ocoluri, mergînd prin mijlocul pîraielor.

Mai prinseră cîteva romani, dintre acei care lucrau la tăiatul pădurii. Unii nu știau nimic, alții confirmau

spusele primilor doi. Alarmați de dispariția oamenilor, romanii luară măsuri și unul din detașamentele călări pornite în căutare se întâlni pe neașteptate cu ceata lui Ariort. Nu mai era chip să evite ciocnirea. Până ce dacii descălecară ca să scoată încălțările cailor, care îngreunau mersul, romanii porniră către ei. Nu erau mulți, vreo douăzeci și Ariort năpustindu-se asupra lor cu toată furia, îi izbi și după o luptă scurtă îi măcelări. Cîteva reușiră să scape cu fuga. Bănuind că romanii se vor întoarce cu forțe înzecite, istețul Ariort merse fără fereală către munte, lăsînd urme adînci, apoi făcînd un ocol, trecu Rîul Mare către asfințit, coborî din nou, dar cu mare grijă, la șes. Umblînd mai mult noaptea, de astă dată ferindu-se de a se încăiera cu romanii întîlniți, la mijlocul lui Brumar ajunse pe culmea dealurilor ce străjuiau valea rîului Maris.

Aici, cercetașii săi, umblînd ca simpli țărani, cu armele ascunse sub straie, dădură de primele așezări noi ale dacilor strămutați de la munte la șes de către romani. Supravegheați de ostași, țăranii și păstorii reușiseră să înjghebeze așezări trainice și-și vedeau liniștiți de treabă. Unii dintre ostașii lui Ariort, au fost ispitiți de a se așeza printre ei, căci era mare lipsă de bărbați în floarea virstei. Pe temeiul că-și caută rudele, aceștia însă plecau mai departe.

Pe la mijlocul lui Brumar, vremea s-a stricat. Se porni un vînt rece cu ploaie și fulguială. Cei trei oameni trimiși în recunoaștere prin sate nu s-au mai întors. Să-tui de pribegie, lipsuri și hărțuială, s-au aciuat în cele din urmă pe lîngă vetrele primitive.

Cei optsprezece oameni rămași cu Ariort nu murmurau, dar sufereau cumplit fără hrană și adăpost.

Frămîntat de gînduri amare, pentru înfrîna oară în viață. Ariort nu știa ce să mai facă. Flacăra răzbnării, pe care o întreținea cu atîta grijă, se stîngea sub năvala necazurilor. Cînd se porniră ploile lungi de toamnă, nu se mai gîndea decît la tovarășii săi, pe care i-a vîrît în această încurcătură.

Ținură din nou sfat și mulți și-au spus păsul. Fiecare din ei ar fi vrut să lupte, să răzbune nenorocirile ce le

aduseră cotropitorii, dar nu erau decît un pumn de oameni sfîrșiți de puteri. Or mai fi cete ca a lor în țara aceasta mare, dar cine să le adune, unde să le caute ?

Hotărîră să plece de zor la munte, să se așeze pe lingă vreo stîină, să se mai întremeze, să-și îngrijească trupurile prăpădite și numai după aceea să judece ce-i de făcut. Unii se vor pribegi la primăvară, alții poate vor rămîne pe loc. Deocamdată nu-și doreau decît un adăpost, și căldura unei vetre. Așa nu se mai putea. Decît să moară de moarte ticăloasă, de frig, de foame și boli, mai bine să-și caute sfîrșitul aruncîndu-se în mijlocul dușmanilor. Dar gîndul fiecăruia înclina către un adăpost. Pînă și fiarele pădurii au cîte o vizuină.

Acum, cînd ploile nesfîrșite spălau de îndată urmele cailor, nu se mai fereau. Dînd tîrcoale unui cătun nou și văzînd că romanii lipsesc, cîrmiră într-acolo și cerură oamenilor mîncare, îmbrăcăminte și fin pentru cai.

Deși le era milă de ei, bătrînii satului, răspunzători în fața romanilor, îl rugară pe Ariort să-și urmeze drumul și să nu-i primejduiască pe locuitori. Dacă romanii vor afla că au ajutat o ceată de oșteni daci înarmați, vor fi minați cu toții în robie.

— Să le spui romanilor tăi, îi răspunse Ariort fruntașului, că v-am luat bunătățile cu de-a sila și atunci noii voștri stăpîni vă vor ierta.

După ce dijmuiră satul și schimbară cîtiva cai beteğiți cu alții mai zdraveni, porniră către miazăzi.

A doua zi după întîmplare, trecînd de-a curmezișul unui plai golaș de pe un deal întins, bucurîndu-se că ploaia a stat, se pomeniră ca din senin înconjurați de dușmani, din trei părți, ieșînd din pădurile din jur.

După cîteva clipe de chibzuială, Ariort porunci oamenilor săi s-o ia către apus, singurul lor drum rămas deschis, acolo unde dealul cobora lin către pădure. Dar caii lor obosiți nu mai puteau să alerge ca pe vremuri și urmăritorii îi ajunseră din urmă chiar la marginea codrului. Erau peste o sută de mauri tuciurii.

— S-a zis cu noi, zise Udar trăgînd sabia.

— Să murim vitejește, prieteni ! strigă Ariort. Asta ne-am dorit de mult. Zalmoxis o să ne primească în grădinile sale. Faceți cerc vitejilor !

Indemnul conducătorului îi înflăcăără, dar fu uitimul pe care-l auziră din gura lui, căci o lance aruncată de un dușman se înfipse în pieptul calului. Animalul necheză jalnic, se ridică în două picioare, se răsuci și împiedicându-se căzu. Zburind peste cal, Ariort se lovi cumplit cu capul de un trunchi și-și pierdu cunoștința. Descălecind, Udar alergă către el dar o săgeată i se înfipse în spate, omorându-l pe loc. Vitejii făcură cerc în jurul lor și se apărau cu înverșunare.

Credinciosul Andena, văzind ce se petrecuse, ieși din rînduri, descălecă și-i cercetă pe amîndoi. Dîndu-și seama că Ariort e numai leșinat, îi scoase repede inelul regelui și-l trecu pe mîna lui Udar. Apoi îi smulse de pe cap căciulița de dihor, desprinse sabia prețioasă și le aruncă pe amîndouă în tușiș. După asta, voinicul săltă leșul lui Udar în șa și încălecînd se prefăcu că fuge.

Zărindu-l ieșind din rînduri, cîțiva mauri se năpus-tiră după el și-l prinseră îndată cu lațul.

Numai cinci oameni din ceată fură prinși de vii. ceilalți mușcară țărîna.

Pe jumătate sugrumat de laț, Andena fu adus în fața centurionului.

— Pe cine ai vrut să salvezi, dacule ? întrebă acesta prin tălmaci.

— Pe conducătorul nostru, răspunse voinicul, frecîndu-și beregata.

— Cum îl cheamă ?

— Tarabosta Udar.

— Ce căutați voi aici ?

— Mergeam la munte. Sîntem ostași ai regelui Decebal și vroiam să fim liberi.

Centurionului, pesemne, îi plăcu răspunsul. Cerce-tînd cadavrul lui Udar, zise :

— Voinic bărbat, dar nu ca tine.

Rîse și dinții săi albi sclipiră pe chipu-i negricios, învinețit de frig. Aplecîndu-se, scoase inelul de pe dege-tul mortului și întorcîndu-l pe toate fețele, plescăi din limbă.

— Frumos inel ! Al cui este chipul reprezentat aici ?

— Al regelui nostru, răspunse cu mindrie Andena.

— O ! exclamă ofițerul. O să-l ofer nobilului Lusius Quietus ; o să fie foarte mulțumit. Decebal al vostru este mort și ar fi bine să uitați că a existat cîndva.

— Nu vom uita niciodată, romanule !

— Tu, poate nu-l vei uita, dar ceilalți daci, tinerii, copiii, femeile îl vor uita.

— Nu vor uita nici ei.

— Ești foarte voinic, dacule. din tine o să iasă un excelent gladiator.

Încrêștîndu-și fruntea, ca să priceapă tîlmăcirea traducătorului, Andena întrebă :

— Ce-i aia gladiator ?

Centurionul și ostașii săi rîdeau cu poftă.

— Ai să vezi și tu. Așteaptă pînă la primăvară. Cred că o să-ți placă.

Ridicînd apoi glasul, centurionul porunci :

— Cercetați leșurile și luați tot ce au de preț. Îi luăm cu noi pe cei ușor răniți. Săltați-i pe cai !

Văzînd că Ariort își revine și caută să-și salte capul, Andena se rugă cu umilință :

— Stăpîne roman, am un frate aici. L-a trîntit calul într-un copac și și-a pierdut cunoștința ; dă-mi voie să-l îngrijesc.

Centurionul învîrtea inelul între degete și mulțumit de această captură și de felul în care zdrobise ceata înarmată a dacilor, zise binevoitor :

— Nu pot să te refuz, pentru că-mi placi, dacule. Du-te !

Andena îngenunchie lîngă Ariort, îi sprijini capul, îi frecă tîmplele, grumazul, pieptul și cînd acesta, deschîzînd ochiul, vru să zică ceva, îi puse mîna pe gură, șoptîndu-i la ureche să nu spună vreo prostie.

Ariort făcu un gest de minie, încruntîndu-se la tovarășul său, dar Andena astupîndu-l cu spatele său enorm, de privirile celorlalți, îi zise :

— Dacă vor afla cine ești, te vor duce la Roma în cușcă, dar așa, chiar sclav fiind, vei putea să-l întîlnești pe vrăjmașul tău și să te răzbuni.

Ariort și Andena avură norocul să nimerească în aceeași ceată. Erau vreo cinci sute de prizonieri și lucrau la drumul militar între Sarmizegetusa și Germisara. Fosti ostași, prinși după încetarea ostilităților, sclavii erau vînjoși, neînfricați, căliți în greutățile vieții. Romanii nu-i slăbeau din ochi, păzindu-i cu strășnicie.

Dîndu-și seama că tactica constrîngerii și înfricoșării era inaplicabilă la poporul dac, au renunțat la ea. De bună seamă, unele cazuri grave, de nesupunere, încercări de evadare sau instigare la revoltă, au fost aspru judecate, încolo, romanii căutau să pară niște stăpîni dreپți și omenoși. Ei nu uitau niciodată străvechea maximă : „Quod servi, tantum hostes“ (Cîți sclavi, atîtia dușmani), dar mai știau că fără sclavi nu se poate. Metodele prea blinde li făceau pe sclavi obraznici, cele crude li înrăiau, metoda de mijloc, a echității, mult discutată în consilii imperiale și în senat, s-a dovedit a fi cea mai înțeleaptă. Pecetluindu-le soarta de ființe lipsite de libertate, aceleași legi le lăsau și vagi speranțe ; punîndu-le condiții de conduită le arătau porțițele prin care ei s-ar fi putut strecura în lumea celor liberi. Important era ca mașina complicată a statului să meargă, iar romanii, cu spiritul lor organizatoric, știau s-c pună pe roate.

Orice sclav știa că îmbunătățirea condiției sale, sau eliberarea, depind în primul rînd de jocul orb al norocului, deci legate strîns de speranța, pe care nu trebuia să și-o piardă niciodată. Metoda aplicată la robii daci s-a dovedit eficace. În curînd, aceștia își dădură seama că munca neîntreruptă, dar de loc istovitoare, era răsplatită cu somn și mîncare pe săturate, că anumite ore din zi le erau hărăzite pentru a se distra, iar cîteva zile din an, cele sacre, odihnei totale, că de cele mai multe ori ascultarea și sirguința erau încununate cu mutarea la munci mai ușoare. Toate aceste amăgiri, fluturate în fața mizerabililor lipsiți pentru totdeauna de libertate și drepturi, sfîrșiră prin a-i convinge că altfel nu se poate, că trebuie urmărit doar ceea ce este cu putință în starea lor.

Ariort, care în viața sa nu știuse decît să poruncească, la început scrișnea din dinți, clocotînd de minie. Fap-

tul că era pus să sape, să spargă piatra, să bată cu maiul, i se părea peste măsură de umilitor. Adeseori răbdarea sa ajungea pe marginea prăpastiei, gata-gata să-l azvîrle în hăul nebuniei și numai gîndul mereu treaz al răzbunării, îl oprea în ultima clipă. Adeseori vedea în preajmă ofițeri superiori veniți să inspecteze lucrările și nădejdea de a da ochii cu tribunul Longinus nu-l părăsea niciodată. Atunci va ști ce are de făcut, chiar dacă în loc de armă o să aibă în mînă o cizma sau un par.

Susținut de acest gînd, Ariort aștepta, aștepta mereu. Nu-i păsa ce o să i se întîmple după ce-și va ucide vrăjmașul, după ce-și va potoli setea grozavă de răzbunare. Dar, Longinus nu apărea. De cînd a fost oprit la înaltul comandament, avea, pesemne, altceva mai bun de făcut, decît să supravegheze lucrările de amenajare a drumurilor.

Ariort nu avea de unde să știe ce face Longinus și aștepta mereu. Ziua în care se va întîlni cu acela care cîrmise aiurea cursul firesc al vieții sale, lipsindu-l de fericirea unei morți eroice pe cîmpul de luptă și aruncîndu-l în ticăloșia robiei, va fi o zi mare. Tot gîndindu-se la ea, își dădu seama că de fapt îi dorește moartea lui Longinus nu atît ca să-și răzbune umilința și nici infirmitatea, ci ca s-o lipsească pe Aya de omul pe care-l îndrăgise. Își dădu seama, atunci, că n-o iubește și că bătrînul vraci Dada a avut dreptate cînd i-a spus că : „a iubi, înseamnă a ierta“.

Zilele se scurgeau la fel de triste, la fel de umiltoare. Vremea era nestatornică ; zilele friguroase se succedau cu cele calde, ceața ceda locul ploii, aceasta — poleiului sau zloatei. Așa trecu toată luna decembrie.

Îmbrăcați ca vai de lume, sclavii umblau zgribuliți, se mai încălzeau puțin lucrînd, dar după oboseala unei zile de lucru nu așteptau decît strachina cu mîncare ca să se încălzească pe dinăuntru. Unii se mai adunau, în ceasurile lor libere, în jurul unui foc, să-și încălzească și inima cu aduceri aminte, sau cu un cîntec trist. Cei mai mulți însă nu așteptau decît clipa, cînd, retrași în

corturi și sălășe puteau să se cufunde în somnul aducător de uitare.

În zori îi sculau trîmbițele și fie că diminețile erau calde sau reci, romanii îi obligau să se spele și să-și ardă păduchii, spaima lagărelor și taberelor de pretutindeni, de cînd stă lumea în picioare. La înflia apariție a rliei omul trebuia să se înfățișeze paznicului și acela îl trimetea într-un loc despărțit de restul taberei, unde i se dădeau îngrijirile necesare.

Dormeau îngrămădiți unul în altul, ca să se încălzească și vegheau pe rînd ca focul de la intrare să nu se stingă. Ariort nu se despărțea de Andena, care se dădea drept frate-său. De ceilalți patru supraviețuitori din ceata sa nu știa nimic. Vijeliosul joc al sorții îi împrăștiase ca pe frunze uscate.

Andena părea împăcat cu viața și preocuparea sa de căpetenie era grija de fostul său comandant. Adeseori Ariort căuta să-și închipuie cum ar fi fost fără Andena și de fiecare dată se înfiora de spaimă. Își dădea seama că fără Andena n-ar fi suportat robia. Tovarășul său știa să-i încălzească inima cu o vorbă caldă, o snoavă, cu un cîntecel. Știa să-l potolească cînd îl mistuia focul năpraznic al furiei dar, ce-i mai ciudat, în același timp căuta să întretină nestinsă scinteia răzbunării. Și, deoa-rece Ariort, veșnic innegurat, suporta cu greu ceasurile de odihnă, Andena, ca să-l sustragă gîndurilor negre, îl învăță să se îndeletnicească cu cîteva meșteșuguri mărunte. Andena nu vroia să-l umilească, ci doar să-i ocupe minile cu o treabă, abătîndu-i gîndurile, limpezindu-l, odihnindu-l, căci numai odihna aduce uitarea.

El însuși, meserias destoinic, reuși chiar să vîndă din lucrul său romanilor dornici de a duce acasă amintiri din Dacia. Începuse cu împletitul din paie, răchită, păr de cal, apoi făcîndu-și rost de o custură, cioplea bîte, linguri, căușe.

Cînd Ariort îi injura pe romani, Andena adăuga și el o injurătură, rizînd. Cînd îi vorbea de Longinus și de răzbunarea sa, Andena dădea din cap cu înțelegere și-l sfătuia să aibă răbdare. În același timp Andena nu întirzie să-și facă prieteni printre romani. Peste tot unde

apărea voinicul cu plete arămii, ostașii îl întâmpinau cu zîmbete, îl băteau pe umăr, schimbau o vorbă cu el. Puțin cite puțin, Andena învăță cîteva vorbe, reușind pînă la urmă să încropească mici convorbiri.

Din pricina zorului, se lucra în două schimburi : cinci zile ziua, cinci — noaptea, la lumina torțelor.

Noaptea, cînd ostașii stringeau echipele la treabă, strigînd în latina lor : „Lucubrare, lucubrare !“ ceea ce însemna a munci noaptea la lumina torțelor, el îi îngîna, pocind vorba :

— Lucrare, hai la lucrare !

În curînd, toți robii, mai în glumă mai în serios, ziceau muncii de noapte „lucrare“.

Intr-o dimineață, cînd centurionul le împărți terenul pe porțiuni, pentru săpătură, Andena zise, rizînd, lui Ariort :

— Treabă ușoară, mai mult joacă decît treabă, și din vorbele lui era greu de ghicit dacă le-a rostit în bătaie de joc sau pentru că era pătruns de adevărul lor.

Ariort îl privi lung, fără să-i răspundă, și scuipînd în palme, apucă tîrnăcopul. Își dădea bine seama că treaba este ușoară și că romanii nu le cer nimic supra-omenesc, ci doar împlinirea sarcinii impuse. Își dădea seama cu ciudă că romanii sînt deștepți, că din sarcinile acestea ușoare, puse cap la cap, se naște un lucru trainic. Privind operațiunile succesive ale construirii drumului, se minuna fără voia lui de iscusința celor care le dirijau. Era convins că astfel de drumuri sînt veșnice.

Cînd dădură primii nămeți și nu se mai putu lucra la drum din pricina pămîntului înghețat bocnă, robilor li se împărți îmbrăcămîntea caldă. O parte din ei fură trimiși să dezăpezească drumul, altă parte să taie pădurea. Dacă ziua frigul era mai lesne de suportat, nopțile geroase păreau înfiorător de lungi. Iarna se nimeri aspră și cînd nu mai era de răbdat, romanii adunară cetele la un loc și porunciră săparea bordeielor. Înviorați de întorsătură, dacia le făcură repede și bine, ca pentru ei. Pentru romani construiseră barăci din birne, pe jumătate îngropate, așa că luna lui Făurar îi găsi pe toți la adăpost sigur.

Astfel, cu chiu și vai, trecu iarna. Cîțiva robi bolnavi se prăpădiseră, alți cîțiva reușiseră să fugă.

O dată cu primele fire de iarbă, după ce zăpada topită se scurse susurind și clipocind în pîraie și riuri, robii își luară conturile în spinare și se duseră să termine drumul către Germisara.

În zarva plecării, un dac tinăr, scăpînd de supraveghere, fugi. La apel nu fu găsit. L-au căutat în bordeie, nu l-au găsit nici acolo. Atunci, dădură cîinilor să miroase cîteva lucruri de-ale lui și, asmuțîndu-i pe urmele fugarului, l-au prins la o milă de lagăr. Nenorocitul nu putu fugi prea departe pentru că-și scrintise glezna sărînd într-o văiugă.

Adus în fața comandantului roman, își mărturisî vîna fără teamă. Doi dintre centurionii lagărului votară pentru pedepsirea cu vergele, ceilalți trei, deși le era milă de flăcăul curajos, insistară să fie săltat în furci.

— Primăvara e de vină, trase concluzia comandantul. Și pentru că noi nu putem pedepsi primăvara care-i răzvrătește pe toți, pînă și pe noi, trebuie să-l pedepsim pe acest dac. Să fie pildă pentru toți !

Plecarea fu aminată și la marginea pădurii, în fața rîndurilor de robi, ostașii romani îndeplîniră porunca. Aduseră un trunchi tinăr de arin, curățat de crenguțe și coajă, cu două crăci sus în chip de furcă și-l plantară în pămîntul jilav, acoperit pe alocuri cu pete de zăpadă grunjoasă, prin care își scoteau căpșorul nenumărați ghiocci.

Între timp flăcăului i se dădu voie să-și ia rămas bun de la camarazi. Se îmbrățișă mai întîi cu un dac cu părul și barba sură, care îi spuse încet la ureche :

— N-ai murit cu arma în mină, căci n-ai avut-o, totuși Zalmoxis te va primi în grădinile sale, deoarece te-ai împotrivit pînă la ultima clipă silniciei dușmanilor și nu te-ai împăcat cu viața de rob.

Băiatul zîmbi stînjedit.

— Am vrut doar să-mi văd logodnica. Cînd a suflat o dată vîntul de primăvară, m-a zăpăcit de tot și am luat-o din loc.

Virstnicul păru să nu înțeleagă ușurătatea celor spuse de flăcău și adăugă tot atît de grav :

— A-ți strînge la piept logodnica e tot una cu a-ți iubi țara. Prin îmbrățișările tinerilor dăinuie neamul.

După ce mai îmbrățișă pe cîțiva și strînse mîna la alți cîțiva, ostașii îl luară între ei și-l duseră la locul supliciului. Îi legară mîinile la spate, îl ridicară sus și punîndu-i capul între cele două ramuri, îl înțepeniră bîgînd un băț între gît și furcă.

Îl lăsară acolo, spînzurat în fâlci, să moară încet, căci nu era vorba de o pedeapsă oarecare de sclav și nu se dădu nici o poruncă să fie scos la timpul potrivit.

— Ticăloșii ! șuieră printre dinți Ariort.

Andena oftă din rărunchi și scărpinîndu-se în barbă îi zise încet :

— Îți aduci aminte, tarabosta, atunci, la Sarmizegetusa, cînd după fiecare ieșire aduceam romani legați în cetate, și îi dădeam pe mîna femeilor ?

Clătină din cap, rîzînd încetișor.

— Ah, femeile noastre, cum îi mai chinuiau, răzbu-nîndu-și morții ! Îi jupuiau de vii, îi ardeau cu făclii... Îți aduci aminte ?

Ariort îl privi lung. Ca și alte dăți, nu pricepu ce tîlcuri ascund vorbele ciudate ale lui Andena. I se păreau în doi peri, deși nu avea de ce să se lege.

„Nu cumva, își zise, vrea să spună că noi am fost mai cruzi ca romanii ? Și ce-i în asta ? Așa e în război. Fiecare își chinuiește vrăjmașul, fiecare își plînge morții“.

După iarna grea, primăvara se nimeri dulce și blîndă, cu ploi liniștite și la timp, fără furtuni și vîntoase aducătoare de uscăciune.

Li se adăugă încă o ceată de cîteva sute de robi. Treaba merse de două ori mai repede și pe la calendele lunii Maius reușiră să aducă drumul la porțile castrului din Germisara.

Aici, în valea mănoasă și largă a Marisului se schimbaseră multe. Ca prin minune, răsăriseră sate și cătune noi. Oameni posaci dar harnici, aduși de pe coclauri, din codri și munți, lucrau de zor. Zgomotul de topoare și ciocane, tesle și ferăstraie nu înceta niciodată. Supraveghindu-i fără încetare, dar fără a se amesteca în treburile lor, romanii nu pretindeau decât dijma așezată de noua legiuire.

Văzînd cum se spetesc și se dărîmă cu lucrul copiii, femeile și moșnegii, prizonierii daci, toți bărbați în floarea vîrstei, oftau cu părere de rău. Nu le era dat să-i ajute cu brațele lor vinjoase, să-i scutească de istovitoarele munci bărbătești. Dar ce puteau face? Erau dușmani prinși cu arma în mină și în virtutea legilor romane scoși din rîndul oamenilor. Erau puși în rînd cu lucrurile neînsuflețite și cu vitele lipsite de grai și suflet.

După ce au isprăvit drumul, au fost puși să scoată și să care piatra pentru înălțarea zidurilor cetății de pe malul drept al Marisului. Unii au lucrat la făcutul cărămișilor, alții la adusul și ascuțitul parilor pentru palisade, ori la tăiatul scîndurilor și despîcatul șitei pentru case. Muncă multă, muncă neîncetată, dar tot așa — fără să scoată sufletul din ei.

În ajunul idelor lunii Maius, într-o zi caldă, însorită, cînd livezile, înflăcărînd după război, înălbură coastele dealurilor, în loc să fie scoși la muncă, robii fură miinați către cîmpul de exerciții al garnizoanei. Aici, pe malul apei, la o stadie mai jos de cetate, se adunaseră peste trei mii de robi escortați de cîteva sute de ostași romani. În așteptarea a ceva, ceea ce părea să fie de mare însemnătate, robii vorbeau încet între ei. Din cînd în cînd, acolo unde dacii își permiteau să ridice glasul peste șoaptă, se auzeau strigătele aspre ale ostașilor de pază :

— Silentium, servi ! (Tăcere, sclavilor !)

Andena, cel vesel și nepăsător, fi tot povestea ceva lui Ariort, dar acesta, furat de propriile sale gînduri, nu-l asculta. Cu sosirea primăverii, devenise mai ursuz și mai încruntat și părea să-și fi pierdut cu totul speranțele și răbdarea. Privirile i se îndreptau tot mai des către zări.

Se schimbase mult prin partea locului. Acolo, unde cu un an în urmă se afla Germisara, orașelul dac cu case de lemn, înghesuite în jurul curții marelui tarabosta Vezina, împrejmuită cu zid de piatră, cu odăi așijderea de zid și cula cu trei caturi de pe care străjerii scrutau zările, acum se întindea vastul castru roman. După lupta cea mare, dacii înșiși dărimaseră și dăduseră foc așezării în timpul retragerii. Și iată că pe ruinele străvechei Germisara, pe malul drept al Marisului cel cu ape line, acum se înălțau zidurile semete ale castrului, reședința provizorie a împăratului Traian, mare, cu ziduri înalte, cu turnuri și mai înalte, ieșite în afară și o poartă masivă străjuită de două turnuri, deasupra căreia flutura stindardul împărătesc. Pe malul stîng un castru de pămînt cu valuri, șanțuri și palisade, se unea cu castrul printr-un pod pe vase. Printre creneluri și de-a lungul valurilor se plimbau străjerii.

Ordinea, disciplina și spiritul organizatoric al dușmanilor îl iritau pe Ariort. Se simțea mic, neînsemnat și neputincios în fața acestei priveliști, din care emana atîta forță și stabilitate. Dacă, pînă acum, sub spuza răbdării, Ariort mai avea o scînteie de speranță că totul se va îndrepta, că norocul le va suride dacilor și romanii vor părăsi meleagurile sfinte, acum scînteia se stinse într-o ultimă pîlpîire, înăbușită sub cenușa rece a deznădejdiei.

Cît vedeai cu ochii, la poalele dealurilor, de o parte și de alta a Marisului luceau în soare acoperișurile țuguiate, din șită nouă, a noilor așezări. Fumurile se ridicau din hogeaguri, pe costișe. roboteau oamenii în cămăși albe; turme, încă puțin numeroase, pășteau în lunci; sus pe deal, mici bulucuri de oi se mișcau pe pășune.

Un oftat adînc îi clătină pieptul. Privi cu coada ochiului în dreapta și în stînga lui, rușinat de această slăbiciune a sa. Surprinse privirea îngrijorată a lui Andena și-și întoarse capul înainte încleștindu-și fălcile pînă la durere.

„Nu, își zicea, acestea sînt amăgiri, o mreață în care năvălitorii hrăpăreți își atrag prada. Mulți vor fi momiți de această priveliște, își vor lăsa locurile tainice din munți și vor coborî la belșugul înșelătorilor. Cînd roma-

nii îi vor avea în mână cit mai mulți, își vor arăta ade-vărata lor față de asupritori“.

Așa își zicea, deși nu prea credea în zisele sale. Așa își zicea și dorea în clipa aceea ca cele spuse de el să se adeverească, nu pentru că ar fi dorit rău alor săi, ci pentru că îi ura de moarte pe romani.

Gîndurile îi zburară pe neașteptate căci paznicii au început să se agite și să pună ordine în rîndurile prizonierilor.

Dinspre cetate venea un grup de călăreți. Erau ofițeri superiori căci pe căștile lor fluturau penaje multicolore. Se apropiară de flancul stîng al șirului lung de robi și treceau încet, pe caii lor jucăuși. Din cînd în cînd unul din ei întindea mîna și un sclav ieșind din rînduri rămînea la doi-trei pași în fața acestora. Ieșeau mereu, unul după altul și Ariort băgă de seamă că sînt cei mai voinici și bine făcuți.

Atunci cînd grupul ofițerilor se afla la vreo sută de pași de el, Ariort recunoscă într-unul din ei pe Lucius Longinus. Mai întîi înmărmuri, apoi mintea începu să-i lucreze cu înfrigurare.

Iată clipa mult așteptată. Iată-l pe dușmanul său de moarte. Ce ar fi putut face ca să-l pedepsească pentru tot? Romanul era călare și înarmat. Îi cunoștea prea bine vitejia și iscusința. Dacă se va repezi înainte și-l va răsturna de pe cal, oare are sorți să-l sugrume înainte ca ceilalți să-i sară într-ajutor? Ce ar fi, mai întîi să-i smulgă sulita ostașului ce-i păzea? Nu, asta ar fi pierdere de timp. Ostașul era la vreo patru pași în dreapta. Pînă va ajunge la el, ceilalți romani se vor pune în gardă. Atunci? Ce să facă? Va pierde și prilejul acesta, poate singurul ce-l avea?

„O, Zalmoxis, ajută-mă!“ strigă în gînd, plin de credință.

Dar din partea zeului nu veni nici un răspuns, nici un semn. Se perpeli cîteva clipe, secătuindu-și mintea în zadar, cînd îl văzu pe Andena privindu-l lung, cercetîndu-i cu băgare de seamă chipul. Îl luminează un gînd:

„Ce ar fi s-o facem amîndoi? Andena mi-e credincios. O să vrea oare? În ultima vreme are ciudățenii, pare prietenos cu romanii“.

Dar peste o clipă toate s-au destrămat de la sine, căci apropiindu-se, ofițerii își schimbau locul. Acum Longinus nu mai era dincoace ci dincolo ; în fața lui erau alți doi călăreți.

Pesemne Andena îi ghici gândul oglindit în trăsăturile schimonosite ale feței, în privirea ațintită asupra grupului de ofițeri.

— Vrajmașul tău e printre ei, tarabosta, nu-i așa ?

Ariort nu-i răspunse, dar din felul în care îi jucau mușchii feței, tovarășul său își dădu seama că nu greșise.

— Acum nu-i poți face nimic, îi șopti repede, stăpânește-te ! Orice ai încerca va fi în zadar și vei pieri fără să te răzbuni. Așteaptă !

Străjerul se întoarse către ei, șuierînd printre dinți și amenințîndu-i cu pumnul :

— Silentium, exsecrați servi ! (Tăcere, sclavi blestemați !).

Tăcură. Ariort schimba fețe-fețe și părea pierdut. Gîndul de a da ochii cu acela care-l batjocorise și-i furase pe Aya îl scotea din minți. Simți mîna lui Andena apucîndu-l de încheietură și se smuci cu furie, dar înclătarea nu slăbi deloc.

Comandanții se opriră în fața lor. Ariort, dîndu-și seama că Andena are dreptate, își feri privirea ca să nu se ațîțe mai mult.

Unul dintre ofițeri, înalt și falnic, arătă către Ariort :

— Frumos bărbat, Lucius, nu-i așa ?

În clipa aceea, parcă atras de vrajă, Ariort își ridică privirea. Nu înțelegea ce spun dușmanii, dar știa că este vorba de el. Privirea i se încrucișă cu aceea a lui Lucius Longinus, chiar în clipa cînd acesta îi răspundea celuilalt.

— Nu, Papirius, îi lipsește un ochi. N-am mai văzut gladiatori cu un astfel de beteșug.

— Eu am văzut, răspunse Papirius Marcellinus. Se bătea ca un demon. Dar fie ! Avem de unde alege. Iată unul și mai falnic.

Paznicul îl apucă pe Andena de braț și-l îmbrînci înainte.

— Bun, zise Longinus, și după ce Marcellinus dădu afirmativ din cap, trecură înainte.

Ariort simți că amețește. Chipul i se învineți de ciudă, ură și rușine.

„Iată, își zise, cum a fost întâlnirea mea cu omul pe care-l urăsc mai mult ca pe oricare altul pe lume. Oare merită să mai trăiesc ? Dacă mi-l ia și pe Andena, atunci voi înnebuni“.

Nu se îndoia o clipă că Longinus îl recunoscuse. Din nou se petrecu un lucru ciudat, pe care el nu putea să și-l lămurească, dar care îi șoptea că Longinus intervenise ca să nu fie scos din rinduri. Nu știa pentru ce îi scoteau afară pe tovarășii săi de suferință, dar presupunea că vor fi trimiși undeva. Din nou umilința de a se simți jucărie în mâna dușmanului său și neputința de a pricepe ce-l îmboldea către ciudățenii de felul acesta, îi pîrjoleau creierii.

Gîndurile îl slăbiră doar atunci cînd Andena, făcîndu-i semn cu mîna, zise :

— Rămii cu bine, prietene ! Vedea-ne-vom oare în viața asta ? Fii mai chibzuit, tarabosta, și nu te pierde cu firea. Roagă-te Marelui Zeu să pogoare liniștea în sufletul tău !

Andena era mai vîrstnic și Ariort nu avea de ce să se supere că îi dă sfaturi lui, fostul său comandant. Faptul că se despărțea de acest devotat și priceput tovarăș de ostășie și de suferință îl durea nespus.

Toți, cei scoși din rinduri, și erau cîteva sute, fură strînși la un loc și mînați către cetate.

De abia seara, în lagăr, după ce frînt sufletește, intră în cortul său, Ariort află de la cei patru, rămași pe loc, că voinicii aleși vor porni chiar mîine la Roma și că vor fi pregătiți să lupte în arenă pentru desfătarea învingătorilor.

•

In vastul patruleter al școlii de gladiatori din Via Labicana, voinicul Andena se simțea la fel de bine ca

în orice alt loc. Totul îl interesa aici, după cum nimic nu putea să-l scoată din veșnica lui seninătate.

În această școală erau pregătiți peste trei sute de daci, toți voinici printre voinici. Unii sumbri și încruntați, alții liniștiți și senini, cu toții își ziceau: „Așa vrea Zalmoxis. Toate ne vin de la el, ca să ne încerce tăria sufletului“.

De două zile, freamătul Romei, cuprinsă de beția distracțiilor, ajungea pînă la zidurile înalte, mohorite ale vestitei școli, vestind celor închiși între ele că marele oraș sărbătorește triumful gloriosului său împărat și al oștirii sale.

Cît a durat drumul de la Dunaris pînă aci, — și nu a durat mult, căci dacii aleși pentru a fi gladiatori, socotiți marfă scumpă, au fost transportați pe mare la portul cel mai apropiat de Roma. Cît a durat drumul, Andena nu scăpa nici un prilej de a învăța limba stăpînilor săi, așa că, pînă la urmă, înțelegea și se făcea înțeles de paznicii săi. Pronunța ciudat și stîlcit vorbele străine și romanii rîdeau auzindu-l; totuși, ori de cîte ori aveau nevoie de tîlmaci, îl foloseau cu plăcere. Avea Andena ceva ce-l făcea să fie căutat și iubit.

Dar veni ziua cînd gărzile din escortă predară robii autorităților din Roma și prizonierii se pomeniră înconjurați de alți paznici, nelîndurători și crunți, căci regimul unei școli de gladiatori era de zeci de ori mai aspru ca al unei cazărmi.

Mîncarea bună, băile, masajul, supravegherea vracilor, le redară în curînd vigoarea de odinioară. Gimnastica și exercițiile zilnice îi făcură mai ageri. Simțurile se ascuțiră, agilitatea trupească crescua mult. Deși chinuitoare și obositoare, toate acestea, pentru foștii ostași, își aveau farmecul lor. Știau că vor merge la moarte, dar mai știau că vor merge pregătiți și înarmați. Dar, făcînd parte dintr-un alt neam, cu alte deprinderi și obiceiuri, dacii nu puteau pricepe de ce romanii își trimît robii să se ucidă între ei în loc să-i folosească la munci, la lucruri folositoare.

De la un timp, însă, se împrăstie printre ei un zvon înfiorător: că romanii au de gînd să pună pe daci să se bată și să se ucidă între ei. Pînă acum nu le venea în

mente o astfel de blestemăție. De câteva zile, dacii au început să se agite și să murmure. Cazarma aducea cu un stup de albine în care s-au strecurat niște viespi. Lanistii, instructorii și paznicii, știind ce înseamnă asta, se înrăiră, sporind vigilența. Șeful școlii, Adrius, un libert bogat, cu suflet negru, se grăbi să ceară orașului un manipul de arcași. Vestile sosite din cazarma vecină și din alte școli, pline de daci, erau alarmante.

Luptele de circ abia începuseră. Împăratul promisese romanilor o sută de zile de „ludi circenses“, în timpul cărora vor fi minate în arenă nesfârșite cohorte de gladiatori, din ce în ce mai bune, din ce în ce mai pregătite. Majoritatea dacilor sortiți sacrificiului, după cum s-a stabilit la consiliul imperial, vor lupta împotriva fiarelor sălbatice. Pentru asta, se spunea că au fost aduse din provincii și din țări îndepărtate peste unsprezece mii de sălbătăciuni de tot felul. Dacii meniți să înfrunte fiarele nu aveau nevoie de pregătire specială de luptă, ci doar de tărie sufletească ; acei însă care erau pregătiți în școli trebuiau să se înfrunte cu luptători de meserie și se îngrozeau la gândul că vor fi puși să se măcelărească între frați de sînge.

Acum erau adunați în curtea interioară, cu toate porțile zăvorâte și câteva sute de arcași erau postați în arcadele de sus ale clădirii. Însuși lanista Adrius, înconjurat de instructorii săi, foști gladiatori, crunți, cu inima împietrită, era de față. Un murmur surd și amenințător plutea în văzduh.

— Gladiatori, strigă Adrius, v-am adunat aici ca să vă întreb : de ce în ultima vreme sînteți neliniștiți și încruntați ?

Și după ce tălmăciul traduse ultimul cuvînt, continuă :

— Nu cumva mîncarea nu e bună ori nu vi se dă îngrijirea necesară ? Poate instructorii sînt nedrepti sau răi și scot sufletul din voi ? Alegeți unul din sînul vostru care să răspundă în numele tuturor !

Șiretul lanista, cu îndelungata-i experiență, vroia de fapt să pipăie instigatorii, căci era convins că sînt dintr-aceștia care îndeamnă pe daci să se pună de-a curmezișul.

Andena știa asta dar, departe de a se înfricoșa, ieși din rinduri.

— Cine e ? întrebă încet Adrius pe șeful instructor.

— E Andena, cel mai capabil dintre toți, dacă nu și cel mai voinic. De altfel, e un sclav liniștit și la locul lui.

— Vorbește, Andena ! porunci lanista. Răspunde la întrebările mele !

Auzind un murmur de aprobare în spatele său, Andena zise :

— Stăpîne, daci nu murmură pentru că mîncarea și îngrijirea n-ar fi bune. Slavă lui Zalmoxis, de asta nu ne putem plînge. Nici de greutăți nu ne plîngem, căci sîntem obișnuiți cu ele ; războiul și robia ne-au învățat să fim răbdători. Sîntem sortiți morții și dacă așa au vrut zeii, o vom primi cum se cuvine. Nu degeaba strigăm, atunci cînd ieșim în arenă : „Ave Caesar, morituri te salutant !“ E chiar mai frumos să mori luptînd, decît să tîrî o viață ticăloasă de sclav, dar noi am auzit că vrei să ne puneți să ne ucidem între noi, între frați de sînge. Dacă este adevărat ce am auzit, atunci socotelile voastre au dat greș. Nici un dac nu va lupta împotriva altui dac.

Adrius se încruntă și zise cu asprime :

— Sîntem stăpîinii voștri și vom face cu voi tot ce socotim de cuviință să facem.

Andena se întoarse către ai săi și văzînd semne de aprobare, auzind glasurile ce-l îndemnau, răspunse :

— Nici o pedeapsă nu va clătina hotărîrea noastră. Dacă voi, stăpîinii noștri, ne-ați ales ca să vă înveselim murind, o vom face cu potrivnici de alte neamuri, dar nu ne vom mînji mîinile cu sîngele fraților noștri. Cred că ați auzit că dacilor nu le e frică de moarte și dacă pedeapsa pentru neascultarea noastră va fi moartea, atunci sîntem gata s-o primim, chiar dacă va fi să trecem prin cele mai mari chinuri. Așa ori altfel, tot moartea ne așteaptă.

— Vorbești prea frumos, tu ești instigatorul.

— Nu sînt instigator, căci noi toți, oricît de mulți am fi, aici și aiurea, gîndim la fel.

— Faci pe grozavul, sclav ticălos, răcni Adrius. Vom vedea îndată cît ești de dîrz.

Bătu din palme și dădu cîteva porunci. Paznicii scoaseră din rînduri un dac voinic, încă tînăr și minară ceata sclavilor dincolo de grilajul de zăbrele care despărțea curtea de cazarmă.

— Vei lupta cu arme adevărate împotriva unuia dintre ai voștri, zise lanista rînjind. Vom face o repetiție generală înainte de a vă scoate în arenă.

Celălalt dac se apropie.

— Eftepir, frățioare, îl întrebă Andena îmbrățișîndu-l, ai de gînd să mă ucizi ?

— Nu, Andena.

— Atunci ne vor schingiui, Eftepir.

— Vom răbda, Andena.

Un instructor le aduse armele și zise :

— Tu, Andena, vei face pe tracul, iar tu, Eftepir, pe samnitul. Incepeți !

Schimbînd o privire plină de duioșie, dacia aruncară armele și se îmbrățișară din nou.

— Să fie bătuți, răcni Adrius. Două sute de vergele de fiecare.

Paznicii se năpustiră asupra celor doi nefericiți, li tîrîră la niște stîlpi și le legară mîinile de inele de fier.

Dacia știau că două sute de vergele înseamnă moarte. Din mulțimea robilor se auziră îndemnuri la bărbăție și curaj pentru cei doi tovarăși, huiduieli și blesteme pe capul sbirilor.

Nici la a cincizecea lovitură, cînd spatele li se umplu de sînge, nici unul din ei nu scoase nici cel mai mic geamăt. Scrișneau din dinți, se cutremurau sub loviturile ce le sfîșiau carnea, însă răbdau voinicește. La a optzecea izbitură, Eftepir leșină. Andena rezistă și la o sută.

Atunci lanista porunci încetarea.

— Duceți-i în carceră, strigă el ca să fie auzit de toți. După ce-și vor reveni, ardeți-i cu fierul !

Dar, nevroind să piardă doi dintre cei mai capabili gladiatori, Adrius dădu poruncă să fie îngrijiți și mutați în cazarma de alături.

Încă o dată soarta îl ocoli pe Andena, cruțîndu-l, ca și cînd, dintre atîtea vieți curmate fără milă, în orice cli-

pă, pretutindeni, ar fi avut nevoie de viața lui pentru un scop numai ei cunoscut.

A fost o ultimă încercare de a-i obliga pe daci să se bată între ei. După asta, îi lăsară în pace și potrivit ordinului împărătesc, le dădură, în arenă, adversari din alte neamuri, avînd grijă ca aceștia din urmă să le fie superiori și să triumfe asupra fiilor unui popor biruit.

.

Veni și ziua cînd Andena apăru în circ. Era ultima decadă a luptelor. De nouăzeci de ori se înroșise pînă acum arena circului Colosseum și spectatorii, sătui de sîngele vărsat, obișnuți cu fiorii provocați de atîtea agonii, nu se mai mulțumeau cu lupte banale, spectaculoase, între oameni slabi ori nu îndeajuns de pregătiți. Erau sătui de „andabatae“, călăreți care se bat legați la ochi, de „sportula“, luptă rapidă între mai mulți gladiatori, de „munus sine missione“, luptă fără sfîrșit, unde potrivnicul doborît era îndată înlocuit. Spectatorii mofțuroși vociferau, cerînd cu insistență lupte între gladiatori din ce în ce mai buni, mai aprigi și mai dîrji.

În dimineața aceea luminoasă a lunii septembrie, în timpul paradei celor douăzeci de perechi de gladiatori, Andena apăru pentru întîia oară în arenă. Alături de el pășea, mîndru și disprețuitor, galul Eporix, gladiator de meșerie, un dușman de temut. Supraviețuise de atîtea ori că era socotit nemuritor și imbatabil. Ca să-i încunune cariera strălucită îi dădură ca adversar pe cel mai capabil gladiator dac. La a cincea victorie lui Eporix i se oferî bastonul libertății, dar disprețuind libertatea ca ceva searbăd și nefolositor, se vînduse pentru bani mulți din nou laniștilor și reuși să mai triumfe de zece ori. Știa că și de astă dată i se va oferî libertatea și încă nu știa dacă o va primi. Își făcea anumite socoteli. Totul depindea de starea în care va părăsi arena. Nu se gîdea la moarte, libitînarii nu-i vor tîri cadavrul în camera mortuară, dar unui gladiator îndrăgostit de meseria lui i se poate întîmpla ceva mult mai

rău : putea să fie rănit ori schilodit, ceea ce nu i-ar mai fi permis apariția în arenă. Atunci banii și libertatea îi vor prii de minune. Pe dacul de lângă el, deși voinic și bine pregătit, nu-l lua în seamă. Era un începător.

Cu veșnicul lui dor de viață, Andena nu se credea un condamnat și era hotărît să nu se lase ucis, nici măcar de acest gal faimos, dar și increzut. Nu se amăgea și era pregătit pentru moarte mai mult ca niciodată. În ajun se rugase fierbinte lui Zalmoxis, mulțumindu-i pentru cele bune și cele rele, lăsându-l pe marele zeu să hotărască dacă el, neînsemnatul și umilul Andena, merită să fie cruțat ori ba.

Orbit de lumina puternică din imensa incintă, uimit de priveliștea nemaivăzută a zecilor de mii de spectatori, de frumusețea sobră a clădirii, de strălucirea și luxul celor din primele rânduri, se pomeni, fără să bage de seamă, în fața lojei împărătești. Privea cu ochii larg deschiși mărețul tablou al sutelor de togi albe, al hainelor somptuoase, de diferite culori, brodate în tot felul, împodobite cu toate nestematele lumii și nu știa care dintre acești oameni mindri, cu trăsături energice și voluntare este împăratul, căci nu-l văzuse niciodată. În clipa când se opriră în fața lojei și tovarășii săi, ridicînd mina, strigară formula consacrată, zări un bărbat frumos, între două vârste, cu părul scurt, încărunțit, care zîmbea cu bunătate. Când îl văzu ridicînd mina ca răspuns la salutul gladiatorilor, singurul dintre toți, Andena își dădu seama că era împăratul. Nu și-l închipuia așa și zăpăcindu-se îngînă odată cu ceilalți formula învățată pe de rost. Era dezamăgit. El își închipuia că numai un căpcăun cu înfățișarea fioroasă, crunt și sîngeros, ar fi putut să cucerească lumea întreagă, să subjuge popoare și să trimită oamenii să se ucidă între ei, pentru desfătarea sa. Acesta pe care îl vedea era un om oarecare, ca înfățișare nu mai grozav decît ceilalți din jurul său. Pe deasupra, avea un chip atît de blajin și zîmbitor. Și cu istețimea lui de totdeauna, Andena bănuî că împăratul nu avea cine știe ce vină în toate acestea, că nu el îi trimite la moarte și dacă șade aici, ridică mina și zîmbește, asta o face pentru că nu poate face altfel.

După ce ocoliră pista, gladiatorii intrară din nou în încăperea boltită unde se înarmară în tăcere și-și așteptară rîndul.

Cînd păși în arenă alături de Eporix, sclavii tirau către subterană un cadavru și Andena recunoscă în chipul alb al mortului pe unul din tovarășii săi. Mormăi o rugăciune și-l privi pieziș pe învingător, un om cu pielea tuciurie, care mergea în urma leșului schiopătînd. Își apăsă mîna pe șold și printre degete i se prelingea singele.

— Vivat invincibilul Eporix ! izbucni mulțimea aclamîndu-l pe gal, neluîndu-l în seamă pe Andena.

— Vivat Eporix, vivat !

Sîmpatiile publicului erau de partea adversarului său, și-l făcură pe Andena să se simtă singur și neajutorat. Nu știa ce rol important joacă „jubilatores“ (suporterii) și că strigătele lor încurajatoare sînt legate strîns de pariurile încheiate între spectatori.

La un semnal al „monitor“-ului începură lupta și după cîteva evoluții, Andena simți că în pofida faimei sale, galul nu e chiar atît de temut. De aceea, rugîndu-se în gînd lui Zalmoxis, îl lăsă să atace ca să-și desvăluie felul de a lupta. Apărîndu-se cu mare fereală, în curînd își dădu seama că potrivnicul său are un picior mai slab. Pesemne o rană mai veche, ce nu se lecuise cum trebuie. Liniștindu-se și neluînd în seamă urletele mulțimii, începu să atace la rîndul său, învîrtindu-se în jurul lui Eporix.

— Lașule ! îi strigă galul care pricepu despre ce este vorba. Lepădătură, cu mine te pui ? Cu neînvînsul Eporix ?

Căuta să-l scoată pe Andena din sărite, să-l facă mai puțin prudent, dar nu reuși. Fără să-i răspundă, dacul îi dădea tîrcoale, răsucindu-l în toate părțile. La o întoarcere, glezna galului îi jucă renghiul. Se poticni și descoperindu-se pentru o clipă, primi o lovitură sub apărătoarea umărului, în mușchiul pieptului.

Un strigăt plin de îngrijorare izbucni din mii de guri.

— Nu te lăsa Eporix ! Lovește-l ! Doboară-l ! îi strigau din toate părțile. Folosește-ți marea lovitură.

Andena nu cunoștea „marea lovitură“ a lui Eporix, iar acesta o păstra pentru mai târziu. Deocamdată, cu o mișcare dibace îi tăie lui Andena cureaua căștii și acesta a trebuit s-o arunce din cap ca să nu-i cadă peste ochi.

Spectatorii jubilau și-l grăbeau pe gal. Mulți dintre acei ce au pariat pe el, auzeau de pe acum sesterți suîndu-le în pungă.

Căutînd să-și protejeze capul cu scutul său mic, tragic, Andena își descoperea partea de jos a trupului și de aceea fu nevoit să lupte chircit. Știa că în felul acesta nu va rezista mult, chiar dacă Eporix era rănit și ținea cu greu scutul mare.

Atunci dacul recurse la un șiretlic. Ochi bine locul unde zăcea casca sa și făcînd un salt înapoi, îl făcu pe gal să se împiedice de ea. Clipa aceea mică de șovăire i-a fost fatală galului căci Andena, cu vârful sabiei sale ușor încovoiată, îi creștă fulgerător beregata. Galul scăpînd scutul căzu întîi în genunchi, horcăi un blestem și se prăvăli pe spate.

O dată cu singele din tăietură, izbucni valul năpraznic al urletelor mulțimii. Era ca o vijelie ce se năpustește în frunzișul unui codru, învălmășindu-l, scărmanîndu-l, luîndu-l în răspăr. Strigăte de cruntă dezamăgire și de admirație neprefăcută, vaiete, blesteme, huiduieli și ovații îl zăpăciră pe Andena, care după încordarea aceea supraomenească sufla din greu, simțîndu-și inima bătînd nebunește.

Acei spectatori, și erau mulți, cărora Eporix le stricase afacerile, înșelîndu-le încrederea, lipsindu-i de un cîștig pe care-l știau sigur, strigau cu furie, poruncitor, lui Andena :

— Jugula, jugula ! (înjunghie-l !).

Dacul însă nu-și sprijini piciorul în pieptul celui căzut, căci acesta expira horcăind. Își ridică doar brațul, așa cum fac învingătorii și privea îngrijorat către loja imperială. Era un novice și nu știa ce o să i se întîmple după ce îndrăznise să-l omoare pe favoritul mulțimii. Dar locuitorii Romei sînt lesne schimbăcioși.

Idolul lor doborât era mort, deci nefolositor, și nu merita să-și mai bată capul cu el. Un alt favorit se ridica și simpatiile lor se întoarseră către acesta.

— Bravo, dacule ! strigau unii.

— Andena fortis (viteazul Andena). vivat !

Nu erau puține nici injuriile și blestemele celor rău înșelați în așteptările lor.

— Barbarus execrabilis ! (barbar blestemat).

— Dacus sordidus ! (dac murdar).

— Bracatus ! (cel ce poartă ȋtari).

Surprins de această întorsătură, împăratul Traian zise cu jumătate de glas :

— Fors plus quam ratio potest (Soarta e mai presus de rațiune).

I-l lăudaseră atât de mult pe Eporix, încît nu se în-doise o clipă că victoria îi va reveni acestuia. Nu se așteptase la un atare deznodămînt. De fapt, orgoliul său nu fusese atins : nu pariase pe nici unul. Amîndoi gladiatorii îi erau deopotrivă de simpatici, după cum îi erau la fel de indiferenți. Licinius Sura, care stătea în dreapta sa, era descumpănit și sufla supărat pe nări. Îi părea rău că dacul triumfase, dar era un om drept și nu spuse nimic. Traian îl privi zîmbind și punîndu-i mîna pe genunchi, zise :

— Licinius, ia măsuri ca acest dac să nu mai apară în arenă pînă la sfîrșitul jocurilor. Mi-e teamă că o să triumfe peste tot. Expediază-l la Capua și dă-l pe mîna celui mai bun instructor. Mai tîrziu, după serbările triumfului, îl vom readuce. Atunci poate voi paria și eu pe el. Dați-i cununa de învingător, însă nu-i oferiți daruri. E prea devreme.

.

Luna Maius, cu alaiul ei, trecu pe lingă inneguratul Ariort fără ca acesta să-i bage în seamă frumusețile ademenitoare. De cînd dăduse ochii cu dușmanul său.

s-a închis în sine și nu mai vorbea cu nimeni. Până și tovarășii săi de cort au început să-l ocolească ; unii credeau chiar că s-a ținut. Singurul om care-i lipsea era Andena și Ariort nu găsea de cuviință să-l înlocuiască. Lucra ca o mașină, mereu mohorât, încruntat și nimeni nu știa ce e în capul lui. Nu se dădea în lături de la nici o muncă oricât ar fi fost ea de grea sau înjositoare și cei din jur, privindu-l, credeau că voinicul cu păr bălai este un nenorocit blestemat care făcuse legământ de ispășire a unui păcat greu, de nesuportat.

Trecuse o lună de zile și romanii, adunându-i din nou pe sclavi, îi numărară, îi dăscălireă și-i trimiseră sub o escortă puternică, de-a lungul Marisului, către apus. Părăsind apoi valea, apucară peste dealuri și coborîră pe valea riului Tsierna pînă la Dunaris.

Aici, Ariort văzu o mare cetate romană — Drobeta. Orașul din jurul ei, forfota și voioșia îl scoaseră puțin din mohoreala sa, dar locul i se păru străin, după cum și el se simțea străin peste tot unde erau romani.

După ce fură puși să sape șanțuri și să întindă pe fundul lor niște țevi de pământ ars, îi trecură dincolo, în Moesia. Uriașul pod, peste care îi minaseră, îl ului într-atîta că nu putu să-și vină în fire. După ce-l trecu, își tot întorcea capul ca să-l mai vadă o dată. Din clipa aceea nu se mai îndoi de imensa superioritate a romanilor față de alte neamuri. I se părea chiar ciudat că țărișoara sa îndrăznise să le pună stavilă. În același timp era mîndru că poporul său se încumetă s-o facă și le dădu mult de furcă năvălitorilor.

Merseră apoi în susul Dunarisului, pe un drum săpat în stîncă, deasupra căruia atîrnau amenințător munți împăduriți. În curînd ajunseră la locul unde Dunarisul primește în sinul său riul Savus, aproape tot atît de larg la vărsare. Pe colțul stîncos, între cele două ape, se înălța Singidunum, oraș prosper, înconjurat de ziduri, cu multe temple și edificii.

Aci, escorta militară îi părăsi. În locul ei apărură o ceată de paznici civili cruzi și nemiloși. Multor sclavi le păru rău de ostașii care, cu toată severitatea lor, îi tratau ca pe niște dușmani învinși în luptă. De acum

încolo, bătaile și înjurăturile cădeau grindină peste bieții daci. Dacă pînă acum își petreceau nopțile în corturi și mîncau pe săturate, de acum încolo dormeau buluciți ca niște oi, pe pămîntul gol, după ce-și astîmpărau foamea cu tocătură de boabe fiartă cu oasele și resturile spurcate, ce se aruncă de obicei cîinilor. Aceste lături grețoase deveneau cu atît mai puțin sățioase, cu cît paznicii și bucătarii furau bucățile cele mai bune.

Cît au stat la Singidunum, negustorul, un libert lacom și nemilos, îmbogățit din negoțul de sclavi, închiria oricui numărul necesar de oameni pentru muncile cele mai grele și înjositoare. Cu asta se îndeletniceau și ajutoarele lui, pînă și unii paznici, doar că cei mici se simțeau obligați să aducă plocoane superiorilor lor.

Sclavii își dădură curînd seama că armata fi vînduse unor ticăloși de meserie, pesemne la un preț mic și că de acum încolo vor fi vînduți la prețuri ridicate acelor care duceau lipsă de mînă de lucru ieftină. De asemenea, aflară că în curînd la Singidunum se va ține tîrgul anual, la care vin cetățenii din întreaga regiune învecinată cu orașul ba chiar și din provinciile megieșe. De bună seamă, nu vor lipsi negustorii de sclavi de peste mări, care în țările lor vindeau cu mare cîștig, ca pe o noutate rară, oamenii cu pletele de culoarea spicului de griu copt sau al arămii lustruite. Un paznic mai vorbăreț, tras de limbă, le spuse că la Singidunum vor fi vîndute toate femeile și copiii, adunați de către negustor încă din toamna anului trecut. Stăpînul vroia să scape de această marfă, mai gingașă, care n-ar suporta un drum lung. Aflară totodată că localnicii nu cumpără bărbați daci, pentru că de obicei aceștia fug în patria de care nu-i despărțea decît fluviul Danubius. Mulți au fugit pe vremuri după ce s-au răzbunat crunt pe stăpînii lor, ucigîndu-i fără milă și dîndu-le foc caselor.

Vreo douăzeci de bărbați, printre care și Ariort, fură trimiși în piața mare a orașului, cu scînduri și unelte ca să încropească în grabă estrade pentru sclavi. Cu acest prilej văzură un tîrg de sclavi. Dacii mai vîrstnici știau prea bine ce este un tîrg de sclavi roman. Acum cinci-sprezece, douăzeci de ani, pe vremea împăratului Do-

mitian, flăcăi fiind, au vîndut ei înșiși romanilor sclavi capturați în luptele cu semințiile megieșe. Ariort și ceilalți tineri îl vedeau pentru întâia oară și pentru că aici erau vînduți oameni de același sînge, muierile și copiii fraților lor de neam, mulți au fost zguduiți de această privesște.

Spălați, pieptănați, unși cu ulei, sătui de astă dată, despuiați, copiii și muierile fură urcați pe podiumuri improvizate. Fiecăruia i se atîrnă de gît cîte o tăbliță pe care erau scrise, dedesubtul prețului, țara de baștină, numele, vîrsta, calitățile și metehnele ființei scoase la vînzare. Unor exemplare mai frumoase li s-au pus coroane de flori pe cap. Cînd totul fu gata, paznicii postați în jur se dădură la o parte și mulțimea năvăli în piață. Slujbași celor cîțiva negustori de sclavi se puseră pe strigat, chemînd, îndemnînd, lăudînd marfa stăpînului lor.

Cumpărătorilor care arătau ca niște cetățeni înstăriți, li se dădea voie să cerceteze marfa pe-ndelete, căutînd-o la dinți, dînd de o parte pînza ce ascundea nurii muierilor, apreciîndu-le duritatea și rotunjimea cîrnii, pipăind frăgezimea pielii copiilor. Celor mai puțin arătoși nu li se dădea voie să pipăie marfa decît dacă dovedeau că au bani în pungă.

Fel de fel de lume forfotea în piață: magistrați și patricieni, provinciali, nobili rustici, militari din garnizoană, matroane cu slujnicele lor, negustori de toate neamurile, liberti și sclavi slujbași la stat. Înscrierile rudimentare se eliberau pe loc, întocmite la repezeală de scribi cu pana iute, pe care nu-i încurcau forfota, înghesuiala, zgomotul, tocmitul, certurile, jurămintele negustorilor și căpățînoșenia cumpărătorilor, exclamațiile de uimire și admirație, pocnetul degetelor, plescăitul din limbă. Aceste fițuici, scrise pe pătrățele de papirus, ori pe fișii de pergament, de pe care se ricîise textul vechi, erau suficiente ca să-l lege pe cel vîndut pe vecie de noul său stăpîn, să-l proclame „inventar grăitor, pe două picioare” spre deosebire de cel „mugitor, pe patru picioare”. De acum încolo, în sarcina noului stăpîn cădea necazul și nicidecum datoria de a-l hrăni, îmbrăca și

a-l păzi pe rob, iar în caz de nesupunere, de a-l pedepsi, chiar și cu moartea, deși după lege, stăpînul nu avea voie să-și omoare sclavul și era judecat ca și cînd ar fi omorît sclavul altuia, adică l-ar fi jefuit pe un altul de bunul lui.

Retrași la o parte, supravegheați de doi paznici, bărbații daci așteptau sfîrșitul tîrgului, ca să desfacă estradele și să le care înapoi. Uimit de cele văzute, Ariort uită de propria-i nevolnicie. Sub năvala impresiilor nemaitrăite încă, gîndurile amare se potoliră. Pînă și amărăciunea ce-l cuprinsese întii la vederea acestui tîrg ticălos îl slăbi. Nările încă îi fremătau și ochiul arunca scintei, căci văzuse o femeie dacă, tînără, cu părul castaniu, despletit, curgîndu-i pe umerii goi. Era tînără și voinică și se înfiora sub degetele hulpave ale unui cumpărător. Boabe de lacrimi, strivite de pleoape, îi picurau din ochii mari, triști. Își aduse aminte de Aya și se gîndi cu groază că și ea ar fi putut să ajungă într-o stare asemănătoare. Undeva, într-un ungher tălănit al minții sale se înfiripă un gînd rebel că poate e mai bine așa cum e și că mîndra fată, dăruindu-se unui roman de rang, scăpase de murdăria și înjosirea unui tîrg de sclavi și unei vieți de umilință. Încruntîndu-se, goni gîndul nepoftit, menit să-l lipsească de singurul sprijin în viață — răzbunarea. Mai mult de mîntuială, decît pentru a se dezvinovăți, strecură printre dinți: „Mai bine sclavă, decît soția unui roman. Cel puțin nimeni n-ar fi învinuit-o de trădare“.

Își abătu privirea, plimbînd-o de-a lungul edificiilor și templelor din jur. În zori de zi, cînd sosise în piață cu sarcina grea în spinare, se oprise uimit de frumusețea, grația și zveltetea clădirilor, dar paznicul nu-i lăsă timp de admirație croindu-l cu biciul peste picioare. Era primul oraș roman mai de seamă pe care îl vedea și ar fi mințit dacă ar fi jurat că nu-i place. Acum, cînd tot nu aveau ce face iar paznicii sorbeau din ochi muierile goale, spunîndu-și unul altuia obscenități și înjurîndu-i pe grăsunii pricopsiți care le pipăiau, Ariort putu în sfîrșit să-și desfete privirea. Era atîta frumusețe calmă în acele coloane, capiteluri, frontoane,

atîta sclipire imaculată în trupul de marmoră al statuiilor. Pe scările înalte ale unui templu, din două urne de bronz se ridicau şuvițe de fum albăstrui, ce se topeau în văzduhul scînteietor.

Descoperise frumusețea și inima-i aspră de ostaș se înmuie sub vraja ei. În clipele acelea uitase de mizeria miilor de oameni vînduți ca niște vite, uitase de propria sa mizerie, uitase unde se află și cum nimerise pe meleagurile acestea. După podul de la Drobeta, aceasta a fost a doua lui uimire. Simțea născîndu-se în el o căldură nouă, vagă și mîngîietoare, ceva asemănător cu un dor de viață, pe care l-a avut cîndva și l-a pierdut într-o noapte albă, plină de zbucium năpraznic.

Vecinul său, un dac de vreo patruzeci de ani, surprinse pe chipul veșnic înnegurat al lui Ariort, ceva asemănător unui zîmbet. În clipa aceea chipul, pînă acum nesuferit, i se păru atrăgător. Urmărindu-i privirea și ghicind pricina care îi înmuiase trăsăturile, dacul îl atinse cu cotul. Și cînd Ariort, trezit din visare îl privi în ochi, zise :

— Te minunezi, ai ? Eu am mai apucat să văd cîte ceva în viața asta — cetățile de pe malul mării, la miazăzi de Dunaris. Paznicul ăsta, care cască gura la piață, mi-a spus adineaori : „Asta-i o nimica toată. Un orașel oarecare. Să vezi Roma, Capua, Cumae, ce minuni sînt acolo. Merită să trăiești ca să le vezi măcar o dată“.

— Cine, zici, că ți-a spus asta, acela de acolo ?

— Da, acela.

— Credeam că e un cîine ca și ceilalți.

— Viața l-a făcut așa, căci și el duce o viață de cîine. Rob sau paznic de robi, totuna-i.

Tăcu o clipă, apoi adăugă :

— Tu cine ești ? Nici nu știu cum te cheamă. Poți să-ți spui numele adevărat, căci am scăpat de ostași. Astora puțin le pasă cum te numești și cine ai fost. Cred că ești un om de soi, poate chiar un tarabosta.

— Mă cheamă Ariort.

— Atunci, tu ești Ariort Chiorul ? Eroul de la Sarmizegetusa ? Nu te cunosc, căci am apărut cetatea de la Dealul Roșu.

— Aşa mi se spune. Mai bine zis, asta-i porecla dată mie de către romani.

— Pentru că ai băgat ceva spaimă în ei.

Chipul blajin al bărbosului, zîmbetul lui bun, cald, îi dădu de veste lui Ariort că are lîngă el un prieten. Îl întrebă la rîndul său :

— Dar pe tine cum te cheamă ?

— Mă numesc Sola, ostaş de meserie, deşi mie îmi place viaţa tihnită şi plină de răgazuri plăcute. O să mai fim un timp împreună. Aici nu doreşte nimeni să cumpere sclavi, foşti ostaşi. Dacia este prea aproape.

După ce scăpă de femei şi copii, umplîndu-şi cufărul cu denari, hrăpăreţul negustor îşi mîină turma către oraşul Pola, unde în timpul sărbătorilor divinului Augustus, la începutul lunii închinată memoriei sale, se ţinea un tîrg anual. Evenimentul atrăgea multă lume, nu numai din pricina afacerilor dar şi a frumuseţii rare a oraşului de pe ţărmul Mării Adriatice.

Zile şi zile de mers, sub arşiţa soarelui de miez de vară, pe un drum prost întreţinut de pe valea riului Savus, cel cu ape multe şi leneşe. Merseară în susul văii largi, mănoase, cînd aproape de rîu, cînd departe, atunci cînd drumul ocolea bălţile şi smîrcurile provenite din revărsări. Trecuseră pe lîngă multe aşezări, mai arătoase şi mai amărîte, iar de la Marsonia, unde valea se îngustează sugrumată de dealuri înalte, împădurite, drumul le aminti robilor daci de ţara lor dragă, rămasă în urmă, pe care nu o vor mai vedea niciodată. Mirosul şi răcoarea codrului le mai înviorară simţurile amorţite. Stăpînul le dădea voie să se scalde şi să-şi spele zdrenţele mai la orice popas şi asta o făcea nu pentru că era milos de felul său, ci ca să nu-şi strice marfa umplînd-o de păduchi şi rîie.

De la Siscia — oraş de mărimea Singidunumului, părăsiră valea Savusului, urcînd de-a lungul unuia dintre afluenţii săi pînă aproape de izvoare. De acolo, pe po-

teci înguste, cu urcuș anevoios, trecură lanțul de muntele, dincolo, către țărmul Adriaticei.

Cu toată greutatea drumului și istovirea trupească, Ariort nu putea să nu admire frumusețea acelor meleaguri. Totul aici era altfel decât în țara lui : culoarea și forma stincilor, vegetația săracă dar de o stranie frumusețe, dar mai ales farmecul de basm al mării de azur, cu horbota albă de spumă, ce se sparge neîncetat, unduindu-se de-a lungul țărmului stincos, dantelat. În zare, o mulțime de insule pluteau în boarea străvezie, ca niște scoici sidefii.

Vraja acestei nemaivăzute priveliști îl cuprinse. Dorul de viață îl copleși ca niciodată. Sorbea din priviri lumea asta nouă, îmbătat de splendoarea ei. Nu mai văzuse tufe țepoase ca niște arici sau cu frunze late și ascuțite ca niște săbii, nici trunchiuri înalte, drepte și păroase, încununate la vîrf cu smocuri de ramuri dințate ca la ferigă. Și iarba și florile de aici erau mai altfel. poate nu atît de gingașe, nici zemoase ca pe meleagurile dacice, dar mai colorate și mai mirositoare. Cerul, zîmbet cald, se oglindea în mare și numai privind-l, omului îi venea să cînte.

Pînă și paznicii, răi și ursuzi, se înviorară.

— Adria, Adria ! striga unul, ridicîndu-și mina în care avea biciul, de astă dată însă, nu ca să lovească, ci ca să salute mărgăritarul rar al tuturor mărilor.

Altul, cuprins de induioșare, își împărtășea admirația robilor daci :

— Priviți, servilor, asta e patria mea ! Aci m-am născut. Colo pe insula aceea lungă. Nu prima, care se numește Curicta, ci a doua — Cripsa cea binecuvîntată.

Dar sclavii nu înțelegeau din vorbele lui decît că este foarte bucuros și dacă ar fi priceput de ce este atît de fericit, de bună seamă, l-ar fi întrebat : de ce a părăsit această gură de rai și de ce s-a făcut paznic de sclavi hoinar.

Coborînd către țărm și mergînd de-a lungul lui, priveliștea nu mai era ca în palmă. Acum mereu o astupa cîte o stîncă, cîte o ieșitură năpădită de verdeață, dar și

crimpelele ce apăreau din cînd în cînd prin spărturi erau încîntătoare.

Pe seară, făcură popas într-un loc unde țărmul cobora lin și marea, cu veșnica ei răbdare, își mîna turmele foșnitoare ale valurilor, să-i spele bolovănișul, să-i netezească nisipul, să-i arunce în dar scoici frumoase, pietricele colorate și alge mustind de sevă sărată.

În așteptarea cinei, sclavii căpătară învoirea de a se scălda și pentru mulți, atingerea valului cald, sărat-amărui, fu o noutate plăcută, de neuitat. Singurul dac care la viața lui văzuse marea era Sola, noul tovarăș al lui Ariort. Mai tîrziu, cînd întunericul înghițise depărtările, iar stelele se aprinseră pe nesimțite pe bolta de catifea, Sola, cel cu părul cărunt, le povesti întîia sa întîlnire cu marea :

— În timpul primului război cu Traian, cînd marele conducător Susagus trecu Dunarisul pe gheață cu sarmații săi, am venit și noi de la Decebal, cam o mie de călăreți să-i dăm o mîină de ajutor. Atunci am văzut și eu apa cea mare, vecină cu țara noastră, în care se varsă prin trei guri marele Dunaris și căreia romanii îi zic Pontus Euxinus. Numai că am văzut-o iarna și în loc să mă încinte, m-a înfricoșat. Malurile ei erau înghețate și o furtună năpraznică arunca cu vuiet și trosnet sloiurile pe țărmul acoperit de zăpadă. Apa părea neagră, plină de taine și noi, care am trecut Dunarisul pe pod de gheață și mulți s-au înecat la mijloc, unde firul iute al apei l-a subțiat, ne-am cutremurat amintindu-ne că împotriva puterii firii omul este neputincios. Atunci am făcut prăpăd în așezările romane și grecești. Cetățile Histria, Tomis și Callatis și-au închis în grabă porțile și nu le-am putut lua, în schimb am pîrjolit așezările din afara zidurilor și am trecut prin ascuțișul sabiei pe locuitorii lor. Nu ne-am ales cu nimic, căci în graba noastră nu ne puteam încurca cu robi și prăzi. Pînă la urmă ni s-a înfundat la cetatea Tropaeum, unde romanii, ajutați de cohortelesosite în grabă de la Durostorum și Dionysopolis, ne-au bătut crunt și ne-au respins. Dar nu degeaba ne-am ostent, am înghețat și am singerat acolo, căci l-am silit pe Traian să plece grăbit din Dacia, să coboare pe Dunaris în

ajutorul Moesiei, iar în primăvară să încheie pace cu regele nostru.

Sola tăcu iar ceilalți oftară din rărunchi, cuprinși de amintirea zilelor de luptă și de vitejie.

— Acum totul s-a dus pe ripă, zise unul mai vîrstnic. Țară nu mai avem, rege nu avem, vatră nu avem. Avem doar viață și viața asta este mai amară decît a ciinilor fără stăpîn.

— Liniștește-te, rise un al treilea, în privința asta sîntem mai norocoși, căci avem stăpîn și ce mai stăpîn !

Alături cîțiva robi începură un cîntec, nu prea tare ca să nu-i zgîndăre pe paznici, totuși deajuns ca să fie auziți de-ai lor.

„Vezi tu poala munților,
Pe sub umbra brazilor...”

Cîntecul se așternea duios și lin deasupra țărmlui străin, pipăind parcă cu mîini tremurînde întinderile cufundate în beznă, înălțîndu-se cu încredere către stele, singurele lucruri cunoscute aici, blînde și nepărtinitoare, care licăresc deopotrivă și sclavilor și stăpînilor.

.

In timpul războiului civil, orașul Pola dăduse găzduire trupelor lui Pompei și drept represalii a fost distrus din temelie. Mai tîrziu, la rugămintile fiicei sale, împăratul Augustus îl reînființează sub denumirea — Colonia Iulia Pietas. De atunci, an de an, orașul își serba renașterea din ruine și cenușă prin grandioase festivități și un tîrg anual de sclavi.

Ariort rămase uimit de frumusețea acestui oraș înfloritor, perla Mării Adriatice. Nu văzuse pînă acum nimic asemănător și spera să rămînă aici, dar soarta și stăpînul său hotărîseră altfel.

Negustorul de sclavi își vînduse la Pola tot ce avea mai bun. Dacii tineri, cărora abia le-au dat tuleicile, flă-

căii cu plete arămii, trași ca prin inel, vînjoși, își urmară noii stăpîni în orașele învecinate, de pe amîndouă țărmurile Adriaticei. Ceea ce îi rămăsese negustorului, în afară de un ciștig gras, erau acei peste o sută de sclavi mai vîrstnici, ori însemnați cu un beteșug oarecare, buni pentru muncă grea, nicidecum pentru a înfrumuseța casele și vilele celor bogați. Printre acești sclavi rămase și ursuzul, veșnic încruntatul Ariort.

Dindu-i-se de veste că la carierele din Luna* se caută brațe de muncă și că începerea lucrărilor la noul for, închinat împăratului Traian, cere cantități mari de marmoră, negustorul își mină turma grăitoare, mult împuținată, către acolo.

Astfel, după un marș istovitor de-a curmezișul Italiei, după grele urcușuri și coborișuri, cînd pe drumuri pavate, cînd pe simple drumeaguri de țară, peste munții sterpi sau împăduriți, peste poduri azvîrlite semet deasupra torenților vijelioși, peste cîmpii mlăștinoase, pe arșiță și răcoare cu vîntul în față sau în spate, ceata ajunse la țărmul Mării Ligurice.

După două zile de odihnă atît de trebuincioase robilor ca să-și tragă sufletul și să-și potolească durerea mădurelor dărîmate de drum, trebuincioase și negustorului ca să-și aducă „marfa“ într-o stare mulțumitoare, tîrgul se făcu și clinosul negustor predîndu-și daci patronilor de cariere, se duse într-ale lui.

Soarta celor aduși fu pecetluită într-o zi senină și caldă de septembrie, legîndu-i pe viață de valea adîncă ce coboară către mare din munții Ligurici. Teribila văgăună, mai rea decît orice închisoare, era străjuită de muncele înalte, împădurite, de căldări mari săpate în costișele lor, orbitoare acolo unde se dezgoliseră straturile de marmoră albă, mohorite în acelea cu marmoră neagră.

De acum încolo, din zori pînă-n noapte, albul povîrnișurilor, pămîntul acoperit cu fărămături sclipitoare, reverberante, izbea, ustura ochii dacilor, obișnuiți cu verdele odihnitor al codrilor și poienelor, cu albastrul depărtărilor.

* Antica Luna sau Lunj — actuală Carrara.

După obiceiul statornicit la cariere, izvorit nu din milă omenească ci din teamă să nu le orbească robii, stăpînii îi mutau din cînd în cînd la scoaterea marmorei negre sau în port, aflat la patru mile depărtare, unde se încărcau cu blocuri și lespezi corăbiile largi, pîntecoase.

Ca unul care nu cunoștea nici meșteșugul de pietrar, nici acela de cioplitor, Ariort nimeri într-o echipă de cărători. Zorii zilei, cînd scripeții începeau să scîrție, cînd dălțile mușcau sec în piatră, cînd ferăstraiele zbirnîiau monoton și neîntrerupt, îl prindeau gata să se opintească la pîrghii și vălătuci, pentru a sălta pietrele grele pe carele-platforme ce se apropiau într-un șir neîntrerupt, trase de multe perechi de boi uriași.

În primele ore ale dimineții, lumina încă puțină și răcoarea binefăcătoare lăsată dinspre codri ori adusă cu vîntul dinspre mare, nu erau atît de chinuitoare. Mai tîrziu, pe măsură ce soarele urca către cheia bolții, lumina și căldura deveneau ucigătoare. În scurtul răgaz de la amiază, robii se trînteau în umbra puțină, lipindu-și cu voluptate trupurile incinse de piatra rece. Astfel, cu ochii împălenjeniți, storși de voință, pînă și de dorul de a trăi, așteptau doar apropierea serii, aducătoare de odihnă și alinare.

După trei luni de zile Ariort fu mutat într-o echipă de cărăuși. Faptul îl bucură nespus, deși îl lipsi de tovarășia acelor cîțiva daci cu care lucrase pînă atunci. Astfel, însoțind carele de-a lungul văii, cunoscuseră orașelul Luni, construit în întregime din marmoră, de la colibă pînă la palat. Cunoscuseră mai de aproape marea caldă și mîngîietoare, nemărginirile ei tălăzuitoare, culoarea ei de peruzea. Toate acestea i se păreau de vis, de necrezut și ori de cîte ori își afunda privirea în zările acelea albastre, uita de chin și necaz.

Către sfîrșitul iernii, caldă în acele locuri, băgat în seamă pentru istețimea și dibăcia sa, Ariort fu oprit în port, la munca cea mai de răspundere — încărcarea vaselor. Nici aici nu-i fu dat să aibă în preajmă pe vreunul din tovarășii săi, dar fu mulțumit să aibă mereu în fața ochilor întinderea nețărmurită a mării care nu lăsa să i se șteargă din minte chipul amăgitor al libertății. Ținea

atît de mult la această amăgire încît se strădui din răsputeri să nu-și supere stăpînii, să nu le dea vreun prilej să-l mute din nou în văgăuna dintre munți.

Seara li se îngăduia să-și spele sudoarea în apa mării. Era singura lor plăcere. La atingerea valului, cînd lin și mîngîietor, cînd puternic și improscător, robii se înviorau, prindeau puteri și o dată cu acestea, speranțe nemărturisite în libertate.

Această țară a latinilor era nespus de frumoasă și vraja ei îl cuprindea tot mai mult pe Ariort, după cum îi cuprindea pe toți acei care din vrerea sorții au fost aruncați pe țărmurile ei.

Se adunaseră acolo la Luna multe neamuri, oameni cu graiuri, credințe și culoarea pielii diferite. Neamuri din toate ungherele vastului imperiu ca și de pe meleagurile îndepărtate de dincolo de hotarele lui. Erau acolo ființe răzvrătite de nedreptățile stăpînirii, precum și fiii acestora, născuți în robie ; erau și ființe care nu făcuseră nimănui nici un rău și nici nu se răzvrătiseră, dar au avut nenorocul să fie prinși la un loc cu răzvrătiții ; erau și oameni din țări străine, îndepărtate, răpiți de tîlharii mărilor sau ai deșerturilor, aduși și vînduți ca sclavi în piețele romane.

În masa mare, pestriță a neamurilor, puținii daci se topiră cu desăvîrșire și fiecare dintre ei se socotea fericit să nimerească în tovărășia vreunuia dintre ai săi.

Pentru a se înțelege între ei, dar mai ales pentru ca să priceapă ceea ce li se porunceă, sclavii, de voie — de nevoie deprindeau graiul latin, de fapt acel grai ciudat, stîlcit și pocit, vorbit de oropsiții imperiului, grai care se deosebea atît de mult de limba aleasă, elegantă, vorbită de pătura conducătoare. Era și firesc, căci gurile sclavilor nu se descleștau ca să cînte frumusețea naturii, a vieții, a femeii și nici ca să recite din Horațiu și Lucrețiu. Acest grai sărac le era, însă, îndestulător ca să-i înjure printre dinți pe stăpînii hapsîni, pe paznicii cruzi ; ca să-i zică „porcărie“ polentei din boabe mucegăite sau „lături“ fierturii grețoase — sorbitio.

Dar, ca totdeauna și peste tot, se mai aflau și dintre acei care foloseau limba latină vulgară pentru a-i lin-

guși și a le mulțumi stăpînilor pentru o pomană pe lingă care și un cline ar fi trecut strîmbînd din nas.

Gardianul, mai-marele echipei în care lucra Ariort, nu se deosebea de ceilalți gardieni decît prin faptul că era mai deștept și nu-și chinuia robii fără rost. Biciul său, ca și al celorlalți, şuiera în aer, rareori însă mușca umerii celor de sub oblăduirea sa. Îi îndemna mai mult cu sfatul, strigăte și injurături în care era mare meșter ; injurături dificile, înzorzonate, pe jumătate poeme obscene, pe jumătate sacrilegii. Obişnuindu-se cu aceste avalanșe de cuvinte potrivite, rostite ori strigate fără răutate, dintr-o cerință lăuntrică, sclavii nu-i purtau ranchiună.

În starea jalnică în care se afla, Ariort se putea numi totuși un om norocos. Toată vara lucra cît doi și dormi fără vise. A privi depărtările și a nu fi provocat de semenii săi, i se păreau două lucruri temeinice, care, deocamdată, îl făceau să nu se gîndească prea mult la vitregia sorții și la împrejurările care l-au cufundat în ea. Trăia pentru a trăi și nu-și făurea vise de nici un fel.

Dar într-o zi de toamnă, în clipa cînd înfipse ranga sub un bloc de marmoră, ca să-l salte, auzi țipetele păsărilor călătoare. Se opri brusc din opîntirea sa, ridică capul și văzu un cird filfietor de cocori alunecînd către miazăzi. Sunetele duioase, pline de dor de ducă, unghiul acela unduios, care se îndrepta către o țintă anumită, de la care nu-l putea abate nimeni și pentru care drumul libertății era tot atît de larg ca și zările cerului.

Nici atunci cînd Ariort își simți umerii arși de bici, nu-și reveni din starea aceea ciudată, vecină cu vraja, cu visul. Pieptul i se săltă năvalnic ; trupul și-l simți ușor ca un fulg și un dor de ducă nemărginit îl cuprinse.

Dar asta nu dură decît cîteva clipe. Se dezmetici apoi, dar nu din pricina loviturilor și a grindinii de ocări, ci pentru că privirea îi căzu pe spinările încovoiate, încordate la culme ale tovarășilor săi, înverșunați să oprească rostogolirea pietrei de pe schelă. Ranga sa se înfipse adînc între piatră și scîndură și cu o încordare supraomenească restabili echilibrul.

Îndată ce corabia fu încărcată, Ariort fu întins cu fața în jos, între patru țărushi, de care i s-au legat miinile și picioarele și-și primi fără murmur cele douăzeci de lovituri.

Om vechi în meserie, gardianul înțeluse pornirea lui Ariort. Nu-i purta ranchiună. Îl pedepsise nu din răutate, ci pentru că un sclav nu are voie să-și ridice privirea mai sus de lucrul său. Și pentru că ținea la sclavul său, nu-l trimise la carieră.

Dar din ziua aceea Ariort nu mai era același om. Lucra la fel de bine, dar smucit și cu furie. Își cunoștea firea; știa cât de furtunoase ar putea să devină izbucnirile ei, de aceea răbda cu fălcile încheștate, tăcea și ocolea privirile celor din preajma sa. Această crispăre de suprafață nu reușea totuși să ascundă clocotul lăuntric. Tovarășii săi, pînă și paznicii căutau să nu-l provoace în nici un fel.

De atunci înainte nopțile îi deveniră albe. Gîndurile, care în ultima vreme se retrăseseră undeva în cămările afunde ale minții, ieșiră din nou la iveală, sîciindu-l, nelăsînd somnul să se apropie. Cînd ațipea, către dimineață, avea visuri urite. O visase de cîteva ori pe Aya în brațele vrăjmașului său Longinus și după astfel de nopți umbla ziua toată înnegurat și trist.

Treptat-treptat se potolea, dîndu-și seama că toate prin cîte trecuse nu erau decît rătăcirî, goană după o năluca. Răbdarea și amînarea nu duseră la nimic. De acum încolo, îngropat în acest mormînt de marmoră, nu va putea niciodată să se răzbune. Toate au fost în zadar. Undeva într-un colț ascuns al minții se înfiripase un gînd firav dar sîcîitor, că nu mai dorea să se răzbune pe Longinus, că această răzbunare nu avea temei și a te răscula împotriva mersului firesc al lucrurilor ar fi lipsit de înțelepciune și demnitate. Simțea că altceva, nou îl preocupă, altceva îl cheamă. De cînd văzuse cocorii știa că nu va mai putea suporta ticăloșia vieții de sclav. Dorul de ducă, de libertate, măcar pentru o zi, măcar cu prețul vieții, i se părea singurul lucru înțelept în amărîta-i viață. Zi după zi, dorul acesta devenea tot mai coplesitor. Pentru un brav ca el, a fugi era lucrul cel mai ușor. Nu

știa ce este spaima. În viața sa făcuse isprăvi mai grozave fără ca inima să-i bată mai tare ca de obicei. Nu-i era frică de moarte pentru că avea credința neștrămutată că pe celălalt tărîm îl așteaptă fericirea. Era însă tinăr și descoperise în el o fire cercetătoare și dornică de frumos. De murit era gata să moară oricînd, la nevoie, cînd nu va mai avea încotro ; de fugit, însă, era hotărît să fugă dar nu proteste, așa cum s-a mai întîmplat, cum se povestea seara în dormitor, înainte de culcare. Acei ce aveau amintiri din vremea libertății le povesteau aceluia care nu le aveau. Cei născuți în sclavie sau îndobitociți de ea de mici, nu-și puteau închipui libertatea. Gîndurile lor despre acest cuvînt neasemuit erau simple plăsmuiri, visări împrumutate de la alții. Și, dacă cei mulți nu știau ce este libertatea, știau în schimb ce este frica. Era singurul simțămînt statornic și aievea, cuibărit trainic în inimile lor. Zicala : „Soarta îi răsfată pe cei curajoși“ nu li se potrivea și se dovedea mincinoasă pînă și cu acei cîțiva neînfricați care încercaseră să fugă. Unii, prinși îndată și fără împotrivire, erau înfierați pe frunte și snopiți în bătăi. Alții, care se împotriveau și-i ucideau pe hăitași, erau crucificați. Urletele de spaimă ale celor prinși de cruce, gemetele, suspinele și blestemele celor ce expirau după două-trei zile de neînchipuite chinuri, lungi cufundări în leșin și treziri într-o înfiorătoare lume de nebbie și coșmar, erau tot atîtea legi scrise cu slove de foc în creierul fiecărui sclav, o pravilă de conduită în viața lui dîndora de obligații dar lipsită cu desăvîrșire de drepturi. Nu era de mirare că evadările erau extrem de rare, iar acei ce se încumetau rămîneau veșnic în amintirea celorlalți ca niște eroi-nebuni, prezenți mereu în mințile înfricoșate, ca niște strigoi fără odihnă.

Seara, înainte de a se culca, la lumina slabă a unui opaiț, se povesteau întîmplări înfricoșătoare, rămase de pomină, intrate în legendă.

Unul care urcase stîncă și se pierduse în codrii din jurul Lunei, fu prins după trei zile de căutări. Încolțit de moloșii dalmățieni, cîini de o ferocitate neobișnuită, fugarul se aruncă în prăpastie ca să nu fie sfîșiat de ei. Un altul, după ce omorîse doi paznici și un ostaș străjer,

fugi înarmat. Ajuns din urmă și înghesuit într-un cotlon, se apăra cu dirzenie. Urmăritorii, văzind că nu-l pot prinde de viu, l-au prefăcut în țintă pentru arcurile lor. Îl ciuruiră încet, cu socoteală, fără să-i atingă organele vitale și, după ce-l aduseră pe targă, îl crucificaseră pe chei. Un al treilea, voinic fără pereche, reuși să omoare cîinii ce i-au călcat pe urme și zdrențuit de colții lor, se ascunse printre crengile unui brad înalt. Muri acolo din pricina pierderii de sînge. Fu găsit întîmplător, după o lună de zile, uscat ca o mumie.

Unii sclavi povesteau, deoarece erau povestitori din fire, alții — pentru buna pomenire a celor îndrăzneți, dar mai erau și dintr-acei care repetau povestirile ca să bage groază în robi, să le amintească neconținut soarta ce-i așteaptă dacă nu vor fi supuși. De ticăloși lagărul nu ducea lipsă. Pentru un os în plus, pentru o pomană de nimic, erau oricînd gata să-și slujească stăpînii.

Toate acestea nu-l înfricoșau pe Ariort și el își desfășura mai departe planurile de evadare.

Aflase că la o sută de mile spre miazăzi se găsea în mare o insulă pe nume — Ilva* și tot la atîtea mile spre miazăzi — apus o altă insulă, mult mai întinsă — Corsica. Se spunea că țărmurile stîncoase și sălbatice ale acestora oferă adăpost piraiilor și sclavilor fugiți. La ei ar fi vrut să ajungă. Pentru asta trebuia să fure o barcă din satul pescăresc vecin, aflat doar la o milă de Luna. Cunoștea bine drumul și satul, căci fusese trimis acolo cu alți sclavi să aducă pește.

Ariort se învioră și umbla zîmbind sieși la gîndul că pe mare urma i se va pierde, atît pentru hăitași, cît și pentru cîini. Un singur lucru îl opri să se avînte îndată ce-i veni în gînd acest plan. Bărcile erau prea grele pentru un singur om și avea nevoie de un tovarăș. Încercă să aducă vorba despre asta cu cîțiva dintre dacii cu care se întîlnea în lagăr după muncă, dar își dădu seama îndată că nici unul nu era pe măsura sa. Erau oameni în vîrstă, frînți de soartă, care nu mai așteptau nimic de la viață. Singurul care s-ar fi încumetat era Sola, tova-

* Ilva = Elba.

rășul său de drum, cu care se împrietenise la Singidunum. Și el era tomnatic, dar plin de hotărîre.

Nu-l văzuse un timp și căutîndu-l află că, nu se știe prin ce minune, a fost trecut vislaș pe o galeră de transport, ceea ce însemna o mare îmbunătățire a condiției lui de sclav. Vislașii din flota de transport nu erau în-lănțuiți ca tîlharii și ucigașii de pe galerele de cursă lungă. Cetățenii liberi și libertii nu se înghesuiau la această treabă grea și prost plătită, așa că, de la un timp, aproape toți vislașii, ba uneori și mateloții, se recrutau printre sclavii mai liniștiți și harnici. Viața lui Sola luă o întorsătură favorabilă. De acum încolo, scăpat din văgăuna blestemată, va pluti către zări, de-a lungul țărmurilor încîntătoare ale Italiei, va pune piciorul pe cheul multor porturi, va minca și va bea pe săturate în contul soldei de vislaș, care nu se plătea în bani sclavilor. Sola nu mai avea nevoie să-și ia lumea în cap evadînd din carierele de marmoră. Ariort, deși se bucură mult, îl invidia pentru acest noroc. Nu-i rămînea decît să fugă de unul singur.

Trecuse un an de cînd se afla la Luna. Învățase ceva din tainele mării, din toanele ei legate de vînturi și anotimp. În curînd vremea se va strica și navigația va deveni periculoasă. De aceea se hotărî să fugă în prima noapte fără lună.

Veni și noaptea mult așteptată, dar blestemăților de paznici le veni cheful să joace zaruri pînă la al treilea cîntat al cocoșilor. Cînd se culcară, era tîrziu să mai întreprindă ceva. Îi blestemă în gînd și amină fuga pentru noaptea următoare. Dormise puțin dar nu se simțea obosit. Ceea ce îl îngrijora era starea timpului.

Marea, învăluită în ceață, ofta prelung și-și spărgea de țărm valurile lungi, uleioase. Pentru întîia oară în acea toamnă senină și caldă, năluca soarelui, abia schițată deasupra dealurilor, nu mai lumina și nu mai încălzea. Deși unii dintre tovarășii săi spuneau că ceața pe mare nu înseamnă neapărat stricarea vremii, vorbele lor nu reușiră să-i ia piatra de pe inimă. Gîndul amar, că n-are noroc în viață, îi cătrăni rău sufletul.

Dar atunci cînd nu se aștepta, cam la al treilea ceas după răsăritul soarelui, vîntul din larg mătură cețurile, gonindu-le către uscat, înghesuindu-le în văi și vilcele, zdrențuindu-le prin ramuri, presărînd totul cu o brumă de picături reci.

După ce umpluseră cala unei galere pîntecoase cu lespezi și blocuri mai mici, sclavii se opinteau la un bloc imens, care urma să fie așezat pe punte. Treaba era grea și de mare răspundere, primejdioasă atît pentru acei care schimbau vălătucii, cît și pentru acei care împingeau cu pîrghiile de la spate. Macaraua cu scripeți, bună pentru pietre mai mici, acum nu le era de nici un folos. Două echipe se opinteau din răputeri, trăgînd aerul adînc în piept, dîndu-i drumul hîrîit, toți odată, la strigătele sacadate, ritmice ale gardianului.

Niște cetățeni, care de dimineța se tot plimbau prin port, conduși de patroni și însoțiți de meșterul șef, se opriră la cîțiva pași. Unul dintre ei, om între două vîrste, cu fața smeadă și părul sur, cîrlionțat, pe care ceilalți îl tratau cu mare respect, își slobozi mîna din mantaua cenușie, în care era învelit și arătînd blocul, zise :

— Pietrarii marmurari care l-au desprins din stîncă să mi se înfățișeze astă seară.

— Am înțeles, ilustre ! răspunse maestrul șef.

— Vreau cît mai multe monolite ca acesta, adăugă cetățeanul, întorcînd capul către patroni.

— Pe Fortuna ! exclamă unul mîi în vîrstă. Le vei avea Apollodor, dacă o să le răsplătești iscusința.

— Nu numai eu, răspunse Apollodor cu răceală, mai desfaceți și voi baierile pungilor, din cînd în cînd.

— Nici vorbă, ilustre, dar vremurile sînt grele.

— Da, desigur, asta se poate deduce din toate cîte le-am văzut în orașul vostru de marmoră curată.

— Dar marmora aici costă o nimica toată.

— Eu mă refer la ceea ce am văzut între zidurile acestea ieftine. Atîta lux n-am văzut nici în casele senatorilor de neam vechi. Știu că vouă vă convine să vindeți blocuri mici, pentru că se scot ușor și prețuiesc re-

lativ mai mult. Pe Latona gemellipara* ! am nevoie în toamna aceasta de cel puțin încă două blocuri ca acesta. O veți face pentru cezarul vostru, dacă nu pentru mine, sper !

— Le vei avea, ilustre, le vei avea. Cinstea de a-l servi pe Cezarul nostru este mare.

— Desigur, căci altfel împăratul va fi nevoit să instituie controlul statului asupra carierelor voastre.

— Me Dius Fidius juvet (așa să mă ajute zeul) ! exclamă patronul îngrijorat. Nu va fi nevoie, ilustre Apolodor.

Arhitectul își duse arătătorul la buze și făcu doi pași înspre schelă. Voia să fie lăsat în pace și însoțitorii, înțelegându-i gestul, au rămas pe loc. Participa din plin la dificila operație a încărcării blocului uriaș. Cu ușoare schimbări ale chipului său expresiv, judeca, aproba, îndrepta tăcut, mișcările dibace ori stingace, eforturile adevărată sau cea gratuită, istețimea și imbecilitatea. Pe măsură ce blocul se apropia de buza vasului, ochii săi pironiți au început să-i lăcrimeze, fruntea se acoperi cu broboane de sudoare. Trăia evenimentul, intens, încordat, înfiorat. Marmora era pentru el mai mult decât o ființă vie. Asemăna carnea ei rece, fragedă, albă, cu aceea a unei fecioare trecută în nemurire pentru că s-a iubit cu un zeu. Tremura pentru acest monolit, atât de perfect ca formă și culoare ; tremura pentru fiecare palmă a suprafeței lui, pentru fiecare colț și muchie, vulnerabile ca și carnea vie, deși îi cunoștea prea bine duritatea.

Oftă ușurat când vălătucia se rostogoliră cu zgomot pe birnele sonore, de stejar uscat, ale punții iar monitorul, ridicând mâna, strigă triumfător ca un spectator de la hipodrom, când auriga (conducătorul carului) său preferat a câștigat cursa :

— Erupit et vicit ! (A țîșnit și a învins).

Cu mâna cealaltă gardianul își scoase boneta și-și ștergea sudoarea de pe față și grumaz. În încordarea lui obosea poate tot atât cât sclavii.

* Latona gemellipara = Latona mama gemenilor divini — Diana și Apollo.

— Gratulatio ! zise Apollodor făcându-i un semn prietenesc.

Nu era însă nici pe departe ușurat. Acest bloc, din care proiecta să facă soclul statuiei ecvestre a augustului său protector, va trebui să treacă încă prin multe încercări pînă-și va ocupa locul în mijlocul forului. Îl vor putea scufunda furtunile pînă să atingă siguranța radei portului. Va trebui să uroe Tibrul, fluviu capricios, care peste noapte depune bancuri de nisip adus cu apele tulburi ale afluenților săi vijelioși. Alte emoții vor urma pe cheiul Romei, apoi la încărcatul și transportul pe pavajul bolovănos al orașului, la descărcatul lui pe locul construcției. Prețul unui asemenea monolit se ridica la sume neînchipuit de mari. Nici măcar atunci cînd va fi instalat, Apollodor nu va scăpa de griji. Deși cizelarea blocului va fi încredințată celor mai iscusiți meșteri din imperiu, o singură lovitură greșită a dălții va putea duce la micșorarea întregului volum, iar acesta va influența volumele întregului ansamblu.

Cît era de mare și de stabilă, corabia se clătina amenințător sub greutatea monolitului, afundîndu-se cu peste un picior în apă, stirnind valuri în jur. Fără voie, Apollodor își aminti povestea aducerii pe mare, pînă la Ostia, a obeliscului lui Caligula, în urmă cu aproape șaptezeci de ani. Corabia uriașă, construită anume pentru acest scop, îndată după descărcarea prețioasei sarcini, fu scufundată în radă ca să servească de sprijin pentru un nou dig și far.

Se certă în gînd pentru această emotivitate exagerată. Ațiția ani de activitate și experiență nu reușiseră s-o tempereze.

— Eutyches, porunci sclavului său, du-te și adă-i pe sclavii aceia la mine !

Cînd cei peste douăzeci de sclavi, uzi learcă de sudoare, răsuflînd greu, se înșirară în fața lui, îi cercetă cu băgare de seamă. Erau cu toții voinici, unul însă, înalt, blond, cu o legătură murdară petrecută peste ochiul drept, îi atrase atenția în mod deosebit. Trupul său suplu, cu mușchii armonios dezvoltăți, ca la statuile lui Lisipp, mișcările sale pline de siguranță și forță, dar mai ales

o noblete mândră atât de neobișnuită la sclavi, îl cuceriră și-l încântară. Adineaori, când îl văzuse proiectat pe albeața marmorei, încremenit pentru o clipă într-o sforțare năpraznică, i se păruse un erou din vechime. Pielea aurie, părul și barba de culoarea spicului copt, tunica decolorată, prăfuită, păreau, prin apropierea nuanțelor fără contrast, o materie unitară, ca într-un basorelief. Avu atunci revelația unei opere sculpturale unice în felul ei. Imaginația sa de mare artist se aprinse; alte idei succedară primei și o întreagă suită de grupuri statuate se născu în mintea sa.

„O, Natura! murmură cu emoție, nimic nu există în afara ta. Nebuni sînt acei care te socot searbădă și încearcă să te creeze din nou“.

— Servilor, zise apoi tare, sînt mulțumit de voi și de lucrul vostru. Restul zilei vă veți odihni și veți primi din partea mea cîte o cană de vin.

Se auziră mulțumiri urmate de plecări umile. Ariort și alți cîțiva nu răspunseră, fie că nu înțelegeau latina sa cultă, fie că o făcură anume din mîndrie.

Apollodor se opri în fața dacului.

— Cum te cheamă, servule?

Atîta lucru înțelese tînărul dac. Știa de acum cine este acest cetățean, atât de diferit de ceilalți oameni liberi cu care avuse de-a face. Își aduse aminte de podul aruncat semeț peste Danubius, lucrare pe care, după părerea sa, numai un zeu ar fi putut-o face.

— Mă numesc Ariort, răspunse el simplu și cuviincios.

— Ești gal sau german?

— Sînt dac.

— O-o-o! făcu Apollodor. Poate ai și luptat împotriva noastră?

Ariort însă nu înțelese și-și încreți pielea pe frunte, întrebător.

— Hermadio! strigă Apollodor. Unde ești, tabularius?

— Aici, stăpîne. Eram în spatele tău.

— Tu ești pe jumătate dac, tălmăcește-mi vorbele acestui efeb nordic. Ceilalți sînt liberi să plece.

Ariort se luă și el după ceilalți.

— Stai, dacule ! zise Hermadio, apucându-l de braț. Ilustrul Apollodor binevoiește să stea de vorbă cu tine.

Auzindu-și graiul din gura unui roman, Ariort se opri, zîmbindu-i prietenește.

— Ai luptat împotriva noastră ?

— Am luptat.

— Unde anume ?

— Peste tot. În valea Alutei, în bătălia cea mare, la Sarmizegetusa.

Răspunzindu-i, își aduse aminte de ostașul și tovarășul său de suferință — Andena, acela pe care l-au luat ca să-l facă gladiator, să distreze poporul ucigînd, sau să fie ucis în arenă. Își închipui că de as'ă dată îi venise rîndul și se bucură nespus : „Iată evadarea ce mi-am dorit-o ! Să-mi dea o armă în mînă și le voi arăta eu. Să se termine odată cu înjosirea și chinul !“

Fără să mai aștepte o nouă întrebare, spuse tîlma-
ciului, hotărît și sfidător :

— Spune-i stăpînului tău că sînt Ariort, poreclit Chiorul, spaîma romanilor. Bunicul, tata și frații mei au căzut luptînd cu voi. Eu cu ceata mea de viteji v-am dat mult de furcă în timpul asediului. Însuși regele Decebal mi-a pus în deget inelul puterii și m-a trimis să adun cetele dacilor liberi ca să-l despresor. Soarta a vrut însă altfel și am căzut prizonier.

— Impresionant, zise Apollodor cu visare în glas, ascultînd tîlmăcirea lui Hermadio. — Spune-i că mi-a plăcut, că-l cumpăr și-l iau cu mine la Roma. Merită o soartă mai bună. Și mai spune-i să-și țină gura, să nu se laude cu isprăvile sale, dacă vrea să scape cu zile și să ducă o viață omenească. Ocupă-te tu de el, Hermadio, și învață-l cît de cît latinește ; pe corabie tot nu veți avea ce face, iar drumul e lung.

PARTEA A DOUA

Clocotul marelui oraș îl zăpăci pe Ariort. În viața sa nu văzuse ceva asemănător. Când debarcară pe cheiul Romei începură uimirile.

Chiar în ziua sosirii, Apollodor fu chemat la un consiliu, iar a doua zi, urmat de credinciosul său Eutyches, plecă la Pentelicon și la Paros pentru a alege alte blocuri de marmoră. Abia avu timp să arunce câteva vorbe lui Hermadio, ce să facă cu Ariort și se mistui în sorbul preocupărilor sale, multe și copleșitoare.

Cele o sută de zile ale serbării triumfului se scurseră și gustul lor încă nu fusese uitat, când toată suflarea Romei află de marile lucrări edilitare poruncite de Traian. Se spunea că forul nou va întrece cu mult în splendoare pe acela al lui Iulius Caesar și pe acela al lui Augustus. Pentru asta, însă, trebuia rasă de pe fața pământului saua care lega dealul Quirinal de cel al Capitoliului.

Era o lucrare uriașă, ca și când s-ar fi apucat cineva să mute un munte din loc. Trei mii de sclavi daci trudeau la săpături și la căratul pământului aiurea. De bună seamă, dacii știau că pe locul acesta, stropit din belșug cu sudoarea lor, se va înălța lauda cea mare a învingătorului lor, acela care din oameni liberi îi făcu vite de jug. Dacă nu-i înfricoșa munca nesfârșită ce-l aștepta, căci le era totuna la ce muncă se vor curăța, faptul că trudesca pentru faima lui Traian și glorificarea lui veșnică îi făcea să sufere cumplit. Cel mai bun dintre împărații romani nu era pentru ei decât un tiran nemilos, cel mai luminat cap din câte au purtat vreodată coroana imperială, era pentru ei un căpcăun. Lucrau în silă, blestemându-și soarta, scrișnind din dinți.

Li se părea că cioplesc o uriașă lespede de mormînt pentru întregul neam dacic.

Acest gînd nesuferit dezlănțuia, din cînd în cînd, izbucniri de furie la unii mai mîndri, mai neîmpăcați. Bi-cele și carcera îi potoleau pentru un timp, închizînd gura celorlalți. Cu toată sila și ura, oamenii totuși mai țineau la viață, acest dar fără de preț, oferit omului numai o dată. Cît timp trăiește, omul speră și dacă mai are și un crez, speră cu atît mai mult. Poate tocmai de aceea zeitatea cea mai adorată a sclavilor de pretutindeni era Spes (Speranța), cuvînt care mai înseamnă „șansă“ și „zar tras la sorți“.

Dacii nu se închinau la Spes, căci nu o cunoșteau. Speranța lor nu avea nume de zeiță, dar ea le încălzea sufletele la fel de bine. Peste tot și mereu întrezăreau chipul ei nedeslușit și cețos, simțeau mișcarea mîinilor ei care bijblie după cel norocos. O întrezăreau în căldura și lumina soarelui, în răcoarea vîntului, în foșnetul frunzelor, în șopotul apelor. Femeia, întruchiparea căldurii, mîngîierii și a gingășiei era și ea un semn al speranței. O sclavă sau o femeie din popor, oprită în drum ca să privească uriașa și clocotitoare efortare omenească, îi făcea să tresară. Glasul, rîsul, zîmbetul, o filfiire de tunică în jurul nurilor femeiești, o lumină țîșnită din priviri, îi turburau pe sclavi, le înviorau simțurile, îi umpleau de speranță.

O sumedenie de paznici cruzi și grosolani și detașamente de ostași, aflate în apropiere, supravegheau mulțimea de sclavi încruntați, disperați, înarmați cu unelte. Vorbe grele de ocară, injurături, îndemnuri, lovituri de bici cădeau grindină peste capetele și spinările încovoiate. Atunci cînd în preajmă apărea un cetățean mai de soi, slujbaş sau demnitar, paznicii plictisiți, de obicei adunați la vorbă, doi-trei la un loc, se întreceau în zelu de a dovedi că nu mănîncă pîinea de pomană.

Zilele încă senine și destul de calde ale începutului lunii noiembrie, erau prielnice lucrului. Săpătura se adîncea mereu. Sute de care scîrțiau neîncetat, ducînd aiurea pămîntul și pietrișul. Dacă la început săpătorii scoteau la iveală oase, hîrce, oale și ulcele, putregai care

pe vremuri era îmbrăcăminte și podoabe, acum săpau în pământ curat, neatins de la începutul lumii.

Hermadio-tabularius, sclav împărătesc, avea în grija sa tabelele tuturor robilor daci, cam trei mii de suflete, notate cu numele, vîrsta și semnele trupești ale fiecăruia. Treabă grea, încurcată și de răspundere. Supraveghea apelul de dimineața și de seara, știa rostul ceteilor de săpători, cărători, încărcători, precum și ale celor care însoțeau carele și le descărcau pe malul Tîbrului între Urbe și Ostia. Tot el ținea socoteala bolnavilor, accidentaților și a morților. Orice alt sclav împărătesc, din cei învățați, ar fi căutat să scape de o astfel de muncă, Hermadio, dîmpotrivă, se zbatu și se rugă din răputeri să i se încredințeze lui această treabă. Faptul că putea fi de folos fraților săi de singe îl răsplătea cu prisosință pentru strădania lui. Îi plăcea să stea în fața unei cete de pletoși, să le vorbească în limba lor, să-i strige pe nume, să-i împartă la felurite munci, după priceperea și puterea fiecăruia. Deși sarcina ce o avea nu-i îngăduia să se apropie prea mult de robi, bieții oameni îi simțeau bunătatea și pîrtinirea pentru tot ce era dacic.

Pînă la întoarcerea sa, Apollodor îi porunci lui Hermadio să-l pună pe Ariort la o muncă mai ușoară și tabularius îl duse la un fost centurion — Iulius Super. Om posac și aspru, dar un neîntrecut meșter hotarnic, Super ridicase multe castre și împărțise pămînt veteranilor, mai în toate colțurile imperiului. Aducîndu-l pe Ariort, Hermadio îi șopti că ilustrul Apollodor ține mult la acest sclav și-l socoate privilegiat. Super trase, drept răspuns, o teribilă înjurătură, dar îl primi pe tînărul dac.

Zgîrcit la vorbă, centurionul îl lămuri pe Ariort în puține cuvinte despre ce are de făcut și drept avertisment îl amenință cu pumnul. La rîndul său, Hermadio îi explică protejatului său menirea și rostul fiecărui instrument și sculă, de care trebuia să aibă grijă și-l sfătui să nu-l supere cu nimic pe centurion.

Însărcinarea nu i se păru grea lui Ariort și atît cît învățase latinește îi era de ajuns ca să se înțeleagă cu

noul său șef și să-i îndeplinească fără șovăială poruncile.

Cînd, fără să-și ridice privirea, întinzînd doar mina, Super grohăia :

— Groma !

— Subito, magister ! răspundea Ariort aducîndu-i îndată instrumentul de măsurat unghiurile.

— Sesquipedalia ! mormăia Super și dacul îi aducea prăjina gradată.

Avea în grija sa colacii de sfoară înnodată din pas în pas, riglele, colțarele, țăruii, măsura pliantă, tăblițele ceruite, sulurile cu planuri, stilurile de scris pe tăblițe.

Priveliștea uriașei săpături, în care mii de daci mișunau ca viermii, îl întristă nespus pe Ariort, dar nu-i dezlănțui, ca pe vremuri, furia neputincioasă. Știa de la Hermadio că la forul lui Traian lucrau numai prizonierii de război. Era măsură pentru măsură, răzbunarea învingătorilor pentru sutele de romani care s-au prăpădit ori și-au șubrezit sănătatea la salinile, carierele și minele din Dacia. A escortat el însuși cîteva cete de captivi romani, în timpul războiului ; doar puțini au ținut piept acelei munci ucigătoare. Dar pe atunci, deși viteaz și isteț, Ariort nu se copsese încă la focul vieții, nu știa că orice lucru pe lume are două fețe, ca monedele, nu cunoștea prea bine deosebirea între bine și rău și împărțea lumea în prieteni și vrăjmași ; nu-și închipuia că printre prieteni adeseori poți găsi mai mulți dușmani decît printre vrăjmași. De abia după ce soarta îl tăvăli prin noroiul umilitor al robiei și-l sili să guste din poamele ei amare, Ariort descoperi omul, acea ființă care în pofida deosebirilor de neam, țară, grai, credință, interes, poate să rămînă ea însăși, în orice loc, clipă și împrejurare. Astfel de oameni erau Apollodor, Hermadio, Eutyches, pînă și paznicul său de la Luna, și cîți or mai fi fost, cîți îi va mai întîlni în drumul vieții. Omenia acestora se răsfrîngea cu putere asupra lui, împăcîndu-l cu lumea și cu el însuși. Simți că viața merită să fie trăită, oricît ar fi ea de grea, atîta timp cît mai sînt oameni adevărați în sînul ei.

O dată cu asta viața îl învăță să fie răbdător și înghăduitor. Soarta fraților săi de neam îl întrista, îl frământa și, așa mic-nimic ce era, nu înceta să-și bată capul cu soarta lor. Deși el însuși deocamdată nu vedea nici o ieșire, avea o credință vagă că oamenii luminați din jurul său îl vor învăța ce are de făcut pentru a reuși sau cel puțin pentru a rămâne cu conștiința împăcată.

În timpul călătoriei pe mare, stînd de vorbă cu Hermadio, Ariort lămuri multe din întrebările ce-l frământau. Plutind de-a lungul țărmurilor de rară și nemai-văzută frumusețe, avînd în jurul său atîtea lucruri noi legate de mare și navigație, Ariort se deșteptă din visul urît care era viața sa timp de doi ani de zile. Viața marinărească îl încînta, era pe gustul și placul său, dar ceea ce îl încînta și mai mult era faptul că Hermadio îi ținea de urît cu plăcere și din toată inima.

Hermadio nu văzuse niciodată Dacia, deși singele său amestecat și plin de neastîmpăr îl îndemna cu putere și-l otrăvea cu dorul de ducă, către meleagurile unde se născuse tatăl său. Povestirile lui Ariort îl vrăjeau și-i tăiau răsufarea.

Tînărul dac îi vorbea despre munții, codrii și riurile țării sale, despre oamenii, cetățile și obiceiurile, datinile și credințele lor ; despre frumusețea femeilor și a portului lor ; despre belșugul pămîntului și al apelor ; despre Dunaris cel larg și bogat în ape, despre sfîntul locaș de pe muntele Cogheonul ; despre atîtea altele, multe și felurite. Îi povestea despre lupte și înclăștări, hărțuiri și asedii ; despre regele Decebal și sfetnicii săi ; despre bătrînul Diaies și fiică-sa, Aya. Nu-i tăinui nimic, ușurîndu-și cugetul ca în fața unui părinte sufletesc. Îi vorbi despre iubirea sa, despre trădarea fetei și cele trei întîlniri cu vrăjmașul său, în cetate, pe cîmpul de luptă și în lagărul de prizonieri. Îi destăinui frământarea ce-l cuprinsese după aceea, nedumerirea și furia dar și gîndurile sale dureroase, care, potolindu-se treptat, luară o altă înfățișare, deschizîndu-i ochii în multe privințe. Numai un singur gînd, cel mai ascuns, de care se rușina, nu i-l destăinui deocamdată.

Pe corabie aveau răgazuri multe. Retrași în vreun colțisor mai ascuns, mai la adăpost de acei cițiva cetățeni liberi și mîndri, pe care, sclavi fiind, nu aveau voie să-i supere cu prezența lor, Ariort și Hermadio nu se mai săturau de vorbit. Tabularius cel învățat îl iniția pe Ariort în noua lui viață, ce abia începea. Îl învăța latinește, îi tălmăcea sensurile atîtor vorbe și lucruri ivite cu orice ocazie în drumul lor sau pe spațiul restrîns al corabiei, vorbe și lucruri ciudate și necunoscute pînă atunci tinărului dac.

Adeseori, Hermadio se oprea uimit în fața setei de cunoaștere a lui Ariort și a puterii lui de a învăța de toate. Intr-o zi făcu o glumă :

— Pe cei șapte înțelepți ai vechimii ! Ai tu un nu știu ce anume, de le prinzi cu atîta ușurință. În curînd n-o să am ce te învăța.

Și cînd Ariort îl întrebă plin de nevinovăție :

— Cine sînt cei șapte înțelepți ? rise cu poftă și trebui să-i înșire.

Hermadio glumise, căci cu toată condiția sa de serv, era un om foarte învățat. Bunăoară acum, împăratul îl trimisese la carierele din Luna ca să-i facă un raport detaliat despre tot ce se petrece acolo : cum se lucrează, cum se trăiește, ce gînduri ascunse au patronii și ce spun în gura mare.

De mic copil fusese dat la școala sclavilor capabili și cînd nu mai avu ce învăța acolo, trecu prin mîna altor cîtorva dascăli dintre care ultimul era un „magister litterarum” *. A luat multă bătaie și nu pentru faptul că era leneș sau prost, ci pentru că școală fără bătaie nu se mai pomenise.

Devenise un om indispensabil. Deși avea o slujbă la palat, se îndeletnicea și cu altele. Întocmea acte, cereri, epistole, dădea sfaturi în legătură cu diferite proceduri, corecta ciornele scrise de demnitari. Cunoștea toate formulele de adresare către casa imperială, senat, consuli, pretori, questori și edili. Știa cum se compune o rugăciune, imprecăție, invocație ; căruia zeu ori zeiță este

* Magister litterarum = Doctor în litere.

cazul a i se aduce sacrificiul, într-o ocazie sau alta. Iar romanii nu duceau lipsă de zei, căci de la străvechile zeități etrusce și latine pînă la ultimii zei barbari, la modă, se înșiruia un nesfîrșit rînd de zei casnici, rustici, celești, acvatici și subpămînteni, cu tot alaiul lor de semi-zei, genii, demoni, nimfe, naiade, fauni, tritoni, fiecare cu locul și rolul său. Dar cine știa rostul zeităților trebuia să știe și sărbătorile care se țineau lanț. Hermadio le știa pe de rost, deși zilele sacre în calendar erau mai multe decît cele profane. Ca un bun cunoscător al obiceiurilor, datinelor și legendelor latine, elene, chiar și ale altor popoare, era adeseori împrumutat unor prinți ori soli, sosiți din țări străine, ca să-i plimbe prin Roma, să le explice rostul, semnificația și istoricul nenumăratelor edificii, temple, monumente și opere de artă.

Desigur, din pricina îngustimii zărilor sale, Ariort își dădea prea vag seama de calitățile protectorului său, mai ales că-l știa sclav, o ființă fără treaptă pe scara societății, dar atît cît auzea și pricepea era de ajuns ca să-i insuflă un respect fără margini.

Corabia se balansa pe valuri, alunecînd încet de-a lungul coastei, cînd mai aproape, cînd mai departe de ea, ocolind promontorii stîlcoase și insule, intrînd în apele mai liniștite ale vreunui golf iar ei își povesteau pe rînd viețile și întîmplările ceasuri în șir, acompaniați de șuierul vîntului, de țipetele păsărilor, de fișititul spumei ce se spărgea de bord, de plescăitul ritmic al vislelor.

Abia în ultima seară, înainte de a acosta în portul Ostia, Ariort îndrăzni să-i povestească lui Hermadio ceea ce îi tăinuise pînă acum.

— Sînt fiu de mare tarabosta și taică-meu voia să mă vadă demnitar și sfetnic regesc. Ținea mult să învăț carte și graiuri străine. Aveam în casă doi greci tocniți anume pentru această treabă. Tata știa grecește și își întocmea el însuși scrisorile, dar bătrînul fu omorît, împreună cu fratele meu mai mare, la Tapae, în timpul primului război cu Traian. Mama s-a prăpădit curînd după aceea de inimă rea. Eram flăcăiandru cînd rămăsesem singur, stăpîn pe moșie și mă pusesem pe trai înconjurat de o droaie de prieteni. Pe scribii greci, nefor-

lositori mie, i-am trimis la munca cîmpului, de unde au fugit curînd. Îndemnat și împins la rele de cei care-mi dădeau tircoale, lipsit de veghea înțeleaptă a părinților, o duceam într-un chef fără sfîrșit, întrerupt doar de vînători nebunești, în timpul cărora nu știu prin ce minune nu mi-am frînt gîtul. Într-o seară rece de iarnă, întors cu mare tărăboi de la vînătoare, m-am legat de servitori că e frig în casă și pînă s-au repezit să mai aducă lemne, am aruncat în foc acele cîteva volume și suluri cu scrieri grecești, împreună cu tocurile lor de piele, cu tăblițele cerate, cu cele trebuincioase scrisului, cu măsuța pliantă și scăunelul din lemn prețios, tot ce adusese taică-meu cu mare cheltuială pentru luminarea minții mele.

Ariort rîse strîmb, dînd din cap cu amărăciune.

— Într-adevăr, m-am luminat pentru cîteva clipe cu vîlvătaia stîrnită și nici nu mi-a părut rău. Unii prieteni m-au certat; mi-au spus că sînt nesăbuit, că necinstesc dorința răposatului meu părinte, că e treaba mea dacă vreau să rămîn neștiutor de carte, dar că trebuia să păstrez cărțile ca o amintire scumpă. Pe vremea aceea nu puteam răbda să mi se pună cineva de-a curmezișul. Răspundeam cu izbucniri pline de furie. În seara aceea am zbierat, am lovit, am spart și am încheiat cu un chef nebun, cu muieri și lingușitori care nu se dezlipeau de mine niciodată și încuviințau tot ce făceam eu. Știi, Hermadio, dacă războiul m-a distrus, în același timp el m-a scăpat din ghearele unui dezmăț care, fără doar și poate, m-ar fi adus în pragul nebuniei. Școala umilinței și a răbdării, lipsa vinului și a femeilor, dar mai ales a sfătuitoarelor răi, m-au făcut alt om sau, mai bine zis, mi-au dat înapoi ceea ce era sădit în mine de fire dar îl pierdusem între timp. Crede-mă, bunule Hermadio, nu sînt nici dezmățat, nici destrăbălat, nici nesimțit la tot ce e bun și frumos. După ce am văzut podul aruncat semet peste Dunaris, construit de acela care printr-o minune a devenit stăpinul meu, după ce am văzut cîteva orașe de-ale voastre, dintre care Pola mi s-a părut un vis, după ce am cutreierat frumoasa Italie, iar acum îi cunosc mările atît de calde și azurii, dorul de viață și de cu-

noaștere s-a născut în mine și năzuiește către împlinire. Mă uit și sorb priveliștile, ascult și sorb vorbele. Mi se pare atît de minunat să știu și să cunosc. Sînt voinic, am o sănătate de fier, puțin îmi pasă de greutatea vieții. Aș face orice numai să pot învăța, așa cum ai învățat tu, dascăle. Ceea ce mi s-a întîmplat acum este o minune. Acolo, la carieră, era să înnebunesc; eram gata să fug și aș fi făcut-o măcar pentru o zi de libertate, dacă Apollodor, binefăcătorul meu, nu m-ar fi scos din mormîntul acela de marmoră.

— Apollodor, spuse Hermadio, punîndu-i mîna pe umăr, este un om superior, un om de cuvînt. Ceea ce ți-a promis rămîne sacru, așa că să nu-ți faci griji. Nu te mai gîndi la greutate și la muncă degradantă. Dar tu nu cunoști Roma. Este țara tuturor posibilităților. Unii sclavi o duc aici mai bine decît mulți cetățeni liberi. Eu, bunăoară, sînt de fapt un om însemnat, deși nu mi se dă pe față cinstirea cuvenită. De fapt n-am nevoie de ea, căci o socot deșertăciune. Aș fi putut să devin liber dar la ce bun? Asta ar fi însemnat să plec din familia cezarului care ne protejează, să mă descurc de unul singur, să-mi caut o slujbă în care orice neghiob să mă învîrtească după placul lui. Ca sclav imperial sînt intangibil. Tunica ce o port îmi permite să nu-mi înclin capul în fața oricărui nătrău ori găgăuță, care-și zice „civis romanus“. De altfel, sîntem educați și stilați și nu ne facem de rușine stăpînul, singurul în drept să ne pedepsească, și-i pedepsește pe unii care întrec măsura ori abuzează de situația lor. Dacă nu eram sclav imperial n-aș fi putut să fiu de folos neamului meu, căci mă socot dac și singura mea dorință fierbinte este să văd măcar o dată, măcar în treacăt, patria părintelui meu.

Văzînd că Ariort tace, cu privirea ațîntită în gol, îl întrebă :

— Tinjești după țara ta, Ariort?

— Nespus de mult, dar mai întîi vreau să cunosc lumea largă. Pe vremuri credeam că tot pămîntul se aseamănă cu țara mea, de aceea nici nu căutam să-l cunosc. Povestirile celor umblați mi se păreau povești scornite de dragul lăudăroșeniei și nu le ascultam. Aș fi

rămas neștiutor dacă soarta nu m-ar fi aruncat cu de-a sila dincolo de zările mele. Mulți daci îmi erau asemănători; nu știu din ce pricină? Poate din îngîmfare, poate din îngustime de minte, poate pentru că sînt într-adevăr niște barbari, așa cum îi numiți voi romanii. Vreau să-mi revăd țara, cum să nu vreau? Dar sînt sclav și cred că n-am s-o văd niciodată, după cum n-am să văd nici lumea largă ce se întinde pînă la capătul pămîntului. Aș vrea să plutesc pe o astfel de corabie luni și ani în șir, să pun piciorul pe țărmuri străine, cu oameni ciudați, orașe nemaivăzute. Nu m-ar fi speriat nici furtunile, nici pirații, nici stîncile de sub apă, despre care mi-ai vorbit atîta adineiori.

— Nu dispera, Ariort. Nu se știe ce zar îți va arunca soarta. Stăpînul tău are o vilă la Roma, dar nu e roman. E un mare călător și adesea se abate în țara lui de baștină, în Damascul său originar.

— O, de ar fi să-l însoțesc! Dar el îl are pe credinciosul Eutyches.

.

De atunci trecuse o lună de zile. Toate acestea deveniseră amintiri.

Toamna tirzie învălui Roma în cețuri, o stropi din belșug cu ploii reci. Lucrările lincezeau, oamenii zgribuliți frămîntau noroaiele, își încălzeau mădularele înțepenite — săpînd, cărînd.

Iulius Super avea mereu de lucru și se instala cu oamenii și sculele sale ba ici, ba colo. Porunca să se sape gropi de sondaj, să se lase din loc în loc cîte o coloană de pămînt țelinos, cu cîte o prăjină pe ea. Ochea linii închipuie cînd dintr-un loc, cînd dintr-altul și le trasa pe foile sale de papirus, le încrucișa, scria cifre și cuvinte. Adeseori vorbea cu arhitecții și constructorii. Aruncînd vorbele cu zgîrcenie, își susținea părerile scurt

și hotărit. Când se încăpăținau, îi puneă să ochească prin groma și-i băga cu nasul în planuri. Se certa cu unii, îi contrazicea deși era un simplu centurion, plebeu. Până și unii nobili, înfășurați în togi tivite cu purpură își plecau capul în fața argumentelor sale.

Ariort era martorul mut al acestor discuții mai mult ori mai puțin vehemente și mai degrabă simțea decât înțelegea că în această lume de meșteri și învățați domnea spiritul, că acesta era deasupra puterii, a obîrșiei ilustre și era adevărata noblețe a omului. Această lume de îndrăzneți creatori, care aveau darul de a vedea limpede opera înainte de înfăptuirea ei, de a prevedea totul, de a se descurca cu ușurință în noianul de amănunte, îl vrăjea și-l atrăgea.

Trecu o lună de zile și Super nu-și schimbă atitudinea ursuză față de Ariort. Cu toate că de atunci nu-l certa și nici nu-l repezea, într-o zi se răsti la el.

— Ia nu mai repeta ca un papagal : „Subitò, magister !“ Treabă să faci, atîta îți cer. Cine te-a învățat asta ?

Ariort nu știa ce înseamnă „papagal“, căci nu văzuse și nici nu auzise de acest lucru, dar nu-i spuse că Hermadio l-a învățat. Tăcu și-și lăsă capul în piept.

Într-o dimineață cețoasă, Super îl chemă și-i zise :

— Ai ochi ageri, căci ești tînăr. Ia privește dacă cele două fire se suprapun cu prăjina aceea de acolo !

Ariort se înclină în fața gromei. Inima îi bătea tare. Atinse morișca cu patru brațe și o mișcă ușor către stînga, fără să balanseze greutatea de plumb. Apoi, cu buricul degetului de la cealaltă mînă opri oscilația ușoară a firelor întinse și spuse :

— Așa e drept.

Super îi urmărea cu luare aminte mișcările și, minune mare, îl bătu pe umăr, apoi fără să verifice, notă cifra de pe gradatie.

— Bene, puer ! adăugă încet.

De atunci Ariort nu mai era o unealtă însuflețită printre atîtea neînsuflețite, ci mîna dreaptă a iscusitului meșter Super.

Într-o zi, cînd făcea o vizare și pronunța cu stîngăcie cifrele pe care le învățase să le citească între timp, îl văzu

pe Super zîmbind cuiva care se afla în spatele său. Se întoarse şi-l zări pe Apollodor. Aproximându-se pe nesimţite, acesta îl privea cu interes.

— Felicitări, Ariort ! Dacă va merge tot aşa, în curînd te vom trimite să ridici planuri în ţara ta.

Ariort însă nu pricepu prea bine ce vrea să spună şi-şi frămînta mintea cu tălmăcirea celor spuse. Apollodor, zîmbindu-i cu căldură, adăugă rar şi apăsător :

— Du-te şi-l caută pe Hermadio !

Îl găsi pe tabularius pe rampa de încărcare. Vestea întoarcerii la Roma a lui Apollodor îl bucură mult pe acesta.

Se strecurară printre pîlcuri de robi traşi la faţă, murdari şi zdrenţuiţi, ferindu-se din drumul celor care împingeau roabe cu pămînt.

— Hermadio, se rugă Ariort, mi se sfişie inima privind-i pe aceşti nenorociţi. O mizerie mai mare nici că se poate. Oare nu s-ar putea face ceva pentru ei ? Anotimpul ploios a început ; se lasă frigul, iar ei sînt tot goi şi flămînzi şi dorm pe paie putrede.

— Oh ! exclamă Hermadio, înălţîndu-şi mîinile la cer. Nu-mi sfişia inima, Ariort ! Mă zbat şi aşa să le îndulcesc viaţa. Împăratul e drept şi omenos, dar e prea sus ; e greu să ajungi pînă la el. Nu-mi stă în putinţă decît să le şoptesc unora dintre cei mari. Am şi făcut-o, dar ei, cu necazurile lor mari, uită de necazul mic al altora. Unii nu uită, dar nu îndrăznesc, alţii, avînd de cerut ceva pentru ei nu vor să piardă prilejul bătîndu-şi capul cu nişte robi, deşi prizonierii de război nu sînt dispreţuiţi ca ceilalţi sclavi şi adeseori sînt iertaţi, eliberaţi, cîteodată recrutaţi în armată. Numai Apollodor şi Plinius s-ar fi putut ţine de cuvînt, să-l implore pe augustul cezar. Bunătatea şi spiritul dreptăţii acestora sînt pe măsura geniului lor, dar Apollodor de abia a sosit, iar Plinius şi-a zdruncinat sănătatea şi aşa şubredă în timpul serbărilor triumfului şi zace în pat. Răbdare şi încredere, Ariort !

Ajunşi la locul unde Apollodor stătea de vorbă cu Super, Hermadio se înclină adînc urînd bun sosit arhitectului.

— Bine te-am găsit, Hermadio. Iată, m-am certat cu onorabilul Super pentru Ariort. Nu eu i l-am împrumutat, nu-i așa? Ai făcut-o tu, de capul tău, căci nu te-am rugat decît să-l pui deocamdată pe Ariort la o muncă mai ușoară. Acum, topograful nu vrea să mi-l dea înapoi. Îmi ești martor, tabularius, că Ariort este sclavul meu și l-am cumpărat cu bani grei de la unul din proprietarii carierelor din Luna. Întărește-mi spusa, doar tu ai întocmit înscrisul.

Apollodor dădea din cap în cadența vorbelor sale și ridea încetișor, iar Super, încurcat, își freca cu palma părul scurt și sur.

— Aș fi putut să fac din el un bun hotarnic. Păcat!

— Va trebui să-l rupem în două, continua tot în glumă Apollodor. Să-ți las partea cea mai bună, adică mîinile și capul, căci numai cu ele se poate învăța o meserie, iar mie să-mi opresc picioarele care să mă urmeze.

Rideau cu toții plini de voie bună.

— Singurul om grav printre noi este chiar obiectul discuției noastre, adăugă de astă dată serios Apollodor, pentru că tu Hermadio nu l-ai învățat latinește.

— Am făcut tot ce am putut și pot să zic că este un elev tare capabil, dar tu ilustre ai lipsit doar patruzeci de zile. O limbă nu se învață într-un răstimp atît de scurt. Unde mai pui că eram amîndoi atît de prinși cu treaba, încît seara cădeam jos de oboseală și nu mai...

— Hermadio, îl întrerupse Apollodor, ești prea învățat și prețios ca să te ocupi cu numărarea căruțelor și apelul sclavilor. Voi cere să ți se dea o treabă pe măsura ta.

— Vai, stăpîne, te implor! Ce o să ajungă amăriții aceștia de daci fără mine? Și așa sînt goi și flămînzi, dacă le dăm și un tabularius cîinos, atunci...

Apollodor deveni grav. Își privi un timp încălțările scumpe murdărite cu noroi, le curăți distrat cu bastonul său de abanos. Apoi își plimbă privirea de-a lungul și de-a latul șantierului, peste gropi și hîrtoape, peste mușuroaie și maluri încă nesăpate, pline de oameni-furnici. Își potoli un oftat.

— În timpul absenței mele vremea s-a stricat și privesc, într-adevăr, este tristă. Să lăsăm deocamdată toate acestea. Ar fi de prisos să ne apucăm să le dregem aici pe loc. Mîine dimineată să vii la mine cu Ariort; locul sclavului meu este în casa mea. Trebuie să am grijă de el și să-l pun la treaba pentru care l-am cumpărat. Cu bine!

Punctînd cu mîna pe Super și pe Hermadio, adăugă :
— N-am să uit ce m-ați rugat.

Se îndreptă către lectica ce-l aștepta în forul lui Augustus.

•

In dimineata următoare Hermadio și Ariort ieșiră pe poarta căzarmii îndreptîndu-se spre locuința lui Apollodor.

Zorii acelei zile reci însemnau o cotitură în viața lui Ariort : din sclav public devenea sclav privat — „servus domesticus“. Acest lucru putea să însemne — bine, dar putea să fie și — prost. Îi părea rău că l-a părăsit pe Iulius Super tocmai cînd acesta se hotărîse să-l inițieze în secretele meseriei sale. Îi părea nespus de rău că-și părăsește frații de neam și de suferință, ducîndu-se la mai bine.

Ca să nu-i înfățișeze lui Apollodor un sclav zdrențaros, Hermadio îi împrumută lui Ariort un rînd de haine de-ale sale, cam scurte și strimte pentru un asemenea voinic, dar curate și întregi.

Apucară pe străzile înguste și întortocheate ale cartierului negustoresc situat între strada Zarafilor și poarta Carmentalis. În stînga, dominînd imensitatea de acoperișuri, se înălța Capitoliul. Marele templu al lui Iovis Pater* și edificiile din jurul său sclipeau în razele soa-

* Iovis Pater — la cei vechi, a devenit Ippiter, apoi Iupiter.

relui abia răsărit. Lipite de malul abrupt, dinspre Tibru, al colinei se înălțau nenumărate „insulae“, case mohorite cu mai multe etaje, locuite de sărăcime. Sub arcadele catului de jos se înghesuiau dughenele, depozitele de mărfuri, ospătăriile, atelierele meseriașilor.

Până acum, de când sosise la Roma, Ariort cunoștea doar șantierul, cu tot ce se vedea de pe mușuroaiele lui și drumul de la acesta până la o cazarmă veche și dărăpănată, unde sclavii se înghesuiau cîte zece într-un cubicul.

Era prima sa ieșire, prima atingere cu marea Urbe și prima sa plimbare în libertate de cînd căzuse prizonier. Sorbea cu nesaț priveliștile, mereu noi, ce-i apăreau în cale. La început, se zăpăci, căci în viața lui nu văzuse și nici nu auzise despre ceva asemănător. Zarva și larma erau atît de mari în acest loc unic în imperiu, încît nu era de mirare că ametea pe orice nou venit aici.

Acest du-te-vino neîncetat și tumultul asurzitor păreau totuși emanații firești, nedespărțite de viața clocoțitoare a Romei.

Sclavi, slave, cu vase, coșuri, poveri; țărani greoi și neîndemnatnici, meseriași de tot felul, ambulanți, ostași, plebei fără ocupație, clienții familiilor bogate de patricieni, care umblau mult, cercetau marfa îndelung pînă se hotărau să scoată din pungă bănuțul de aramă. Toată sărăcimea Romei, pe care necazurile o scoteau din case înaintea revărsatului zorilor, mișuna, se îmbrîncea, se îmboldea și se certa, grăbindu-se, de voie, de nevoie către marile piețe de pe cheiul Tibrului. Negustorii își laudau în fel și chip marfa de tot soiul, scoasă la vedere pe tejghele, în nișe, în tarabe sau înșirată de-a dreptul pe pavaj, sub picioarele trecătorilor.

— Am uitat că azi e zi de piață, zise Hermadio, altfel ne duceam pe alt drum și nu ne pierdeam timpul îmbrîncindu-ne. Acum nu ne mai rămîne decît să ne lăsăm tîrși de puhoi.

Ariort se ciocni cu un plebeu, gata-gata să-l răstoarne și fără să-i pese de injurăturile aceluia își văzu de drum. Hermadio îl trase repede într-un colț mai liniștit și-i zise :

— Fii cu băgare de seamă, Ariort. Nu uita că ești sclav. Norocul tău că ai îmbrîncit adineaori doar un cetățean amărit care din teamă și respect pentru tunica mea de sclav imperial, te-a lăsat în pace. În curînd vei umbla singur și nimeni nu te va scăpa de pedeapsă dacă nu vei fi cuviincios și cu băgare de seamă. Printre amăriții aceștia se preumblă adeseori și cetățeni mai de soi.

— Dar eu nu-i deosebesc pe sclavi de cetățenii săraci.

— Ești un novice și de obicei aceștia nu o dată mă-nîncă bătaie pînă se învață minte. Fii ascultător și cu băgare de seamă și vei scăpa de multe neplăceri. Privește-l pe acesta : are un cerc subțire de fier la gît, iar celalt, de lingă el, un cercel de l'er în ureche. Sînt sclavi de la țară, veniți cu stăpîni lor țărani la tîrg. Uită-te acum la nenorociții aceia ! E frig și mîzgă iar ei umblă desculți pentru că stăpînii lor sînt săraci sau zgîrciți. Sclavii nu au voie să-și acopere capul decît cu gluga mantalei, dacă o au, cînd plouă sau ninge. Tunicele lor nu pot să coboare mai jos de genunchi, culorile sînt mohorîte, iar hainele sînt cîrpite și decolorate. Cel cu fruntea legată cu o bandă, sau are dureri de cap sau este înfierat pe frunte cu FUR, adică are năravul furtului. Mulți își acoperă stigmatul, căci legile s-au îndulcit. Majoritatea sînt slabi, zdrențăroși și umili, dar sînt și mulți privilegiați care nu duc lipsă de nimic. Despre sclavi și soarta lor s-ar putea vorbi mult...

În firida unei arcade, un medic ambulant cu o tichie țuguiață pe cap, deschidea unui țăran, în văzul tuturor, un buboi de pe grumaz. Ajutorul său trăgea de gîlci pe un altul, strigînd scandat, din timp în timp :

— *Vulnerarius, doctus, eruditus, omnisciens. Cives romani, auditis !*

— Ce strigă acela ? întrebă Ariort.

— Își laudă maestrul : Chirurg, învățat, atotștiutor. Cetățeni romani, îndrăzniți !

Lumea se oprea, căsca gura, se scărpină.

Dintr-o popină, pe a cărei firmă scria : „AD TRES AURIGAS“ (La trei vizitii), se revărsă o ceață de be-

țivani. Cîntau în gura mare, clătîindu-se pe picioare și imbrîncind lumea. Unul dintre bărbați ocăra o muiere, cărindu-i la pumni cu nemiluita.

Ariort se opri o clipă, dînd din cap înveselit. Scena îi amintea de propriile lui isprăvi din vremea cînd nu era încă copt la minte. Îi ceru lui Hermadio să-i tîlmăcească ocările și le găsi foarte asemănătoare cu cele dacice.

O țărancă cu un coș cu ouă mergea în fața lor strigînd la răstimpuri :

— Ova, ova recentissima, intra biduum nata ! (Oua proaspete, de două zile ouate).

Lîngă un mangel cu grătar, o femeie grasă, cu fața încinsă de foc, întorcea în tîgaie niște plăcinte.

— Placenta, crusta ! striga ea.

Ceva mai departe un om deșirat vindea la tarabă dovleac copt. Plimbînd o felie rumenită pe la nasul trecătorilor, repeta monoton, fără nici o intonație :

— Cucurbita cocta, cucurbita cocta !

Vederea acestor bunătăți și mirosurile ațîțătoare de care strada era plină îi aduseră aminte lui Ariort că, după grețoasa „sorbitio“ (ciorbă) de aseară, nu mai avuse nimic în gură. Un leșin îi venea de la stomac. Băgînd de seamă cum înghite mereu în sec, Hermadio se opri și cumpără două plăcinte mari. Frigîndu-se la mîini și la gură, le mîncară cu poftă, strecurîndu-se prin mulțime.

Scăpînd din labirintul străzilor negustorești, se mai opriră la taraba unui vînzător de răcoritoare și băură cîte o căniță de oxymel (oțet cu miere).

La colțul străzii, în ultima arcadă a casei, în dosul unei tejghele de stejar, ședea un oriental puhav, bărbos, cu un nas de cucuvea. Se uita cu ochii mijiți la o bătrînă în haine cernite, care-l implora, cu mîinile împreunate a rugă. Plictisit, omul îi răspundea, repetînd din cînd în cînd :

— Vade in pacem, vetula, vade in pacem !

Sorbînd din căniță, Ariort urmărea cu interes scena.

— E un samsar sirian, îl lămuri Hermadio. Vetula, adică bătrînica, îl roagă să-i dea niște bani împrumut fără amanet, iar el nu se înduplecă și o trimite acasă.

Ieșind din incinta zidurilor vechi prin Porta Carmentalis, apucară la dreapta. În dreptul unui mic templu, Hermadio se opri.

— Acesta este locașul zeiței Spes. Nici un sclav, care nu și-a pierdut de tot speranța într-o viață mai bună, nu trece pe lângă el fără să înalțe zeiței o rugă. Tu te închini zeilor tăi, dar nu strică să i te închini și ei. Vino !

Luându-l de mână, urcă scările. La ora aceea templul era închis și Hermadio se așeză în genunchi în fața dedicației gravate pe fronton. Își împreună mințile, atinse cu fruntea virfurile degetelor și bolborosi o rugăciune. Ariort îl privea cuprins de neliniște superstițioasă.

— Ingenunchează, băiete ! zise Hermadio sculându-se. Șoptește-i zeiței ce te doare. Poate te va ajuta.

— Dar eu nu știu să mă rog latinește.

— Nu-ți face griji. Zeița Speranței pricepe toate graziurile lumii ; nu este ea nădejdea tuturor pricajițiilor ?

Convins, Ariort ingenunchie și se rugă, ca toți dacii prizonieri de război, să se întoarcă în patrie.

Ocolind teatrul lui Marcellus, ieșiră îndată pe cheiul Tibrului, acolo unde în mijlocul riului se afla o insulă.

Uimit de priveliște, Ariort se opri în loc. Hermadio îi studia cu interes trăsăturile. Insula părea o uriașă corabie ce despică apele împotriva curentului ; de fapt și era, căci ingeniosul arhitect o zidise cu prova curbată și rostru, cu pupa înaltă, decorată cu parapet și ghirlande de marmoră. În mijlocul ei, în chip de catarg se înălța un obelisc iar pe puntea-i de piatră — un templu și câteva clădiri.

— Ce este asta ? întrebă Ariort și o sinceră admirație îi vibra în glas.

— Îți place ? Este insula Tiberina cu templul lui Esculap-Tămăduitorul și un spital. Sclavii bătrini și neputincioși care, goniți de stăpînii lor cruzi și zgîrciți, se refugiază aici, sînt socotiți oameni liberi și capătă azil pentru puținele zile ce mai au de trăit.

Arătînd apoi un cerșetor orb, bătrîn și groaznic mutilat, care ședea sprijinit de balustrada podului cu un băiat pipiriu alături de el, Hermadio zise în șoaptă :

— Va trebui să mai zăbovim o clipă aici. Iată un personaj pe lingă care nimeni nu trece fără să-i dea bună ziua. Este o celebritate.

Făcînd semn băiatului să tacă, Hermadio puse mîna pe umărul bătrînului.

— Ce faci, cinstite Lupulus ?

— Ah, Hermadio-tabularius ! se bucură orbul. Fortuna să te copleșească cu darurile ei. Mă bucur nespus că-ți aud glasul.

Ariort tresări. I se părea cu neputință ca un om atît de groaznic la chip să aibă o voce atît de sonoră și melodioasă.

— Ești însoțit de cineva, Hermadio, întrebă Lupulus. Îi simt căldura și respirația.

— Da, sînt cu un prieten. Un nou sclav al lui Apollodor.

— Cum îl cheamă ?

— Ariort.

— Ariort ? Nume frumos, deși ciudat. N-am să-l uit niciodată. Dar Eutyches — capadocianul, ce face ?

— Abia a sosit cu stăpînul său din Ellada.

Bătrînul își dezlipi spatele de balustradă, își potrivea tola pe care ședea și fără să întoarcă capul îl atinse cu mîna pe băiat.

— Myro, scoate din traistă mărul acela frumos, ce mi l-a dăruit matrona Laetitia și dă-l lui Hermadio !

— Nu trebuie, cinstite Lupulus.

— Nu refuza niciodată un dar oferit ție de bună voie, oricît de mic ar fi. Știu că sînteți grăbiți, o simt după bătaia inimilor voastre. Mergeți sănătoși și nu mă uitați.

— Vom veni curînd, să-i ghicești lui Ariort.

— Vă aștept, dar nu întîrziați. Sînt bătrîn și pot muri oricînd. Adeseori în vis mă cheamă sumbrul Orcus. Mergeți în pace !

Rupînd mărul în două și întinzîndu-i jumătatea, Hermadio îi depănă lui Ariort, ca și lui Eutyches în ziua triumfului, povestea metoposcopului Lupulus.

Printre vilele de la poalele colinei Ianiculum, cea a lui Apollodor era poate cea mai sobră ca înfățișare. Era

În stil campan străvechi, cu ziduri de cărămidă roșie, cu acoperișul de olane rotunde, cu pini și chiparoși ce-și clătinau crengile deasupra împrejuririi.

Hermadio își aranjă ținuta ca și lui Ariort și numai după aceea ridică și bătu cu ciocanul de bronz în poartă. Le deschise bătrînul portar care, recunoscîndu-l, le dădu drumul, zîbindu-le la amîndoi cu bunătate.

Intrarea de serviciu, prin care pătrunseră, rezervată domesticilor, dădea într-o grădină destul de mare, înconjurată din trei părți de porticul peristilului. Aici, înăuntru totul era altfel — luminos și rafinat.

Pentru întîia oară în viață Ariort pătrundea într-o casă romană bogată. Rămase uluit. La ei, în Dacia, pînă și cei mai bogați tarabosta, stăpîni peste vaste moșii, locuiau în case mici, grosolane și sărăcăcioase, a căror înfrumusețare stătea în piei, velințe și arme de tot felul. Zăpăcit și intrucitva umilit, privea frumusețile fără număr și preț. Mai tîrziu avea să afle și să prețuiască la justa lor valoare toate aceste minunății; deocamdată le sorbea din ochi și se minuna.

Hermadio, care era aici ca acasă, îl trase de mîină și ocolind piscina de marmoră roză de Paros cu nimfe și naiade de bronz scaldate în jeturi de apă, intră pe sub coloanele peristilului decorat cu fresce și pavat cu mozaic fin. Din portic intrară în atriu vast cu altar la mijloc și traversîndu-l, bătu în ușa unui cubicul. Le deschise un sclav oacheș, frumos îmbrăcat.

— Salve, Seraphis! salută Hermadio. Ți-am adus un tovarăș nou — Ariort, dacul pe care ilustrul Apollodor l-a cumpărat la Luna. Fii bun și vestește-l pe stăpin că sîntem aici.

Acest Seraphis nu părea simpatic și după ce-l cercetă pe Ariort cu o privire ironică și disprețuitoare, săltîndu-se pe vîrfuri căci nu era prea înalt, zise poruncitor:

— Așteptați aici! Mă duc să-l vestesc.

— Nu ai înfățișare de sclav, zise încet Hermadio lui Ariort. Prea ești falnic. Mîndria îți strigă prin toți porii. Fii mai umil, fă-te mai șters dacă poți și dacă vrei să reușești în viața asta. Fă-o măcar de dragul dacilor tăi, pentru care te-ai rugat adineaori zeiței Spes.

— Voi încerca, prietene, pe cât îmi stă în putință, răspunse Ariort fără să înceteze să admire comorile din jurul său. Fără să se priceapă cât de cât în artă, simțea cu bunul său simț innăscut, că totul în această casă este prețios.

— Stăpînul vă așteaptă, zise Seraphis întorcîndu-se. Urmați-mă !

Casa era mult mai vastă decît părea din stradă. Trecură prin cîteva odăi și coridoare lungi, cotiră în dreapta pe lîngă tricliniu — odaie de oștețe, și printr-un mic vestibul pătrunseră în bibliotecă.

Potrivită ca mărime, îmbrăcată în marmoră verzuie, străjuită de coloane-aplice incununate cu aurite capiteluri, biblioteca avea de jur împrejur o ieșitură-consolă și nișe în ziduri, în care stăteau cutii cilindrice de piele și scoarță de tei, cu șnururi de diferite culori și tăblițe explicative. Unele cutii erau deschise, lăsînd să se vadă „volumina“, sulurile de pergament ori de papyrus.

Cufundat într-un jilț comod, Apollodor scria ceva pe o masă rotundă, cu picioare de bronz arcuite. Zărindu-i, maestrul se sculă fără grabă și se apropie de ei, gest neobișnuit în relații cu sclavii, care demonstra că nu este robul prejudecăților.

Îl privi un timp cu plăcere vădită pe Ariort și zise fără nici o emfază :

— Va fi greu să fac din tine un sclav.

Pe urmă adăugă în grecește, adresîndu-se de astă dată lui Hermadio :

— Oriunde va apărea acest voinic viteaz, îi va copleși pe toți. Nu mă simt stăpîn lîngă el.

— Tocmai îi spuneam, răspunse Hermadio, să fie mai docil, mai șters, așa cum se cuvine unui serv și mi-a promis că se va strădui. Se vede treaba însă că are șira spinării prea țearănă.

— Nu e nevoie, tabularius. Am glumit amîndoi, doar nu am de gînd să fac din el un imbecil, nici nu am intenția. Am mulți dușmani ; unii mă urăsc de moarte. Ariort o să-i înfricoșeze, o să-i țină la distanță. Va fi umbra mea, va fi Cerberul meu. Crezi că pot să am încredere în el ?

— Deplină, stăpine. Te venerează și te admiră ca pe nimeni altul.

— Mă bucură, dar pentru asta va trebui să învețe bine latinește ; altfel, cum mă voi înțelege cu el ?

Apoi, întorcându-se către Ariort, adăugă rar în latină :

— Vrei să fii păzitorul meu, Ariort ?

Dacul înțelese și, înseninându-se, răspunse cu bucurie :

— Da, stăpine, vreau.

Apollodor se întoarse la jilțul său și bătu din palme. Sclavul mic, oacheș apăru.

— Seraphis, să-l duci pe acest serv la Ericius*, să-l scrie în familia domestica și să-i dea toată îngrijirea necesară. Nu vreau să mă facă de rușine când mă va însoți. Eutyches cum se simte ?

— Prost, stăpine. Toată noaptea l-au scuturat frigurile iar acum a ațipit.

— Când se va trezi, anunță-mă ! Vreau să-l văd.

Înainte de a ieși, Ariort aruncă o privire lui Hermadio. Era plină de îngrijorare.

— Du-te Ariort, zise tabularius. Voi veni din când în când să te văd.

Rămas singur într-o casă în care totul îi era străin și copleșitor de frumos, Ariort se simți mic și neajutorat. Cu toate acestea, când își amintea ce întorsătură de necrezut luase soarta sa, inima îi cînta de bucurie.

Administratorul Ericius era cel mai vechi sclav al casei și mai-marele peste toți domesticii. Înalt, tăcut și sever, îl cercetă încet și cu băgare de seamă pe Ariort. Îi pipăi mâinile bătucite de muncă grea, îi privi unghiile tocite și crăpate, îi scoase legătura murdară de pe ochi, îi ridică tunică și-i privi atent spatele. Făcându-i apoi semn să-l urmeze, îl duse într-o cămară întunecoasă și-i alese dintr-un vraf un rînd de haine noi : o tunică de lînă, pantaloni pînă mai jos de genunchi, o manta cenușie cu glugă și niște coturni simpli din piele groasă ; le făcu sul și dîndu-i-le îl trimise cu un sclav la baie.

* Sclavii aveau un singur nume, de obicei — poreclă.
Ericius, în latină = arici.

Ariort se simți fericit și moleșit după ce sclavul-băieș îl frecă cu pământel, îl spală cu apă fierbinte și-l bătu cu somoiogul de ienupăr. Stătu mult în apă, se lăfăi, își masă cu grijă mușchii, se șterse cu un prosop aspru. Sclavul nu-l zorea și avu timp să guste plăcerea pe care n-o mai avuse de atîta amar de timp. Își aminti de băile primitive din Dacia. Nu erau mai proaste ca această baie pentru sclavi. Căsuțele acelea mici, întocmite din birne groase de brad răspîndeau un miros puternic de rășină. După ce-și lepădau hainele într-o tindă strîmtă, intrau în încăperea încălzită, unde se aflau hîrdaie mari cu apă rece și caldă și pietre încinse în vatra ce duduia. Uitase unde se află și se lăsă în voia aducerilor aminte: „Băieșul dac scotea cu un clește pietroiul înroșit în foc și-l zvîrlea într-o putinică. Un nor de abur se rostogolea în sus, sîsiind, usturînd ochii, înăbușînd, înecînd plămîinii. Mirosul buruienilor aromitoare se răspîndea în locul strîmt. Băieșul, cu labele ca de urs îl frămînta de-i trosneau oasele. Alte pietre și mai încinse se stingeau în apă rece. Aburul pătrundea pînă-n măduvă. Apuca o cofă de apă înghețată și și-o răsturna în cap. Se simțea întors pe dos, cu toate părțile trupului înfiorate. Băieșul îi aducea apoi o ulcică de britos* rece, zurliu și pișcător, urîndu-i sănătate. Îl dădea pe gît și fără să-i mai pese de frig, ieșea în tindă să se îmbrace. Oricît de mare ar fi fost oboseala după o vînațoare grea, oricît de apăsătoare mahnureala după un chef smîntit, după o astfel de baie se simțea ca un nou născut“. Și acum se simțea bine, înviorat și purificat, dar aici e altfel, mai cu dichis, odaie mare îmbrăcată cu lespezi, cadă adîncită, abur care iese din pereți iar apa țîșnește din zid ca din izvor. Totuși nu e ca acolo, departe...

Se îmbracă în haine noi și se lăsă condus din nou la Ericius. Bătrînul uimit de schimbarea înfățișării noului sclav, îi întinse tăcut o legătură nouă pentru ochi, pe care o croise între timp. Îl încinse apoi cu o curea lată de care erau agățate, în stînga — bursa, în dreapta — un pumnal lung în teacă. Îl întrebă apoi de nume, locul

* Britos — berea la daci, geți și tracii.

nașterii, îi măsură înălțimea și toate acestea, împreună cu semnele trupești, le însemnă pe o tăbliță cerată.

— Du-te de te arată stăpînului, îi zise, dar nu-l bătu pe spate cum îi era obiceiul. Prea era falnic și maiestuos acest sclav.

Trecu și iarna. În noua sa funcție, Ariort își urma stăpînul peste tot. Îl aștepta ore întregi, afară, lângă lectică împreună cu Seraphis, care era anteambulo* — și nomenclator** în același timp. Se împrietenise cu negriciosul și-și țineau unul altuia de urît, în așteptarea stăpînului. Îl însoțise de mai multe ori pe Apollodor la Palatin, atunci cînd avea audiențe sau consilii la împărat. Acolo, în palatul magnific al cezarilor, sclavii stăteau la adăpost de intemperii sub un portic anume al lor, unde în zile friguroase ardeau mangaluri, iar între coloane se trăgeau perdele groase ca să nu bată vîntul și ploaia.

Pentru Ariort, iarna romană era floare la ureche. Ninsese numai de două ori și neaua se topise înainte de a atinge solul. Prin Mărțișor, cînd în țara sa depărtată bîntuie de obicei viscole cumplite și ninsoarea groasă intră curajos în plin Prier, la Roma primăvara era în toi.

Ariort își însoțea stăpînul la toate lucrările din împrejurimile Romei și chiar la cele din afara ei, la săpăturile fundațiilor pentru noul apeduct, la terme, la trasarea canalului între Urbe și Ostia, la noul port, tot la Ostia, la Praeneste și Beneventum, peste tot unde geniul lui Apollodor proiecta mari lucrări, mai urgente sau de lungă durată.

Nu fără murmur îi lăsase Eutyches cîntea de a-l însoți pe stăpîn. La început umbla bosumflat, avu ieșiri de gelozie, dar treptat-treptat se liniști, imblînzit de calmul și bunăvoința lui Ariort. Stăpînul îl iubea ca și înainte, poate mai mult, dar Eutyches pășea în cel de-al patruzeci și cincilea an al său și suferea crunt de friguri. Cîteodată, cînd boala îl mai slăbea, îl însoțea și el pe

* Anteambulo = Sclavul care merge în față, care precede stăpînul la plimbare.

** Nomenclator = Sclavul însărcinat să spună stăpînului numele cetățenilor.

Apollodor și cu aceste ocazii se împacă, ba se împrietenii chiar cu noul său concurent.

În fiecare a patra zi, cînd de obicei Apollodor rămînea acasă, Hermadio venea să-l învețe carte pe Ariort. Se închideau în cubiculul strîmt și petreceau ctieva ore pline de incîntare. Învățătorul era fericit că avea cui să-i împărtășească știința sa, învățacelul — pentru că setea de cunoștințe îi pîrjolea sufletul. După ce Hermadio pleca ori mai zăbovea cu Eutyches și Ericius la un pahar de vin, Ariort se tolănea în pat și la lumina feștilor citea din ce-i adusese dascălul, pînă ce oboseala unei zile lungi îi închidea ochii.

Cu stăpînul său era deosebit de atent, mereu cu ochii la el, îi ghicea orice dorință. Știa că Apollodor era urît și invidiat de mulți dintre colegii săi și de unii demnitari de stat. Faptul că el apela numai la ajutorul celor mai buni realizatori și nu putea fi în nici un chip înduplecat să dea comenzi nulităților, îi făcu mulți dușmani.

Toate acestea erau cunoscute lui Ariort și rolul său nu era deloc ușor. Adeseori, după o zi de veghe încordată, cădea doborît de oboseală.

El era acela care cerceta cu cea mai mare băgare de seamă totul și toate cîte erau în legătură cu stăpînul său.

Pe lîngă cele învățate de la Eutyches și Seraphis, se adăugaseră și altele, descoperite de el însuși. Ager, isteț, iute la gînd și faptă, se obișnuia să nu-i scape nimic, nici cel mai neînsemnat semn. El era acela care cerceta strada înainte de ieșirea stăpînului, lectica înainte de a-l pofti să uroe în ea, calul sau catîrul înainte de a-l ajuta să încalece. El punea primul piciorul pe podișca aruncată peste un șanț, canal sau groapă de temelii. El oel dintîi urca pe schele, foisoare și turnuri. Era mereu atent la scripeti și macarale, la tot felul de mașini și scule care ar fi putut să se defecteze tocmai atunci cînd stăpînul său se afla sau trecea pe sub ele. Și stăpînul său nu putea să nu se afle, să nu treacă, să nu se uroe, căci ochiul său atotcuprinzător, mintea sa atotînvăluitoare avea nevoie să cuprindă zările, să învăluie în întregime, și sub un anumit unghi, perspectiva vastă a înfăptuirii, văzută și

verificată de ici, de colo, armonizată în ansamblul ei cu mediul inconjurător.

Încrezător în păzitorul său, care-l scutea de sîcîiala obositoare a prudenței, Apollodor putea să-și vadă de treabă în liniște. Și avea ce face. Pe unde trecea, făcea sute de observații, dădea mii de sfaturi, privea în zeci de planuri, discuta cu nenumărați oameni. Nimic nu scăpa ochilor săi ageri, pînă și un cui bătut de un lemnar. Săpătorii, zidarii, cioplitorii, tâmplarii, cărăușii, măsurătorii, fierarii, cărămidarii, sculptorii îl stimau, dar îl știau și de frică. O cohortă de arhitecți și constructori, aleși pe sprinceană, li cereau sfaturi și lămuriri; zeci și zeci de ateliere, împrăștiate pe tot cuprinsul Romei, îi solicitau prezența. Energia și puterea de muncă ale acestui om deveniseră proverbiale. Mereu calm, atent și amabil, nu zăpăcea, nu înfricoșa pe nimeni, dimpotrivă, după cîteva vorbe schimbate cu el, omul se simțea măgulit, încurajat și se apuca de lucru cu mai mare rivnă.

Era asemenea unui împărat și împărăția sa, care nu avea limite, era împărăția Frumosului și Utilului. Însuși Traian i-a spus o dată :

„Ai grijă de sănătatea ta, Apollodor, căci fără tine nu voi reuși să-mi văd visurile înfăptuite“.

În patru luni, Ariort învățase o sumedenie de lucruri. Către începutul primăverii cunoștea Roma și împrejurimile ca un adevărat roman, chiar mai bine, căci mulți romani cu lunile nu-și părăseau cartierul, în care se afla toată lumea lor. Ocupația sa îl obliga de asemenea să cunoască o mulțime de oameni. Tot ce era mai băcător la ochi, mai ilustru, mai vestit, mai suspect i se întipărea în minte, cu numele, titlul, profesia, calitățile și neajunsurile lor. Desigur, mai avea încă multe de învățat și nu putea să aibă cunoștințele unui Eutyches ori Seraphis, sclavi care de mulți ani își serveau stăpînul.

Una din uimirile lui Ariort au fost femeile Romei. În scurta sa viață de barbar nu văzuse decît fetișcane rumene, zdravene și rușinoase, nu toate frumoase, de pe meleagurile țării sale. Aya era o raritate. Apoi, în orașele provinciale prin care trecuse, văzuse femei romane cu slujnicele lor, dar pe atunci amăritul rob nu

avea timp, nici chef să le soarbă din ochi. Ca la Roma, însă, nu văzuse nicăieri atâtea femei frumoase și atrăgătoare la un loc. Îi plăceau; îi plăcuseră întotdeauna. Nu se fisticea sub privirile lor. Era un exemplar rar de bărbat, o știa și nu-l mira când privirea femeilor, pînă și a unora din societatea înaltă, zăboveau asupra lui. Adeseori băga de seamă că femeile cînd îl priveau își șopteau una alteia la ureche. Altele, mai simple, întilnite pe drum, îi zîmbeau și rideau provocător. Acele cîteva „delicatae“, femei de serviciu din casa stăpînului și care nu erau prea virtuose, îl săgetau din priviri și i se adresau cu orice motiv. Hermadio îl sfătui să nu aibă de a face cu ele, ca să nu se pomenească îmbrobodit.

Pe la sfîrșitul lui martie, însoțindu-l pe stăpînul său de la palat la Forul Roman, în dreptul fîntinii Meta Sudans, înainte de a cînta în Via Sacra, Seraphis, care deschidea calea, se întoarse către lectică și anunță cu glasul său cîntat :

— Prea cinstitul meșter Salubrius cu fiica sa.

Urmărind mîna sclavului care arăta către ciroul Colosseum, Apollodor zări printre trecători un om de vreo patruzeci de ani, oacheș, de statură potrivită, însoțit de o fată subțirică.

— Trage la margine și oprește !

La semnul lui Seraphis, cei șase sclavi capadocieni mai făcură un pas lung, lăsînd jos lectica, fără s-o zdruncine.

Ajutat de Ariort, Apollodor ieși de sub baldachin și-i făcu semn lui Salubrius care se apropia.

— Ave, maestre ! Ai ieșit cu odrasla ta la plimbare ?

— Ah, ilustre Apollodor, nu m-a slăbit pînă nu i-am cumpărat o pereche de sandale la modă. Am colindat tot Vicus Sandalarius de cîteva ori, în sus și în jos, pînă s-a hotărît. E dificil să ai copii.

— Mai ales cînd sînt atît de încîntători, rise Apollodor.

— Întocmai, ilustre, și cînd ai atîta treabă acasă.

— Bine zici, spuse arhitectul lăsînd fata și întorcîndu-se către tatăl ei. — Cum merge cu statuile comandate de augustul ?

— Nu așa cum aş fi vrut, căci...

Apollodor duse un deget la buze şi luîndu-l de braţ, se îndepărtă, continuînd să discute încet.

Ariort, care de obicei stătea în spatele stăpinului, se pomeni singur în faţa unei copilîte năltuţe, svelte, de o frăgezime rar întîlnită. Ochii mari, negri, îl învăluiră o clipă, cu o privire uimită, inocentă, apoi pleoapele cu gene lungi bătură ca aripile unui fluture de noapte, se lăsară, stingînd lumina. Stingherită, îşi frămîntă degetele subţiri ca nişte lujere de flori peste panglica cu care era legată cutia din scoarţă de tei.

Pentru întîia oară rămase descumpănit. Privea pe furiş făptura din faţa sa. Nu ştia cu ce s-o asemene. Văzuse multe femei mîndre în ultima vreme, femei uimitoare, ca nişte zeiţe, ale căror pieptănături pretenţioase, dresuri iscusite, bijuterii sclipitoare, haine preţioase, le prefăceau în adevărate opere de artă. Acum însă vedea o făptură firească ca însăşi natura, de o puritate nemai-întîlnită.

Fata îl mai privi o dată pe sub gene şi se întoarse către tatăl ei.

Văzută din profil, părea şi mai încîntătoare. Părul ei negru, bogat, legat cu trei benzi aurii, se prelungea la spate cu un concî ingustat, din care scăpau, mişcate de adiere, cîteva şuviţe. Ariort n-ar fi putut să descrie trăsăturile acestui cap, purtat mîndru de un gît înalt şi neted, ca de alabastru, dar el ştia că e minunat şi că-l înduioşează. Trupul ei feciorelnic se topea, fără să-şi piardă formele sculpturale, în pliurile tunicii albe, lungă pînă la glesne şi a stolei vişinii, strînsă sub şinii mici de un cordon cu ciucuri. Era destul de cald şi palla gălbuie, din lînă, îi atîrna pe umăr.

Acum, cînd fata se uita în altă parte, el o dezmiarda cu privirea, uitînd că un sclav nu are voie să fixeze în felul acesta insistent o femeie liberă, nici măcar atunci cînd aceasta i se adresează. Îşi aminti de această lege, ca şi de altele de acest fel, numai după ce Seraphis îi dădu un ghiont între coaste şi duse sugestiv două degete la ochi. Atunci se întoarse şi el pe jumătate, înspre partea unde vorbeau cei doi artişti, dar nu putu să se abţină să tragă cu coada ochiului către minunea de lingă el.

Fata neștiind ce să facă, atinse cu un deget ornamen-
tația aurită a lecticei, apoi începu să balanseze cutia în
mina întinsă. Făcu apoi un pas către tatăl ei și scăpă
cutia jos. Aplecându-se ca s-o ridice, își încrucișă din nou
privirea cu Ariort, care fu mai iute și-i ridică cutia.

Nimeni nu le mulțumea sclavilor ; ea, însă, fie că nu
știa că este sclav, fie că încălcase această regulă, își
mișcă buzele tăcut. Colțurile gurii mici, ca rodia, se săl-
tară, săpînd două gropițe pe obrajii impurpurați.

Atras de mișcare, Salubrius îl privi sever pe Ariort și
zise :

— Viola, vin-aici, fetița tatii ! Cine e, întrebă apoi pe
Apollodor ?

— Noul meu sclav, Ariort. Gardianul meu credincios.

— De ce neam e ?

— Este un dac, prizonier de război.

Salubrius păru să ezite între două lucruri. Acest om
vinjos, de statură mijlocie, cu părul scurt și barbă nea-
gră ca smoala, avea un fel foarte viu și sugestiv de a se
mișca și de a gesticula.

— Ilustre Apollodor, robii daci pe care i-am ales
pentru a-mi poza, sînt falnici, nimic de zis, dar feroși
și țepeni ca niște sperietori. Greu să scoți expresie din
ei. Acesta îmi pare mai viu, mai plastic. Nu vrei să
mi-l împrumuți sau să mi-l închiriezi pentru un timp ?

— Sînt direct interesat, Salubrius. Vreau ca forul cel
nou să fie ornat cu opere de artă și nu cu sperietori,
cum zici tu. Dar nu pot să ți-l dau acum. Eutyches, bătri-
nul, este chinuit de friguri. Cînd îi va trece și va putea
să mă însoțească, ți-l împrumut pe Ariort.

— Ești generos, ilustre, îți mulțumesc. Un singur lu-
cru nu-mi place la dacul tău : nu seamănă de loc cu un
sclav.

Apollodor rise cu poftă și zise tare ca să-l audă toți :

— Și nu e de mirare, căci a fost „cineva“ în țara lui
și e de viță mult mai veche decît a mea și a ta. Cred că
tocmai de aceea ți-a plăcut și sînt sigur că va fi un model
ideal.

Salubrius, pînă nu de mult, simplu cetățean, de cu-
rînd primit în tîgma cavalerilor, tuși în palmă. Fata.

auzind acestea se îmbujoră și-l privi din nou, pe furiș, pe tânărul dac.

•

O, Mater Matuta (zeița dimineții), ce zori ai revărsat! zise Eutyches ieșind pe poartă și cuprinzând cerul cu privirea.

Ariort îl urma tăcut și îngândurat.

De câteva zile, capadocianul se simțea bine. Încă mai era tras la față, dar culoarea sîngelui îi reveni în obraji. După atîtea accese de friguri palustre bucuria vieții îl cuprinsese din nou. Totul îl încînta și vorbea mai mult decît îi era obiceiul.

— Tocmai acum, zise el, cuprinzîndu-l pe Ariort pe după umeri, cînd firea toată se reînnoiește, cînd nimeni nu mai vrea să stea în casă, tu, sărmane, vei fi închis în atelier; vei sta nemișcat ca o stană de piatră ca să te cioplească tot din piatră.

Ariort îi zîmbi dar nu răspunse. Pașii lor răsunau tare pe pietrele străzii încă pustie la acea oră. Doi vigili de noapte, obosiți de veghe, trecură căscînd.

— În schimb eu, în decada asta, voi fi zi de zi la palat. Pe Palatin aerul e sănătos; să tot șezi, să te încălzești la soare, să tragi pe nări mireasma grădinilor. Cît va sta stăpînul în consilii, voi visa cu ochii deschiși sau voi moțâi dacă mă vor lăsa în pace. Acolo te întîlnești cu băieți de viață. Mai stai la o vorbă, mai azvîrli niște zaruri, mai...

— Păzea! zise scurt Ariort, îl apucă de mîină și-l trase lîngă zid.

Se feriră tocmai la timp, căci, răsărind brusc de după colț, un car tras de doi cai focoși îi depăși uruind, hîrșindu-și asurzitor roțile de marginea urmelor săpate de atîtea alte roți în decursul anilor. Carul era mînat de un tînăr patrician.

— Draco iubatus (balaur codat)! Înjură Eutyches. Asta, pînă nu calcă măcar un cline nu poate dormi liniștit.

Trezit din gindurile lui, Ariort întrebă :

— Nu am băgat de seamă cine era. Îl cunoști ?

— Cum să nu. Era Rufus cel tânăr. Taică-său este cel mai dintr-o bucată cetățean roman ; cinstit, că poți să joci cu el zaruri pe întuneric. De cînd lumea cei din familia Rufus au fost consuli, senatori, guvernatori. Acesta însă, mezinul familiei, este un neisprăvit, de rea credință ca fenicienii, nebun de legat și desfrînat. Pînă la urmă taică-său îl va dezmoșteni. Dar, puțin îi pasă acestui catîr fără pereche. Își face de cap, pierde banii la joc, calcă oameni pe străzi, seduce fete frumoase, iar cînd ele nu se lasă, le fură.

Ariort tresări și-l privi drept în ochi întrebător dar pînă la urmă nu zise nimic și nici nu-i ceru lămuriri.

Tot mergînd, Eutyches povestea.

— O dată, cînd l-am așteptat pe stăpîn în vestibulul odăilor împărătești, Rufus Junior ieși val-vîrtej de acolo, palid ca un incub, cu taică-său pe urmele lui. Bătrînul, cu fața dogorîndu-i de rușine, îl opri și-i zise, destul de tare ca să-l pot auzi : „Uț sementem feceris, ita metes“ (cum vei semăna, așa vei culege) și-și ridică mîna ca să-l lovească. Zărimdu-ne însă pe noi, acei cîțiva sclavi, nu l-a mai pălmuît. Era atît de fioros bătrînul, că am șters-o de frică. Vila lor e de partea cealaltă a Tibrului, pe colina Coelius. Acum nu venea de acasă, ci de la vreo muiere sau de la vreo orgie. Împăratul îl rabdă și-l iartă numai din stimă pentru tatăl său și pentru fiul mai mare al acestuia, Caninius Rufus — poet care a scris versuri de laudă pentru victoriile repurtate în război.

Ariort asculta gîndindu-se că nu de mult el însuși era un nebun înclinat către dezmăț. „Pesemne, își zicea el, asta li se întîmplă unor tineri de prea mult bine. Nu i-ar strica lui Rufus să treacă prin școala Mizeriei“.

Trecînd prin insula Tiberina, văzură la capătul podului pe bătrînul ghicitor. Ședea în același loc, cu băiatul lîngă el.

— Salve, Lupulus, Eutyches te salută ! zise capadocianul fără să-și încetinească pasul, dar Ariort îl apucă de mână.

— Stai puțin, prietene ! Simt nevoia să-mi ghicească.

— Ce te-a apucat ? Vrei să întârzii ?

— Cît voi întârzia ? Stăpînul nu i-a spus lui Salubrius ziua și nici ora cînd mă voi înfățișa acestuia.

Lupulus, înștiințat de Myro, le strigă :

— Pe Quirinus, lupul cel sacru ! Zăboviți o clipă lingă un bătrîn singuratic. Am auzit că Ariort vrea să-i ghicesc. Apropiati-vă !

— Nu mi-ai uitat numele ? întrebă dacul înseninat la chip.

— În dauna văzului, mi s-a ascuțit auzul. El este văzul meu. Stai jos lingă mine.

Eutyches nu mai zise nimic. Se rezemă de balustrada podului, așteptînd cu interes ce va urma.

Lupulus își ridică unica mîină și-și plimbă degetele peste corpul lui Ariort, uroă către grumaz și gît, trecu prin părul mătăsos, coborî la bărbie, gură, zăbovi o clipă pe legătura de la ochi și se opri la frunte. Buricele degetelor se plimbară ușor în sus și în jos, în stînga și în dreapta.

Încordat și neliniștit pînă acum, Ariort simți cum pogoară liniștea în el. O vrajă caldă ca adierea vîntului Favonius, cel ce bate dinspre apus și potolește furtunile iernii, arzătoare și înmiresmată ca șuvița de vin vechi ce se scurge prin gitlejul însetat, dulce și mătăsoasă ca pielea fecioarei.

Apoi, bătrînul își dădu capul pe spate, fixînd cerul cu găvanele ochilor scurși și începu să spună vorbe ciudate, scandîndu-le într-o duioasă și tristă cantilenă.

„Sunt verba et voces . . .

Cantando, rumpitur maledictum.

Fugite, terricula !

Arbor induit se in florem.

Marmor maris in frontem.

Quo ruis, phrenetica mens ?

Litus arare ?

*In horam vivere ?
Ad gloriam tuam ?
Quo ruis, phrenetica mens ?“
(Sînt vorbe și voci . . .
Descîntînd, se rupe blestemul.
Fugiți, sperietori !
Arborele se acoperă cu flori.
Luciul mării pe frunte.
Unde fugi, minte nestăpînită ?
Să ari țărml ?
Să-ți trăiești clipele ?
Către gloria ta ?
Unde fugi, minte nestăpînită ?)*

Ariort nu pricepu decît unele cuvinte. Sensul descîntecului nu ajunsese la conștiința sa, dar i se păru că-și pierde voința și că-i șoptește bătrînului răspunsuri cu gura închisă. Cînd bătrînul îi luă mîna, tresări ca trezit din vis.

— Ești trist și abătut, spunea Lupulus. Întrebări grele îți sfîșie mintea. Sînt multe. Dintre ele, una e a inimii, cealaltă a minții ; amîndouă ca pîinea și apa fără de care nu poți trăi. Faci bine așa cum faci, nu coti din drumul tău și vei fi fericit. Te vîd departe, dincolo de zări, colindînd uscatul și apele. Te vîd liber ca pasărea, zburînd la cuibul mult rîvnit. Vechea răzbunare a murit, căci nu mai ai de ce te răzbuna. Floarea din inima ta a vestejit, dar a cules-o un grădinar iscusit. O nouă floare, floarea florilor, răsare în sufletul tău, s-o îngrijești cu gingășie. Stăpînește-ți furia către care ești înclinat și ai răbdare !

— Îți mulțumesc cinstite Lupulus, că mi-ai redat curajul pe care l-am pierdut, zise Ariort și scoțînd din pungă un sesterț i-l puse în palmă.

— Nu, tinere, de la tine nu vreau plată. Ești prietenul lui Hermadio, iar acest om minunat mi-a plătit pentru voi toți, o dată pentru totdeauna.

Ariort puse moneda jos și sculîndu-se se îndepărtă. Myro ridică moneda pe furiș și și-o puse în sîn. Bătrînul ghicitor tresări și bijbiînd apucă mîna băiatului.

— Ființă încăpățînată ce ești, zise cu dojană, să dai moneda ce ai ascuns-o primului sclav bătrîn care va trece pe aici. De cînd tot încerc să te dezvăț de nărav și nu reușesc. Myro, puer, ți-am spus de atîtea ori să ai încredere în mine. Ți-am spus să-l cauți pe Hermadio, îndată ce voi muri. De păcălit nu mă poți păcăli, căci am auzul prea fin, dar inima știi să mi-o sfișii.

Myro, sincer mișcat, începu să plîngă. Aplecîndu-se, sărută mîna bătrînului și-i ceru iertare. Lupulus îl trase către el și-l sărută pe obrajii sărați de lacrimi.

Atelierul lui Salubrius se afla în cartierul Alta Semita*, pe Quirinal, nu departe de Subura** deocheată, cu viața ei ca pe jăratîc; nu departe nici de șantierul forului lui Traian.

După ce Eutyches vorbi cu paznicul și se duse într-ale lui, Ariort fu introdus în atelier. Era devreme, nici maestrul nici ajutoarele lui nu veniseră încă.

Rămas singur privi în jur. Încăperea era mare, înaltă, luminată de sus prin două deschizături acoperite cu pînză albă și dintr-o parte de ferestre mari ce dădeau în grădină. Mai văzuse, însoțindu-l pe Apollodor, cîteva ateliere de artiști, așa că nu era o noutate pentru el. Totuși, acesta era mai acătării. Operele de artă începute și terminate erau mai frumoase, mai impunătoare. Aici nu erau, ca în alte părți, nici socluri și capiteluri, nici frize și borduri, ci numai capete, busturi, figuri de oameni sau zei, lucrate măiestrit și fin, nu dintr-o piatră oarecare, ci din marmore scumpe. Se înfioră recunoscînd marmora de Luna, la care asudase atît, la a cărei albeață îi lăcrimaseră ochii, pentru care spatele îi fusese sfișiat de bici.

Recunoscu în cîteva sculpturi, aproape terminate, pe dacia săi dragi. Nu erau chiar așa cum îi cunoștea. Erau mai mari, mai falnici, mai încruntați; stăteau țepeni, cu mîinile legate la încheieturi și capetele lăsate în piept.

* Alta Semita = Poteca înaltă.

** Subura = Foc mocnit. Verbul *suburo-ere* înseamnă — a arde ușor pe dedesubt.

Priveliștea mizeriei lor îi răvăși simțurile și așa răvăsite. Le întoarse spatele și privi către alte sculpturi, mai puțin triste.

Sculptorul părea să fie un mare meșter, atît de vii erau chipurile statuilor de bărbați și femei înșiruite de-a lungul pereților, pe rafturi solide. Unele lucrări erau de abia modelate în pămînt, acoperite cu pînă udă, altele erau turnate în bronz de curînd, necurățate cu pila și nelustruite. Într-un colț umbrit zări un cap de femeie. Se apropie și privindu-l mai de aproape, inima îi zvîcni.

„Leită Aya, șopti el. Este chipul ei, oare ? O, Zalmoxis, tocmai la ea m-am gîndit cel mai puțin în ultima vreme. Aya ! Prietenă din copilărie. Dacă acesta este chipul tău, înseamnă că ai trecut pe aici, ai stat pe acest scaun“.

Trecu sfios vîrfurile degetelor peste ovalul feței, odinioară atît de dragă, peste părul acela bogat, atîrnîndu-i într-un concu greu pe grumaz, peste gîtul acela mîndru, plinut, de zeiță elenă. Pieptul ei însă era învăluit în pliuri străine hainelor în care era obișnuit s-o vadă și purta un colier roman.

„Ce mică e lumea, își zise. O fi Aya, sau altcineva asemănătoare ?“.

Se uita la ea cu privirea împăienjenită. Amintirile îl copleșeau. Erau însă amintiri molcome, pline de pace. Se mira el însuși de liniștea sa. Ochii nu i-au săgetat, pumnii nu s-au încheștat, furia nu l-a cuprins. De ce ?

„Omul se împacă cu toate“ îi spunea cîndva Andena cel voios.

„Omul nu poate să sufere la nesfîrșit ; suferința se tocește ca și fericirea“ zicea celălalt tovarăș de suferință — Sola.

„Pe unde or fi prietenii mei dragi ? Ar trebui să-i caut. Oare nu m-am convins acum cîteva clipe că lumea e mică ?“.

Oftă și-și întoarse privirea de la aceea pe care crezuse că o iubește, pe care voia s-o ia de soție. Nu simțea nici o remușcare, nu se mai mistuia în focul năpraznic al geloziei. Dădu din umeri și privi în grădină.

„Aya a ales ca soț un roman, dar eu, oare, nu sînt acum tot un roman ? Orașul acesta magnific, oamenii harnici, meșterii iscusiți, prietenii mei buni, stăpînul meu nou, oare nu-mi sînt dragi ? Aș fi mincinos să neg acest fapt, mai ales că oamenii aceștia, cu care am de a face, sînt de toate neamurile pămîntului. Stăpînul este sirian grecizat, Eutyches — capadocian, Seraphis — grec, Her-madio — pe jumătate dac, Salubrius sculptorul, am aflat de la Eutyches, este dalmațian. Pînă și Traian e spaniol. Sînt toți uniți cu fire invizibile dar foarte tari.

Privind magnoliile și mirtii înfloriți, iedera ce se lipea drăgăstos de tulpinele chiparoșilor, ascultînd freamătul pinilor care străjuiau zidul din fundul grădinii, Ariort zîmbi ciudat, nici vesel, nici trist.

„Pierd legătura cu trecutul. Acum, cînd fi văd chipul peste tot, chipul ei neasemuit, am uitat pînă și jurămîntul sfînt de a-i scoate din robie pe frații mei de neam. Nu am dreptul să mă bucur de zarul bun ce mi l-a aruncat soarta, atîta timp cît ei suferă cumplit. Și, totuși... Chipul Violei mă urmărește, îmi înlocuiește amintirile. Acum toate curg de acolo, de la colțul de stradă unde am întîlnit-o ; curg ca dintr-un izvor cu apă neîncepută. Mă aflu în casa ei. Trebuie să fie pe aici pe undeva, foarte aproape și totuși, ca s-o văd, ca să mi-o închipui, mă întorc într-acolo, la izvorul amintirii, unde am văzut-o întîia oară“.

Auzi pași pe undeva în casă și se întoarse cu fața către ușă. Un dac de marmoră îl privea de sus, neguros și parcă cu dojană. În lumina caldă strecurată prin țesătura din plafon, i se păru că e viu și încearcă să-și rupă legăturile. Făcu un pas, puse mîna pe mîinile-i încrucișate și-i zise încet :

— Nu v-am uitat, fraților. O să fac tot ce-mi stă în putință ca să fiți liberi și să vă întoarceți acasă. Sînt mic și neînsemnat, dar dîrzenia mea e mare. Jur pe numele sfînt al lui Zalmoxis că mă voi lupta !

Ușa se deschise și în prag apărură Salubrius însoțit de doi meșteri. Ariort se înclină respectuos.

— Ai venit ! zise maestrul în treacăt, fără să se mire.

— Foarte bine. Spune-i ilustrului tău stăpîn că-i mulțumesc că s-a ținut de cuvînt.

Apoi, toți trei își puseră șorturile de piele și tichiile de pînză albă.

— Știi latinește, nu-i așa ? întrebă Salubrius.

— Învăț carte, dar încă nu știu tot.

Meșterii au ris.

— Vrei să devii un „servus eruditus“ ?

— De ce nu, maestre ?

— Asta e bine, deși mai degrabă arăți ca un oștean.

— Am citit, nu de mult, că oștenii voștri sînt oameni învățați.

— Oh, rise din nou Salubrius. Numai cei mari, conducătorii ; centurionii abia dacă știu să citească, iar ostașii de rînd nici atît.

Ariort nu mai zise nimic. Trebuia cu orice preț să fie cuviincios așa cum i se cuvine unui sclav, mai ales față de acela care era tatăl „ei“.

Se apropiară toți trei de el.

— Ei, eruditule, scoate-ți tunica, să vedem cum ești făcut. Urcă pe acest podium.

Ariort se dezbracă. Toți trei deveniră gravi și se traseră înapoi, privindu-l.

— Oho ! făcu unul.

— Splendidus ! adăugă altul.

Salubrius, care nu spusese încă nimic, se apropie și-și trecu degetele de la gît către mușchiul pieptului. Pe urmă, urmărind linia șoldului și a coapsei, zise cu gravitate :

— Ad unguem factus homo (om desăvîrșit) *

Întorcîndu-se către ceilalți, adăugă :

— Pielea aurie, părul de aur, proporțiile perfecte. Nu e păros ca meridionali noștri. Îmbracă-te... am uitat cum îți zice ?

— Ariort.

— Stai ! Pune-ți haine de dac. Alege ce ți se potrivește, acolo în colț.

* Literalmente : „Om făcut la unghie“. Statuarii antici încercau cu unghia netezimea statuiei.

Erau haine făcute la Roma, după chipul celor adevărate, totuși, Ariort le puse cu strângere de inimă.

— De ce ți-ai pus pileus pe cap ? întrebă Salubrius. Știu că nu ești un simplu comat (pletos), dar asta n-are nici o însemnătate și păcat să-ți acoperi părul. Noi urmărim frumosul. Sophroninus, leagă-i mâinile, să nu uite că e sclav ! Să stai așa, dacule, până facem câteva schițe. Mîine vom pregăti totul, ca să te modelăm din pămînt. Cînd vei amorți, spune și vom întrerupe lucrul. Stai liber, nu te crispa !

Se așezară toți trei în fața lui, cu foi de papyrus prinse de tăblițe. Mîinile lor iscusite mișcă ușor stylurile de plumb, mîngiind foile. Îl învăluiră cu privirile lor agere, înflăcărare.

Ariort stătea ușor și nemișcat ca un pîndar în război. Privea spre grădina scăldată în lumină. De atîta privit i se părea că statuile încep să se miște printre flori și tufe. Tresărea ușor, iscodind, doar-doar o va vedea pe aceea care era mai frumoasă decît toate statuile din lume.

•

Traian se sculă de pe jîlțul său. Părea obosit. Consilierii se ridicară și ei.

— Stați, vă rog, zise împăratul amabil. Nu am terminat încă. Am vrut să mă destind puțin.

Se apropie de fereastra mare ce dădea înspre hipodrom. Jos, pe pista aurită de soare, alergau carele celor care se exersau în vederea spectacolului anunțat peste o decadă. De la înălțimea aceea păreau inofensive jucării de diferite culori. Tensiunea, emoția și efortul oamenilor și al cailor nu puteau fi ghicite de la distanță. Părea un joc zglobiu. Din cînd în cînd, adierea vîntului aducea cîte un strigăt slab, iar atunci cînd se aflau în punctul cel mai apropiat de palat — tropotul cailor și uruitul roților.

Traian își trecu mina peste frunte și se întoarse cu fața către masa ovală în jurul căreia ședeau sfetnicii săi. Îi privi discret, pe rînd, supunîndu-i parcă unui examen tăcut.

„Nepos — pretorul ideal, sever, cinstit, neînduplecat. Fabius și Quadratus, foști consuli, oameni de nădejde, dar prea bătrîni. Rufus, singurul guvernator de care nu s-a plîns nimeni, niciodată. L-am rechemat acum un an din Pannonia și trebuie să-l trimit să pună ordine în Syria. Appius, Cerealis, Romanus, senatori vechi, temelia Senatului. Mauricus, Rufinus, persecutați de Domițian, își depun tot entuziasmul și ideile lor umaniste pentru binele imperiului. Hadrian, ruda mea prin alianță, erudit, cumpătat, dar cu apucături ciudate. Plinius Secundus, prieten drag, savant fără pereche. Alt prieten — Apollodor, artist genial. Sura... Licinius... prefectul, pe ai cărui umeri apasă sarcina grea a siguranței și ordinii publice. Sura, prietenul cel mai drag. O fi adevărat ce mi s-a șoptit despre tine? Tocmai tu? Nu, nu se poate! Ar fi monstruos s-o cred. Ochii aceștia nu știu să mintă. O, zei, luminați-mă! Pe Minerva, nu sînt nici Nero, nici Domițian!“.

— Iluștri consilieri, zise tare fără să-și trădeze zbulcîm gîndurilor, să recapitulăm: vom depune Senatulului spre ratificare proiectul legii „peculatum“ care o va completa pe aceea de „furtum“, amplificîndu-i sensul de furt din averea statului. Cer sancționarea infractorilor prin interzicerea focului și apel și confiscarea averii.

— Opoziția va fi puternică, auguste, zise Nepos.

— Îmi închipui, dar altfel nu se poate. Nu admit ca un singur om, oricît ar fi el de ilustru, să sărăcească o provincie întreagă. Pentru acest scop veți propune instituirea controlului de stat. Corpul curatorilor trebuie înființat. Exemplul nefast al lui Priscus, pedepsit acum un an nu i-a oprit pe alți demnitari să-l urmeze în necinste. Omul care a nesocotit toate avertismentele, pînă și pe ale mele, trebuie pedepsit. Trecem la un alt punct. Aveți în fața voastră o listă cu toți demnitarii care s-au îmbogățit în serviciul statului și au făcut promisiuni de a înfrumuseța Roma și alte orașe cu edificii, temple și

monumente. Nici unul nu s-a ținut de cuvânt și vor fi obligați prin lege s-o facă, ei sau copiii lor. Se va întocmi de asemenea o lege prin care modestia și bună-cuviința tineretului nostru nobiliar să devină obligație. Cu asta am încheiat. Iluștri consilieri, nu vă mai rețin căci aveți treburi, până peste cap. Hadrian, Plinius rămâneți ! Ne vom delecta ochii cu proiectele lui Apollodor.

Chipul lui Licinius Sura exprima regret și reproș. Cu toată copleșitoarea sa activitate nu se grăbea niciodată să plece de lângă augustul său prieten. Spera să rămână și el.

Traian, urmărindu-i trăsăturile, în timp ce acela îl saluta, îl opri cu un gest.

— Licinius !

— Poruncă, auguste ?

— Ce faci în seara aceasta, prietene ?

— Nimic deosebit.

— Ce-ar fi să viu la tine ? Să fim numai noi.

— O-o-o ! făcu Sura, împreunându-și mâinile. Voi fi nespus de fericit.

— Atunci pe seară, Licinius. Trimite-mi lectica ta !

Au rămas numai patru. Arhitectul își desfășura planurile pe masă.

— Hadrian, zise Traian întinzându-i un sul. — Până una-alta, citește împreună cu Plinius această epistolă.

Rămase nemișcat în jilțul său, urmărind expresia fețelor lor. Conținutul scrisorii i se întipărise cu litere de foc în minte :

Augusto imperatori salutem plurissimam !

„Plin de îngrijorare pentru neprețuita ta sănătate și viață, eu, umilul și multiubitorul tău supus, te anunț pe această cale că Lucius Licinius Sura, prefectul pretorienilor din Urbe, ți-a pus de mult gând rău și conspiră împotriva ta. Infamul așteaptă doar clipa potrivită, căci, deși are adunați în jurul său destui dușmani de-ai tăi, se teme de minia poporului. Știu că tu, în marea ta bună-tate față de supuși, nu iei în seamă scrisorile nesemnate, totuși din teamă pentru familia mea nu pot s-o iscălesc. Nu-mi rămâne decît să vărs lacrimile neputinței și să

strig laolaltă cu toți acei care te iubesc : O, Cesar, cui îi dăruiești tu florile prieteniei tale ?⁶⁶.

Chipul măsliniu al lui Hadrian se învineți. Plinius, de obicei palid, se făcu galben. Apollodor îi privea plin de îngrijorare.

— Ce aveți de spus ? îi întrebă împăratul calm.

— Sancte Deus ! exclamă Hadrian, frământându-și barba. — Căile destinului sint de nepătruns. Adineaori, cînd i-ai spus că vrei să petreci o seară cu el, părea fericit... vreau să zic — sincer fericit.

— Îl crezi prefăcut ?

— Pînă acum nu l-am crezut ca atare, dar...

— Dar ?

— Păzește-te, auguste ! Arestează-l îndată, pe urmă se va lămuri.

Traian îl privi ciudat. Cuta între sprîncene i se adînci.

— Ai vrea să devin peste noapte un nou Domițian ? Nici el n-a fost crud și bănuitor la început.

— Îmi permit să te contrazic, auguste, interveni Plinius. — L-am cunoscut prea bine pe Domițian. Este adevărat că a devenit bănuitor mai tirziu, dar crud a fost din copilărie, ceea ce nu se poate spune despre tine.

— Și ai vrea să fii suspicios, Plinius ?

— Nu știu ce să spun. Vestea m-a zdrobit.

— Tu ce ai face în locul meu ?

— Eu nu pot să fiu în locul tău, dar îndrăznesc să-ți dau un sfat. Nu te duce la Sura. Amînă și urmărește-l.

— Bine Plinius, mă voi gîndi. Arăți prost ; du-te și odihnește-te.

— Permite-mi să rămîn.

— Rămii ! Privind minunățiile lui Apollodor, să uităm această scrisoare anonimă. Nu este nici prima, nici ultima, după cum autorul ei nu este nici primul nici ultimul dușman al lui Sura, al meu, al vostru. Scorpii, șerpi și viermi mișună peste tot ; se nasc mereu din miasmele vieții.

Peste un timp, înclinați asupra planurilor și deseneilor, păreau să fi uitat cu desăvîrșire de umbra fără somn a veșnic rătăcitoarei calomnii.

— Dar asta ce este ? întrebă Traian.

— Este schița coloanei ce am imaginat-o pentru a marca locul cel mai înalt al șei dintre colinele Capitolului și Quirinalului, mărturia veșnică a efortului colosal, depus la construirea forului tău, auguste. Va avea o șută de picioare înălțime.

— Interesant. Îmi place ideea. Să-i zicem atunci — Columna Centenaria. Ești isteț, Apollodor. Când mi-ai arătat prima dată planurile, mi s-a părut că în ansamblul forului, aici rămîne un loc gol, nejustificat.

— Da, auguste. Fără să spui o vorbă ai bătut atunci cu degetul locul acesta. Ți-am ghicit gîndul.

Încîntat, Traian îi puse mîna pe umăr.

— Și eu ți-am citit gîndul, doar te cunosc de atîta timp. Vrei să mă rogi ceva și nu îndrăznești, de aceea te tragi mereu de lobul urechii, nu-i așa? Poate crezi că momentul nu este bine ales?

— Așa este, auguste, răspunse arhitectul încurcat.

— Este vorba de ceva personal? Întrebă din nou Traian, aruncînd o privire fugară către ceilalți doi.

— O, nu, auguste! protestă Apollodor.

— Atunci, spune!

— Auguste, sclavii daci au dus la bun sfîrșit săpătura uriașă. Nici unul din ei nu mi-e de folos de acum înainte. I-am observat, i-am auzit, sînt oameni sfîrșiți, puși să sufere cumplit numai că au îndrăznit să-și apere țara cu mai multă dîrzenie ca oricare alt popor.

— Nu pricep încotro bate pledoaria ta? Întrebă Traian cu uimire. Crezi că nu le vom găsi întrebuițare? Avem atîtea de făcut.

— Auguste, insistă Apollodor cu glasul sugrumat, nici un popor nu este legat de țara lui ca dacia. Și în Dacia este mult de făcut; acolo sub cerul lor, ar munci cu o rîvnă înzecită.

Traian nu răspunse îndată. Cîta dintre sprîncene i se adînci din nou. Apollodor îl urmărea cu răsufarea tăiată și își pierdea speranța. Cu riscul de a-l supăra pe împărat, își înclinase urechea către rugămintile insistente ale lui Ariort și Hermadio.

„În ce necaz m-au băgat, se gîndi el cu ciudă. Ce am eu cu dacia lor? Oare nu am ce face, pentru ce pleda?”

— Să-l întrebăm pe Plinius, ce părere are în chestiunea aceasta? zise în sfârșit Traian și în glasul său se simțea o notă de iritare încordată.

— Auguste, nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin. Sint de părere că dacii și-au răscumpărat cu vîrf și îndesat cutezanța. Au fost umiliți la triumful tău, au plătit cu averile lor cheltuielile de război, cu sîngele lor vărsat în arene, sîngele romanilor căzuți în lupte, cu sudoare și muncă dură, chinurile prizonierilor romani. Mărinimia ta proverbială te-a făcut iubit de poporul nostru. Ce ar fi să te faci iubit și de poporul dac învins? Ar fi, poate, cea mai frumoasă perlă din diadema ta.

— Oh, avocatule cu limbă dulce! Vorbele tale sînt în stare să miște munții din loc. Să știi, însă, inima unui cezar nu-i aparține; el nu are voie să și-o înmoaie după propriul său plac. Hadrian, dar tu ce părere ai?

Hadrian era un filozof pacifist și nu mai avea nimic cu dacii. Odată socotelile încheiate, era inclinat către mărinimie. Pe lingă asta, nu punea mare preț pe munca silnică. Pe moșiile sale sclavii mai mult furau și risipeau decît agoniseau pentru stăpîn. Era și el de părere că dacii, la ei în țară, ar aduce mult mai real folos, dar... nu-l putea suferi pe Apollodor. Era gelos pe acest geniu înăscut, nu făcut. Se credea și el un mare artist, scriitor și filozof, de aceea îl invidia pe Apollodor. Nu-l ura, n-avea pentru ce, dar nu-l putea suferi. „Cînd nu poți suferi un om, nu poți nici în ruptul capului să-i dai dreptate“, gîndea el, și liniștit de această maximă dubioasă, răspunse:

— Nu văd pentru ce dacii ar trebui eliberați? Oare ei ar fi procedat la fel, dacă ar fi învins?

Traian îl cunoștea prea bine. Simțea că nu e sincer, de aceea lăsase întrebarea lui fără răspuns.

— Aveți, sau nu, dreptate, asta se va vedea în viitor. Deocamdată nu am de gînd să iau măsuri pripite. Poate cîndva... pînă atunci am planurile mele în ce privește dacii. Vă las speranța, ca să nu vă dezamăgesc.

— Îți mulțumesc, auguste! exclamă Apollodor. Îți mulțumesc din partea dacilor, pentru speranță.

— Bine, bine, zise Traian mișcat, bătându-l prietenește pe spate. Va să zică înălțăm Columna Centenaria ? Este zveltă și armonios concepută. Să nu uiți, însă, să gravezi pe soclu, rostul ei de jalon de nivel. Îmi place, îmi place !

.

De multe ori trecuse Ariort pragul atelierului lui Salubrius și de fiecare dată, intrînd, ori ieșînd, spera s-o zărească măcar, pentru o clipă, măcar de la distanță, pe Viola. Pozînd ceasuri în șir, iscodea grădina cu privirea, doar-doar o va vedea. Dar, fie că fata nu avea voie să se plimbe în fața ferestrelor atelierului, fie că era plecată din Roma, el nu-i simți prezența în nici un fel.

Asculta încordat ce vorbesc meșterii între ei, nădăjduind că vor pomeni de ea măcar în treacăt, dar printre obișnuitele lor discuții despre artă și meserie, printre glume, întîmplări și noutăți, nu se strecură nici un cuvînt despre aceea care li copleșise toate gîndurile. Se mira el însuși cu cîtă tenacitate chipul fetei i se strecoară în simțiri, cu cîtă încăpăținare i se așază în față, astupînd și dînd de o parte toate celelalte lucruri.

Cîteodată, subjugat de imaginea Violei, așa cum i se întipărise în minte acolo, în stradă, se pomenea trezit de glasul meșterului, al aceluia care i-a dat viață. Se simțea atunci ca un hoț prins asupra faptului.

— Întoarce-te nițel către stînga, servule ! zicea autorul celei mai frumoase opere de artă din lume.

Atunci, tresărînd, Ariort își dădea seama cu durere ce prăpastie se cască între el și aceea care-l cucerise. De bună seamă, nimeni nu putea interzice unui sclav să viseze la ceea ce nu i se cuvine, mai ales că sclavii viscăză tăcînd și fără speranță. Dar, fie că Ariort nu-și însușise de ajuns legile care guvernau lumea, fie că firea sa mîndră și îndărătnică se împotriva acestor legi, el nu se dădea bătut.

Veni luna mai. Valuri de căldură năvăleau de afară. Meșterii, dar mai ales Salubrius care era mai în vîrstă, lucrau încet, toropiți de zăpușeală. Numai Ariort, cu vigoarea și rezistența lui, suporta ușor și nu părea niciodată vlăguit.

În cea de a zecea zi, Salubrius termina modelajul iar Sophroninus ciocănea la un bust de marmoră. Pe la prînzișor, al treilea meșter — Vesper, năvăli în atelier, venind din oraș.

— Ce-mi dați ca să vă spun o noutate ?

— O cană de apă, ca să-ți treacă fierbințeala, bolborosi Salubrius.

— Dacă o îndoi cu vin, altfel nu v-o spun. Tot orașul zumzăie ca un stup.

— Me Hercle, baccabunde ! (Pe Hercule, vagabondule) se răsti Salubrius trezit din toropeală. — După ce ai pierdut toată dimineața cu o treabă de nimic, mai încerci să mă afumi cu scorneli de prin taberne ?

— Aș ! Cui îi arde pe o vreme ca asta să stea sub bolțile afumate, să strănute de mirosul vinului acrit și al usturoiului ? Am zăbovit în Forum, unde lumea adunată vorbea ca scoasă din minți.

— Dar ce s-a întîmplat, Vesper ? Ia ulciorul acela cu vin și drege-ți vocea.

— Așa mai merge. Lumea zice, din sursă sigură, că împăratul a primit o scrisoare nesemnată prin care i se aduce la cunoștință că prefectul Sura conspiră împotriva lui.

— Licinius Sura ? strigă Salubrius sărind în sus. N-ai crede-o nici în ruptul capului.

— Ai răbdare, maestre ! răspunse Vesper ștergîndu-și gura. Traian o arată lui Hadrian și acela l-a sfătuit să-l aresteze imediat pe prefect. O arată lui Plinius și ăsta îl sfătui să se păzească și să-l supravegheze pe Sura. Apollo-dor, protectorul nostru, a fost de față. Ce credeți că face împăratul ?

— Spune o dată, imbecilule !

— Acuși ai să-ți iei complimentul înapoi, maestre. Împăratul se duce singur, fără escortă la Sura și petrece cu el o noapte întreagă.

— Vai de mine ! De ce a făcut-o

— De ce ? Pentru că îl socoate cel mai bun prieten de-al său și n-a crezut un cuvânt din fițuica aceea murdară. M-am întâlnit în Forum cu Hermadio-tabularius și acela mi-a povestit de-a fir a păr. Nu numai că s-a dus, dar a făcut și baie, s-a bărbierit și după ce s-au ospătat în tricliniu, a scos scrisoarea și i-a arătat-o.

— Lui Licinius Sura ? Și ce a spus acesta ?

— Da, lui. Prefectul cică l-a întrebat : „Și ai venit totuși ?” Atît și nimic mai mult. Cînd Traian l-a întrebat cine ar fi putut să scrie o astfel de calomnie, i-a răspuns : „Unul care ne urăște pe amîndoi !”

— Ce răspuns înțelept. Cine ar fi putut să creadă în asemenea scorniri ? Doar sînt frați de sînge și și-au salvat viețile unul altuia în războiul germanic. Și ce a mai urmat ?

— Împăratul s-a reîntors în zori la palat iar Sura și-a pus în picioare cohortele de urbaniciani * și iscoade ca să întoarcă pe dos toată Roma și să-l prindă pe calomniator. Nu cred să-l găsească, dar va băga spaima în toți șerpîi aceștia veninoși.

— Ce poveste ! exclamă Salubrius, umblind agitat printre statui. Apoi, deodată se duse la ușa, o deschise și strigă :

— Viola, Viola ! Vin aici, fetița tatii !

Ariort tresări. Inima începu să-i bată cu putere. De cînd a venit Vesper, Salubrius îi făcu semn să se dea jos de pe podium. Stătea sprijinit de pervazuul ferestrei și aștepta cu sufletul la gură.

— Da, tată ! se auzi un răspuns voios și peste cîteva clipe fata se opri în prag. Purta o tunică verde de casă, era îmbujorată și avea în păr o floare galbenă. Privea pe deasupra umărului tatălui ei, țîntă la Ariort și acesta găsi de cuviință să-i facă o plecăciune respectuoasă. Îi răspunse înclinînd ușor capul.

Salubrius agitat nu băgă de seamă acest schimb de amabilitate.

* Urbaniciani = poliția militară a Romei.

— Viola, draga tatii, du-te și pregătește un sacrificiu de mulțumire lui Iovis Olimpianul. Să fie totul după cuviință. Azi e o zi mare pentru mine. Viu și eu îndată.

Înainte de a pleca, Viola îi zimbă lui Ariort.

•

Anotimpul dogoritor căzu peste primăvară ca un zeu înfocat asupra unei nimfe încinse de alergătură.

Zorile învăpăiate îl întâmpinară pe Ariort trecînd podul peste Tibru, în drum spre atelier. Deunăzi, povestirea lui Vesper îi răvăși simțurile la fel ca și celorlalți. Ascultase și tremurase pentru viața împăratului nu pentru că acesta îi era drag, nici nu putea să-i fie după ce doborîse la pămînt neamul său. Cu toate acestea nu-i dorea moartea. Bunul simț îi șoptea că pieirea lui Traian ar fi zguduit din temelii soarta prietenilor săi și laolaltă cu aceasta și pe a sa. Cauza pentru care se zbătea împreună cu Hermadio ar fi fost pierdută împreună cu Apollodor și Plinius, căzuți în dizgrație sau cel puțin îndepărtați de la conducerea treburilor mari. Deznodămîntul fericit al povestirii îl făcu să respire ușurat. Se simțea obosit de tensiunea nervoasă creată de Vesper cînd, cu totul pe neașteptate, apăru Viola. Faptul că de atîta timp așteptase clipa aceasta, că pînă acum nu numai că nu o văzuse dar nici măcar nu-i auzise glasul, îl pierdu de tot. Din clipa aceea cînd Salubrius își chemă fata, gîndurile i s-au răvășit, pornind într-un vârtej amețitor, ce nu putea fi oprit, potolit, nici cumințit. Mîndria, orgoliul, înțelepciunea și nechibzuința se treziră toate odată, sfîșiindu-se între ele. Își dădea seama că starea în care se confundase era un nou fel de furie, întoarsă împotriva lui însuși.

„Potolește-te, omule!“ își spunea din cînd în cînd, agățîndu-se de rămășița de gînd sănătos, neangajată încă în acel vârtej. „Potolește-te! Nu s-a întîmplat nimic prea

grav. Atitea femei îți zimbesc deși ești un sclav. Zimbetul unei femei nu este neapărat o promisiune. Parcă Aya nu-ți zîmbea, și totuși . . . Viola e și mai tinăra, iar tinerețea zîmbește oricînd și cu orice prilej“.

Pînă la urmă se potoli și ajuns în fața porții reuși chiar să-și țină o predică.

„Ești prins în mrejele unei fete libere, despre care nu știi nimic. La ce ai putea spera tu — un sclav? Nu te lăsa frămîntat ca un boț de ceară în mina ei, care niciodată nu va fi a ta. Fii demn și mîndru și cere-i lui Hermadio un sfat prietenesc. E un înțelept și te va înțelege“.

Portarul casei îl întîmpină cu voie bună, îl întrebă de sănătatea stăpînului și a lui Eutyches, apoi adăugă :

— Stăpînul meu a plecat cu noaptea-n cap în port cu meșterii și toți sclavii, ca să aducă bronzul acela mult așteptat. Dacă te plictisești, poți să stai cu moșul aici, dacă nu, du-te în grădină și stai la soare.

— O să mă duc în grădină, căci, nu știu de ce, mă doare capul.

— Ai tras un chef în noaptea asta, năzdvănuale, ri-se bătrînul, amenințîndu-l cu degetul. Atunci, du-te și moțâie pe o bancă. Cînd vor veni, te vei trezi fără să vrei. O să bată în poartă și vor face tărăboi.

Ariort nu-l contrazise, căci nu avea nici un chef să-i asculte trîncăneala. Trecu în grădină și se așeză nu departe de ușa ce dădea în atelier. Mai stătuse aici în pauze între lucru, cînd obosea sau, mai bine zis, cînd oboseau meșterii.

Soarele nu depășise încă zidul împrejmuitor și deocamdată străpungea cu smocuri de raze coroanele negre ale pinilor. Era liniște și răcoare. Păsările săge-tau spațiul strîmt al grădinii, chemîndu-se pe diferite glasuri. Trandafirii timpurii își întindeau către cer bobocii. Amorașul de bronz, bucălat și vesel, ținîndu-și cu mîna penisul minuscul, țîrîia într-una o șuviță de apă, turburînd oglinda piscinei.

Depart de a fi atît de calm pe cît își dorise, Ariort își depăna mai departe, fără voia lui, gîndurile dure-roase, amestecate cu întîmplări și crîmpeie de amintiri.

Alaltăieri, în pauză, meşterului Salubrius îi venise cheful să-l întrebe câte ceva despre Dacia şi obiceiurile oamenilor ce o locuiesc. Îi răspundea cuviincios, cu încintare, dar amintindu-şi de sfatul lui Apollodor, nu pomeni nimic de isprăvile sale ostăşeşti. Văzindu-l bine dispus, Ariort îndrăzni la rîndul său să-i pună o întrebare. Voia să ştie dacă bustul de femeie, care l-a uimit din prima zi, o înfăţişa pe Aya.

— O cunoşti, întrebă Salubrius ?

— Aduce mult cu o femeie pe care am cunoscut-o.

— Este Aya Cassia, soţia lui Lucius Cassius Longinus. Nu e de mirare că o cunoşti, căci se trage din neamul dacic. Mi-a pozat de câteva ori, atunci cînd au stat la Roma, dar n-a mai venit să vadă cum am dăltuit-o în marmoră. De altfel mi-a plătit lucrul şi o priveşte că nu vine să-l ia. Prin urmare, i-ai recunoscut chipul ?

— Din prima clipă. Este leită Aya, fiica lui Diaies. Nu mă pricep în artă, dar găsesc că este minunat lucrată.

— Ți se pare, răspunse Salubrius cu falsă modestie. Pînă şi cei mai mari artişti nu reuşesc decît rareori să surprindă farmecul vieţii. Toată viaţa noastră alergăm după himere fără să reuşim să le prindem.

— Dar Aya ?

— Nu are nici un pic de viaţă. Cine n-o cunoaşte vie, nu bagă de seamă ; cine o cunoaşte, completează lipsa, alăturînd cele două imagini şi nu bagă de seamă cu atît mai mult.

Ciudate î s-au părut lui Ariort aceste vorbe ; nu le putea adînci tîlcurile, de aceea nu mai întrebă nimic, rămînînd la părerea sa.

La asta se gîndea Ariort cînd o văzu pe Viola ieşind din umbra porticului şi apucînd pe alee către piscină. Tresări la apariţia ei atît de neaşteptată şi se înfioră cu toată fiinţa.

Purta un hiton grecesc, lung, galben şi părea scîldată în raze. Cînd se apropie şi-i întîlni privirea, Ariort se sculă şi-i făcu o plecăciune. Decenţa sa de sclav îl obliga să plece, s-o lase singură. Se întoarse şi dădu să intre în atelier.

— Stai, Ariort ! îl opri ea. — Vreau să te întreb ceva.

— Poruncește ! îi răspunse, mulțumindu-i în gând că nu-i zisese „servule“ și că-l chemă pe nume.

Privind-o cum se apropie, ușoară, pură, zîmbitoare, inima îi bătea năvalnic, iar mintea se nedumerea : — ce ar fi putut ea să-l întrebe ?

Oprindu-se în fața lui părea stînjenită și roșeața îi urcă către urechile mici.

— Tu ești dac, nu-î așa ? îl întrebă.

— Da.

— Sînt mulți aici, în Urbe ?

— Mulți și nefericiți.

— Și tu ești nefericit, se miră fata ?

— Sînt alții mai nefericiți.

Tăcu o clipă uitîndu-se în altă parte. Apoi îl privi și zise :

— Ea era fericită.

— Cine ?

— Matrona Aya Cassia.

Răspunsul neașteptat îl făcu să zîmbească.

— De ce i-ai pomenit numele ?

— Pentru că este de același neam cu tine și am auzit de la tata că o cunoști.

— Am fost prieteni din copilărie.

— E neasemuit de frumoasă. Am stat de vorbă și m-am împrietenit cu ea.

„Ah, iată ce o doare !“ gîndi Ariort și adăugă tare :

— Nu ți-e teamă să te audă cineva stînd de vorbă cu un sclav străin ?

— Sînt plecați cu toții. Portarul e în capătul celălalt al casei, iar sclavele la bucătărie. Spune-mi, ai iubit-o pe Aya Cassia ?

— Așa mi s-a părut pe vremuri.

— Acum n-o mai iubești ?

— Nu. Eram obișnuit cu gîndul că sîntem sortiți unul altuia. Aceasta era dorința părinților noștri.

— Ați fi fost o pereche frumoasă, zise Viola cu un ușor oftat.

— Ea nu m-a întrebat cînd și-a ales perechea.

— Știi, aseară am intrat în atelier și v-am privit pe amîndoi, adică sculpturile voastre. Mi s-a părut ciudat că soarta v-a adus în același loc, v-a păstrat imaginile dar nu a vrut să vă întilniți.

— Bona virgine *, răspunse Ariort innegurat, de ce-mi spui toate acestea ?

— Să-mi spui Viola ; nu mă supăr.

— Ai un nume frumos, de floare.

— Așa s-ar părea. De fapt, mă cheamă Octavia sau, după nume de răsfaț — Octaviola, dar cei apropiați îmi spun Viola (viorea).

— Dar eu nu-ți sînt apropiat.

— Nu-i nimic, poți să-mi zici Viola, răspunse ea învăluindu-l cu o privire caldă.

— Il ferecești prea mult pe un sclav, care nici măcar nu e al tău, Viola. Din păcate nu voi mai avea prilej să-ți zic pe nume. Treaba pentru care am fost chemat aici se apropie de sfîrșit și nu mă vei mai vedea. Chiar dacă te voi mai întilni cîndva, undeva, va trebui să tac cum i se cuvine unui sclav.

— Nu arăți de loc ca un serv și nici nu te socot ca atare.

— Asta nu schimbă nimic din legile ce domnesc pe pămînt.

— Cu un stăpin ca Apollodor poți spera să redevi liber. Nu dispera, Ariort.

— Sînt rare ființele ca tine, Viola. Ești bunătatea întruchipată. Căldura clipelor petrecute în preajma ta îmi va da curaj în viață și încredere în zeița Spes, căreia mă închin de la un timp.

— Ne vom închina ei amîndoi. Vrei ?

— Oh ! făcu el, uluit de propunerea generoasă.

— În curînd voi pleca la țară, s-o ajut pe mama. Avem o vilă rustică pe malul pîriului Almo, pe Via Appia, de la mormîntul Caeciliei Metella în stînga. Nu e departe.

— Cunosoc locul. Am trecut de multe ori pe acolo cu stăpînul meu.

* Virgine = femeie tînără, domnișoară.

— Dacă se mai întâmplă, convinge-l pe ilustrul Apolodor să se abată pe la noi. De obicei, pe seară, ies cu Pantia, doica mea, să culeg flori și ierburi pe malul pîriului. Cu bine, Ariort!

Se îndepărtă încet. Culese o margaretă și și-o puse în păr. Înainte de a se cufunda în umbra porticului, se întoarse și-i făcu semn cu mina.

Noaptea aprinse cîteva candelă în cer și coborî lin peste oraș. Deasupra colinei Ianicul, acolo unde nu de mult picase soarele, pe geana verde, neînghițită încă de întuneric, scînteia împungînd ochii, neasemuitul Vesper.

„Steaua păstorului, își zise Ariort, cuprins de melancolie. Numai că păstorul se călăuzește după ea întorcîndu-se în satul său, unde îl așteaptă toți ai săi. Și eu mă întorc, dar nu acasă și nu mă așteaptă nimeni.“

Își petrecu seara dînd tircoale casei lui Salubrius, ferindu-se cu mare băgare de seamă să nu fie văzut. Cînd se întunecă, și zări doi vigili urcînd panta din spre Subura, se urni și el din loc.

Nu se grăbea căci stăpînul îl învoise pînă la miezul nopții. Nu reuși s-o vadă pe Viola intrînd sau ieșînd. Nu-i auzi nici glasul în spatele împrejmuirii, deși desluși alte glasuri. Inima îi zvicnea de dor neîmplinit. Nu știa ce să mai creadă. Poate că era joacă? Cochetărie de fetiță ce nu cunoaște viața? Ce temeii ar fi putut să aibă toate acestea? În loc să fie mulțumit că viața îi oferise lui, unui sclav, clipe de vis, neîncrezător în ceea ce socotea niște amăgiri, se simțea cel mai nenorocit, mai singuratic și mai oropsit om din lume. Locul și ceasul păreau să-i mărească și mai mult chinurile.

Era o noapte nebună. O noapte ce ar fi putut să scoată din minți pe cel mai stoic dintre filozofi. În văzduh pluteau efluviiile otrăvurilor dulci. Chemările tainice răsunau de peste tot. Îmbătați de vinul vieții, oamenii umblau năuci în căutare de ceva ce nu avea nume, nici chip, ci doar o nemărginită putere, căreia

nu i se putea împotrivi nici o ființă din lume, fie ea tinăra sau bătrână, frumoasă ori hidă, înțeleaptă ori ba.

Îi părea rău că nu-l are alături pe Hermadio, dar acesta nu mai prididea cu treburile. Diminețile și le petrecea pe șantierul forului, printre sclavii daci, după-amiezile — plimbându-i pe niște ostateci de mare rang, aduși din simplitatea barbariei lor în strălucitoarea Romă, molipsiți de pe acum de splendorile și viciile ei.

Ieșind într-o stradă gălăgioasă, plină de lume, Ariort mergea ca un somnambul. Îmbrinci din nebăgare de seamă pe un cetățean care se răsti la el, dar pesemne, pe întuneric nu recunoscă în el un sclav. Întimplarea îl trezi pe Ariort. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-i pricinuiască neplăceri stăpînului său, de aceea deveni mai atent.

Peste bolta limpede, profundă și catifelată, se revărsase puzderia de stele. Scutul imens, de bronz lustruit, al lunii apăru enigmatic deasupra palatelor de pe Esquilin. Portarii caselor bogate ieșeau să stingă felinarele, să nu ardă uleiul fără trebuință. Doar deasupra tabernelor și lupanarelor lanternele de fier și bronz forjat continuau să ardă, luminînd firmele și atrăgînd mușteriii.

În fața intrării la o tabernă era zarvă și hohot de ris. Apropiindu-se, Ariort privi peste capetele celor adunați. Pătat de lumina strecurată prin găurile rotunde ale felinarului, tabernarius, mic și dolofan, se opintea împingînd în piept pe un voinic, injurînd și zbierînd :

— Pytisma me facis, impudens ? (scurpi vinul meu, nerușinatule).

Voinicul, nu prea înalt, dar grozav de lat în spate, neclintit ca o stîncă, rîdea, răspunzîndu-i într-o latinească pocită :

— Hem, falsarii ! Quid vis, poppysma tibi faciam ? (Eh, falsificatorul ! Ce vrei, să te aplaud ?).

Ariort își ciuli urechile. Glasul voinicului i se păru cunoscut. Schimbă locul și-l privi dintr-o parte. I se păru și mai cunoscut. Cine ar fi putut să fie ?

Răspunsul îi veni de la acei ce se amuzau ațîțindu-i în glumă pe cei doi :

— Stringe-l de git, tabernarius și dă-l pe mîna vigiliilor, să-ți plătească „pytisma“. E o insultă adusă cinstei tale.

— Nu te lăsa, gladiatorule ! Nu-i da nici un ban. Îi cunoaștem poșirca.

La cuvîntul „gladiator“, mintea lui Ariort se limpezi. Trăsăturile dragi ale unui tovarăș de suferință, așa cum le știa, apărură printre schimbările unui chip nou, bine îngrijit, plin de sănătate.

— Andena ! strigă el, strecurîndu-se printre oameni. Andena, frate !

Cu o ușoară mișcare a brațului, voinicul zvirli pe tabernarius în brațele celor care stăteau în ușa și se întoarse brusc.

— Ariort ! răcni ca un ieșit din minți. — Tarabosta Ariort. Pe Zalmoxis, iată o bucurie cu totul neașteptată !

Se aruncară unul în brațele celuilalt, rămînd un timp îmbrățișați. Singurătatea ce-l sfîșia pe Ariort zbură într-o clipă, cedînd loc unei nestăvilită bucurii. Îl trase pe Andena mai la lumină și îndepărtîndu-l la distanța mîinilor întinse, îl privi cu încintare. Arăta bine, chiar prea bine. Avea părul și barba frumos rotunjite, purta o tunică albastră, un pieptar de piele galbenă, peste care era încins cu o curea lată, bătută cu ținte de argint ; pe brațe — apărători din piele groasă.

Petrecăreții și trecătorii priveau cu plăcere îmbrățișările și semnele de dragoste ale celor doi voinici.

— Păcat că vorbesc în limba lor barbară, zise unul.

— Va să zică acesta e Andena, neînvinsul, adăugă altul.

— L-am văzut luptînd, dar acum nu l-am recunoscut.

— Pesemne ai stat prea la cucurigu ?

— Nu, dar pe arenă avea coif și armură.

— Eu nu l-am văzut în circ, dar faima sa mi-e cunoscută. Andena ! se adresă apoi gladiatorului, am să pariez pe tine, viteazule.

— Cu toții vom fi de partea ta. Să nu ne dezamăgești !

Abia atunci, Andena păru că se trezește și întorcîndu-și capul, zise scurt celor din preajmă :

— N-am nici un chef să mă las ucis. Voi lupta.
— Vivat Andena ! strigă o muiere.
— Vivat dacul neînvins ! Vivat, vivat, strigară mai mulți.

— Înghiți-v-ar pământul, lepădăturilor ! zise Andena pe limba sa. — Hai, Ariort, să scăpăm de acești gură-cască. Dacă voi fi doborât în luptă, tot ei, aceste fiare, vor cere potrivnicului meu să-mi taie beregata.

Se îndepărtară voioși și fericiți, povestindu-și în grabă, întrerupându-se unul pe altul, întâmplările vieții lor, de cînd nu s-au mai văzut.

Ariort îl duse la taberna grăseiei Upupa. Se încuiară în cămăruța din fund, băură vin bun, se susținură sufletește pînă aproape de miezul nopții. Erau pînă acum atît de singuratici. La despărțire, se îmbrățișară lung.

— Să te ții tare, Andena ! Mă voi ruga lui Zalmoxis pentru tine și dacă stăpînul meu mă va lua cu el la circ, te voi admira cu ochii mei. Luptă, gîndindu-te la cauza noastră.

— Îți mulțumesc, Ariort. Știindu-te aproape, îmi va cînta inima, iar cînd aceasta cîntă, treaba e pe jumătate făcută. Totuși, voi avea de înfruntat un luptător de temut, pe libianul Amas. Ce noroc că am scuipat poșirca aceea și tabernarius s-a înfipt în mine ca un scai. Altfel ai fi trecut fără să mă bagi în seamă.

— Da, frate. Căile pe care ne mină soarta sînt de necercetat. Noroc, și nu uita să te duci la templul zeiței Spes, să i te închini. Este zeitatea tuturor nefericiților, așa zice bunul Hermadio.

— Spune-i urări din partea mea, deși nu-l cunosc. E dac de-ai noștri, adăugă Andena și cu un ultim semn se cufundă în noapte.

Era tîrziu și Ariort se grăbi spre casă. Cînd urca cu pași mari strada ce ducea spre vilă, răsună primul cîntat al cocoșilor.

— Ce noapte, ce noapte ! murmură Ariort, neîndurindu-se să bată în poartă.

Cuprinse feerica priveliște. Adieri ușoare clătinau virfurile chiparoșilor. Luna palidă descînta firea și țesea farmece deasupra orașului. Zeița Selene înțărcase stelele

mici de la sinul ei plin de lumină și doar cele mari mai sugeau licoarea fosforescentă, tremurându-și glasurile într-un cor cristalin și mut. Un ciine bătea prin vecini. Chemării lui obsedante și neînțelese îi răspundeau hămăituri neliniștite de pe amîndouă malurile fluviului.

Ariort își rezemă fruntea înfierbîntată de scoaba rece a ușii și nu putea să-și dea seama ce e cu el. Chipul Violei și al lui Andena se perindau, plecînd și revenind, chemîndu-l, ademenindu-l. O stranie și dulce înduioșare îl cuprinsese. I se părea că aude o cîntare vrăjită, pornită din gîtul arcuit pînă-n lună al unei harpe uriașe și nu-și dădea seama dacă cîntă stelele de pe cer, cicadele din florile de platan, ori strunele argintii ale razelor întinse între lună și inima sa.

Undeva, prin apropiere, răsună glasul monoton al unui vigil de noapte :

— *Muta Urbs mediae noctis. Dormite in pacem, cives romani!* (Mut e orașul în miez de noapte. Dormiți în liniște, cetățeni romani).

Trezit din vrajă, Ariort bătu ușor în poartă.

— De azi în trei zile, sper să nu mai am nevoie de tine, zise Salubrius, crezînd că Ariort va fi bucuros să scape de această treabă plictisitoare.

Dacul tresări, căci era cu gîndul în altă parte. Cuprinsese dintr-o privire statuia ce-l înfățișa, pe care sculptorul o ciocănea ușor cu dălțița de finisaj. Dezmeticîndu-se, zise fără bucurie :

— Da, maestre.

— Stăpînul tău te-a întrebat vreodată cum merge lucrul ?

— Da, în fiecare zi.

— Și ce i-ai răspuns ?

— Că-mi place foarte mult, doar că eu, cel înfățișat, par mai frumos și mai falnic decît sînt. Este primul meu chip cioplît și asta mă uimește.

— Vorbe, vorbe ! răspunse Salubrius vădit măgulit. Nici un sculptor nu este în stare să redea viața așa cum este. Se zice că în Ellada a trăit pe vremuri un sculptor pe nume Pygmalion care ar fi făcut o statuie atît de per-

fectă, încît aceasta a prins viață. Dar legenda nu exprimă decît năzuința artistului către un țel imposibil. Eu, bunăoară, de trei ori am încercat să redau frumusețea și viața chipului fiicei mele și de trei ori am dat greș. Nu că n-aș fi reușit să fac ceva frumos, mai ales pentru ochii unui profan, ci pentru că orice chip viu are ceva pe deasupra, ce ne scapă, ceva trecător și insesizabil.

— Dar poate, îndrăzni Ariort, dacă l-ai fi arătat cui-va, i-ar fi plăcut.

— Oh, nepriceputule, tot n-ai înțeles nimic? Nu mai am ce arăta, le-am spart pe toate trei.

Discuția îl indispușe, poate și căldura ce năvălea în valuri pe ferestre. Se sculă și strigă iritat :

— Vesper, vin-aici și termină faldul acesta, pînă la pauză, a doua oară n-o să mai cadă atît de favorabil. Să nu te atingi de cap, nici de miini, că te omor ! Mă duc să mă destind oleacă. Ariort, mai rezistă puțin și nu mișca ! Mult a fost, puțin a rămas.

— N-avea teamă, maestre, nu sînt obosit.

În tăcerea ce urmă, Ariort se cufundă din nou în gînduri. Țăcănitul ritmic al ciocanului pe daltă făcea parte și el din tăcere. Se obișnuise să nu-l audă.

„Mult a fost, puțin a rămas. Repetă el în gînd cuvintele maestrului. Și pe urmă ce va fi ? Va trebui s-o caut pe malurile pîrului Almo ? Ea însăși o vrea, dacă am înțeles bine“.

Pesemne, între timp venise cineva în vizită la Salubrius, căci se auzi poarta scîrțîind, lipăitul picioarelor pe dale, voci în atriu. Ariort își încordă auzul, dar nu desluși cuvintele. Sophroninus și Vesper, curioși și ei, încetară cu ciocănitul, trăgînd cu urechea și făcînd presupuneri.

Peste un timp, printre vocile confuze, se amestecă și un glas subțire, de femeie. Apoi glasurile se apropiară și meșterii se porniră din nou pe ciocănit.

Ariort stătea cu spatele la ușă și nu putea să vadă cine a intrat. „Stai așa și nu mișca !“ îi șopti Vesper și se ploconi adînc.

— Ave, meșterilor ! Vedeți-vă de treabă, spuse vizitatorul și adăugă, adresîndu-i-se stăpînului :

— Este o casă de adevărat artist. Cinste meşterului Salubrius.

— Ah, nobile Rufus..., protestă sculptorul şi Ariort surprinse în glasul său o stranie nelinişte.

— Văd în jurul meu numai capodopere, continuă Rufus. Am auzit multe elogii aduse artei tale, dar treburile nu mi-au dat răgaz să mă conving eu însumi, până acum.

Pe chipul lui Vesper trecu o umbră de batjocură şi în clipa aceea Ariort îşi dădu seama că vizitatorul din spatele său este acel patrician de faimă rea, care era să-i calce, pe el şi pe Eutyches, cu carul său.

— Sînt măgulit de atenţia ta, generosissime*, răspunse Salubrius, dar crede-mă, nu sînt nici pe departe atît de valoros.

— Crezi că nu mă pricep ? întrebă glumeţ vizitatorul şi făcînd cîţiva paşi se opri alături de Vesper. Ariort nu se înşelase, — era într-adevăr acel tînăr palid despre care Eutyches îi povestise atîtea lucruri urite.

Rufus privi mai întîi marmora, plescăi din limbă, în semn de aplaus şi se întoarse apoi către Ariort. Intercep-tînd o privire întrebătoare a acestuia trimisă lui Salubrius, îl opri cu un gest elegant.

— Nu te mişca ! Se lucrează la pliuri, nu-i aşa ? Tu l-ai modelat, îl întrebă apoi pe Vesper ?

— Oh, nu ! E opera maestrului. Lucram la finisajul hainei.

— Cine e ? întrebă Rufus pe Salubrius.

— Un dac. Servul ilustrului Apollodor.

Chipul prelung, palid şi obosit al patricianului împietri într-o observaţie atentă, apoi se destinse într-un zîmbet strîmb, enigmatic.

— Dac ? Peste tot numai daci. S-au mutat cu toţii la Roma.

După un ris scurt, inexpresiv, întrebă :

— Nu-i aşa, dacule ?

Fulgerător şi cu ascuţime, îi trecu lui Ariort prin minte noaptea aceea de pomină, din cetatea lui Diaies,

* Generosissime — prea nobil, distins.

cînd el însuși, aidoma acestui Rufus, pusese întrebări unui captiv roman. Captivul, Longinus, îi era superior sufletește și din negura amintirilor îi trimitea o strașnică lecție, de cum trebuie să se poarte un om mîndru. Răspunse deci fără sfiială :

— Așa e. Dacii au invadat Roma, iar romanii Dacia. Salubrius făcu fețe-fețe. Vesper, care se afla în spațele lui Rufus, îi făcea semne disperate să tacă.

Patricianul nu păru supărat, zise doar :

— Ai uitat să adaugi „nobile“, sclavule.

— Și eu sînt nobil de viță veche, îi trînti Ariort.

— Așa ? rise Rufus, dînd din mină a pagubă. Atunci sîntem între noi ? Asta se mai poate înghiți.

Ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, se îndreptă către ieșire.

— Sînt încîntat, maestre, că ți-am văzut casa cu „minunile ei“ ; apăsă pe ultimele cuvinte. Doresc să-ți comand un bust de-al meu. Cît va trebui să-ți pozez ? Te previn — nu dispun de prea mult timp.

— O, generosissime, cel mult patru ședințe a cite două ore. Voi face multe schițe ca să te scutesc de oboseală.

— Prea bine. Atunci, pe curînd ! Te rog, nu mă conduce, doar îți cunosc casa.

— Vai de mine ! Se poate, nobile Rufus ? E datoria mea de amfitrion.

Cînd cei doi părăsiră încăperea, meșterii se porniră pe un rîs nestăpînit, frîgîndu-se din mîjloc de haz. Arătîndu-l pe Ariort, Vesper reuși să zică printre icnături :

— I-a zis-o ! Pe Justitia, zeița dreptății, i-a zis-o ! Ai fost magistral, Ariort !

— Cicero al dacilor ! ridea Sophroninus. Parcă ai vorbit de pe Rostra și nu de pe un podium de sculptor.

— Știi cine e ăsta ? întrebă Vesper potolindu-se.

— Am auzit de el, răspunse Ariort.

— Și de bune și de rele ?

— Numai de rele.

— Atunci pricepi de ce ne veselim ? Al naibi sclav. Ai s-o pățești într-o bună zi, gură-spartă ce ești ! Nu te va ajuta nici Apollodor. Ticălosul de Rufus e rău și rânchiunos. El n-o să uite jignirea ce i-ai adus.

— Nu-mi pasă. Sint sclav de nevoie. Ce ar fi zis Rufus în locul meu ?

— Nobilul Rufus ! corectă Sophroninus ridicînd arătătorul sentențios.

— Trebuie să mă odihnesc, zise Ariort dîndu-se jos de pe podium. Și așa s-au stricat pliurile.

Salubrius reveni palid și neliniștit. Se agită un timp umblînd printre statui. Se opri o clipă în fața lui Ariort, dar nu zise nimic. Apoi, dintr-o dată își înălță mîinile, exclamînd :

— Iove fulgente ! Mă simt ca unul care ține lupul de urechi.

•

De sub ultimele arcade de sus ale circului Colosseum. Ariort și Hermadio trăiau intens măiastra și supraomeneasca încheștare între retiarul Amas și mirmilonul * Andena. Cu toată istețimea și iuteala sa, tuciuriul libian nu reușise să-și arunce plasa peste prudentul dac. Ceea ce era uimitor la Andena, era perfecta sa stăpînire de sine. Își păstra singele rece pînă și în clipele cele mai fierbinți.

Spectatorii urmăriră cu sufletul la gură evoluțiile celor doi, atît de diferiți ca înfățișare, apucături și arme. Amas era o panteră perfidă și feroce, Andena — un urs puternic și neînfricat. Au fost clipe de mare tensiune. Se răniseră unul pe altul și cînd libianul îi incurcase piciorul stîng în plasă, circul încremeni. Andena însă reteză colțul împletiturii cu o lovitură atît de fulgerătoare că puțini din cei cincizeci de mii de spectatori avuseră timp să-și dea seama de asta. Amas care tocmai trăsese de plasă, ca să-l răstoarne pe dac, își pierduse echilibrul.

* Retiarius = gladiator înarmat cu o plasă și un trident. Mirmillo sau murmillo, gladiator care are coiful ornat cu imaginea unui pește și e înarmat cu sabie scurtă și scut rotund.

Atunci Andena făcu ceea ce nu făcuse nici un mirmilon înaintea sa. O făcuse pentru că era sigur de izbândă. Aruncă scutul, apucă cu stînga tridentul lui Amas și oprindu-i astfel căderea, îl străpunse pe libian cu paloșul său scurt și lat.

Deoarece avea obiceiul să-și ucidă potrivnicii dintr-o singură lovitură, mulțimea îl poreclise — „fulmen“ (fulgerul).

În clipa următoare ovațiile și blestemele izbucniră cu atîta violență, încît era peste putință a stabili în ce parte se înclină cumpăna. Doar peste un timp, cînd vacarmul se potoli, Andena își dădu seama că cercul se împărțise în două tabere, aproape egale, de fericiți și dezamăgiți.

Andena nu mai era novice și, învățat de oameni deștepți, tocmise cîteva sute de jubilatores (susținători) care pentru o plată modestă se prinseră să ceară libertatea pentru el.

Nu rareori aceste scînteii, aruncate de ici de colo, înflăcărau spiritele a mii de spectatori și cuvîntul magic „libertate“ devenea realitate.

Și de astă dată el făcu ocolul zidurilor și se răsfîrîse în nenumărate ecouri dar nu de ajuns ca să incendieze întreaga asistență. Erau prea mulți dezamăgiți care-și pusese răzămîntele și banii în Amas și care nu puteau să-i ierte lui Andena, că el, începătorul, întrecuse marea faimă a libianului.

Împăratul Traian, care urmărise cu mare interes lupta, nu era în toane bune. Era sigur că libianul va triumfa. Pentru acest scop îl aduse de la Alexandria voind să rezeze succesul crescînd al dacului. Privi și ascultă cu îngrijorare lumea agitată și cînd își dădu seama că Andena nu are majoritatea, oftă ușurat. Nu avea obiceiul să contrazică și să dezamăgească mulțimea. De aceea trimise învingătorului coroana și un dar în bani din partea sa, dar nu-i dădu libertatea.

Prea multe speranțe își puse Andena în această luptă. Dezamăgit crunt, lăsă să-i scape printre dinți un groaznic blestem. Părăsind arena, luă o hotărîre de neclintit. Nu știa dacă Ariort și Hermadio au fost de față, dar hotărî să-i caute chiar a doua zi.

Se bucură mult cînd, părăsind cercul, îi găsi așteptîndu-l la intrarea gladiatorilor. Cu acest prilej îl cunoscuse pe tabularius și era cit p-aci să-i frîngă oasele îmbrățișîndu-l.

După ce scăpă de admiratorii care-l așteptau cu sutele la ieșire, se duse cu cei doi prieteni la copa Upupa. Avea o rană superficială, înfășată cu grijă și purta pe umăr un săculeț greu.

— Ce ai acolo, Andena? întrebă Ariort. — Nu vrei să te ajut? Vei fi obosit, săracul de tine?

— Sînt obosit, dar mai mult cătrănit pentru că împăratul vostru rău nu mi-a dăruit libertatea.

— Pesemne n-a putut, își dădu părerea Hermadio. El nu face nimic de capul lui.

— Eh, mormăi Andena! Puțin îmi pasă ce urmează, căci nu vreau să fiu ucis. Pînă acum am avut un noroc chior, dar nu se știe dacă nu voi muri data viitoare.

Se însera. Mulțimea de pe străzi îl recunoștea și-l ovaționa, iar el, ascunzîndu-și gîndurile, zîmbea și răspundea voios. Mai mult, își jumulea coroana, dăruind frunze de laur.

Mulți îl urmară la tabernă și grășana Upupa nu văzuse niciodată atîția mușterii. Dar cei trei, dorind să rămînă între ei, dădură afară pe cîțiva meseriași din cămăruța din fund și se închiseră în ea.

După ce băură și mîncară pe săturate, Andena scoase de sub masă săculețul și desfăcîndu-i baierile, răsturnă, printre cîni și talgere, o grămadă de bănet.

— Cîștigul meu de azi, zise fără urmă de îngîmfare. — Bani blestemați, stropiți cu sînge, totuși bani. Rotocoale de aur și argint care deschid toate drumurile în acest blestemat imperiu. Acasă, în Dacia, cînd și cînd vedeam cîte un ban și-l păstram așa, ca amintire. Ce era să fac cu banii? Cînd nu aveam pline, dădeam o oaie pe o baniță de griu. Cînd aveam nevoie de unelte, dădeam pe ele vite, piei, brînză. N-aveam nevoie de bani. Acum, însă, da. Dar am nevoie și de ajutorul vostru.

Văzîndu-le uimirea întrebătoare, adăugă :

— Numărați banii, căci eu nu mă pricep.

Punînd aurul într-o parte și argintul în alta, numărînd piesele și punîndu-le în fișicuri, tabularius zise cu uimire :

— Ești bogat. Aici sînt cincizeci de mii de sesterți.

— M-au păcălit ticăloșii de agenți. Înainte de luptă mi-au spus că o să-mi iasă pe puțin șaptezeci de mii. Au socotit cică din tăblițele lor cu pariurile încheiate. Dar nu-i nimic, o să mă pomenească lipitorile !

— Cu suma asta ai putea să te răscumperi, zise Hermadio.

— Tocmai că nu ! trînti un pumn în masă Andena. Vicleanul Adrius, lanista, mă descusu într-o zi, întrebîndu-mă ce aş face dacă aş deveni liber, iar eu, ca prostul, i-am dezvăluit păsul.

— Care ?

— Că vreau să mă las de meseria de ucigaș și să mă fac negustor.

— Ai comis o greșeală, zise Ariort.

— Cît mine de mare. Adrius nu vrea să-i scap din mînă.

— Dar, adăugă Hermadio, din cîte știu, laniștii sînt lacomi și...

— Chiar prea lacomi. Poate că mi-ar fi dat libertatea pentru o sută de mii, dar nu sînt sigur.

— Și ce vrei să faci, întrebă Hermadio ?

— Să fug.

— Să nu faci asta. E o prostie. Te vor prinde și te vor înfiera. Poate nu știi că pe cei înfierați nu-i mai eliberează decît moartea.

— Așteaptă, adăugă Ariort, poate data viitoare vei căpăta libertatea.

— Sau o lamă de fier în burtă, rinji Andena. Nu, fraților, viața ne este dată ca s-o trăim. Să nu vă închipuiți că sînt un țăran prost. Andena nu a fost prost niciodată. Cît costă un sclav ca tine, Ariort ?

— Știu eu ? răspunse acela scărpinîndu-se în ceafă.

— Nu mi-am pus niciodată această întrebare.

— Eu am întocmit înscrisul, lămuri Hermadio. Ariort valorează o mie două sute de denari.

— O mie două sute ? Bine, pune deoparte o mie cincisute.

După ce Hermadio îi făcu pe plac, îl mai întrebă :

— Dar o țidulă ticluită de libert, cît costă ?

— Un act fals ? se sperie Hermadio.

— Da, ce te miri ? Am auzit că la voi, cu bani, se poate căpăta orice.

— Dar legea...

— Lasă legea în pace. Legea voastră este o tirfă la îndemîna celor ce plătesc. Știu că ești un om cinstit și slujbaș nepătat, dar nu-ți cer decît să-mi afli cine este dispus să-mi ticluiască o țidulă de libert.

— Nu știu, Andena.

— Pentru că nu ți-ai bătut capul cu de astea, zise gladiatorul privindu-și pumnii uriași așezați cuminte pe masă. Apoi, domol, ca și cînd și-ar fi vorbit sieși, dînd încetișor din cap :

— Imperiul roman este uriaș. Cu cît te depărtezi de Roma cu atît te pierzi mai mult în el. Iar atunci cînd un cetățean bine îmbrăcat, cu părul scurt și barba rasă, călărește în plină zi pe un bidiviu frumos, cui i-ar veni în minte să-l întrebe dacă nu e un sclav fugit ? Și chiar dacă ar îndrăzni, n-ar ști că cetățeanul onorabil este puternic ca un urs și că sabia ce o poartă la șold ar fi putut doborî fulgerător chiar și zece potrivnici. Ar fi căzut ca trăzniți fără să aibă timp să judece că armele nu se mînuiesc ca niște bîte și că acela pe care au îndrăznit să-l oprească în drumul lui către libertate, a făcut școala înaltă de scrimă la Capua. Ca să scape de sîciială, însă, cetățeanul acesta onorabil are nevoie de cel puțin o zi ca să le-o ia înaintea urmăritorilor care ar fi pornit din Roma pe urmele lui. Actul de libertate îi este trebuincios doar acolo, departe, unde se va aciuia, poate în Moesia, poate în Dacia, poate mai departe, cine știe ? Spuneți-mi, voi, care sînteți mult mai umblați ca mine, cite drumuri pornesc din Roma către miazănoapte ?

Hermadio numără pe degete :

— Sînt vreo șase, zise el.

— Care din ele este mai umblat ?

— Cred că Via Flaminia, dar sper că n-ai să-l alegi tocmai pe acesta ?

— Ba da ! Pe un drum cu forfotă te pierzi mai ușor.

— Este isteț Andena al nostru, zise Ariort.

— Nici vorbă, răspunse Hermadio, dar atîta nu-i de ajuns. Și urmăritorii sînt isteți. Ordinele le iau înainte călătorilor. Ele nu dorm noaptea prin hanuri și nici nu se odihnesc. Ștafetele aleargă iute, schimbînd mereu caii și trec misivele din mină în mină. Nici barba rasă, nici travestirea nu-l vor salva pe fugar dacă la răscruci îl vor aștepta oamenii stăpînirii, preveniți din timp.

— Atunci ce e de făcut ? se întristă Andena.

— Trebuie să le-o iei înainte cu cel puțin trei zile.

— Cum aș putea-o face ?

— Ce ar fi, se amestecă Ariort, să simulezi moartea. Să fii mort în ochii lumii. Pînă s-or lămuri lucrurile, vei fi departe de Roma.

— Asta e ! strigă Andena, izbind cu pumnul în masă.

— Pe Mercurius cel isteț ! Ariort, exclamă Hermadio, — ești un Ulissee al dacilor !

— Eu nu cunosc nici un dac cu numele de Ulissee, zise cu naivitate Andena, știu însă că Ariort Chiorul a fost cel mai isteț oștean al regelui Decebal.

Ceilalți doi rîdeau cu voie bună. Andena tăcu un timp, rumegînd parcă un gînd, apoi zise :

— Prieteni dragi, am toată încrederea în voi și în ajutorul vostru. Trebuie să mă ajutați. Jumătate din banii aceștia vor merge pentru pregătirea fugii mele, cealaltă jumătate pentru începerea unei cinstite negustorii, acolo unde mă voi pripăși. Deocamdată, nu iau banii cu mine. Cazarma de gladiatori nu este un loc bun de păstrare. Vi-i las vouă.

Împinse apoi fișicul de o mie cincisute de denari către Ariort și-i spuse :

— Banii aceștia sînt ai tăi, ca să te răscumperi. Cînd vei fi liber, poate vei veni să mă cauți, să lucrăm împreună.

Uluit, Ariort rămase mut și nemișcat, apoi sculîndu-se brusc, îl îmbrățișă pe Andena.

— Îți mulțumesc, prietene, spuse cu glasul întretăiat de emoție. Îți mulțumesc și te binecuvîntez pentru neasemuita ta bunătate. Cu ce aș putea să te răsplătesc ?

— Vei afla îndată, răspunse gladiatorul mișcat și el. De fapt, fără ajutorul tău și al lui Hermadio nu voi putea reuși. Față de ce am aici, arată grămada de bani, acesta e un fleac. Știu că Hermadio nu vrea să se răscumpere, căci îi e bine așa cum e, dar și lui aș vrea să-i las ceva drept amintire.

— Nu am nevoie decît de prietenia ta, răspunse tabularius. Te voi ajuta după puteri.

— Vă mulțumesc din inimă ! Acum să stăm la sfat, să căutăm o păcăleală mai boacăină și să potrivim toate amănuntele la locul lor.

Ariort care nu tremura atunci cînd se avînta noaptea cu un pumn de oameni în lagărul roman, era cu totul pierdut cînd bătuse la ușa bibliotecii. Apollodor, văzîndu-l palid și răvășit, întrebă îngrijorat :

— Ce-i cu tine ? Ești bolnav ?

Dacul se apropie sfios, frămîntîndu-și mîinile, neștiind cum să înceapă.

Apollodor se sculă și luîndu-l de umeri, îl obligă să-l privească în ochi.

— Ce s-a întîmplat, Ariort ?

— Stăpîne, iartă-mă ! Nu te minia pe vorbele mele, dar eu... am venit să te rog ceva...

— Spune, Ariort ! Dacă e în putința mea să te ajut, o voi face cu plăcere.

— Nu știu... îngăimă dacul și scoțînd din sîn o pungă, i-o întinse.

— Ce-i asta ?

— Fii generos, stăpîne, așa cum ai fost totdeauna și primește banii aceștia, — prețul răscumpărării mele. Dacă e puțin, poate voi mai putea face rost de ce lipsește.

— Ce tot îndrugi, zise Apollodor încruntîndu-se. De tine am nevoie, nu de banii tăi. De unde i-ai luat ?

— Mi i-a dat gladiatorul Andena, prietenul și fostul meu oștean.

— Nu m-ai întrebat dacă vreau să te eliberez ?

— Te-am rugat adineaori, stăpîne, și te mai rog cu umilință.

Ariort își îndoi genunchiul și aștepta cu capul plecat.

— Ce ți-a venit ? strigă Apollodor. Nu te simți bine sub acoperișul meu ? Oare te-am tratat eu ca pe un sclav ? Nu uita că te-am scos dintr-o carieră de piatră unde ți-ar fi putrezit oasele. Acum vrei să mă părăsești ? Nu m-am așteptat la atîta nerecunoștință din partea ta. Credeam că ești dintr-o bucată.

— Nu ! strigă Ariort. Nu mă învinui de nerecunoștință. Stăpîn mai bun ca tine cred că nici nu există pe lume. Nu am de gînd să te părăsesc. Dimpotrivă, voi fi de acum umbra ta, ți-o jur ! Te voi sluji ca și pînă acum, cu rîvnă și credință. Nu am nevoie decît de încrederea ta, de un colț în casa ta și de puțină mîncare. Dacă ai oferit toate acestea unui sclav, le vei putea oferi și unui libert. Te implor, stăpîne, am nevoie de libertate cum are nevoie de aer unul ce se înecă. Nu mai pot îndura privirile disprețuitoare, asta mă înfurie, mă îmbolnăvește. Numai eu știu cîtă putere îmi trebuie ca să mă potolesc ; ți-am povestit doar ce i-am răspuns nobilului Rufus, atunci, în atelierul meșterului Salubrius.

Apollodor, care pînă acum se plimba nervos prin odaie, se opri și-l privi. Capul acela frumos și mîndru, aplecat, îl înduioșa. Voinicul mai ținea în mîna întinsă punga, ca pe o ofrandă.

Se apropie, i-o smulse și o aruncă cît colo.

— Crezi că am nevoie de banii tăi ? Pentru mine ești neprețuit. Admir gestul prietenului tău generos. Nu se potrivește unui gladiator. De obicei aceștia sînt brute nesăbuite, dar cine-mi poate chezășui că peste un timp nu mă vei părăsi ? Că nu vei fugi împreună cu dacia tăi, pentru care m-am zbatut atît ?

Ariort își dădea seama că temerile stăpînului sînt întemeiate. I-a și spus într-o zi că visul său era să plece în patrie. Ținea prea mult la acest om ca să-l dezamăgească. Dar mai era ceva, ceva copleșitor de important — Viola. De fapt, în fața acestei pasiuni toate lucrurile din lume păleau și se retrăgeau. Ca sclav, nu avea nici o nădejde s-o cucerească, așa că nu-i rămînea decît să lupte. Avea

dreptate stăpînul : trebuia să aleagă, să hotărască, să jure și să se țină de cuvînt. Era o a doua sclavie, sclavie în libertate.

Îl privi în ochi pe Apollodor și zise plin de hotărîre nestrămutată :

— Îți jur, stăpîne, pe numele sfînt al marelui Zalmoxis, să nu te părăsesc decît atunci cînd tu însuși o vei dori, cînd tu însuși îmi vei da dezlegarea. Jur pe numele străbunilor mei că te stimez și te venerez, că-mi voi da și viața ca să te apăr. Să mă urmărească blestemul dacă nu mă voi ține de cuvînt.

— Mi-e de ajuns, Ariort. Te cred.

Se apropie și-i puse mîna pe cap, apoi pe umăr, zicînd solemn :

— Te declar om liber și te înscriu printre clienții mei. Mîine ne vom duce la pretor să încheiem forma legală. Vei avea nevoie de un prenume roman, ți-l dau pe acela de Aelius. Scoală-te, Aelius Ariortus și dă-mi sărutarea cuvenită !

Ariort, fericit cum n-a fost niciodată, se sculă, făcu o plecăciune adîncă și-l sărută pe umăr pe fostul său stăpîn. acum — patron.

Apollodor ridică punga cu cei o mie cincisute de denari și dîndu-i-o, adăugă :

— Suma ce am cheltuit-o, cumpărîndu-te, mi-ai întors-o cu prisosință prin grija și devotamentul tău, așa că nu-mi datorezi nimic. Restituie banii aceștia generosului tău prieten.

În ajunul calendarelor lunii lui Iulius, la apusul soarelui, locuitorii cartierului din jurul teatrului lui Pompei, ca și trecătorii întîmplători avură prilejul să admire o scenă bahică.

O ceată de petrecăreți gălăgioși în frunte cu un voinic, beat turtă, susținut în mersul său șovăitor de alți bețivi.

se îndrepta urlînd şi cîntînd către Cîmpul lui Marte. Aveau cu ei amforete cu vin şi sugeau din ele trecîndu-şi-le din mină în mină.

Voinicul semăna însă mai mult cu Hercule decît cu Bacchus.

Cîteva hetaire dezmăţate, cu flori veştede în părul ciufulit, cu sîinii revărsaţi din tunici descheiate, dădeau tonul acestei procesiuni numeroase, cîntînd cu voci răguşite, topăind, sicîind bărbaţii înfierbîntaţi de băutură.

Era greu de înţeles ceva din vacarmul acela şi doar din cînd în cînd cite o voce mai puternică, ori mai ascuţită răzbătea afară :

— Slavă lui Bacchus al nostru, zeul vinului şi al veseliei !

— Trăiască Andena, neînvinsul mirmilon !

— Vivat Andena mărinimosul !

Din cînd în cînd gladiatorul Andena se oprea, cerînd de băut şi, cînd ducea vasul la gură, vîrsînd vinul pe barbă şi haine, toată ceata scanda, încurajîndu-l :

— Uva, uva ! *

— Bîbe, vivas multos annos ! (Bea, ca să trăieşti mulţi ani.)

Romanii erau obişnuiţi cu astfel de spectacole în aer liber. Gladiatorii, care dispreţuiau banii la fel ca şi viaţa, petreceau adesea hoinărind pe străzi în compania a doi-trei beţivani şi a cîtorva tîrfe. Andena, însă, îi uimi prin popularitatea lui. Pesemne, zvîrlea banii cu nemiluita, dacă reuşise să strîngă în jurul său zeci de cheflii.

— Unde ne duci, viteazule ? întrebă careva zbierînd ca să fie auzit. — Nu mai sînt popine în drumul nostru.

— Aşa e, ţipă o muiere, desfăcînd braţele şi oprind lumea în loc. — Să ne întoarcem !

— Unde mergem ? Unde mergem ?

Andena se opri clipind cu pleoapele grele şi zise printre icniture :

— Gura... blestemaţilor, beţivanilor... Mă duc... vreau să fac o plimbare la... la Tibru.

— O-o-o-o ! La Tibru ?

* Uva = urare latină (uva = struguri).

— De ce la Tibru ?

— Brrr ! Ce să facem la rîu ? Doar n-o să bem apă tulbure după atîta vin bun ?

— Pe toți incubii ! Nu sîntem broaște.

— Mergem la... la scăldat, răspunse Andena mișcîndu-și anevoie picioarele îngreunate. — Vreau să... să fac o baie. Care nu mă iubește, să... să plece acasă, zicea el, dînd din cap ca un taur.

— Dar, după aceea mergem din nou la popină ?

— Mergem... sînt liber pînă dimineată. Lanista Adrius e... e o bomboană de om.

— Ullala !

— Vivat !

— Înainte !

Niște vigili le tăiară drumul, poruncindu-le să se potolească și să nu facă atîta gălăgie, dar Andena cu ai săi se uitară atît de urît la ei, femeile se zborșiră atît de violent, că păzitorii ordinii publice se îndepărtară, dînd din mîini a pagubă.

Li se alătură și o trupă de saltimbanci vagabonzi, cu fluier, sistre și chimvale. Veselia atinse paroxismul. Andena zvîrlea în aer pumni de monedă măruntă. Saltimbancii jucau, cîntau, făceau tumbe și așa ajunseră la malul rîului.

Se lăsase o seară caldă și dulce. Cerul își revărsase mierea aurie în asfințit. Pesemne plouase la munte, căci Tibrul crescut își mina apele tulburi pe sub arcadele podului Aelius. Cotind apoi la stînga, le învîrtejea sub stîlpii unui alt pod, construit pe vremea lui Nero. Dincolo de rîu casele erau rare și se pierdeau în vastele grădini ale colinei Vaticanus.

Rarii trecători se opreau să vadă petrecerea. Andena, la mijloc, trăgea o bătută dacică, saltimbancii, în jurul lui, făceau nebunii, cîntau, se scălimbăiau ; ceilalți, în cerc, zbierau, băteau în palme, îi încurajau.

Soarele apusese și doar o geană de lumină roșie tîvea cerul la soare-apune. O ceață ușoară fumega deasupra rîului.

Andena se opri din joc, zvîrli în lături pe cei ce îi stăteau în drum, se apropie cu pași șovăitori de balus-

trada podului și privi pinza riului. Capul i se bălăbănea ciudat. Se întoarse apoi și porunci :

— Du-te, unul, și vezi dacă apa e caldă !

— Nu te-ai răzgîndit, întrebă unul ?

— Renunță, Andena, adăugă altul.

— Cu atîta vin în burtă ai să te duci la fund.

— Eu, lepădătură, mugi Andena ? Eu să ... să mă înec ? Îneca-te-ar mama în Cloaca Maxima.

— Apa e rece, raportă flăcăul, urcîndu-se pe taluz.

— Nu-i nimic. E tocmai ce-mi trebuie.

Și începu să se dezbrace. Muierile rideau subțire, acoperindu-și fețele cu palma, ca și cînd le-ar fi fost rușine. Era bine făcut Andena, leit statuia zeului Hercule din templul de lingă mahalaua Velabrum. Gol cum l-a făcut mama, doar cu brațul drept strîns înfășat sub umăr, acolo unde îl rănise Amas cu tridentul, Andena, răcni :

— Hei, prieteni impuțiți, care vă temeți de apă, ajutați-mă să mă urc !

În risul tuturor, cîțiva mai zdraveni îl aburcară pe balustrada podului. Andena făcu cîțiva pași șovăitori cum-pănindu-se cu mîinile și întorcîndu-se către mulțimea ce-l privea amuzată, apoi își pierdu echilibrul și căzu ca un sac în riu.

Cu strigăte de spaimă și uimire, petrecăreții se repeziră la parapetul celălalt al podului, să vadă cum îl duce apa la vale pe gladiator. Îl văzură dînd de cîteva ori voinicește din mîini, apoi înmuindu-se, dus de curent către firul apei.

Trezindu-se din beție, cîțiva ocoliră podul și alergară la vale de-a lungul malului. Simțeau că vremea glumelor trecuse și-i strigau s-o ia către mal. Alții se repeziră în susul apei, unde, dincolo de pod se vedeau niște bărci. Nici unul însă nu se încumetă să sară în apă în acel loc, unde la cotitură curentul era puternic, la acea oră tîrzie cînd totul se cufunda în întuneric. Cîtorva le veni în cap să aprindă făclii din crengi de pîn și le trecură celor care dezlegaseră și daseră la apă două bărci.

În timp ce la capătul podului Aelius oamenii alergau și strigau ca bezmeticii, Andena scoase mîna din apă și strigă după ajutor. Făcu așa de cîteva ori și se duse la

fund. Înotă un timp sub apă, îndreptându-se către capătul de dincolo al podului lui Nero.

Pe urmă capul îi apăru deasupra apei. Aruncă o privire înapoi și rîse cu poftă. Cotitura, întunericul și ceața ușoară îl apărau prea bine de privirile celor rămași pe mal.

Înotă puțin pînă dădu cu picioarele de fund. Se opri și fluieră. Un alt fluierat îi veni ca răspuns de sub ultima arcadă a podului. Ieși din rîu și șiroind de apă îl îmbrățișă pe Ariort.

— Totul a mers bine, nu-i așa ? întrebă acesta.

— Ca în povești.

— N-au băgat nimic de seamă ?

— Cine, ei ? Mă faci să rîd ; eram doar singurul treaz printre atîția beți. Nu degeaba am cheltuit cu ei două-sute de sesterți.

— Atunci, în ochii lumii ești mort ?

— A fost ca la teatru. M-am dus, și eu o dată să văd cum e la teatru. Andena al tău nu este numai gladiator, dar și un mare comediant. Am avut peste treizeci de spectatori. Cred că ajunge ca să împrăști vestea ?

— Ajunge, răspunse Ariort ștergîndu-l cu un prosop. Imbracă-te repede, pînă nu s-au apropiat. Privește ! Au apărut niște bărci cu făclii.

— Tîmpiții plebei ! mormăi Andena. — Făclile mai mult îi orbesc decît...

— Taci ! Repede, îți spun ! Pune această manta cu glugă. Pînă la mine nu e departe. Ne vom strecura în umbra grădinilor Agrippinei, apoi, pe niște ulicioare strînte, liniștite, vom ajunge acasă. Hermadio ne așteaptă cu tot ce-ți trebuie.

— Mîine în zori, adăugă Ariort, un negustor bogat va părăsi călare Roma. De aici, din Janicul, nu ai nici o poartă de trecut. Sintem în afara zidurilor.

— Ești băiat de treabă, Ariort.

— Am trăit și eu clipe frumoase, ca în război.

PARTEA A TREIA

*Ea quasi cursores
vitae lampada tradunt*

(Și asemenea alergătorilor
își trec făclia vieții)

LUCREȚIU

Sub povara călătorilor, dobitoacelor și a lucrurilor, platforma podului umblător afundase adânc cele două luntre mari pe care se sprijinea. Cirmaciul cu ajutoarele sale țineau din greu cîrma, aproape culcați pe ea, tăind pieziș curentul puternic.

Strinse între malurile stîlcoase, valurile Danubiului, neliniștite și bolborositoare, se înghesuiau imbrîncindu-se, grăbindu-se parcă să scape prin poarta săpată în munți.

La acea oră a dimineții cerul era piclos, iar văzduhul cald. Apa lovea puternic, zguduind ambarcațiunea, clipocind domolită în partea ei dinspre vale.

Călătorii, — coloniști peregrini și negustori, unii cu femei, copii și sclavi, erau gravi și îngîndurați. Cei mai mulți priveau țărnul ce se îndepărta implacabil. Unii își ștergeau pe furiș lacrimile, alții oftau. Doar vreo doi-trei negustori, obișnuiți cu schimbarea locului, erau calmi și nepăsători. Unul singur, bărbat tînăr, foarte voinic, bine îmbrăcat, nu aruncă nici măcar o singură privire înapoi. Stătea rezemat de parapet, cu mîinile încrucișate pe piept, privind nemișcat țărnul ce se apropia.

La mijlocul podului, într-un țarc împrejmuît cu drugi groși de lemn, nechezau neliniștiți cai și catirii, supravegheați de sclavi.

Cîtă vreme pe uscat văzduhul era neclintit, deasupra pinzei de ape zburdau adieri reci de aer umed, răcorînd frunțile, jucîndu-se în păr și în coame, lipind și dezlipind straiele de trup.

Malul se apropia. Tot mai multe lucruri se deslușeau dincolo. Dealuri înalte, valea sinilie ce se afunda în desișul codrilor, câteva case răzlețe, oameni pe chei.

Cînd podarii traseră la mal și podul se izbi de birnele cheiului, omul singuratic se mișcă nerăbdător către podișca aruncată de la țarm. Făcînd semn unui sclav oacheș, încă tînăr și vînjos, care ținea de căpăstru un cal și o catircă, îi zise în treacăt :

— Te aștept pe mal Timon. Fii cu băgare de seamă la dobitoace, să nu-și rupă vreun picior tocmai acum.

— N-avea grijă, stăpîne, răspunse acela și chiar în clipa aceea se feri de copitele calului care, năvălind și de soi, tropoti neliniștit de zguduitura vasului.

Sărînd pe mal, omul se opri lîngă bariera trasă de-a curmezișul ieșirii. Patru ostași romani și doi sclavi vameși așteptau în spatele ei. Cînd toată lumea coborî, bulucindu-se în fața opreliștii, soldații traseră birna la o parte. Șeful lor ridică mîna și strigă cu asprime :

— Liniște și ordine, cetățeni ! Unde vă grăbiți așa ? Vreți pînă seara să ajungeți la Apulum ? E depărtașor, vă asigur ! Pînă atunci vor trece încă multe zile. Veți aștepta aici la Dierna, pînă veți fi destul de mulți ca să vă dăm o escortă militară. Drumurile nu sînt sigure ; tîlharii mișună în codrii aceștia fioroși, încheie el, cuprinzînd cu un gest valea și dealurile ce o străjuiau.

Rînji mulțumit la vederea atîtor chipuri răvășite de teamă și neliniște, apoi adăugă mai domol :

— Nu vă pierdeți cu firea, sînteți doar sub protecția armatei romane.

Și din nou poruncitor, bătînd din palme :

— Hei ! Acum, unul cîte unul ; capul familiei în față, să plătim dările cuvenite. Mai întîi cei cu femei și copii !

Cît timp a durat plata vămii la acele câteva familii de peregrini, cetățeanul cel voinic privea în zare. Un surîs misterios îi juca pe buze. Nu putea să-și ia ochii de la codrii cei sinilii și tainici, în care, după spusa oșteanului, mișunau tîlharii. Părea singurul pe care nu-l speriasese acest avertisment.

— Cine ești ? îl întrebă ostașul cînd îi veni rîndul.

— Flavius Fortunatus, negustor.

- Vrei să te stabilești în Dacia ?
- Da, dacă îmi va place aici, la voi.
- Libert, după nume ?
- Da, libert.
- De unde vii ?
- De la Roma.
- Cine te însoțește ?
- Un sclav, un cal și o catircă.
- Ce marfă duci în Dacia ?
- Nu vreau să vînd, vreau să cumpăr.
- Oho, ești bogat ? Păzește-ți punga bine ! Crezi că aici e ca la Roma ?
- În zeita Spes mi-e nădejdea.
- Bine zici ! Treci și plătește vameșilor ce li se cuvine.

Cînd terminară cu cetățenii, veni rîndul sclavilor să coboare cu animalele și poverile.

— Îți place aici ? îl întrebă Fortunatus pe Timon, cînd acesta i se alăturase.

— Locul sclavului este lîngă stăpînul său, răspunse acela în doi peri.

Încălecară și porniră de vale, către orașul deocamdată ascuns privirilor. Acolo unde drumul se îngusta, înghesuit între apă și costișă, Fortunatus descălecă și-i porunci lui Timon să-l aștepte. Urcînd apoi cu vioiciune un tăpșan povîrnit, intră în pădure. Merse un timp printre trunchiurile groase, mîngîindu-le în treacăt coaja aspră și, după ce nu mai văzu riul din vale, se opri.

Pieptul i se sălta năvalnic, nările fremătau trăgînd mirosurile codrului, ochii i se umeziră de duioșie. Pe urmă picioarele i se înmuiară, făcîndu-l să cadă în genunchi. Se aplecă pînă la pămînt, sărutînd iarba și florile. Luă cu grijă în căușul mîinii o gîză, o privi de aproape, cu dragoste, cum se cațără în virful unui deget, cum își scoate aripioarele străvezii de sub elitrele smălțuite, cum își ia zborul nebun și beat. O urmări dînd din cap cu încîntare.

Rostogolindu-se apoi pe o rină, ca un copil, rămase culcat pe spate, rizînd sieși, copacilor, crîmpeiului de cer printre frunze. Ascultă tăcerea codrului, tăcerea țesută din mii de sunete discrete ca însăși respirația firii, ca respi-

rația reținută și bătaile inimii încetinite a credincioșilor într-un templu, înălțînd rugile mai mult gîndite decît șoptite, zeității care a creat toate minunățiile lumii.

Trăgea cu urechea, întorcînd doar ochii către sursa tăinuită ori fătîșă a sunetului, confirmînd presupunerea printr-o clipire șireată. Orice foșnet, filfiire, bîzîit, călcătura, fluierat sau ciripit îi aminteau de o vietate, furisată în iarbă, frunze, lăstăriș, ascunsă în crengi, în desul tulpinelor.

Văzîndu-l nemișcat, veverițele roșcovane se încumetară să apară, să coboare mai jos, ciulindu-și urechile moțate, infoindu-și coada, sfredelindu-l cu ochișorii lor rotunzi, lucitori. Îl descoperiră și coțofenele. Zburînd din cracă în cracă, strigau la răstimpuri, vestind viețuitoarele pădurii. Șopirlele foșneau prin iarbă în jurul său, zvițnind ca niște fulgere verzi. Albinele zumzăiau subțire, bondarii gros.

Cerul se limpezise, se făcu cald. Omul din iarbă părea fericit. Nu-l venea să se scoale deși îi era milă de sclavul care-l aștepta cu dobitoacele în drum.

„Oamenii se pribegesc cu bruma de avere, medita el, căci oamenii nu sînt melci să-și care casa după ei. Nu sînt în stare să tîrîie după ei nici măcar cele trebuincioase, dar ei cară pretutindeni graiul, cîntecele, credințele, obiceiurile și datinile. Sînt atît de ușoare și încap cu toatele aici sub frunte, într-un colțișor. Nu trag deloc la cîntar și totuși sînt cu greutate. Țara a rămas aceeași și nu a omorît-o, nici nu a schilodit-o noua stăpînire, căci pe lingă lucrările firii omul poate atît de puțin. Țara e mare și întinsă, într-un an nu i-ai putea face ocolul. Poftescă cineva să-i mute munții din loc, să-i care aiurea codrii nesfirșiți, să-i sece rîurile și izvoarele nenumărate! Mai ușor ar fi reușit să stingă stelele din cer“.

Se sculă apoi cu părere de rău și coborî încet tăpșanul. Pe drum culese un pumn de fragi și ieșind în drum, zise sclavului său :

— Tu te-ai născut pe alte meleaguri, nu cunoști țara asta frumoasă și bogată. Mănîncă din primele ei daruri.

Îi turnă în palmă fragile și adăugă ca pentru sine :

— Eu am mai fost pe aici. Cunososc bine toate rosturile.

Încălecă apoi și pînă la porțile orașului nu mai scoase nici un cuvînt.

Traseră în gazdă la un localnic nevoiaș, de la marginea tirgului. Acesta cînd îl auzi pe roman vorbind limba dacică, nu știu ce să mai facă ca să le fie bine. Le dădu odaia curată din două cîte avea, adăposti dobitoacele sub șopron, vîrsîndu-le în iesle tainul. Primind o arvună, se grăbi apoi în oraș să facă rost de mîncare și vin mai acătării. Oaspetele îl rugă, de asemenea, să afle cînd pleacă convoiul de coloni către inima țării.

În curînd gazda se întoarse cu o veste mare : un curier sosit în grabă din Drobeta, anunțase autoritățile că în două-trei zile prin Dierna va trece guvernatorul provinciei Dacia, — Decius Terentius Scaurianus, cu suita sa și o mare escortă militară. Acesta, cică, călătorește încet, căci este urmat de cîțiva demnitari civili cu familiile lor și pesemne va îngădui convoiului de coloniști să i se alăture.

Auzind acestea, negustorul roman își trecu mina prin barba crescută pe drum și-și zise în gînd :

„Trebuie să mă rad. Scaurianus cu trepădușii săi vine din Roma. Să nu-și aducă cumva aminte de gladiatorul dac ! Andena a murit, trăiască Flavius Fortunatus !“

Cortegiul guvernatorului făcu popasuri în mai toate localitățile întîlnite în drum. La Ad Mediam au rămas peste noapte și Scaurianus, însoțit doar de un pîlc de nobili și ostași, se abătu pînă la Aquae Herculis, să vadă izvoarele tămăduitoare, loc binecunoscut de localnici din cele mai vechi timpuri. După război, romanii, descoperind băile, le vizitau în număr mare ; le făcuseră și cîteva amenajări. Lăudate cu entuziasm guvernatorului, acesta dori să se convingă el însuși, să le vadă cu propriii săi ochi, înainte de a dispune să li se dea atenția cuvenită. Băile se aflau la o milă și ceva de drumul mare, acolo unde acesta părăsind valea îngustă a Diernei, serpuia prin pasul muntos pînă la valea Tibiscului.

Trecură apoi prin localitatea întărită Praetorium și prin satele Ad Pannonios, Gaganae, Masclinac. De la orașelul Tibiscum, unde li se făcu o primire pe cît de spon-

tană, pe atît de sărăcăcioasă, drumul imperial, cotind brusc către răsărit îi purtă prin Acmonia, Pons Augusti, de-a lungul unei văi strimte, săpată de un rîu iute, un fel de trecătoare gîuită de munți și înăbușită de codri. Valea se numea Tapae și timp de un secol romanii încercaseră să pătrundă prin ea în inima Daciei. Mult sînge a curs aici, înclășări năprasnice au avut loc, cu izbînzi schimbătoare, codrii și stîncile din jur au răsunat de chemări la luptă, strigăte de izbîndă și deznădejde. Multe oase au înălbit malurile rîului și viroagele piraielor ce se prăbușesc cu vîiet de sus. La ieșire din trecătoare, unde locul mai larg îngăduia desfășurarea de trupe, se dăduseră bătălii mari și inversunate.

Poposind aici, călătorii s-au închinat în fața altarului înălțat din porunca lui Traian în cinstea romanilor căzuți în luptă.

De aici, drumul imperial apuca din nou către miază-noapte, de astă dată peste un podiș vîlurit, deschis larg vederii către dealurile și muncelele din jur. Locurile acestea li s-au părut încîntătoare. Livezi și crînguri se succedau cu holde și pășuni. Adăpostită de înălțimi, valea ce cobora treptat spre Maris era ferită de vînturi reci. Cerul deasupra-i era limpede, dar și ades aducător de ploi binefăcătoare. Acum doi ani, cînd împăratul Traian poposise aici la întoarcerea sa în Italia, se îndrăgostise de acest meleag și punînd semne de piatră la cele patru colțuri ale locului de popas, porunci să se înființeze acolo o colonie care să-i poarte numele.

Dorința împăratului era sacră și guvernatorul porunci în locul acela un popas de trei zile. Îndată, pe malul unui pîriu cu ape limpezi, în jurul cortului mare și luxos al lui Scaurianus răsări un orașel de corturi al demnitarilor, al militarilor și al unor coloniști cu stare. Ceilalți peregrini se adăpostiră mai la o parte, sub poala unei dumbrăvi, în sălașe de crengi și frunzare.

Prima zi trecu în recunoașterea locului și culegerea informațiilor despre teritoriul înconjurător, cu satele băștinașilor și colonilor. Apoi fu găsit și adus un bloc de piatră pentru altarul votiv, iar centurionii pricepuți în hotărnicie măsurară locul incintei viitorului oraș și al

principalelor edificii plănuite înăuntrul și în afara lui. Locul vast de jur împrejur urma să fie împărțit mai tirziu colonilor ce se vor așeza aici.

De bună seamă, lucrările definitive aveau să se desfășoare în viitor, după ce guvernatorul își va fi stabilit reședința într-una din așezările mari ale Daciei și de unde își va putea îndrepta poruncile într-acolo unde va fi nevoie de ele.

Odată cu aceste măsuri o mulțime de curieri fură trimiși în așezările apropiate ca să vestească evenimentul înființării coloniei și să atragă cit mai multă lume la solemnitate.

Andena, zis Fortunatus, cunoștea bine aceste meleaguri și era mulțumit să le revadă. Dacă în fuga sa prin imperiu nu a zăbovit nicăieri, aici ar fi tot stat. Cîteva zile în această gură de rai îi potoli întrucitva setea mistuitoare de patrie. Dacă n-ar fi și socoteala banilor cheltuiți fără folos pentru el, sclav și dobitoace, ar fi fost mulțumit pe deplin, dar sesterții se duceau ca pe gîrlă. Își pipăia cu grijă cureaua lată în care, printre două rînduri de piele, erau cusuți aureii imperiali, curea de care nu se despărțea nici în somn. Era temelia vieții viitoare pe care și-o dorea frumoasă și plină. Își dorea o muiere sănătoasă și harnică, își dorea copii, își dorea casă cu un petic de pămînt.

Era ademenitor locul acesta mănós. Ar fi putut să rămînă aici, dar prea era pustiu. Totul aici era în viitor, iar el nu voia să aștepte. Astfel de locuri priesc ostașilor veterani, sătui de pribegie, de umblet și muștrului-lă. Obişnuiți cu corvezi, pricepuți în săpat, zidit, cioplit, ei își vor înălța cămine lucrînd în clacă, unul pentru toți și toți pentru unul. Ei vor fi cei mulți aici, iar printre militari Andena n-avea ce căuta. Era și depărte de locul lui de baștină.

Stătea pe o ridicătură la umbra unor fagi. Frunza suna, izbită în dungă, de un vîntuleț cald. Privea, laolaltă cu ceilalți tovarăși de drum, la ceremonia ce se desfășura pe plaiul întins, plin de flori.

Alături, doi coloniști stăteau de vorbă :

— A plouat bine aici. Ai băgat de seamă ce verde este iarba ? Mai că n-am văzut așa ceva aiurea.

— În tot cazul nu veștedă și mică ca la noi în Liburnia.

— Păi, de aceea am venit aici, deși mi se sfișie inima după locurile natale. Sînt sătul de secete, de pămînt pietros.

— Ah, parcă mie nu-mi era dragă Liburnia ? Dar vreau să scap o dată de sărăcie. Bunicul s-a zbatut, tata s-a zbatut, mă voi zbate și eu, dar vreau cel puțin copiii mei să știe că a trăi înseamnă a te bucura de viață.

Andena zîmbea mulțumit : „De bună seamă, unde o să găsiți voi o țară mai bogată ?”.

În stînga sa, la vreo două aruncături de băț, sclavul său păștea calul și catirca, neslăbind din ochi nici ceremonia.

Pe latura cealaltă a plaiului erau aliniați cei două sute de călăreți ai escortei, în haine de paradă, cu semnele centuriilor înălțate. În fața lor un stegar falnic ținea vexilum dar fără ciucurii împărătești auriți, semn că numai forțele armate din provincia nouă îi sînt supuse guvernatorului.

Pe celelalte două laturi se adunară cîteva sute de oameni sosiți din așezările aflătoare cale de o zi.

Pină acum se oficia un serviciu divin, cu sacrificii și libații. În lipsa preoților de meserie, oficierea îi reveni guvernatorului secondat de mina sa dreaptă, Varenius Sabinianus. Cei doi bărbați, îmbrăcați, cu simplitatea unor Quiriți din vechime, în tunica manicata (cămașă cu mineci) și toga pura din lînă albă, îndepliniră toate cele după datină și cuviință.

După aceea, Scaurianus, punînd o mină pe piatră și ridicînd cealaltă către cer, zise solemn și tare ca să fie auzit de toți :

— Fie ca această piatră votivă să amintească celor ce vor urma, că prin voința împăratului nostru se întemeiază în acest loc, în mijlocul acestor roditoare plaieri, Colonia Ulpia Traiana Dacica. În sarcina noastră cade s-o înălțăm, s-o întărim și să-i dăm strălucirea cu-

venită unei aşezări care va fi în fruntea tuturor cetăţilor din Dacia. Cetăţenii care se vor aşeza aici vor fi înscrşi în tribul Papiria, din care face parte şi împăratul nostru. Ei vor fi scutiţi de dări pe viaţă şi vor avea îndatorirea să facă să prospere colonia şi s-o apere la nevoie.

La un semn al său se apropie un sclav cu cele trebuincioase scrisului. Aşezându-se într-un genunchi, acesta scris pe partea netezită a pietrei :

„Din ordinul imperatorului şi cezarului nostru, al lui Traian Augustul, fiul divinului Nerva, s-a întemeiat Colonia Dacica, prin grija lui Terentius Scaurianus, guvernator imperial cu rang de pretor“.

Piatra pe care sclavul scrisese cu litere frumoase dedicaţia votivă urma mai târziu să fie cizelată cu dalta de către meşteri iscusiţi.

După aceea, în sunetul trâmbiţelor, guvernatorul se îndreptă către marginea plaiului, unde sclavi îmbrăcaţi în alb ţineau de căpăstru un bou şi o vacă, amindoi albi ca laptele, înjugaţi la un plug. Animalele frumos împodobite cu ghirlande şi panglici, aveau coarnele aurite, cu clopoţei în vîrf.

Unul din sclavi îndemnă animalele să meargă, celălalt apăsa virtos pe coarnele plugului. Guvernatorul păşind alături de acesta, în partea dinăuntru a locului ţăruşat, ţinea şi el o mînă pe cornul plugului.

În urma lor se răsturna o brazdă de pămînt gras şi jilav, simbolizînd incinta noului oraş. În dreptul presupuselor porţi, sclavul ridica brăzdarul lăsînd iarba neatinsă. Astfel, în sunete de trâmbiţe, urale şi cîntece sacre, făcură ocolul, trasînd un vast patruleter cu patru întreruperi — porţi.

Ajunşi acolo de unde au plecat, sclavii traseră plugul la o parte, iar guvernatorul, rămas singur pe teritoriul cetăţii înfiinţate, merse încet pînă la altarul votiv din mijlocul ei şi pronunţă formula sacră, de la Romulus rămasă neschimbată :

— De azi încolo, zidurile Coloniei Ulpia Traiana Dacica sînt socotite sacre şi toţi acei care vor încerca să le treacă cu gînd rău vor fi socotiţi duşmani ai poporului

roman. Acel însă ce se vor apropia cu respect și vor bate la porți cerind găzduire, li se va deschide ca unor prieteni. Așa să fie și nu altfel !

— Vivat, vivat ! răsună de peste tot. Ostașii își loveau scuturile cu garda paloșelor, trîmbițașii sunau. Văzduhul clar al acelei zile senine vibra de aceste manifestări voioase ; părea că nici un nor nu umbrește bucuria și pacea de pe acest meleag.

Între timp, Andena se apropie de grupul augustanilor și-i privea cu interes. Întrebă chiar pe un colonist cu care mai stătuse de vorbă în timpul călătoriei :

— Rogu-te, cetățene, cunoști cumva pe acești nobili din suita guvernatorului ?

— Pe unii din ei, da. Am aflat și eu de curind. Acela care poartă haine de Quirit și stă de vorbă cu guvernatorul este cavalerul Varenus Sabinianus. Grăsanul acela stacojiu este Antipater. Una dintre cele trei matroane este soția sa, dar nu știu care anume.

— Dar cine este doamna aceea frumoasă cu părul castaniu ?

— Ah, asta nu este romană. E fiica unui demnitar dac, soția lui Lucius Longinus care se distinsese în război.

Andena tresări. „Va să zică asta e perechea ?“ și fără să-l mai asculte pe colon care îi numea și pe alții, mai făcu cîțiva pași ca să-i vadă mai de aproape.

„Va să zică ăsta-i Longinus pe care Ariort îl ura atît de mult și pe care nu reușise să se răzbune. L-aș fi răzbunat eu, deși e păcat să omori așa o mîndrețe de om, care, pe deasupra, luase o fată din neamul nostru“.

Își aminti ziua cînd Ariort și Hermadio îl conduseră pînă la Via Flaminia, cînd el fugea din Roma. L-a întrebat atunci pe Ariort dacă-l mai urăște pe Longinus și acela întorcîndu-și privirea în altă parte, răspunse cu un tremur ciudat în glas, că nu-l mai urăște și că dorul de răzbunare s-a stins în el.

Andena mai privi un timp perechea, găsind-o foarte potrivită și pe placul său. Bucuros că ceremonia luase sfîrșit și că mîine își va continua drumul către meleaguri dragi, se îndreptă înspre locul unde se afla Timon cu

dobitoacele. Îi era foame și se grăbi să ajungă la sălășul său din dumbrava de fagi.

Cînd ultimele cuvinte sacrale din gura lui Scaurianus se topiră în văzduh, Lucius Longinus cuprinse umezii soției sale și văzînd bucuria în ochii ei, zise cu dulcie, doar un singur cuvînt :

— Oculissima (lumina ochilor mei) !

Aya Cassia, emoționată, îi căută mîna și o strînse cu drag.

— Ce-o fi făcînd acum Gaius, băiatul nostru scump, întrebă cu un oftat ?

— Acum e pe malul mării cu bătrînul Senio. Clădește cetăți imaginare din nisip.

— Și asta, zise Aya rîzînd, este deocamdată o cetate imaginară.

— Deocamdată ! La anul, aici vor fi ziduri, temple și edificii. În jurul incintei, canabele colonilor vor răsar ca ciupercile după ploaie. Romanii nu sînt nici lăudaroși, nici leneși. Vara viitoare, în drum spre Apulum, nu vei mai recunoaște acest loc și vei dormi sub un acoperiș, la adăpostul zidurilor cetății.

— Poate vom regreta că am înălțat casa noastră la Apulum ?

— Nu, oculissima, tu nu cunoști acel loc minunat de pe malul rîului Maris, bogat în ape. De pe zidurile castrului vom admira valea largă și crestele sinilii ale munților. Asdus și Sama ne așteaptă cu nerăbdare, iar bătrînul Caliga va fi mîndru să-mi raporteze cum merge construcția vilei și plantarea livezii din jurul ei.

— Pe Sama o cunosc bine ; ne-am și împrietenit cît am stat cu ea la Bassus în Drobeta, dar sînt nerăbdătoare să-i cunosc pe cei doi oșteni ai tăi.

La Apulum nu era atît de simplu să-ți găsești un adăpost și Andena umblă mult întrebînd de un colțisor pentru el și sclavul său. Locuitorii prosperi nu aveau nevoie să-și închirieze odăile peregrinilor și astfel Andena fu nevoit să-și petreacă noaptea în cîmp.

A doua zi află că la mieznoapte de castru se mai află vechea așezare dacică, unde erau destui nevoiași

dornici să cîştige un ban. Încălecară deci și se duseră cale de patru mile, unde într-adevăr găsiră adăpost. Și aici, ca la Dierna, limba dacică vorbită atît de bine de un presupus roman îi deschise acestuia porțile și inimile.

Așa stînd lucrurile, Andena putu să se ocupe în liniște de treburile sale și a treia zi după sosire se și afla în orașul de jos, situat între castru și riu. Desigur, Apulum nu mai era tirgușorul de dinainte de război. Castrul uriaș construit pe deal era sediul unei legiuni și sub protecția acestei forțe cele două orașe, de civili și de veterani, unul la poalele dealului, celălalt pe malul Mariusului, se dezvoltau și înfloreau neîncetat. Mai ales cel de-al doilea, cu portul, piețele și nenumăratele ateliere de meseriași îl uimi pe Andena. Belșugul și ieftinătatea îl încîntară. Știa că de orice s-ar fi apucat ar fi cîștigat destul ca să trăiască fără griji.

Ochiului său ager nu-i scăpă nimic. În drum spre orașul de jos, trecu pe un podeț pîrîul care izvora din creierul munților auriferi și care se vărsa în Maris. Apele puține ale acestuia cărau la vale nisipul și grăunții de aur și de-a lungul malurilor, cît vedeai cu ochii, sclavii particulari ai unor cetățeni, supravegheați de înșiși stăpînii ori de supraveghetori ai acestora, spălau prundișul și nisipul. Munca aceasta, pe care lăcomia nu o curma niciodată, era dură. Chirciți în umezeală, sărmanii sclavi, zoriți într-una, nu aveau timp nici să răsufle. Din zori pînă-n noapte, pe ploaie și vînt, pe căldură și frig, sufereau nu numai din pricina urgisitei lor sorți, dar și din pricina faptului că din bogățiile scoase cu miinile lor nu le rămînea nici o fărîmă. Dar pîrîul aducea puțin metal prețios și pentru a strînge un degetar de praf trebuia răscolit și spălat în albi o mulțime de pietriș. Sclavul, care la sfîrșitul zilei nu aducea nimic sau prea puțin, era aspru pedepsit. La munca aceasta erau folosiți copiii și bătrînii, adică sclavii nefolositori în alte domenii.

Văzînd cum stau lucrurile cu aurul, Andena plecă dezgustat. I-ar fi fost ușor să mai cumpere vreo trei

sclavi amăriți și să le sugă măduva, dar nu voia să atragă asupra capului său minia zeilor.

Se duse deci mai departe, coborînd către cheiurile riului Maris, să vadă meseriile și negoțul legate de acesta. Privi cum se ostenesc dendroforii (pădurarii) cu căratul și legatul în plute al buștenilor, cum se spetesc pescarii vislînd la bărci pline cu pește, cum îl descarcă în coșuri. Văzu o sumedenie de ambarcațiuni, bărci și corăbioare înghesuite lingă chei, încărcate și descărcate de către sclavii cocoșați sub greutatea amforelor cu ulei și vin, miere și saciz, sub legături de piei, baloturi cu lînă, ciubere cu brinză, saci cu sare și grîu. Mărfurile sosite din imperiu — lucruri scumpe și ușoare : țesături fine, podoabe, vase de preț, vinuri alese, uleiuri aromate, rășini orientale binemirositoare, obiecte meșteșugit lucrute din bronz, aramă, alamă și argint pentru împodobirea caselor înstărite, unelte și arme de fier și oțel. Pînă în porturile Danubiului soseau blocuri de marmoră luate de corăbieri ca să cumpănească bine în apă vasele prea ușor încărcate cu mărfuri scumpe. De acolo se aduceau cu plutele trase pe Maris.

Din port, Andena se duse să vadă atelierele împrăstiate pe o mare întindere dintre oraș și rîu. Văzu în treacăt cum se țes pături din lînă colorată, foarte căutate în imperiu. Treaba cerea multe parale și nu era de nasul lui. Trecu și pe lingă tăbăcării, unde oamenii liberi de-a valma cu sclavii frămîntau în puțini piei rău mirositoare, rîciîndu-le apoi de mucoase. Stătu mai mult să-i vadă lucrînd pe chereștegii, lemnari și dulgheri, trăgînd pe nări mirosul lemnului proaspăt tăiat, strunjit, rîndeluit. Se pricepea și-i plăcea mult meseria asta curată și atrăgătoare.

Îi văzu și pe amăriții cărămidari frămîntînd lutul cu picioarele. Era o meserie prost plătită. Dar, trecînd pe lingă olării, acolo îi rămase inima. Privea cu încîntare cum pe roata olarului, sub mîinile lui dibace, din pămîntul care îi era atît de drag, se umflau rotîndu-se ulcioare, străchini, amfore. Mai ales acolo, unde se făcea olărie mai bună, pictată și ornamentată, stătu mai mult să privească mîinile meșterilor modelînd lutul ascultă-

tor, dindu-i după dorință orice formă cu o ușoară apăsare a palmei sau a degetului, lipind toartele, aplicele în relief, trăgînd cu un bețișor linii adîncite, drepte sau șerpuitoare.

Era olărie simplă, pentru poporul de jos, multă și ieftină. Cu sutele se așezau vasele în cuptor, cu sutele se încărcau în căruțe pentru a fi duse prin târguri și sate. Meșterii olari, daci și romani, stabiliți aici după război, nu-și băteau capul ori nu se încumetau să facă ceva mai acătării. așa cum văzuse Andena prin orașele înfloritoare din Italia, Moesia și Pannonia.

Un singur olar, grec de origine dar căsătorit cu o femeie băstinașă, ajutat de doi tineri, pesemne rudele soției, se îndeletnicea cu lucrul mai subțire.

Îl privi cam urît pe străinul care intră nepoftit în ograda lui, dar văzîndu-l așa falnic și bine îmbrăcat nu îndrăzni să-l poștească afară. Mai mult, crezîndu-l de la stăpînire, îi dădu cam în silă și unele lămuriri. Apucase să învețe cîte ceva acolo de unde venea, de la meșterul său din Argos, dar nici pămîntul, nici firnisul, nici sculele ce le avea nu erau ca acelea din patria lui.

Făcea lucruri simple : pușculițe, jucării, statuiete grosolane. boluri, tîpsii, strecurători, toate acestea aveau căutare, dar fiind ieftine trebuia să vîndă mult ca să cîștige cît de cît. De aceea se cocoșa din zori pînă-n noapte în fața roții de olărie, ori îndesînd pămîntul frămîntat cu grijă în forme.

Andena îl întrebă dacă poate să facă și lucruri de preț, mai frumoase și mai fine și cu toate că olarul nu-i răspunse, din felul în care îl străluciră ochii, pricepu că ar fi putut.

— Atunci, de ce nu faci ?

— Ah, oftă grecul. Pentru asta îmi trebuie bani, dar cu toată strădania mea nu reușesc niciodată să-i pun deoparte. Aducerea pămîntului de la zece mile depărtare costă bani. Am nevoie de alte scule, material pentru forme, glazură bună și un alt cuptor.

— Mă duc în oraș, zise Andena zîmbind, și mă întorc pe la prînz. Pînă atunci, socotește de cîți sesterți ai nevoie. poate te împrumut eu.

— Mi-i împrumuți ? întrebă olarul încântat, dar se răci îndată : — Vrei să mă bagi în jugul datornicilor ?

— Nu, omule. Cheltuiala va fi a mea, dar tot ce vei face îmi vei vinde numai mie. Vom face un înscris după lege.

— Du-te în oraș, zise olarul scărpinându-se în ceafă.

— Cum te cheamă ? îl întrebă Andena.

— Menander, dar pe tine ?

— Flavius Fortunatus. Gindește-te Menander până mă întorc. Poate îți voi aduce noroc ?

În piața mare, printre nenumărate dughene și tarabe, Andena zări o tăblie pe care scria „LUCERNA“*. Nu știa să citească dar văzînd un opaiț zugrăvit mai jos își închipui ceea ce trebuia.

Intrînd, Andena nu știa la ce să se uite mai întîi. Erau acolo, ce-i drept nu prea multe, lămpi de ulei cu trei, patru și chiar șase focuri, de toate formele și mărimile, cu ornamente, figuri și scene în relief. Unele erau date cu firnis, altele nu, făcute din pămînt albăstrui, roșu, galben.

Negustorul îi ieși înainte, frecîndu-și miinile :

— Cu ce te pot servi, cetățene ? Dorești o lampă ori un opaiț ? Toate sînt de calitate, aduse pe Danubiu de la Vindobona din țara Noricum. Iată o lucernă de calitate fină făcută din pămînt presat, dacă te pricepi, privește aici semnătura meșterului. Nici în Italia, nici în Ellada nu găsești ceva asemănător. Uite aici scrie CRINUS, al mai mare olar din lume.

— Chiar așa ? rise Andena prefăcîndu-se că citește.

— Jur pe Apollo ! Uite și CURCIMA, tot atît de vestit. Marfa aceasta nu e numai frumoasă dar și rezistentă. După ani și ani de folosință nu se crapă și nici nu se jupoale. Alege care vrei ! Asta cu frunze de acant îți place ? Sau asta cu păsări, cu scenă de vînătoare, cu acvile sau cocoși luptînd.

— Cum merge vînzarea ?

— Cum să meargă ? Bine, doar că lumea de aici e prea grosolană, nu se pricepe la frumos și trainic. Aici

* Lucerna — lampă, opaiț.

nu prea sînt oameni care să scrie sau să citească noaptea. Ei se culcă cu găinile ori aprind surcele de brad ca să nu-și spargă capul pe întuneric.

— Nu arunca vina pe grosolănia cetățenilor, cinstite negustor. Pesemne marfa e prea scumpă. Asta, bunăoară, cît face ?

— Asta cu trei ciocuri ? Numai trei arginți.

— Oho ! Atunci cît face asta cu șase ? De două ori pe atît ?

— Nu, asta costă numai cinci sesterti.

— Ai mai lăsat-o. Uite ce, negustorule, am nevoie de multe lămpi și opaițe. Din fiecare cîte una. Ar fi cam douăzeci, nu-i așa ?

— O-o-o, ilustrissime ! Pesemne că ai o vilă cu odăi nenumărate. Poftește, poftește și alege ce-ți place !

— N-am să aleg nimic, căci prețurile tale sînt umflate peste măsură.

— Să mănînc tot restul vieții mele fin dacă pot să le scad. Nu uita că am adus marfa cu mari sacrificii tocmai din Noricum, că multe s-au spart în drum, că...

— Mie-mi spui ? Și eu sînt negustor. În preț intră toate cheltuielile și cîștigul gras pe deasupra.

După multe tocmeli, Andena reuși să scadă prețul cu o treime și luînd legătura cu opaițele învelite în cîlți, se opri în prag.

— La anul, cînd vei mai veni în Dacia, să nu mai tragi la Apulum.

— Dar de ce, onorabile ?

— Trage la Colonia Ulpia Traiana. Aici vei rămîne cu marfa nevîndută.

— De ce ? Lămurește-mă !

Dar Andena plecă fără să-i răspundă.

Cînd olarul Menander văzu opaițele ce i le puse Andena pe masă, rămase înmărmurit. Încrederea sa în străin crescuse nemăsurat.

— Ai putea să le imiți ?

— Pe Diana, zeița farmecelor, desigur !

— De cîți bani ai nevoie ca să-ți faci un atelier ca umea și să aduci pămînt bun ?

— Mi-e și frică să-ți spun, cinstite Fortunatus.

- Curaj !
- Pe puțin două mii de sesterti.
- Bine Menander, bate palma și hai cu mine să căutăm un scrib.

•

A semenea unui drum drept, larg, umbrit de copaci maiestuoși se desfășura viața lui Ariort de cînd devenise om liber. Ii datora totul binefăcătorului său și gestul mărinimos al acestuia îl înduioșa și-l lega de el pentru totdeauna, ca pe o a doua umbră. Și pentru că treburile patronului luaseră în ultimul timp un ritm îndrăcit, pentru el însuși nu-i mai rămînea nici o clipă. Doar gîndul zbura cîteodată slobod către aceea care îi lipsea cel mai mult, aceea pe care n-o putea uita pentru nimic în lume.

Trecuseră două decade de cînd Viola se afla la țară, atît de aproape de Roma dar și atît de departe totodată. În zadar încerca să nu se gîndească la ea, i-ar fi fost mai ușor să poruncească soarelui să nu apună ori timpului — să se oprească în loc.

Acum, cînd era om liber, ar fi putut să i se înfățișeze fără acel sentiment înăbușitor de inferioritate și fără teamă s-o jignească, să se încredințeze dacă ea simte pentru el ceva mai mult decît o simplă simpatie. Oricare ar fi fost gîndul ei cu el, voia s-o vadă și dorul acesta era copleșitor. S-o vadă cu orice preț, apoi — ce o fi o fi.

Cu toate acestea, undeva într-un cotlon al minții stătea pitit un pui de teamă care amîna mereu clipa hotărîtoare.

O călătorie neașteptată întreprinsă grabnic de către Apollodor, la Capua și Beneventum, puse capăt tuturor îndoielilor.

Pentru ușurință și libertate în mișcări, arhitectul călătorea în lectică legată de doi catîri zdraveni și afară

de gărzile sale — Ariort și Eutyches, amândoi călări, îl urmau și doi sclavi grăjdari, pe catiri cu samare.

La Minturnae, de unde trebuiau s-o ia în stînga, către Capua, se întîlniră întîmplător cu Plinius. Foarte obosit, ilustrul învățat se lăsa dus în lectică la Cumae, la vila sa. Bucuria revederii a fost mare.

— Nu te las, zise Plinius, să pleci la Capua decît după ce vei sta la mine cîteva zile. Prea te ostenești la vîrsta ta. Nu uita că sintem în plină caniculă și că aerul și apa mării sînt binefăcătoare. Pînă și neobositul nostru cezar a plecat la Tusculum, în munții Albani, să mai uite de muncă și necazuri.

— Este prea îmbietor ceea ce-mi propui, răspunse Apollodor, dar un artist nu are niciodată timp pentru el însuși. Pe lîngă asta, nu am decît un schimb de haine de drum și nu pot să mă arăt așa în lumea bună din Cumae.

— La mine ai să găsești de toate. Fă-mi plăcerea și mă urmează. În starea în care mă aflu nu-mi doresc altă companie decît a ta.

— Vecinătatea ta mi-a fost totdeauna dragă, iar propunerea mă onorează. M-ai convins. Mă voi duce la Capua și de acolo, la Beneventum, prin Cumae.

— Zeii mi te-au trimis. Urcă în lectica mea!

Văzîndu-i pe Ariort și Eutyches salutîndu-l cu respect, Plinius le adresează vorbe calde, prietenoase și dădu semnalul de plecare.

Numai drumul pitoresc de-a lungul țărmului mării îi răsplăti pentru toate ostenele de pînă atunci. La prînz se odihniră la Suessula iar către seară ajunseră la Cumae.

Rar i-a fost dat lui Ariort să vadă un loc mai incîntător, unde frumusețea naturii primitive să se îmbine atît de armonios cu înfăptuirile geniului omenesc. Dacă-și închipuia într-un fel oarecare Parnasul, acum știa că lăcașul zeului Apollo și al Muzelor trebuie să se ase-mene orașului Cumae.

La căderea nopții, lăsîndu-și stăpinul pe terasa vilei, în compania gazdei, se duse să-l caute pe Eutyches, să

facă cu el o plimbare. Acesta însă nu se simțea prea bine și voia să se culce.

Cobori de unul singur scările și ieși în drum. Se opri la cotitură și privi de sus întinderea curgătoare, schimbătoare, străvezie, luminată parcă din străfunduri. Zadarnic pipăia cu privirea locul unde ar fi trebuit să fie zarea. Își dădu seama într-o clipă cit de necesar este omului să vadă marginea vizibilă a pământului pe care calcă, a apelor pe care plutește. Nui se mai întâmplase, și o neliniște vagă îl cuprinse. Marea se pierdea în cer, cerul se topea în ape și totul de la țărm și pînă-n cheia bolții părea o licoare sidefie revărsată din nu se știe ce. Stătea în neștire admirînd acest miracol, privind cum totul în față-i se afumă și se întunecă pe măsură ce vâlul negru al nopții se lasă peste fire.

Adieri mai ușoare decît funigeii călători, coborau de pe culmi către țărm, culegînd în alunecarea lor arome suave și necunoscute de pe florile ascunse în întuneric. În crîngul de măslini noduroși, din dreapta sa, privighetorile se chemau pătimaș cu triluri măiestrite, cicadele țîrliau pretutindeni în ritm etern, ca și clipirea stelelor, ca și oftatul prelung al valurilor ce se lovesc leneș de stînci.

Aduceri aminte, vagi și lesne pieritoare, ca în vis, se perindau în mintea sa îmbătată de frumusețe. Își aminti de prima sa noapte pe malul mării cînd, rob fiind, asculta cîntecele pline de dor de țară ale tovarășilor săi de robie. Era de partea cealaltă a întinsei Italie, pe țărmul unei alte mări, nu mai puțin vrăjite. Își aminti de clipele scurte între munci istovitoare și somnul greu, pe țărmul îndepărtat, din Luni, locașul blestemat al marmorei și suferinței omenești. Aici, în Cumae, domeniul plăcerii, suferința părea izgonită, ca să nu turbure voluptatea clipelor celor puternici și avuți. Așa era oare? Sau e numai o părere? Oare aceste splendori, această tihnă și armonie, păzite cu gelozie de profanarea mizeriei, nu erau prețul unor mari și continue eforturi?

Negăsind răspuns la întrebare, gîndul neastîmpărat alergă înapoi pe Via Appia, pe lîngă toate așezările acelea superbe, de-a lungul pinilor foșnitori, pătrunse prin

poarta Urbei și se năpusti către cazarma dărăpănată, în care, înghesuți ca niște vite, își odihneau trupurile frîn-te dacia prizonieri. Gîndul îndurerat poposi o clipă la căpătiul fraților de sînge, unii cufundați în plumbul somnului fără vise, alții chemînd somnul izgonit de gînduri amare.

În noaptea de vrajă ce-l învăluia, această aducere a-minte îl ardea ca fierul înroșit și nu putu s-o suporte. Își rechemă de zor gîndul, fugărindu-l îndărăt pe stră-vechiul drum, grăbindu-l să-l ajungă din urmă, aici la Cumae. Dar gîndul rebel poposi lângă sepulcrul Caeciliei Metella, adîncindu-se în stînga lui o vilă rustică de pe malul unui pîrîiaș. Acolo se aplecă la căpătiul unei fe-cioare legănată de visele celui dintîi somn. Oare ce vi-sează fata? Gîndul nu putu afla și culegînd doar su-flarea gurii mici, i-o aduse caldă ca să-i potolească chi-nul singurătății.

În clipa aceea toate aducerile aminte pieriră înghițite de depărtarea întunecoasă a mării contopită cu cerul, în oftatul prelung al valurilor, în foșnetul dumbrăvilor de mirți și oleandri, în tăcuta dar îmbătătoarea exalare a florilor rare. Rămase doar singurătatea unui tînăr despărțit prin timp și depărtare de iubita lui.

Lumina zorilor risipise vrăjile nopții. Soarele nu răsărise încă, cînd Ariort coborî în fugă drumul pînă la mare. Aruncînd haina de pe el, înotă cu plăcere în mi-cul golf. Apa era caldă și netedă ca luciul marmorei. Cînd primele raze țîșniră de după deal, se îmbrăcă și se întoarse acasă. Apollodor mai dormea iar Eutyches îi curăța hainele.

Neavînd poruncă de la maestru ca să-l trezească, Ariort se duse la palestră și ceru voie îngrijitorului să exerseze cu lancea. Primind încuviințarea amabilă, își alese din rastel o lance mai potrivită. I se părea că pierduse abilitatea, căci de la război încoace nu avusese prilej să facă exerciții, decît de scrimă și rareori, cu Eutyches. Se miră el însuși cît de bine nimerește ținta. Încîntat de această constatare, mărea mereu distanța, ochea lung, arunca scurt, cu zvicnet, în tăblia cu cercuri.

Nu ştia nici el de cit timp se îndeletnicise cu această treabă, cînd dinspre porticul casei se auzi un glas :

— Felicitări Ariort ! De cînd stau aici şi te privesc, nu ai greşit o singură dată ţinta.

Se întoarce şi-l văzu pe Plinius.

— Îţi mulţumesc pentru laudă, ilustre, răspunse făcîndu-i o plecăciune adîncă. Era jenat de faptul că maestrul îl observa de atîta timp.

— Ştii să tragi şi cu arcul ? întrebă Plinius ieşind de sub umbra porticului şi apropiindu-se.

— Am ştiut, dar de atîta timp n-am mai tras.

— Încearcă ! Imi face plăcere să văd tineri viguroşi minuiind armele.

Ariort alese din panoplie un arc, îi scoase învelitoarea, îi încercă coarda cu degetul şi potrive o săgeată.

— Fac prinsoare că vei nimeri cercul alb din mijlocul ţintei, zise cu amabilitate gazda.

— Şi dacă pierd, ce va trebui să-ţi dau, ilustre ?

— Să-mi povesteşti despre ţara ta îndepărtată, pe care n-am avut norocul s-o văd şi nici n-o să-l am vreodată.

-- Asta o voi face în orice caz şi fără prinsoare.

— Ştiu Ariort ; am glumit doar.

Ariort se duse în capătul cel mai îndepărtat al terenului şi încordînd arcul ţeapăn trimise săgeata drept în ţintă.

Plinius plescăi din limbă, lovindu-şi genunchii cu palmele.

— Am mai admirat eu un voinic din neamul tău, pe gladiatorul Andena, îl cunoşti ? Din păcate, beat fiind s-a înecat în Tibru.

Ariort tresări. I se păru că Plinius îl încearcă, dar nu era decît o părere.

— Aseară, continuă Plinius, Apollodor mi-a vorbit mult despre tine. Am aflat că regretatul Andena ţi-a dat bani ca să te răscumperi. M-a întristat mult faptul că un om atît de generos şi cu un suflet atît de nobil, s-a prăpădit atît de stupid.

— A fost o lovitură grea pentru noi, dacii, minţi Ariort ca să nu-şi trădeze prietenul. Nu era beţivan de

felul lui. S-a îmbătat de necaz că împăratul nu i-a oferit libertatea. După zece victorii i se cuvenea.

Plinius tăcu un timp. Părea grav și îngindurat.

— Voi nu cunoașteți pe augustul, zise în sfârșit, și nici nu aveți de unde, căci pentru voi el este doar distrugătorul neamului vostru. Aceste lucruri depășesc însă judecata voastră și a noastră chiar. Singurul fapt de care pot să te asigur este că istoria n-a cunoscut până acum un principe mai bun și mai generos.

Ariort asculta cu luare aminte.

— Au trecut numai doi ani de la război. Nici dacii, nici romanii n-au avut timp să uite urgia acelei înclătări, dar va veni vremea când totul va fi dat uitării. Dacii ne-au provocat timp de o sută cincizeci de ani, iar noi i-am învins în cinci. Ca învinși, dacii vor trebui să facă primul pas, dar deocamdată se încăpățânează. Roma i-a stimat întotdeauna pe prizonierii de război; nu o dată i-a iertat și adesea i-a înrolat în armatele sale. Dar tot după legile romane, prizonierilor trebuie să li se îndoiaie cerbicea, care, din păcate, la daci este prea țeapănă. Ei sînt încăpăținați, îndărătnici, ursuzi și par a trăi numai în amintiri. Tot ce e al nostru îi dezgustă și îl lasă reci; nici măcar limba n-o învață. De ce, Ariort?

— Dar, ce le-ar fi putut aduce supunerea și înțelegerea?

— Multe, chiar totul. În primul rînd, ceea ce le este absolut necesar: convingerea noastră că nu mai nutresc gânduri vrăjmașe de răzbunare. Tu, bunăoară, te simți nedreptățit și străin printre noi?

Ariort nu răspunse îndată. Potrivi încet o săgeată în arc, ochi lung ținta luminată din plin de soare, dar se răzgîndi, lăsîndu-și mîinile în jos. Se gîndi la Apollodor, la Hermadio, la bătrînul ghicitor Lupulus, la Salubrius, Vesper și Sophroninus, la atîția alții cu care a avut de a face, dar mai ales la Viola, la căldura sufletului ei. „Nu! își spuse cu hotărîre. Nu am ce le imputa. S-au purtat cu mine omenește chiar și atunci cînd eram un mizerabil sclav“.

— Nu! zise tare. Nu mă simt străin printre romani; ar fi păcat să mint. Dimpotrivă, cîteodată uit că sînt

dac. În clipa de față, tu, un ilustru învățat și mare demnitar, îmi vorbești mie, unui simplu libert, de curînd eliberat, ca unui prieten. Recunoștința mea pentru omnia ce mi-o arăți este mare.

Chipul lui Plinius se însenină. Se vedea cît colo cîtă plăcere îi fac vorbele drepte, din inimă, ale tînărului dac.

— Mai trage o dată în țintă Aelius Ariortus. Am auzit de la Apollodor că ești un oștean de seamă, intrat în legendă.

Privi cu încintare cum pornește zbîrnlind săgeata, cum se înfige cu zgomot infundat în țintă, vibrînd mai întîi larg, apoi, din ce în ce mai mărunț.

— Un astfel de oștean, adăugă Plinius, este oricînd binevenit în rîndurile armatei romane.

Văzînd uimirea pe chipul dacului, Plinius lămuri :

— La ultimul consiliu, l-am auzit pe augustul spunînd că în Arabia, Parția și Britannia se simte nevoia de completări în oaste. Niscaiva șefi pripîți și necopți la minte seamănă ură în triburile lor, îi înverșunează împotriva noastră, deși nu i-am amenințat și i-am lăsat să trăiască cum vor printre granițele lor. Aceste triburi, de obicei, se hărțuiesc și se mîncă între ele și se înțeleg doar atunci cînd au de gînd să prade înfloritoare orașe și sate romane. Atunci cînd aceste hoarde se dezlănțuie, viețile și avutul cetățenilor sînt primejduite, ordinea și bunăstarea provinciilor puse la încercare grea.

Ariort îl asculta cu capul plecat, apoi îl privi țintă și zise :

— Toate acestea nu mă privesc, căci nu pot să-mi părăsesc stăpînul. I-am jurat că-l voi urma mereu și pretutindeni pînă ce el însuși va voi să mă îndepărteze de lîngă el.

— Așa ? rise Plinius. Te înțeleg. Tu îi datorezi totul, iar el ție viața. Mi-a povestit cum în precedenta lui călătorie prin țară, undeva pe lîngă Alliphae, pe malul riului Volturnus, l-ai salvat, luptîndu-te singur cu o ceată de fioroși tîlhari. Nu te-ai lăudat nimănui cu isprava asta ; nici măcar lui Hermadio, dascălul tău, nu i-ai spus.

— Nu era cine știe ce faptă, să pui pe fugă niște păstori sălbatici, înarmați cu bâte.

— Nu fii atât de modest. Cunosc multe cazuri, când acești sălbatici aruncând bâtele cu dibăcie, crapă capul călătorilor și numeroșilor lor însoțitori. Anul trecut doi prieteni de-ai mei — Proculus și Minucianus, foști ostași, au fost omoriți în acest fel.

— Când pornesc la drum, lămuri Ariort, nu uit niciodată să-mi pun un plețtar și un coif din piele groasă.

— Nu asta te-a făcut să-i învingi, ci curajul și dibăcia ta.

— Mă bucur că am putut să-i fiu de folos binefăcătorului meu. Atâta timp cât vor fi tilhari și atâta timp cât maestrul va călători, va avea nevoie de mine.

— Și dacă, bunăoară, peste un an sau doi, ți se va încredința comanda unei cohorte de daci, ca să aperi, să zicem, granița de nord a provinciei Britannia împotriva năvălirii triburilor prădalnice, ce ai face ?

Ariort nu răspunse. Ca să nu-și trădeze turburarea se apropie de panoplie și băgă arcul în învelitoarea lui. Ce ar fi putut să-i răspundă, când avea atâtea întrebări de pus ? Prea seamănă totul a vis. El și cu dacii lui. Oho !

Văzînd că răspunsul nu-i vine, Plinius continuă :

— Avem cîteva mii de prizonieri de război, dar nu toți vor putea fi înrolați. Mulți dintre ei n-or să vrea ; mulți sînt bătrîni și suferinzi. Rămîn cei tineri, vînjoși și dornici de a-și schimba soarta în bine. Poate s-ar găsi printre ei destui pentru o „cohors milliară“* de călăreți ?

— E hotărît acest lucru, ilustre ?

— Augustul nu aruncă vorbele în van. Ceea ce îl preocupă nu este atât cohorta, cît conducătorul ei. „Dacii nu pot fi conduși decît de un dac, a zis el. Dar acel dac trebuie să fie de bună-credință și cu un cap mai mare ca ceilalți în toate privințele“. După cum vezi, noi i-am găsit omul. Ideea mi-a venit mie și lui Apollodor aseară, cînd tu nu erai de găsit nicăieri. Te-ai plimbat pesem-

* Cohors milliară = o cohortă de o mie de oameni.

ne? În seama ta cade sarcina de a vorbi și de a-i convinge pe frații tăi de neam. Va fi greu, ți-o spun. Vei avea nevoie de timp, răbdare și iscusință. Vei fi poate batjocorit și blestemat, dar fără asta nu se poate. Acum, viitorule comandant, zise Plinius luîndu-l de braț, să mergem să luăm o gustare frugală. S-a sculat și Apollodor; îi aud glasul. După aceea vom face o plimbare cu barca de-a lungul acestor țărmuri.

•

Întorcîndu-se din călătorie, Apollodor cu ai săi avea să sosească la Roma către amiază. Nu-i surîdea gîndul de a intra în Urbe pe cea mai mare căldură.

Via Appia, străvechiul drum, umbrît de pini și chiparoși, emana răcoare plăcută. Pină și vîntul fierbinte, încărcat cu mirosurile îmbătătoare ale cîmpiei, părea că zăbovește sub umbrare, lipindu-se de lespezile reci, tocite de atîtea nenumărate picioare, roți, copite.

Chemîndu-l pe Ariort să se apropie de lectică, Apollodor îi zise :

— Ce ar fi să facem un popas pînă se potolește pîrjolul acesta nemilos? Astăzi tot nu am ce face la Roma.

— Maestre, răspunse dăcul trăgînd ciudat vorbele, aici, în dreptul mormîntului Caeciliei Metella, undeva pe malul pîrîului Almo se află vila sculptorului Salubrius.

— Bine zici! Am și uitat. Iată în sfîrșit prilejul de a-i vizita reședința rustică. M-a invitat de atîtea ori.

Ariort răsufală cu atîta ușurare că maestrul îl privea lung și cercetător. Nu-l întrebă de ce, adăugă doar :

— Atunci condu-mă într-acolo! Știi drumul.

— Îl știu din spusele... lui Salubrius, se descurcă Ariort și nici poticneala asta nu-i scapă lui Apollodor.

Apucară pe primul drumeag din preajma celebrului mormînt și părăsind umbra binefăcătoare, se cufundară în aerul fierbinte și reverberant al cîmpiei.

Copacii rari punctau din loc în loc drumul. Ierburile înalte, date în spic, se vălureau în bătaia vântului. Văzduhul plin de mireasma finetei și a florilor, plin de polen, gidila nările.

În curînd, printre boschete de verdeață, apărură acoperișurile de olane ale unei așezări. Aici, în preajma apei, verdeața era mai crudă, mai succulentă. În stînga, o pășune cosită, cu căpițe de fin, înconjurată cu un gard de spini. Cîțiva dulăi le ieșiră înainte, mari, galopînd ca niște cai, hămăind.

La poartă, sclavul de pază, aflînd cine sînt, își înălță mîinile a minune și se duse fuga să-i anunțe. Administratorul sosi gîfîind, poftindu-i cu plecăciuni adînci să **între**.

Ariort era emoționat. Ajutîndu-l pe Apollodor să coboare din lectică, arunca priviri neliniștite în jur.

Dezmorțindu-și picioarele după atîta stat în lectică, Apollodor făcu ocolul curții plescăind din limbă de plăcere.

— Ce înseamnă să fii artist, îi zise lui Ariort. Iată o vilă rustică, dar cum e construită ! Totul aici este echilibrat, utilul nu contrazice frumosul. După ultima vilă, unde ne-am petrecut noaptea, asta îmi pare o revelație. Și cînd te gîndești că stăpînul celeilalte este de zece ori mai bogat ca Salubrius. Din păcate nu cred să-l găsim pe stăpîn aici, el...

Nu termină, căci în umbra porticului se ivi silueta sveltă a unei femei.

Ariort tresări.

— O-o-o ! exclamă Apollodor, întinzînd mîinile. Iat-o pe tînăra stăpînă.

Smulsă din umbră de lumina crudă a zilei, Viola se apropie zîmbind și, înclinîndu-se grațios, ură :

— Fii binevenit, magister ! Cărei împrejurări binecuvîntate datorăm această cinste ?

Ultimele cuvinte le spuse, aruncînd o privire scurtă dar grăitoare către Ariort, știind cine era călăuza.

După ce strînse pămîntul mîinile fetei, Apollodor o luă de bărbie și săltîndu-i capul, adăugă :

— Ai înflorit ca un trandafir. Ferice de acela pe care îl vei îndrăgi.

Și peste o clipă :

— Îl cunoști pe Aelius Ariortus, geniul meu păzitor, care nu de mult mi-a salvat viața, luptându-se ajutat doar de credinciosul meu Eutyches, împotriva unei cete de tîlhari feroși ?

— Ne-am cunoscut, zise simplu Viola. — Aflînd cele ce mi-ai spus, adaug și eu admirația mea pentru curajul său.

Gîndindu-se la cuvintele „Aelius Ariortus“ și văzîndu-l pe fostul sclav îmbrăcat ca un om liber, fata își dădu seama de întorsătura neașteptată a sorții acestuia. Ochii îi străluciră de bucurie, iar zîmbetul care îi săpa gropițe pe obraji, nu-i mai părăsi chipul.

— Fiți bineveniți cu toții în modesta noastră casă. Tot ce este în ea vă aparține. Tata e la Roma, lipsit de fericirea de a vă primi și a vă găzdui el însuși, iar mama vă roagă s-o iertați pînă ce-și schimbă straiul, căci în clipa cînd ați sosit supraveghia lucrul sclavelor la bucătărie.

.

— Nu te-ai culcat, Ariort ? întrebă Viola apropiindu-se.

— Nu mi-e somn, Viola. Maestrul și Eutyches s-au culcat pînă se va potoli arșița. În grădina voastră frumoasă se respiră atît de ușor, iar gîndurile se deapănă atît de lesne.

— Iar eu am venit să ți le turbur.

— O, nu ! Și tu faci parte din ele.

Îl privi ciudat, cufundîndu-se în tîlcul vorbelor lui.

— Sînt bucuroasă că ai venit. Tu l-ai adus pe maestrul, nu-i așa ?

— Da !

— Mă bucur că nu m-ai uitat. Te așteptam mereu.

— De ce, Viola ?

— Pentru că mă simt bine cu tine.

— Care e pricina, că și eu simt același lucru ?

— Poate pentru că sîntem tineri.

Îl privi drept în față și ochii ei păreau să zică :

„Nu numai din pricina asta“.

Urmată de el, porni încet către malul gîrlei. În umbra sălciilor stufoase, apa împuținată de secetă curgea leneș, fărâmițînd lumina și reflectînd-o în jur. Alături, dintr-un jgheab de lemn susura un izvor. Dincolo, o livadă întinsă își îndoaia crengile sub belșug de roade.

— Șezi, Ariort ! Aelius... adăugă rîzînd încetîșor... frumos nume, îmi place. Ești om liber, nu-i așa ? Trebuie să fii tare fericit ?

— Sînt, Viola, dar nu chiar atît de tare. În timp ce soar a mă răsfață, frații mei de neam se zbat în cruntă mizorie și asta mă lipsește de bucurie.

Pesemne Viola se aștepta la un alt răspuns, căci deveni gravă.

— Ce vină porți tu ? Îi poți ajuta cu ceva ?

— Am încercat. Am și speranțe deși sînt foarte cețoase.

— Totuși sînt ?

— Da.

O privea și nu se mai sătura. Se întreba, de ce îi este atît de dragă : pentru că e atît de frumoasă sau poate îi pare frumoasă pentru că o iubește ? „Nu, își zicea, chiar dacă ai fi mai puțin frumoasă, te-aș fi iubit deoarece ești bună și te-ai apropiat de sufletul meu“. Ceva înălțător și sacru îi cuprindea ființa, o dulceață neasemuită i se prelingea în inimă. Ar fi vrut să i se închine ca unei zeițe, s-o adore, s-o binecuvînteze, să-i ceară un semn de bunăvoință.

Și totuși semne erau destule. Fata îi zîmbea și părea bine dispusă în preajma lui. Îl rugă să-i vorbească despre patria lui depărtată, găsind că toate acolo sînt întocmite ca și în Italia. De unele lucruri se mira și nu-i venea să creadă. Cînd îi povestise cîteva întîmplări hazlii din copilăria lui, rîse cu poftă.

Timpul trecu repede. Aruncînd o privire către soare, Viola zise cu părere de rău :

-- Trebuie să ne întoarcem acasă. Cred că s-au sculat cu toții și or să ne caute. Am vrut și eu să-ți po-

vestesc viața mea, dar n-am apucat. Ți-o povestesc data viitoare.

— Data viitoare ? repetă Ariort și întrebarea sună ca un ecou în sufletul său. — Când va fi acea dată ?

— Când vrei tu. Eu rămân la țară pînă la sfîrșitul lunii octombrie. Tata e grăbit și vrea să lucreze în liniște la Roma.

Tăcu un timp evitîndu-i privirea.

— Știi ? Tata vrea să mă mărite. Vrea să mă dea după un patrician, oricare ar fi, — patrician să fie. Credeam că mă iubește... Au și venit cîțiva să mă vadă discret ; n-au spus-o dar am înțeles. Sînt bătrîni, urîți și scăpătați și Pantia, doică-mea, mi-a șoptit că umblă după zestre. Pe tata nu-i chip să-l îndupleci... Zice că dragostea este de scurtă durată, amăgitoare și că fericirea vine mai tîrziu. Cum, în ce fel, nu m-a lămurit.

Văzîndu-l întristat, Viola urmă pe un ton vioi :

— Dar eu nu mă las, să știi ! E groaznic să te pui de-a curmezișul voinței unui tată, căci e stăpîn pe soarta mea, dar am să înfrunt și soarta la nevoie. De ce taci, Ariort ? Nu-mi spui nimic ?

— Ce să-ți spun, Viola ? Dacă ar fi în puterea mea să te ajut... să-l iei pe acela care ți-e drag... aș face-o fără șovăială.

Ea rîse zglobiu și sărînd în picioare se îndreptă încet către casă.

— Să nu ne mai gîndim la toate acestea. Pînă una alta viața e frumoasă, iar taică-meu nu are destui bani ca să ademenească un patrician.

Cînd trecură gardul în grădina casei, Viola se opri.

— Te las ! Nu e bine să fim văzuți împreună. Mai rămii un timp aici și pe urmă întoarce-te în casă. Dacă vrei să mă vezi, să mai stăm de vorbă, vino din cînd în cînd aici, înainte de a se însera. Zi de zi ies cu Pantia la plimbare. Apucă pe drumeagul următor, cu o stație mai sus de mormîntul Caeciliei Metella. Acolo nu te va vedea nimeni și mă vei găsi pe malul gîrlei. Cu bine, Ariort !

— Cu bine, Viola ! Voi veni neapărat.

Traian se îmbrăca pentru consiliu și sclavii îi aranjau pliurile togii, când fu anunțat că împărăteasa Plotina îl poartă în odăile ei pentru o chestiune importantă.

Augusta ducea o viață aparte, departe de zbuciumul politic al imperiului. Virtuoasă în viața ei privată și publică, nu se amesteca așa cum o făcuseră alte împărătese, de la August încoace, în intrigile țesute în jurul tronului. Treburile ce-i apăsau umerii erau și așa copleșitoare. Avea în grija și supravegherea sa atentă tot palatul, domeniile, conducerea chestiunilor de cult, comitetele de binefacere, supravegherea moralei, audiențele cu femeile Romei și atâtea alte lucruri cu care dezlega miinile augustului său soț, lăsându-l să se preocupe în liniște de vasta administrație a imperiului.

Nu se luaseră din dragoste și de la un timp, după ce își dădura seama că din cuplul lor nu se nasc copii, conviețuiau doar ca niște buni prieteni. Dintr-o înțelegere tacită nu se amestecau în viața privată a celuilalt. De fapt, numai el avea o viață privată, cu plăcerile și neplăcerile ei, numai el avea anumite inclinații și chiar patimi de care nu se putea lipsi. Ea era o sfântă și-și căuta plăcerea în a face bine și în a împărți dreptatea. Atunci când în calitate de împărăteasă a urcat înțlia oară scările Palatinului, s-a oprit pe treapta de sus și a spus : „Așa cum urc aceste scări, așa vreau să le cobor”. Cunoscându-i viața exemplară, ca a matroanelor din vechime, nimeni nu se îndoia că în palat intră virtutea personificată, dar nimeni n-ar fi pus mina în foc că noua și uriașa ei demnitate nu o va corupe precum a corupt atâtea alte împărătese. Cu timpul însă, amintindu-și de acele memorabile cuvinte, fiecare cetățean roman se cuprinse de marele lor adevăr. Punându-și viața și forțele în serviciul dreptății, Traian binecuvînta mereu Soarta că îi dăruise o astfel de soție. Stima și încrederea în ea erau nemăsurate.

Augusta nu-l chema prea des și niciodată pentru nimicuri, de aceea se grăbi la chemarea ei.

Plotina nu era frumoasă și doar zîmbetu-i luminos și bun îi înviora chipul inexpressiv. Când Traian intră în odaia ei de lucru, sobră și rafinată în același timp, o găsi brodînd împreună cu cîteva doamne de onoare. Care împărăteasă de la Popeea, soția lui Nero, și-a pierdut timpul cu o astfel de îndeletnicire ?

Rugînd doamnele s-o lase singură, primi sărutarea pe frunte a soțului său și fără să lase lucrul din mînă, îl pofti să șadă.

— Cum se simte augusta mea soție ? întrebă el cu amabilitate.

— Mulțumesc pentru grijă, bine, auguste soț, și îndată după aceea, zîbindu-i, adăugă familiar :

— Iartă-mă Ulpius, că te-am smuls treburilor tale, atît de multe și copleșitoare, dar nu se putea altfel. Adineori mă vizitase scumpa noastră Sabina. Venise din partea soțului, deși n-o spusese. Hadrian este din ce în ce mai neliniștit că tu tot amii cu înfierea lui.

— De Matidia n-a pomenit nimic ?

— Nu, căci nepoata ta, ca orice soacră, nu-l poate suferi pe Hadrian.

— Dar nu am decît cincizeci și cinci de ani. Își închipuie oare Hadrian că aș fi putut să mor la această vîrstă, înzestrat cu robustețea mea ?

— Sabina își amintește că la marele ospăț dat în ziua triumfului dacic al spus convivilor de lingă tricliniul tău că ai de gînd să-l înfiezi pe Hadrian și să-l faci cezar.

— Am băut atunci un vin cum nu am băut niciodată și vorba mi-a scăpat din gură fără voia mea. În orice caz, nu doresc încă să-mi aleg urmaș la domnie.

— Te înțeleg Ulpius. Istoria ne învață că nu putem avea încredere în nimeni.

— N-am spus că n-aș avea-o în Hadrian. Vreau doar să-l pun la cîteva încercări. Mediul viciat al Urbei nu-i prieste. O să-l trimit să administreze o provincie, să-i apere hotarele, să conducă o armată în luptă. Vreau să-l văd bun, drept și milos cu ai săi, neobosit, neînduplecat

și hotărît cu dușmanii. Dînd la o parte bănuiala că devenind cezar va complota împotriva mea, căci a bănuî așa ceva ar fi monstruos, vreau să-mi aleg un urmaș destoinic, inteligent, generos, dar mai ales un bun ostaș.

— Și, după părerea ta, el n-are aceste calități?

— Chiar dacă le are, nu le dă în vileag. Este un om lunecos, ciudat și ceea ce nu-mi place deloc, este concepția sa pacifistă față de provinciile noi și popoarele barbare care, nesăbuite, sălbatice și lacome, năzuiesc către Roma ca norii de lăcuste către un lan de grîu. El nu poate să priceapă un simplu adevăr, că Roma, cu toată puterea și strălucirea ei, nu face decît să se apere, să-și apere cu înverșunare ordinea și bunăstarea, cultura și civilizația. Cu cît vor trece anii, îi va veni tot mai greu să facă față puzderiei de barbari generată de nesfîrșitele pustietăți boreale și orientale, necercetate încă de nimeni. El pare să nu înțeleagă, ca un cetățean de rînd oarecare, că a apăra pacea înseamnă a veghea, a preveni și a izbi cu toată ascuțimea minții și forța noastră. Dușmanii primitivi dar șireți, abia așteaptă un principe slab, nehotărît sau leneș ca să ne dea lovitura de grație. Și mie îmi place pacea cu toate deliciile ei, dar ceea ce mă deosebește de Hadrian este că am priceput de mult că pacea se cîștigă cu armele în mînă și că dușmanul nu mișcă cît timp ne știe puternici. Atîta vreme cît Hadrian nu-și va însuși acest adevăr și nu se va cuprinde de el, nu-l voi face cezar. Ceea ce am clădit cu atîta trudă nu vreau să se dărîme după moartea mea.

— Sînt sigură că ai dreptate, Ulpius. Pesemne Hadrian și-a pierdut speranța dacă recurge la ajutorul femeilor.

— Acestea sînt căile ocolite ale unui orgolios. L-aș fi vrut dintr-o bucată.

— Atunci ce să-i spun Sabineî dacă mai vine?

— Să aibă răbdare, căci nu i-am refuzat încă nimic. Ți-am spus doar că vreau să-l pun la încercare.

— Așa voi face, iubite soț, dar, rogu-te înainte de a pleca, lămurește-mă în ce constă ciudățenia lui Hadrian, căci eu una nu pot confunda ciudățenia firii cu concepția filozofică.

— Exemple ar fi multe dar nu-ți voi aminti decît de unul singur, cel mai recent. Atunci cînd cu scrisoarea anonimă, cu pretinsul complot al lui Licinius Sura, ți-am povestit eu ?

— Da, Hadrian te-a sfătuit să-l arestezi.

— Ei, vezi ? Pe bunul meu Licinius, ca și cînd nu l-aș cunoaște ? Dacă va proceda așa cînd va fi împărat, unde va ajunge ? Noi, cezarii, avem prea puțini prieteni adevărați ca să scoatem la mezat încrederea în ei. Licinius aflase, desigur, și a trebuit să recurg la întreaga mea elocință ca să-l conving să se împace cu Hadrian. De formă s-a supus, dar între ei de acum s-a așternut sinistru umbră a suspiciunii. Hadrian nu-l iubește nici pe Apollodor. Bănuiesc că-l invidiază pentru că e geniu și că e al doilea meu prieten adevărat.

— Vai ! exclamă Plotina, oprindu-și pentru o clipă lucrul, semn că era turburată. — Nu cumva îi este teamă că vei alege ca urmaș pe unul din ei ?

— Este destul de inteligent ca să-și dea seama că acest lucru este imposibil. Dacă-mi sînt buni prieteni asta nu înseamnă că-mi vor fi și buni urmași. Apollodor este un artist visător și un grec sirian pe deasupra. Lui Licinius Sura îi lipsește privirea de ansamblu și e prea bătrîn. Dacă ar fi să-l judecăm pe al treilea meu prieten drag — Plinius, acesta are o sănătate prea șubredă. În ceilalți, deocamdată nu am încredere.

— Te înțeleg Ulpius. Nu prea ai de unde alege. Amîndu-l pe Hadrian, îi dai posibilitatea să-și limpezească firea ; e încă tînăr. Nu te mai rețin. Sărută-mă !

.

La consiliu, Plinius îl încunoștință pe împărat că omul potrivit pentru încercarea de a înfiripa o cohortă de daci a fost găsit.

Traian nu-și exprimă dorința de a-l vedea pe Ariort, lăsîndu-l să creadă pe sfetnicul său că nu are prea mare încredere în reușita acestei întreprinderi. Totuși, își dădu încuviințarea, trecînd îndată la subiectul următor.

Hermadio, tabularius, primise poruncă să-și dea toată silința în această chestiune. După sfatul lui Ariort, opri la cazarmă zece din cei mai deștepți și mai arătoși dintre daci, mai toți fii de tarabosta.

Deși îl cunoșteau pe Ariort, unii de la Sarmizegetusa, alții din auzite, dacia îl primiră cu răceală. Sprijiniți de zidul coșcovit îl așteptau cu mâinile încrucișate.

Băgînd de seamă că sînt porniți împotriva lui, Ariort cumpăni încet și cu socoteală sortile sale de izbîndă, gîndindu-se cum să-i ia cu binișorul. Hermadio, ținîndu-se de o parte, hotărî să nu se amestece deocamdată. Dacia nu știa despre ce este vorba, căci oprindu-i, tabularius nu le suflă nici o vorbă.

Oamenii erau tăcuți și încruntați. Unora le părea rău că nu se duseră la muncă. Cu toții se gîndeau : Ce ar putea să fie ? Ce vrea de la ei acest Ariort, odinioară erou slăvit în cîntece pentru vitejia și istețimea sa, acum un vîndut stăpînirii, om liber, bine hrănit, bine îmbrăcat și tot atît de falnic ca și pe vremea regelui Decebal.

Ariort fu primul care descleștă gura. Îi venea greu să vorbească acestor oameni încruntați, de aceea hotărî să nu se gudure și nici să caute să-i cîștige într-un fel. Nu le spuse nici „frați“ nici „tovarăși“, ci le zise scurt :

— Am venit la voi cu o treabă. Dacă vă va plăcea, o puteți primi, dacă nu, rămîneți cu ce aveți.

Unul, mai vîrstnic, pe nume Mucatra, pe care Ariort îl cunoștea din timpul asediului, zise printre dinți, cu un iz de batjocură în glas :

— Dă-i drumul ! Să vedem ce treabă ai cu noi ?

— Nu am încotro, căci nu am venit aici de capul meu. Eu am vrut pentru voi cu totul altceva.

— Mă mir că-ți mai pasă de noi, zise un altul, cînd ție-ți merge de minune.

— Nu se știe cum îmi merge și ce e în sufletul meu.

— Atunci cum trebuie să tălmăcim faptul că dintre toți prizonierii tu singur te plimbi în libertate și te lăfăiești ?

— Am fost și eu rob, răspunse în silă Ariort. Am muncit într-o vîgăună blestemată de unde numai moartea îl scoate pe om. Știu ce e foamea, setea, frigul, căl-

dura și bicele. Tocmai de aceea nu vreau să mai suferiți și voi. Faptul că sint așa cum sint acum se datorează întâmplării. Hermadio a fost de față și cunoaște toată povestea. Mai mult, scăparea mi-a venit atunci cînd, disperat, am hotărît să evadez. Nu mă gîndeam ce va fi; o singură zi de libertate m-ar fi răsplătit pentru tot chinul ce l-am suferit.

Dacii simțeau că nu minte. Chezășia lui Hermadio, pe care îl iubeau cu toții, îi întărea în acest simțămînt. Nu se îndoiau o clipă că pe nebunul de Ariort nu l-ar fi oprit nimic să fugă din robie, nici măcar moartea. Îi atinse în locul cel mai dureros, căci cu toată înverșunarea și chinul, nici unul din ei nu încercase să fugă pentru o zi de libertate.

Băgînd de seamă că reușise să-i atingă la rîndul său, Ariort urmă :

— Aflați că nu sint singurul dac care și-a schimbat soarta în mai bine. Au mai fost și alții. Andena, bunăoară, care a devenit un faimos gladiator și nu a avut potrivnic pe măsură-i. Apoi Sola, care pentru hărnicia și cuminenția sa, a fost trecut marinăr pe o corabie; și cîți or mai fi, pe care nu-i cunoaștem ?

— Dar Andena s-a înecat, zise unul. — Trei zile la rînd numai de asta am vorbit.

— Se întâmplă. A fost beat și nu și-a dat seama ce face, dar timp de aproape doi ani a dovedit romanilor ce poate un dac.

— Dar tu ce ai dovedit ? întrebă Mucatra, strîmbînd gura a dispreț.

— Visul meu nu s-a împlinit încă. De un an de zile mă lupt ca să vi se dea drumul în patrie. Care din voi n-ar vrea să muncească oricît de greu acolo, în loc să se prăpădească de dor aici ?

— Tu ai făcut asta ? rîse Mucatra. — Cine poate să ne jure că nu minți ?

— Eu ! zise cu asprime Hermadio, apropiindu-se și săgetîndu-l pe îndărătnicul dac cu privirea. Cel puțin pe mine mă cunoașteți, nu-i așa ? Tu, Mucatra, ai o gură spartă și rea, și-ți place să vorbești în numele tuturor.

Se auziră mai multe glasuri :

- Pe Hermadio îl cunoaștem.
- E un om inimos. E de-ai noștri.
- Se zbate mereu pentru noi.
- Hermadio nu minte.

Mucatra își plecă capul, mușcându-și buzele.

— Și Ariort se zbate, zise Hermadio cu tărie. — Zi de zi îmi vorbește de voi și-mi amintește de soarta voastră. El îndrăznește să-i vorbească ilustrului Apollodor și lui Plinius, care amândoi sînt sfetnici împărătești. Dacă aveți o zdreanță mai caldă pe voi și dacă mîncăți pe săturate, asta numai lui i-o datorați. Sînteți niște nerecîdnoscători, asta sînteți ! Decît să zeflemisiți și să-l priviți dușmănește, mai bine ascultați ce vrea să vă pro-ună.

Luați în răspăr de Hermadio, dacia schimbară fețe-fețe. Dojana îi ardea ca fierul roșu.

— Dacă-i așa, să vorbească, zise unul și ceilalți îi ținură isonul.

— După sfatul lui Hermadio, zise Ariort, v-am ales tocmai pe voi, cei mai deștepți, viguroși și tineri în același timp. Cine-i deștept din tinerețe, este de două ori deștept și nu-și irosește anii căutînd deșteptăciunea la alții. Dacă veți găsi că treaba cu care am venit vă convine, îi veți convinge și pe ceilalți tineri ori mai vîrstnici s-o primească.

Dacia se priviră nedumeriți. Se auzi îndemnul :

— Spune !

— Te ascultăm !

— Nu știm despre ce e vorba.

— Roma ne-a învins și ne-a umilit, după cum și noi am fi făcut-o dacă am fi vrut. Dar învingătorii uită mai repede ce a fost decît învinșii. Ei nu au nevoie de turme de sclavi îndărătnici, nenorociți și ursuzi. Ei au nevoie de oșteni.

— Cum ? Ce ? Asta-i bună ! E o glumă ? se auzi printre daci.

— Nu e nici o glumă. Ceea ce am vrut să capăt pentru voi mi-a fost refuzat. Rămîne ceea ce propun ei. Nu va fi nici o supărare dacă respingeți îndemnul lor.

— Împotriva cui vor să ne trimită să luptăm ? întrebă Mucatra.

— Deocamdată nu este vorba de nici o luptă. Roma nu are cu nimeni război, dar granița dinspre Soare-Răsare este primejduită de seminții prădalnice. Sînt neamuri sălbatice și neastîmpărate, care apar și dispar, pustiesc, pradă, dau foc, siluesc...

— Pe cine, pe romani ? rîse unul. — Ce ne pasă nouă de ei ?

— În provincii sînt puțini romani adevărați, născuți aici în Italia. Cei mulți sînt greci, sirieni, capadocieni și alte neamuri harnice, pașnice, care au înălțat orașe și țiguri înfloritoare. Dacă voi, bunăoară, v-ați afla acolo, nu ați avea, oare, de apărat un petic de pămînt, o casă, poate și o muiere luată de pe acolo, pe copiii care i-ați face cu ea ?

La auzul vorbei „muiere“, ochii unora străluciră. Un murmur voios se împrăștie în jur.

— Ați avea soldă, cai, arme, pămîntul vostru, continuă Ariort aidoma unui fierar care bate fierul pînă e cald. — Ați fi ostași de hotar și ați apăra lumea pașnică împotriva unor seminții rătăcitoare și fără căpătii. Ați construi cetăți și ați înălța valuri, în spatele cărora v-ați apăra la nevoie.

Băgînd de seamă că murmurul nu încetează și că tinerii se sfătuiesc în șoaptă, ridică mîna și zise cu hotărîre :

— Asta e tot ce am avut să vă spun. Eu am fost ales conducătorul vostru, dar vorbele vor zbura în vînt dacă dacii se vor încăpățîna să rămînă sclavi. Romanii îi cinstesc pe prizonierii de război și nu o dată i-au iertat și i-au primit în oaste. Se face o încercare și deocamdată am nevoie de o mie de ostași, pe cit se poate tineri și vinjoși. În clipa în care voi aduce lista cu numele celor dornici de a se înrola, veți deveni oameni liberi. Deși nu e nici o grabă, de voi depinde să scăpați cit mai repede din robie. Voi, cei zece, aleși de Hermadio, veți fi ajutoarele mele, adică centurioni, mai mari peste o sută de oșteni. Gîndiți-vă și dacă nu veți avea nimic împotriva, apucați-vă de treabă. Voi, sau dacă cineva nu dorește această cinste, alți tineri vor trebui să-mi găsească pe acei o mie de ostași.

— Hermadio, continuă Ariort după o scurtă tăcere, mi-a dat o listă. Vă voi striga acum pe fiecare după nume. Acela care nu va răspunde, înseamnă că nu primește și vom căuta să-l înlocuim :

— Denzi ?

— Aici ! răspunse unul, după ce se codi puțin.

— Mucasenus ?

— Eu sînt !

— Mucatra ?

Acesta, mai vîrstnic ca ceilalți, tăcea cu înverșunare, întorcîndu-și fața într-o parte. Ariort aruncă o privire lui Hermadio. Acela încuviință cu o mișcare a capului și-i întinse un styl cu care Ariort șterse numele celui ce tăcea.

Ceilalți : Brasus, Mucapor, Soia, Eptala, Tzinto, Drigiza și Reb, răspunseră la apel*.

— Socot răspunsul vostru drept cheazășie a reușitei noastre. Cu bine, ostași !

Cu aceste cuvinte, Ariort plecă împreună cu Hermadio, lăsîndu-i pradă unui zbucium ce nu le-a încercat încă niciodată inimile.

Cînd Ariort și Hermadio au intrat în cazarmă, curtea imensă arăta ca un stup de albine în care s-a strecurat o viespe. Seara caldă, senină, aurie se oprise parcă la porțile dărăpănatei clădiri. Înăuntru totul era sumbru, dezolant și melancolic. Ziduri cenușii, zdrențele murdare ale robilor, mirosul greu al corpurilor nespălate.

Mulțimea dacilor, înghesuită în careul interior se tălăzuia și se agita cuprinsă de neliniște. Se buluceau în

*, N. A. — Deoarece înșir deodată zece nume de daci, țin să subliniez că între scoarțele celor două volume nici un nume n-a fost inventat. Toate figurează în documentele epigrafice ale vremii.

grupuri mari în jurul câtorva mai vîrstnici, încruntați și pătimiși. Unii, ieșiți parcă din minți, vorbeau cu spume la gură.

Comandantul, înștiințat de Hermadio despre scopul venirii lor, socoti că n-are de ce să se amestece în treburile poruncite de stăpînire și-i lăsă pe cei doi singuri în mijlocul mulțimii de prizonieri. Se opriră pe treapta de sus a unei intrări ce dădea în porticul cu arcade al catului de jos. Stăteau nemișcați și muți, ascultînd cu inima strînsă de neliniște zumzetul acela gros și neîncetat. Atmosfera aceea grea, dușmănoasă, încărcată ca înainte de furtună, nu li se părea de bun augur și simțămîntul de singurătate îl copleși treptat-treptat.

Regulamentul sever al căzărmiî nu îngăduia robilor să ridice glasul peste poate și puținii vorbitori pătimiși nu erau auziți decît de cei din preajma lor. Oamenii se strecurau mai aproape, își lungeau gîturile, se săltau în vîrfuri. Ochii larg deschiși, gurile căscate, trădau tulburare, neliniște, dorința de a căpăta răspuns la întrebări chinuitoare.

Se vedea bine că scinteile aruncate de cei zece tineri aleși, deunăzi, ațîșaseră focuri, deocamdată mornite, dar din care puteau să țîșnească năpraznice vilvătăi.

Au fost zăriți și treptat privirile tuturor se ațîntiră asupra lor. Deocamdată îi cercetau din depărtare. În ochii unora străfulgera ura, în ai altora — speranța, dar în ochii celor mulți nu se vedea decît nehotărîrea.

Apoi, împinși parcă de vrajă, dacii se apropiară, pas cu pas, înghesuîndu-se des, umăr la umăr.

Nepăsător la chip, Ariort era tare tulburat. Singele îi zvîcnea în tîmple odată cu gîndul : „Voi reuși ? Nu voi reuși ?” Cu totul altfel își închipuise el întîlnirea cu dacii. Știa că va fi greu, că se va lovi de căpățoșenia multora, dar toate cîte i-au trecut prin minte, erau mai simple, mai calde, mai omenești. Adevărul, însă, era rece, bănuitor și dușmănos. Cînd Plinius îi transmise încuviințarea împăratească, nu-i tăinui faptul că Traian o dădu fără însuflețire, ca unul ce se îndoiește de reușită. Văzînd ce se petrece, Ariort nu putu să-și ascundă încîn-

tarea pentru ascuțimea de minte și cunoașterea firii ome-nești de care a dat dovadă împăratul.

Oștenii din posturi priveau agitația barbarilor cu un soi de șagă batjocoritoare. Erau nepăsători la păsurile lor, nu puteau să priceapă de ce se codesc lăptoșii, iar durerea care țipa fără glas din toți porii acestor chipuri asudate, care se scurgea din toți ochii aceștia larg deschiși, din toți mușchii încordați, le era cu totul de neînțeles.

Între timp dispăruse pînă și ultima pată de lumină, agățată acum cîteva clipe de colțul răsăritean al clădirii. Soarele apusese.

Cuprins de milă profundă pentru acești oameni care-și puneau principiile mai sus de căpătuială, de interese meschine, poate chiar de viață, care nu voiau să primească un dar pînă nu erau convinși că acesta le este oferit din toată inima, că acela care-l aduce nu le va cere prețul trădării, Ariort îi compătimea, suferind pentru ei.

Între timp, o dată cu lumina, se domoli și larma. Oamenii au început să-și vorbească la ureche, sfătuindu-se în șoaptă. Se vedea prea bine că le era greu să ia o hotărîre. Folosindu-se de acalmie, Ariort ridică mina în semn că vrea să vorbească. Glasul său puternic răsună nefiresc între ziduri :

— Ostași, cred că é de prisos să vă spun cu ce am venit la voi, asta se vede după tulburarea de pe chipurile voastre. Ce răspuns îmi dați ?

El însuși simți îndată că nu a vorbit cum ar fi trebuit. Ar fi vrut să fie mai puțin sec, mai puțin scurt, să-i ia de departe, cu binișorul, să-i mîngie cu o vorbă bună. Dar era tîrziu, vorbele scăpate nu se mai întorc. Se sperie el însuși de ecoul stîrnit de cuvintele sale.

Sute de brațe se agitară, sute de pumni se înălțară amenințător și în pofida regulamentului sever, oamenii au început să zbiere. Se înghesuiră pînă la refuz, înaintînd pînă la baza scării. Vacarmul deveni atît de mare că nici o vorbă nu se mai deslușea.

În zadar Ariort ridică brațul în semn că vrea să vorbească. Strigătul său se topea în zgomotul asurzitor. Cîțiva daci mai voinici, azvîrlindu-și vecinii în lături, ieșiră în

față fioroși și amenințători, iar un voinic fără pereche strigă cu o voce de tunet :

— Tăceți o dată, nărăvașilor ! Să auzim ce vrea să ne mai spună ăsta !

Impunse aerul cu degetul, arătându-l pe Ariort.

După un murmur confuz, mulțimea se potoli. Ici-colo glasuri răzlețe aruncau cu furie și asprime :

— Haide, salvatorul, dă-i drumul !

— Să vedem ce va ciripi pasărea asta măiastră ?

— Vor să ni-l bage pe gît pe vîndutul acesta.

— Trădătorule !

— Coadă de topor a dușmanilor !

— Cine ți-a dat voie să momești tineretul ?

— De ce nu ne lași în pace ?

Insulte le sfichiuiu ca niște lovituri de bici. Nu se așteptase la așa ceva. Asculta cu amărăciune. El, trădător ? El, coadă de topor ? Atunci la ce bun să se mai zbată pentru nerecunoșterii aceștia ? Era gata să izbucnească furiosul din el. Singele îi clocotea în vine. Hermadio îi strînse brațul la încheietură, șoptindu-i să-și păstreze calmul.

Se potoli cu greu. Ceea ce îl desmetici și-l liniști întrucîtva era constatarea că printre cei ce-l ocărau nu se afla nici un tînăr. Simțea înlăuntrul său că nu totul era pierdut. Surprinse chiar privirile neliniștite ale cîtorva tineri ce se țineau deoparte. Schimbă o privire fugară cu Hermadio și acesta, clipindu-i cu înțeles, ieși în față, agitîndu-și brațele în semn că vrea să vorbească.

Dacii nu se potoliră atît de repede și în clipele acelea de grea cumpănă, Ariort privea și vedea limpede fiecare chip, fiecare gest. Amănuntele cele mai neînsemnate îi săreau în ochi, se mira el însuși, de ce ?

Era în primele rînduri un prizonier deșirat, de vîrstă coaptă, care îndepărta într-una un smoc de păr ce-l cădea pe frunte și în gestul inutil, repetat inconștient, părea că se consumă tot zbuciumul omului. Gura i se deschidea din cînd în cînd, dar sunetul nu răzbătea prin perdeaua groasă a vacarmului. Un altul își freca cu furie pieptul prin despicătura cămeșoiului slinos, vrînd parcă să scape de o mîncărime de nesuportat. Cei nehotăriți se

scărpinau în cap și-n barbă, aruncînd priviri în jur, căutînd peșemne sprijin și dezlegare la vecinii lor mai hotărîți. În masa de chipuri încinse de patimă se zăreau și fețe liniștite, cel mult încruntate, ale celor ce doreau să cumpănească și să așeze toate la locul lor, să cearnă vorbele adevărate din cele nesăbuite, vînturate de vijelia patimilor omenеști. Pe unele chipuri se oglindea neîncrederea, pe altele — dojana arzătoare ca fierul înroșit.

Nu era greu de constatat că tinerii se țineau în pîlcuri osebite și nu erau atît de agitați. Peșemne țineau piept celorlalți, mai bătrîni, slăbănogi, roși de boli ori măcinați de deznădejde. Și printre tineri erau chipuri încruntate și Ariort nu știa la ce se încruntă: la el, ca la un duh ispititor și viclean, ori la ceilalți, care din neputință și pizmă caută să le strice socotelile, să stingă în ei dorul de viață mai bună.

Zarva era atît de mare că ostașii romani au început să iasă cu zecile din corpul de gardă, împrăștiindu-se prin porticul ce înconjura curtea. Un centurion se apropie grăbit de Hermadio și-i zise :

— Comandantul poruncește să se pună capăt acestei vo-ciferări. Nu se cade și nu e permis. Cazarma se află în incinta orașului și lumea a început să se strîngă în preajma ei. Nu vrem să provocăm neliniște în sînul populației. Dacă nu puneți capăt acestei gălăgii, vom lua măsuri !

— Vom încerca, centurioane, îi răspunse Hermadio. Pînă atunci, fii gata să intervii. Te rog, însă, deocamdată să ne lași singuri.

După ce se îndepărtă centurionul, Hermadio ieși în față și-și agită brațele cu atîta stăruință, încît vacarmul scăzu simțitor, iar pe urmă încetă aproape cu totul.

— Oameni buni, fraților, strigă el ! Potoliți-vă ! Nu e bine ce faceți. Așa nu ne vom înțelege niciodată.

— Stați, nu vă pripiți ! strigă din nou după o altă izbucnire. — Dacă mă socotiți trădător, vă dau voie să mă rupeți în bucăți. Oare nu v-ați dat pînă acum seama că vă iubesc și sînt mereu alături de voi ? Sînt un om învățat și aș fi găsit ce să fac în loc să vă dădăcesc, dar...

Din murmurul de glasuri se înălțară strigăte răzlete, intrerupându-l pe tabularius :

- N-avem nimic cu tine.
- Ești un om dintr-o bucată.
- Ne-ai fost ca un tată la toți.
- Ești de-ai noștri. Ai sînge de dac în tine.

— Atunci, ce vrei ? strigă el și mai tare. De ce îl ponegriți pe Ariort ? Oare el nu e de-ai noștri și nu e de același sînge cu voi ? Am venit cu el și răspund pentru gîndurile lui bune. El v-a întrebat ce răspuns îi dați și nu i-ați dat nici unul. L-ați făcut trădător și vîndut și nu știu pentru ce ar fi ? Ar fi putut să-și vadă de-ale lui, fără să-și bată capul cu soarta voastră. Potoliți-vă și ascultați-l, căci nu vă dorește decît binele. E adevărat că deocamdată nu toți se vor bucura de propunerea lui, dar voi, oare, nu veți fi bucuroși dacă măcar jumătate din prizonierii daci își vor schimba soarta în bine ? Oare voi, cei vîrstnici, nu vă veți bucura aflînd că mlădițele tinere vor gusta din viață în libertate, așa cum ați gustat-o și voi la timpul vostru ? Încercăm și ne zbatem pentru toți, dar nu e atît de ușor. Vorbește-le, Ariort.

— Adineaori, zise acesta, improșcat cu ocări și blesteme, de rușine nu-mi doream decît moartea. Dacă ați fi tăbărit asupra mea, n-aș fi mișcat un deget ca să mă apăr, n-aș fi făcut un pas ca să scap. Acum însă, cînd mi-a trecut supărarea, îmi dau seama că am judecat greșit. Trebuia să vă întorc spatele și să plec fără să mai dau ochii vreodată cu voi. Cei zece tineri aleși, cu care am stat de vorbă deunăzi, v-au spus de bună seamă despre ce este vorba ? Nu mai e nevoie să repet. Drumul ce se deschide în fața voastră nu vă îmbie neapărat să mergeți pe el, căci drumul nu știe de nimic, nu știe să vorbească și nu poate porunci. Drumul în sine nu este un țel, este doar un mijloc de a ajunge la acel țel. Acel care doresc să fie liberi, pot să-l aleagă, acei însă care socot că țelul către care duce acest drum nu merită osteneala sau că nu e demn de ei, n-au decît să rămînă pe loc, fără nici o supărare. Drumul libertății însă este un drum al cinstei și nu poate fi drumul trădării, de aceea socot că nimeni nu are dreptul să oprească pe un altul să-l aleagă..

Celor, însă, care vor să pornească pe acest drum, li se cere să dorească acest lucru, să fie sănătoși și puternici. Ei vor fi ostași și fiecare din voi știe ce înseamnă a fi ostaș, căci ați fost cu toții; dacă n-ați fi fost, n-ați fi ajuns prizonieri de război, ci simpli sclavi cu care nimeni nu-și bate capul. Romanii disprețuiesc popoarele lașe și slabe, de aceea ei ne prețuiesc pe noi, care am fost viteji și dirji. Războiul s-a terminat de mult. Ei și-au încheiat socotelile cu noi și socotindu-ne ostași de soi, vor să ne aibă în rîndurile oștilor lor. Nu veți fi trimiși să luptați împotriva fraților voștri, nu este în obiceiul romanilor să facă astfel de nesăbuițe. Ei vor să ne trimită să apărăm hotarele îndepărtate împotriva neamurilor viclene și prădalnice, cu totul străine obiceiurilor și credinței noastre.

Se opri din vorbit și neauzind nici un murmur, adăugă :

— De aceea, scurt, ostășește și fără supărare, alegeți! Acei care se simt încă tineri și cred că vor putea face față unei vieți de oșteni, să treacă în dreapta mea. Dacă vor fi mai mulți de o mie, vom alege din ei, trăgînd la sorti, dacă însă, vor fi mai puțini, nu vom putea înjgheba o cohortă și toată treaba se va nărui. Începeți !

De astă dată liniștea era atît de profundă că se auziră zgomotele obișnuite ale străzilor. Se întunecase de-a binelea și în partea răsăriteană a cerului licăriră cîteva stele. Se auzi clar cîntatul cocoșului din corpul de gardă. Ostașii de strajă aprindeau torțele. În aerul cald și stătut, se răspîndi mirosul înțepător de ceapă prăjită pentru minestra de cină.

Din nou un murmur confuz, foială printre rînduri, șoapte. Ariort aștepta cu sufletul la gură, deși nimic din atitudinea lui falnică și dirză nu trăda această slăbiciune. Fruntea i se acoperi cu broboane de sudoare iar gura îi era de iască.

Dacii se mișcă de colo pînă colo, trecînd unii printre alții, o parte din ei au rămas neclintiți pe locurile lor, altă parte se dădu către stînga.

Ariort nu-și dădea seama cît timp trecuse de cînd le spusese : „Începeți !” Tresări de bucurie cînd își dădu

seama că mulțimea se împărțise de acum în două cete. Încă mai treceau cîțiva, dincolo și dincoace, dar socotind din ochi, Ariort își dădu seama că învinsese căpățoșenia celor de același singe cu el. În dreapta se strînse o grămadă de voinici viguroși, cu spete largi, ori trași ca prin inel, drepti ca brazii, sau noduroși ca gorunii. Lumina torțelor aprindea în pletele lor luciri de aur și de aramă și doar ici-colo se zărea cîte o sclipire argintie pe la tîmple și în bărbii. Erau aspri și tăcuți, dar în ochii multora licărea mulțumirea.

— Cei zece sutași să vină la mine, porunci Ariort !

Cînd se înșirară în fața sa, le zise :

— Numărați-i și alegeți-vă sutele. Pe cît se poate, nu-i despărțiți pe acei care vor să fie împreună. Pe acei însă pe care-i știți suferind de vreo vătămătură, să nu-i socotiți, căci nu vor putea face față greutăților ce-i așteaptă. Voi veni mîine să-mi dați socoteala.

Nu mai adăugă nimic. Nu strigă nici o urare, nici un cuvînt de rămas bun, din pricina celorlalți — bătrîni, bolnavi ori îndărătnici.

•

Atunci cînd a fugit din Roma, Andena n-a putut să-și închipuie cît de greu îi va fi să se prefacă și să se dea drept altcineva. El, care era un neînfricat, se surprindea cu gîndul că-i era teamă să nu fie recunoscut. Frica asta nu-i venea de la altceva decît de la dorul încă neîmplinit de a avea pămîntul lui, o casă și o familie. Pînă atunci însă trebuia să muncească, să cîștige bani.

Două lucruri ar fi putut să-l trădeze : barba și glasul. Se bărbierea în silă cam la vreo trei zile o dată, oftînd după bănuții lăsați bărbierului, bani aruncați pe gîrlă după părerea lui.

A treia zi după bărbierit, cînd miriștea arămie îi năpădea obrazul, se privea în oglinda de bronz lustruit, cumpărată anume pentru asta, scuipa cu scirbă și se ducea în silă la dugheana de după colț. Mai scuipa o dată privind firma pictată cu stîngăcie pe care un nătîng cu privire crucișă și o gură pînă la urechi, cufunda într-un lighean mutra unui alt nătîng. Pe cîmpul liber în jurul lor scria cu litere mari, strîmbe : TONSOR.

Cu cîtă plăcere și-ar fi lăsat barba, care îi creștea atît de frumos, mai ales că în provincie lumea nu se prea bărbiera, în afară de cîțiva oameni de seamă, militari sau magistrați.

Totuși, dacă Andena putea să-și schimbe înfățișarea dînd barba jos și scurtîndu-și chica, el n-avea ce-i face glasului, mai ales atunci cînd vorbea limba sa de baștină.

Dugheana pe care o înălțase arătătoare și trainică era foarte căutată de lumea din oraș. Chiar dacă nu toți aveau bani pentru marfa sa de soi, fiecăruia îi plăcea s-o privească. Ce-i drept, lămpile și opaițele lui Menander nu erau chiar atît de fine ca modelele pe care le imita și asta nu atît din pricina nedibăciei cît din pricina materialului mai prost, dar lumea le căuta pentru că erau mai acătării și mai ieftine ca ale negustorilor venetici. Olarul grec mai adăugase la cele douăzeci de modele, procurate lui de Andena, alte cîteva noi, ale lui, destul de bine scornite și mai potrivite gustului local.

Treburile mergeau bine, chiar prea bine pentru început. Andena era mulțumit. Nu-i era teamă de negustorii sosiți de departe, căci marfa lor era de trei ori mai scumpă, se temea însă că pilda sa va fi urmată de alți localnici. Era mereu cu ochii în patru și se gîndea de pe acum, cu ce ar fi putut înlocui opaițele dacă n-ar mai merge.

Dugheana și-o făcuse cu două odăițe în fund, una pentru el, cealaltă pentru Timon, ursuz, tăcut, dar om de treabă. Ca orice sclav, acesta, deși trecuse de treizeci de ani, tot mai visa să se răscumpere. Pesemne avea ceva bani, pe care numai el știa pe unde-i ascundea. Andena bănuia acest lucru, cu toate că nici prin gînd nu-i

trecea să-l prade, dimpotrivă, bun la suflet, închidea ochii la socotelile ce i le dădea sclavul. De fapt, Timon nu-l înșela atunci când reușea să cumpere mai ieftin ceea ce i se poruncea ori atunci când, ținându-i locul în dugheană, reușea să vîndă marfa mai scump decît i s-a pus prețul.

Andena zis Fortunatus îi înțelegea păsul, care nu de mult era propriul său păs. Tot omul rîvnește la mai bine și a fi liber e mai bine decît să fii sclav.

În mai puțin de un an, Andena reuși să se pună bine cu autoritățile oferindu-le din cînd în cînd daruri. Numai cu unul singur nu-i mersese, cu centurionul Valerius Asdus, însărcinat cu paza orașului. De fapt, acesta nu avea de ce să se lege. Andena însuși era un voinic fără pereche, dar om falnic ca Asdus nu mai văzuse. Avea și o soție pe măsura lui. Cînd apărea în tîrg însoțit de Sama, lumea căsca ochii ca la o minune. O întrupare mai vie a zeului Hercule și a divinei sale consoarte — Hebe, nici că se putea. Ostașii din garnizoană, la o ulcică de vin, povesteau fel de fel de minuni despre Asdus, fost cărăuș din Thracia, care cu toată vîrsta lui mică reușise să ajungă centurion. Se spunea că primise „corona muralis“, cea mai mare decorație oferită vreunui militar în războiul dacic, că-l însoțise pe generalul Longinus în solie la Decebal și că reușise să fugă după ce regele îi arestă pe toți. Se spunea că se închină zeului Mithra și că dintre zeii latini îl prețuiește doar pe Hercule și chiar are o statuie a acestuia în casa sa. Se spunea că a fost la Roma la triumf și a mers în primele rînduri ale cohorței de onoare. Cu atît mai strălucitoare era aureola acestui erou, cu cît el însuși nu vorbea niciodată despre isprăvile sale.

Valerius Asdus avea în grijă sa ordinea publică în Apulum și regiunea care ținea de oraș. Hoții, tîlharii și escrocii tremurau la auzul numelui său. Ordinele sosite din Colonia Ulpia Traiana și din imperiu, privitoare la urmărirea celor care se ascundeau de pedeapsă în Dacia, în mîna lui ajungeau și cînd era vorba să pună mîna pe unul certat cu legea, nu greșea mai niciodată. El descurcase urîta treabă cu uciderea și jefuirea a șapte peregrini care călătoreau la Apulum. Tot el prinsese și-i

răstignise pe tilharii care omoriseră un patrician cu membrii familiei sale, când se încumetase să meargă la Ampelum fără escortă. Tot el zdrobi într-o luptă un pîlc de daci, foști oșteni, care minăți de răzbunare îi ucideau pe romani. În această încăierare Asdus fu rănit la un picior și de atunci șchiopăta. Se mai zvonea că Asdus se opuse hotărîrii consiliului militar de a-i crucifica pe dacia luați prizonieri, susținînd sus și tare că aceștia nu erau tilhari ci luptători și nu meritau o moarte atît de ticăloasă. Pînă la urmă au murit săgetați.

Știînd toate acestea, nu era de mirare că pînă și neînfricatul Andena se ferea de el, ca unul ce se simțea cu musca pe căciulă.

Întîia oară, cînd Valerius Asdus veni să-l cunoască și să-i pună cîteva întrebări, Andena zis Fabius Fortunatus încercă să-i ofere plocon cîteva lămpi mai frumoase, dar Asdus nu le primi.

Cu toate acestea, centurionul trecînd prin piață nu uita niciodată să treacă pe la Andena, să-i dea binețe și să-l întrebe de sănătate. Negustorul era nedumerit și nu putea să-și explice în nici un fel această bunăvoință. Poate că-l atrăgea bărbăția sa, poate că Asdus simțea în-lăuntrul său că are de a face cu un om deosebit ?

De la un timp Andena se liniști, mai ales că nimeni nu s-a plîns vreodată de el. Își plătea dările la timp și vărsa din cînd în cînd sume mici în folosul breșlei olarilor. Dar o știa prea bine că imperiul roman, cu ordinea și meticulozitatea sa, nu iartă niciodată pe acei ce-i calcă legile. Mai știa că atîta timp cît va sta aici, în văzul tuturor, nu va avea liniște deplină. Chiar dacă toată lumea din Roma era convinsă că Andena gladiatorul s-a înecat în Tibru, sint destui oameni aici în Dacia care l-au cunoscut prea bine și ar fi putut să-l recunoască. Dacă se va afla că onorabilul cetățean roman Fabius Fortunatus este un dac pe nume Andena, atunci legătura cu trecutul va fi ușor de stabilit, iar el își va pierde libertatea, agoniseala și visele ciștigate cu riscul vieții.

De fapt, rareori treceau fețe cunoscute pe lîngă dușeana sa ; și mai rar se opreau privindu-l cu insistență, surprinși pesemne de ceva numai lor cunoscut la acest

negustor cu chip de venetic. „O fi, n-o fi ! ?“ păreau să spună privirile lor cercetătoare.

Cîteodată îi venea să-l îmbrăţişeze pe dacul oprit în faţa sa, să-i zică :

„Nu te mai chiorî atîta ! Eu sînt, Andena, dar te rog, frăţioare, ţine-ţi gura dacă mă iubeşti !“

Cu toată ispita, se oprea la timp. Bunul simţ îi şoptea că tainele ies pînă la urmă la iveală. Ceea ce ţine în el un om treaz, scapă la beţie. Orice om are o muiere, un prieten bun căruia i se destăinuieşte. O dată încăpută în gura altuia, taina nu mai e taină. Fără să vrea, prietenul, prietena, un copil nevinovat, devin o pacoste pentru semenul lor.

Cîteodată îi venea să ridă de aceste spaima. „Să-ţi fie ruşine, îşi zicea ! De cînd ai devenit atît de sperios, tu care ai înfruntat de atîtea ori moartea pe cîmpul de luptă şi în arenă ?“.

Dovada că spaima acestea aveau temei, îi veni pe neaşteptate.

Într-o zi, un dac bătrîn şi ştirb, mergînd cu două păsări sub braţ şi o traistă cu verdeaţă pe umăr, se opri lîngă dugheana sa.

Andena tocmai vînduse o lampă unei femei romane, şi vorbea cu ea latineşte. Moşul, pesemne, întîia oară în oraş, asculta cu băgare de seamă graiul străin. După ce femeia plecă, întrebă cu sfială :

— Spune-mi, cinstite negustor, cum trebuie să strig ca să-mi vînd marfa ? Că eu, de, nu ştiu limba voastră.

Lui Andena moşul i se păru ciudat de cunoscut. Tare ar fi vrut să stea de vorbă cu el în limba lui, dar n-o făcu. Îi zimbi totuşi cu bunăvoinţă şi arătînd cu degetul pasărea, zise :

— Galina, galina !

— Ah, găina, găina ? Am înţeles, să-mi trăieşti !

Cercetînd ce fel de verdeaţă avea în traistă, Andena adăugă :

— Urtica, urtica !

— Urzica ! repetă moşul. E cît se poate de lesne. Zalmoxis să-ţi dea viaţă lungă ! Dacă n-ai fi roman, aş zice că eşti mai degrabă Andena, fiul vecinului meu Dula,

mort acum vreo zece ani. Va să zică, găina și urzica ? Cîte limbi știi, de atîtea ori ești om.

Și moșul se îndepărtă, fără să-și bată capul dacă romanul pricepuse ceva din ceea ce el îi spusese. Se apucă pe loc să strige cit îl ținea gura sa știrbă :

— Hai la găina, hai la urzica ! Ieftin le dau. Găina, urzica, pentru ciorbă !

Moșul nu greșise, așa era... Andena își aminti bine pe vecinul lor, doar că-i uitase numele. Miine ar putea să apară unul mai năving, ori mai ramolit care în văzul și auzul tuturor o să caute să-l convingă că nu e Fabius Fortunatus, cetățean roman, ci Andena fiul lui Dula, luptător de frunte în oastea lui Decebal. Rămase pe gînduri. Își frecă obrajii nerași de trei zile și strigă :

— Timon, Timon !

Cînd sclavul apăru, ștergîndu-și mîinile de șorț, îi porunci :

— Rămii la tejghea pînă mă întorc.

— Dar mi se arde mîncarea, stăpine.

— Dă-o încolo de mîncare ! Poți s-o pui de o parte, mă întorc îndată.

Se duse fuga după colț, la bărbier. Privi tîmpiți picotați pe firmă, scuipă cu scîrbă și intrînd zise :

— Hei ilustre tonsor, rade-mi iute fața și țeasta !

— Dar ce ești eunuc ori preot, Fortunatus, ca să te razi pe cap ?

— Nici una nici alta, dar mi-e cald de nu mai pot.

•

Zilele din ce în ce mai scurte ale sfîrșitului lui octombrie și așteptarea înfrigurată a celei mai triste dintre ele, cînd Viola se va reîntoarce la Roma, îl cufundau pe Ariort într-o melancolie tot atît de copleșitoare ca și dorul ce-l mîna mereu în preajma iubitei.

Adeseori graba lui de a o revedea se poticnea în dezamăgirea unui bilețel lăsat în scorbura salciei bătrîne. Cîteva cuvinte îl vesteau că iubita nu a putut veni la

întilnire. A doua zi afla chiar din gura ei pricina : „Tata venise să-i vadă ; oaspeți neașteptați picaseră ca din senin“. Atunci însă, cînd o zărea așteptîndu-l se înăbușea de fericire și nu găsea vorbe de grațitudine pentru soartă și zeii binevoitori.

Din după-amiaza aceea binecuvîntată, cînd venise cu maestrul Apollodor în vila de pe malul pîrîului Almo, dorul nemărturisit, abia încolțit se prefăcu treptat-treptat într-o mîndră floare.

Impetuos și nerăbdător pe vremuri, Ariort se mira el însuși de cită gingășie este în stare față de ființa care îi dăruise pentru întîia oară dragostea ei pură. Scurte cum erau, întilnirile îl umpleau de încîntare, încredere și fericire. Plenitudinea sentimentului, căruia doar tinerii îndrăgostiți sînt în măsură să-i încerce profunzimea, îl copleșea într-atîta încît, revenind la preocupările lui obișnuite, trebuia să-și încordeze toată voința ca să-și adune gîndurile risipite în visări.

Cînd după multe și încîntătoare întrevederi veni ziua destăinuirii, cînd orice fereală dispăruse cedînd locul unei efuziuni depline, Viola îi spuse :

„Chiar dacă de acum încolo va fi să rămînă doar amintirea acestor clipe, voi binecuvînta zeii că mi-au dat să gust fericirea“.

Ariort care nu se gîndise la asta, tresări de spaimă, dar ea îl liniști, adăugînd că va face totul, va trece peste toate opreliștile, atît cît este îngăduit unei fete, ca să-și apere această fericire.

El îi destăinui presupunerile și temerile lui Apollodor, confidentul și binefăcătorul său și ea tăcea intris-tată, căci ceea ce maestrul spusese despre tatăl ei era adevărat.

Se înțeleșeră ca, după reîntoarcerea ei la Roma, cînd le va fi cu neputință să se întilnească, să lase unul pentru altul răvașe la bătrînul ghicitor orb Lupulus. Cine știe poate zeița Spes îi va ajuta să se vadă din cînd în cînd în timpul iernii lungi și vitrege.

Prezentul picura clipă cu clipă în trecut. Fiece tăcă-nitură de copită pe lespezile Viei Appia îi amintea de cîte

un crîmpei din trecutul nu prea depărtat, îl făcea să prevadă clipele unui viitor imediat.

Mai erau trei ore pînă la apusul soarelui.* Știa că întîrziase, căci însoțindu-l pe maestru prin oraș se întorsese mai tîrziu ca de obicei. De bună seamă, dacă i-ar fi spus că este așteptat de iubita sa și că este ultima oară cînd se vor întîlni la adăpost de priviri curioase pînă-n vara viitoare, Apollodor i-ar fi dat voie să plece. Dar pînă la urmă nu îndrăzni să-l roage. Prea multe rugă-mîni îi adresase în ultima vreme.

În drum spre casă trecuseră pe lîngă un șir trist de prizonieri daci, care se întorceau de la lucru. Priveliștea mizeriei îl lovi ca niciodată. Era aidoma unei izbituri de măciucă. Atîta timp cît el se gîdea la plăceri, frații săi de neam, frînți de muncă, se tîrau pe drumul lor fără speranță, fără viitor. Într-o singură clipă pricepu tilcul sclaviei, oribila și deznădăjduita ei lege : „Să dai totul, fără să ai dreptul să ceri nimic“.

Cîțiva robi mai tineri îl zăriră trecînd, îl recunoscură și-i zimbiră ca unui prieten. Cîțiva îndrăzniră chiar să-i facă semn cu mîna. Atunci Ariort, muncit doar de gîndurile proprii își aminti cu bucurie că nu toți prizonierii aceștia se tîrăsc pe un drum fără speranță, că el însuși le-a insuflat-o de atîtea ori, își dădu seama că ei speră și au încredere în el. Alți cîțiva, bătrîni și slăbănogi nu vedeau în el întruchiparea destinului și i se supuneau celui vechi care pentru ei era tot atît de neînduplecat, pustiu și înghețat ca însăși moartea.

Se simți, nu știa nici el de ce, vinovat de mizeria acestora. Neputința de a-i ajuta cu ceva îl chinuia cumplit.

Acum, cînd galopa pe Via Appia, fiecare săritură a calului îl făcea mai nerăbdător, iar balanța gîndurilor înclina tot mai mult către talgerul celălalt, în care bulgărașul dragostei precumpănea toate celelalte la un loc.

Pesemne Viola îl aștepta de mult și, simțindu-se vinovat, gonia nebunește.

Acum patru zile. într-o după-amiază aurie, ea îl aștepta șezînd pe mal, desculță, mișcîndu-și piciorușele în unda clipocitoare. Zărindu-l, sclava Pantia se îndepărtă

ca să-i lase singuri. După ce se salutară cu voioşie, el se aşeză alături pe iarba îngălbenită. Viola părea neliniştită şi plină de neastîmpăr. Sărea de la un gînd la altul, îl privea ciudat, părea că aşteaptă ceva. Pe urmă îi ceru de băut, zicînd că o pîrjoleşte setea.

Alături, dintr-un cotlon de mal, susura un izvorăş. Ariort sări în picioare, îşi clăti miinile cu grijă şi-i aduse apă în căuşul palmelor. Fata sorbi încet, cu plăcere, atingîndu-i palma cu buzele. Un firicel de păr rebel, desprins din pieptănătura ei îi gîdilă mina la încheietură. Fără să ştie cum, se aplecă şi-i sărută cărarea ce-i despărtea părul pe creştet.

„Iartă-mă, zise îndată, stînjenit! Nu ştiu ce mi-a venit“.

Îmbujorîndu-se, ea îi răspunse fără supărare :

„Nu-i nimic. Răcoreşte-mi obrazii!“.

Bucuros, îşi puse palmele ude pe obrazii ei, înfrigorat de frăgezimea lor. Şi pentru că ea zîmbea fericită şi ridea încetişor, se aplecă şi o sărută.

Freacăţul buzelor gongaşe avea în el atîta chemare, că nu-şi mai dezlipi gura de a ei, aşezîndu-se alături, o cuprinse de mijloc.

Au stat aşa un timp cîl se păru o veşnicie, apoi, dezmeticîndu-se, fata îl îndepărtă uşor şi-i zise ruşinată :

„Mi se pare că am întrecut măsura“.

„Viola, strigă el cu glasul sugrumat de emoţie, — Viola, de-ai şti cît de mult te iubesc! Tu, fiinţă neasemuită şi cea mai dragă mie, ai putea să mă iubeşti... cît de cît?“

„Te-am iubit din prima clipă, Ariort, răspunse ea trecîndu-şi degetele prin părul lui, privindu-l țință. — Locul acela de lîngă Colosseum, unde te-am zărit înflă oară a devenit pentru mine sacru“.

„Viola, înghină el, nici nu ştii cît mă fereceşti. Sînt clipe pentru care merită să şi mori. Dacă ai şti cît am suferit, prin cîte îndoieli am trecut. Pozînd tatălui tău, fie-i numele binecuvîntat, te chemam în gînd, neîncetat şi cu disperare. Îmi încordam auzul, doar-doar îţi voi auzi glasul. Privirea mi se înceţoşa pîndind mereu umbra ta în grădină. Acum, cînd miracolul s-a săvîrşit, nu-mi

vine să cred că e aievea. Dacă toate acestea nu sînt decît un vis, n-aş vrea să mă trezesc niciodată“.

„Ştiu, dragul meu, îi răspunse duios. Inima mi-a şoptit cît eşti de nefericit. De aceea am venit atunci în grădină, cînd erai singur. Aş fi venit din prima zi, să te văd, să-ţi vorbesc, dar nu s-a putut. Te-aş fi iubit şi ca sclav şi nu ştiu ce n-aş fi putut face ca să fii fericit“.

De atunci o văzu o singură dată, ca să audă trista veste a reîntoarcerii ei la Roma. De acum încolo, pînă la vara viitoare, nu puteau să se vadă decît poate cu o ocazie rară şi cu cea mai mare prudenţă. Ştiind că tăică-său vrea s-o mărite şi ca să nu grăbească acea clipă nefastă, Viola trebuia să nu-i dea nimic de bănuît. Dacă îl va lua cu binişorul, va putea să mai amîne, deşi nu mai putea invoca motivul că este încă copilă; avea şaisprezece ani impliniţi, iar fetele se măritau chiar de la treisprezece.

Muncit de gînduri, Ariort ajunse în dreptul mormîntului Caeciliei Metella. Se întîlneau la vreo două stadii în susul pîrului, unde lunca era străjuită de un crîng, aşa că Ariort o luă la stînga pe drumeagul următor.

Aproape îndată se întîlni cu un car cu coviltir ce se hurducăia pe drumul strîmt. Îl mîna un sclav cocoţat pe unul din cei doi catîri, iar prin deschizătura coviltirului se mai zăreau oameni.

Dindu-se la o parte ca să-i lase să treacă, Ariort porni grăbit înainte. Ajuns în apropierea pîrului, descălecă şi merse cu băgare de seamă, trăgînd cu urechea la zgomotele din jur. Nu-i mai rămăsese decît să treacă prin nişte tufişuri, cînd auzi un fel de muget înăbuşit. Tulburat, desfăcu încet crengile şi privi către malul girlei umbrît de sălcii stufoase. Ceea ce văzu îl lăsă trăznit. Viola nu se vedea nicăieri, iar Pantia, sclava ei, legată fedeleş, cu gura astupată, se zvîrcolea în iarbă. Dezmeticindu-se după clipa de înmărmurire, Ariort se repezi către ea şi, tăindu-i legăturile, o ridică în picioare. Văzîndu-l, sclava se porni pe un plîns disperat.

Un vârtej de gînduri înflorătoare trecu prin capul lui Ariort, ameţindu-l, tăindu-i răsuflarea.

— Ce s-a întîmplat, strigă el, zgîlţînd-o cu putere?

Femeia tremura ca varga și-i clănțăneau dinții în gură.

— Vorbește, femeie !

— Au răpit-o . . . au răpit comoara mea . . . !

— Cine ? Nu mă înnebuni ! Vorbește, nu avem timp de pierdut. Vorbește, n-auzi !

— I-am spus . . . i-am spus de atâtea ori să nu vină în locul acesta pustiu, dar . . .

— Vorbește, femeie nesăbuită, se înfurie Ariort. Des-tul cu văicăreala ! Cine a răpit-o ? Cîți au fost ? Încotro au apucat ?

— Parcă știu ? M-am pomenit trîntită și legată. Doi, trei, poate patru au fost, știu eu ? Au înfășurat-o într-o manta și duși au fost.

— Încotro au luat-o ?

— Încolo ! De unde ai venit tu.

— Ai auzit cumva tropot de copite sau scîrțlit de roți ? Adu-ți aminte, nu mă chinui !

— Nu știu. Eram înfricoșată. Mi-am pierdut mințile de groază. Parcă am auzit ceva, dar poate că mi s-a nă-zărit . . . O podidi din nou plînsul. — Zeița Proserpina, ocrotește-mă de mînia stăpînului ; nu am nici o vină !

Dîndu-i drumul, Ariort alergă către calul său. Se opri o clipă în fața tufișului și-i strigă peste umăr :

— Întoarce-te acasă, Pantia, și spune-i stăpînei tale să nu se prăpădească cu firea ; asta nu ajută la nimic. Voi întoarce Roma pe dos ca s-o salvez pe Viola.

Nici el nu credea în spusele sale. O greață amară i se urca către gîtlej și teama rece și vîscoasă îl cuprinse pentru întîia oară în viață.

Cercetă totul în jur pas cu pas, mulțumind providen-ței că plouase în ajun, căci în curînd dădu de locul unde o căruță a fost întoarsă. Urmele roților și ale copi-telor se imprimară în pămîntul moale.

Atunci își aduse aminte că adineaori se întîlnise cu un car și chiar se dăduse la o parte ca să-l lase să treacă. Cine știe dacă nu chiar acesta o ducea pe Viola către o soartă crudă ? Se dezvinovăți în gînd, zicîndu-și că ni-mănui nu i-ar fi putut trece prin cap că la doi pași de Roma, lingă un drum mare, supravegheat și păzit, cineva ar fi îndrăznit să răpească o femeie romană.

Alte indicii nu avea și ajungînd la drumul mare, porni în galop către Roma. În față, cît vedea cu ochii, nu se zărea nici un car cu coviltir. Trecu în goană pe lîngă cîteva plaustre țărănești pe două roți. Ajunse din urmă și întrecu cîțiva călăreți. La Poarta Appia întrebă ostașii postați sub bolți dar aceștia se jurară că de vreo patru ore nu trecu nici un car ca acela descris de el.

Dîndu-și seama că-și pierduse timpul apucînd pe o pistă greșită, îngrijorat la culme, o luă înapoi, întrebînd toți călătorii și drumeții, cercetînd cu cea mai mare băgare de seamă toate intrările în Via Appia. Goana și zbulcîmii îi ascuțiră simțurile. Se simțea din nou oștean și întîmpina pericolul cu aceeași hotărîre ca pe vremuri, dar nu și cu sînge rece, căci de astă dată nu el ci iubita era în primejdie.

Abia după ce ajunse din nou la răscrucea cu pricina, își dădu seama că în graba sa nu băgase de seamă urmele slabe de noroi lăsate de roți pe pavajul drumului mare, care arătau că vehiculul o luă în direcția opusă Romei.

Nu-i rămînea decît acest slab indiciu, dar nu avea încotro și porni înapoi, cercetînd toate drumurile laterale din dreapta și din stînga Viei Appia. Cînd trecu de piatra-bornă care indica a treia milă de la Roma, zări la capătul primului drumeag din dreapta sa urme de roți și de copite imprimate în pămîntul jilav și presărate cu bălegar proaspăt.

Descălecînd și cercetîndu-le mai de aproape, se întări în credința că sînt aceleași urme pe care le-a văzut lîngă locul unde s-a comis răpirea. Apucă fără zăbavă pe acel drumeag lăturalnic, croindu-și trecerea la adăpostul copacilor ca să nu fie zărit.

Văzu în curînd zidurile de cărămidă ale unei vile, înconjurată de o livadă neîngrijită, cu pomi sălbăticiți. Locul părea cu totul pustiu; nici măcar un cîine nu-și făcu apariția ca să-l latre pe intrus.

De aproape vila părea părăsită, în orice caz nelocuită de multă vreme. În jur domnea o liniște deplină. Nici o suviță de fum nu ieșea pe hornuri. Poarta masivă, cu

vopseaua jupuită, era închisă. Totuși urmele roților se opreau în fața intrării.

Soarele apusese. Făcînd ocolul așezării, Ariort alese un loc dosnic, către care nu era îndreptată nici o fereastră. Parcurse cu prudență locul deschis dintre livadă și vilă. Își legă calul de o tufă lingă zid și săltîndu-se în mîini, privi peste creasta împrejmuirii.

Înăuntru, așijderea, — totul părea pustiu și învăluit în tăcere. Atunci, fără să-și piardă timpul, escaladă zidul și sări în curte.

Chiar în clipa aceea auzi o exclamație înăbușită. Întorcîndu-se brusc, zări un om care se strecura pe o ușă. În două salturi îl ajunse, izbi ușa ce se închidea și dînd-o de perete, îl prăvăli pe om. Într-o clipită îl puse genunchiul în piept și atingîndu-i gîtul cu vîrfurile jungherului, îi porunci să nu facă gălăgie. Recunoscînd îndată în omul de sub el pe sclavul care mîna catirii.

Tocmai voia să-l descoase pe sclav, cînd prin capătul celălalt al coridorului năvăli un om voinic, cu o sabie în mînă.

Fără să mai stea pe gînduri, Ariort îl ameți pe sclav cu minerul jungherului și sări în picioare.

— Aruncă jucăria și predă-te ! grohăi omul amenințîndu-l cu arma.

Ariort nu-i răspunse, pîndindu-i mișcările. Cînd omul îl atacă, își dădu seama că e doar voinic și curajos, dar nu se pricepe în mînuirea armelor. Ferindu-se cu dibăcie de loviturile furioase ale aceleuia, chiar din primele clipe reuși să-l rănească și-i porunci să arunce sabia. Dar omul nu-l ascultă și-l atacă din nou cu nesăbuintă. Ariort îl prinse de încheietura mîinii care ținea arma și-i împlîntă jungherul în piept.

Spre marea uimire și bucurie a lui Ariort, nimeni nu sări în ajutorul celor doi. Casa părea pustie.

Legă sclavul cu ajutorul curelelor luate de la amîndoi și ridicînd sabia celui ucis porni prin casa cufundată în semiobscuritate. Gîndul îl zorea către Viola, dar îi era teamă să nu facă vreo nesăbuintă, să nu cadă în vreo capcană. Cercetă casa cu prudență, odaie cu odaie. Nici o ușă nu era închisă. Trecînd prin atrium și înplu-

vium, ieși în nimpheum, apoi pe sub portic ajunse în curtea din dos. Sub șopron văzu carul cu coviltir alături de o carruca luxoasă și o litieră, în grajd însă era un singur catir și asta îl neliniști. Se întoarse fără zăbavă la locul încăierării și scotocindu-l pe cel ucis găsi la el o legătură de chei. Sclavul trezit din amețeală, dîrdîia de spaimă. Ariort îl înșfăcă ca pe un sac, îl tîri în impluvium și-l aruncă pe marginea bazinului umplut cu apă de ploaie.

— Dacă nu-mi răspunzi la întrebări, te înec, îi zise amenințător.

— Îți spun tot, îngînă acela, galben la chip.

— Unde e fata ?

— E sus, în bibliotecă. Prin portic, la dreapta...

Prima ușă, sus pe scări.

— Care este cheia ?

— Ușa nu e încuiată... zăvorîtă doar din afară.

— Cheia de la poartă ?

— Asta mare.

— Mai e cineva în casa asta în afară de tine ?

— Nu.

— Nu minți ! șuieră Ariort printre dinți. Ați fost trei cînd v-am întîlnit pe drum.

— N-am mințit. Tovarășul meu a plecat la Roma.

— Pentru ce ?

Sclavul deschise de cîteva ori gura, dar nu scoase nici un cuvînt. O teamă fără margini îi schimonosi trăsăturile.

Ariort îl apucă de păr și-i cufundă cu violență capul în apă. Cînd omul a început să se zbată, îl scoase și privindu-i chipul învinețit, zise cu asprime :

— Nu cumva crezi că-mi arde de glumă ? Pentru ce s-a dus acela la Roma ?

— Să-l anunțe pe stăpîn.

— Numele acestuia !

— Îndurare, nobile... Dacă spun, stăpînul mă omoară.

— Pînă atunci te omor eu, răcni Ariort și-l apucă din nou de păr, gata să repete tortura.

— Stai, țipă acela animalic ! Oh, ce vină am eu ? Sînt un amărit de sclav și...

— Numele !

— Rufus... Rufus cel tânăr, șopti nenorocitul.

Ariort tresări. Într-o frintură de clipă își aminti de patricianul cel palid, cu faimă rea, risipitorul, descreieratul, răpitorul de fecioare, fiul senatorului Rufus. O mare neliniște și o nerăbdare febrilă îl cuprinseseră.

Lăsându-l pe sclav, alergă într-un suflet să-și elibereze iubita. Găsi ușa, urcă bîjbîind o scară în spirală. Sus, dădu de o ușă masivă. Trase zăvorul și o deschise.

Lumina slabă a crepusculului lumina fantomatic odaia mare prin două ferestre zăbrelete. În colțul opus ușii zări o umbră albă.

— Viola, zise cu voce înăbușită. Sînt eu, Ariort.

— O-o-oh ! strigă ea și i se aruncă la piept, plîngînd și rîzînd totodată. — Ai venit ? M-ai găsit ? Nu visez, iubitul ?

— Nu visezi, iubito, scumpo ! E aievea, o liniște el, mîngîindu-l obrazii uzi de lacrimi.

— Ai găsit biletele ce le-am aruncat pe fereastră, nu-i așa ?

— Care bilete, iubito ?

— Am scos un sul de pergament din toc, lămuri ea arătînd cutiile și tocurile de pe rafturi, — l-am rupt în două și am scris pe spatele lor unde sînt și în ce nevoie mă aflu. Credeam...

— Nu le-am văzut, Viola. Eram disperat și nu mă gîndeam decît cum să sar mai repede zidul. O, Zalmoxis mare și bun, și tu zeița Spes, vă mulțumesc că m-ați ajutat ! Să mergem, iubito ! Să plecăm din locul acesta blestemat, pînă nu e tîrziu !

O luă de mînă și o ajută să coboare scara. Alergară sub portic, apoi prin curte pînă la poartă. Alegînd cheia din legătură, zise neliniștit :

— Am lăsat calul în spatele vilei. Să nu se fi dezlegat ?

În clipa cînd pipăia broasca, dinspre drum se auzi trepotul înfundat al copitelor și aproape îndată printre crăpăturile porții licări o lumină.

Fără să scoată o vorbă, Ariort o trase pe Viola către portic. Se ascunseră în umbra ultimei arcade sprijinită

de zidul împrejmuitoar. Strînse fata la piept și auzindu-i bătăile precipitate ale inimii, îi șopti să nu aibă teamă.

De afară se auziră glasuri înăbușite. Cineva descălecă. Poarta se deschise scîrțîind și în curte intră un călăreț învelit într-o manta cu glugă. În urma lui pătrunse un sclav care ținea o torță și trăgea de căpăstru un câțir. Călărețul descălecă și bătu din palme. Sclavul băgă torța în locaș și închizînd poarta, trase dobitoacele către grajd.

— Hei, strigă cu asprime călărețul ! Ați adormit, puturoșilor ? Adormi-v-ar Libitina la sînul ei !

Recunoscînd vocea lui Rufus, Ariort își pierdu stăpînirea de sine. Singele îi clocoti în vine de ură. Știa că poate face o nesăbuintă, dar nu se putu înfrîna.

— Stai aici și nu te mișca pentru nimic în lume, șopti el Violei.

— Ce vrei să faci ?

— Ceea ce îmi dictează onoarea. Așteaptă și ai încredere !

În clipa următoare ieși din umbră și apropiindu-se de Rufus, zise :

— Îți strici bojocii de pomană, incub impur, răpitor de fecioare blestemat. Oamenii tăi n-o să te audă, căci au adormit pe vecie.

— Tu ? exclamă Rufus tresărînd și se dădu cu un pas înapoi. Rușinat de gestul său involuntar, adăugă, sumețîndu-se :

— Sclav nemernic, cum ai îndrăznit să pătrunzi aici ?

— Nu mai sînt sclav. Nemernic ești tu și de astă dată nu vei scăpa nepedepsit.

— Ha-ha-ha ! rise sfidător patricianul, mascîndu-și teama. Ai căzut în capcană. Te voi uide și mă voi înfrupta din trupul fecioarei tale.

— Dacă ești atît de curajos și priceput, atunci sînt gata să mor, dar fata n-o vei mai avea, căci de o oră nu mai este aici.

— Minți vierme ! răcnî Rufus scos din fire.

— Ehe, stirpitură, ce crezi că am făcut între timp ? Crezi poate că am privit la stele ? Dacă fata era aici nu

te provocam la luptă, ca să nu-i primejduiesc viața și cinstea.

Viola, căreia îi era teamă nebună pentru Ariort, își dădu seama că prin vorbele acestea iubitul o previne să nu se dea de gol. Tăcea, apăsându-și mîinile pe inimă și implorînd zeii să-l ajute pe Ariort al ei.

— Pregătește-te să mori, zise dacul, fulgerîndu-și paloșul.

Rufus îl atacă cu furie. Se pricepea. Ariort își dădu seama de asta din primele clipe, dar brațul vrăjmașului nu era tare, nici mișcările prea sprintene.

Luptînd, Ariort își aduse aminte de duelul său cu Longinus, după lupta cea mare. Atunci dreptatea era de partea romanului și acela a biruit. Acum, însă, ea este de partea sa și romanul va trebui să piardă.

Păstrîndu-și calmul și puterile, îl sîcîia pe Rufus, succinduo-l în toate părțile, ameteînduo-l, obosînduo-l.

Torța lumina slab cu flacăra ei jucăușă. Fiecare dintre luptători se străduia să se așeze cu spatele la ea ca să-l aibă pe potrivnic în plină lumină, dar năzuînd către asta, Rufus obosise și fu rănit la brațul drept. Trecînduo-și sabia în mîna stîngă, știa că nu mai are nici o șansă.

O întîmplare neprevăzută grăbi deznodămîntul. Sclavul, deși laș și nehotărît, știa că datoria lui era să-și ajute stăpînul. După ce se codi un timp, ieși tiptil din umbră, înarmat cu o biță.

Rufus îl zări, se bucură și prinse curaj. Ariort, care la început se gîndi la sclav și era cu băgare de seamă, văzînd că nu apare, se liniști și uită de el. Viola, însă, văzînd pericolul din ascunzătoarea ei, nu putu să nu strige.

— Ariort... sclavul în spate... păzește-te!

Totî trei tresăriră. Sclavul se dădu speriat înapoi. Rufus înmărmuri descumpănit. Ariort, singurul neluat prin surprindere, sări în lături ca să-i aibă sub priviri pe amîndoi dușmanii.

— Mișelule, strigă apoi lui Rufus! — Asta-i onoarea ta de patrician?

De astă dată se năpusti cu furie și în câteva clipe îl doborî pe roman. Rufus icni, apucă aerul cu gura larg deschisă și se prăvăli tăcut pe lespezi.

Sclavul se mistui în noapte, urlînd de spaimă, iar Ariort fără să mai cerceteze pe cel căzut, apucă mina Violei, smulse torța din locașul ei și se repezi către poartă.

Alergînd către locul unde era legat calul, fata se opri la colțul casei, sub cele două ferestre ale catului de sus.

— Zăbovește puțin, iubittle, și-mi luminează aici. Aș vrea să găsesc epistolele. Le-am aruncat din disperare, negăsind altceva mai bun de făcut. N-aș vrea să le găsească cineva și să afle ce s-a petrecut aici.

Cuvintele iubitei i se păzură înțelepte. În graba sa de a pleca de acolo, uitase cu desăvîrșire de acest amănunt. Le căutară destul de mult dar pînă la urmă găsiră cele două cocoloașe de pergament mototolit. Viola le culese și le puse în sîn.

Încălecînd, Ariort săltă fata, așezînd-o în fața sa și se grăbi să iasă în drumul mare.

De bună seamă, Pantia făcuse un mare tărăboi, căci atunci cînd tinerii ajunseră pe malul pîriului Almo, găsiră casa întoarsă pe dos și luminată de zeci de torțe.

Chemat în grabă, sculptorul Salubrius sosise cu puțin înaintea lor. Cuprinși de disperare, stăpînii și sclavii se agitau pradă unei nemaipomenite tulburări, neștiind ce să întreprindă. Mama își ieșise din minți, își smulgea părul din cap, își sfîșia hainele. Tatăl nu găsi altceva mai bun de făcut și-și vărsa amarul bătînd-o crunt pe doica Pantia.

Apariția celor doi tineri li se păru un vis neînchipuit de frumos. Ariort se retrase modest de o parte, privind înduloșat îmbrățișările, sărutările, ascultînd binecuvîntările înălțate zeilor. Sclavii se înghesuiau să-i sărute poala tinerei stăpîne.

Abia după ce se potoli emoția primelor uimiri, Viola îl luă pe Ariort de mină și intrind cu părinții în casă, zise :

— Iată-l pe salvatorul meu. Fără el ați fi pus cu toții doliu după mine, căci n-aș fi supraviețuit necinstei. N-am vrut să vorbesc de față cu servitorii. Acum, aflați că am fost răpită din porunca lui Rufus Junior, dar ca să nu atragem minia și răzbunarea Rufilor, totul trebuie să rămână între noi.

Salubrius se lovi cu palma peste frunte :

— Cum de nu m-am gândit la asta. Eram doar atât de îngrijorat după vizita descreieratului în atelierul meu. Un astfel de aristocrat nu se ostenește să vină la un amărit ca mine fără un anumit scop.

După asta îl privi ciudat pe Ariort și-l întrebă :

— Cum se face că tocmai tu ești salvatorul fiicei mele ?

Văzîndu-l încurcat, Viola își luă inima în dinți și răspunse în locul lui.

— Tată și tu mamă, aflați că noi ne iubim. Sint mîndră de dragostea lui Aelius Ariortus, are un suflet mare și nobil.

— De ce ai tăcut pînă acum, o întrebă muștrător Salubrius, evitînd să-l privească pe Ariort ?

— Pentru că știam că nu vei consimți la alegerea mea.

Salubrius se încruntă. Zise scurt, voind parcă să scape de o povară :

— Tinere dac, te cunosc de cînd ai fost sclav și mă bucur că ești acum liber. Îți mulțumesc că mi-ai smuls fiica din ghiarele destrăbălatului. Acum să ne odihnim și să căutăm să uităm acest vis urît.

Asta a fost tot. Nu-i întinse mîna, nu-i spuse nici un cuvînt cald. Se vedea cît de colo că bucuria salvării odorului său nu se răsfrînge cît de cît asupra salvatorului.

Cînd Viola se apropie de Ariort ca să-și ia rămas bun, Salubrius o luă de mină și zise apăsător :

— Du-te scumpa mea la culcare și lasă-l și pe el să se întoarcă acasă ! E tîrziu.

Doar mama Violei se apropie de Ariort și punându-i
mîinile pe umeri, îl privi cu multă duioșie.

•

În după-amiaza zilei următoare, puțin timp după ce
Apollodor se întoarse cu ai săi din oraș, se auziră
bătăi în poartă. Portarul veni gîfîind să-l anunțe pe stăpîn
că în atriu îl așteaptă un centurion cu patru ostași.

Nedumerit, maestrul ieși.

— Ah, tu ești, centurioane Calpurnius ? Cu ce-ți pot fi
folositor ?

— Sînt măgulit, maestre, că nu mi-ai uitat numele.
Cu atît mai rău îmi pare că am venit la tine cu o veste
neplăcută.

— Dar, pe Iovis, ce s-a întîmplat ?

— Tu ai un sclav înalt, blond, care poartă barbă și
o legătură neagră pe ochi ?

— Nu-i cunoști numele ?

— Nu, dar asta nu are nici o importanță. Poate fi
recunoscut și așa.

Apollodor nu-i răspunse îndată. Se gîndea intens ce
ar fi putut să fie. Îl cuprinse teama pentru Ariort.

— Te-am întrebat, maestre, și încă nu mi-ai dat răspuns,
repetă oșteanul vădit jenat.

— Nu posed așa un sclav, dar am în serviciul meu un
om liber care seamănă cu cel descris de tine.

— Am aflat că acesta locuiește în casa ta și te rog
să-l chemi aici.

Apollodor bătu din palme și-i porunci lui Seraphis
să-l aducă pe Ariort. Centurionul, între timp, șopti ceva
unui ostaș și acela ieșind din atriu se întoarse curînd cu
un sclav amărit, palid, cu capul legat.

Cînd apăru Ariort, sclavul se dădu speriat înapoi. Mina
îi tremura cînd îl arătă pe dac.

— El este ucigaşul lui Salvus. Il recunosc prea bine. Apollodor tresări şi apropiindu-se de Ariort, îl apucă de braţ.

— Ce-ai făcut, băiete ? O fi adevărat ?

Ariort îl privi adînc în ochi şi spuse grav :

— Nu te-am dezonorat, binefăcătorul meu. Am omorît în legitimă apărare. Omul care m-a atacat era înarmat cu un gladius, iar eu nu aveam decît jungherul acesta.

— Ai fost beat ?

— N-am luat nici un strop de vin în gură de cînd mi s-a dat însărcinarea de a-i convinge pe daci.

Centurionul îl privea cu admiraţie, dar şi cu părere de rău în acelaşi timp. Adresîndu-se apoi stăpînului casei, zise :

— Nu am încotro, maestre. Omul a săvîrşit un omor. Judecătorii să-şi bată capul dacă este ori nu vinovat. Trebuie să-mi fac datoria şi să-l duc.

Cu aceste cuvinte se apropie de Ariort şi-i puse mîna pe umăr :

— Eşti arestat ! Arătînd jungherul, adăugă : — Dă-mi arma !

— Din ordinul cui a fost arestat, întrebă Apollodor ?

— Al prefectului Urbei, Licinius Sura însuşi.

— Şi cine l-a pîrît ?

— Senatorul Rufus.

— Sempronius ?... îngîină Apollodor şi teama pentru Ariort îl cuprinse. Cel mai incoruptibil dintre senatori se bucura de o trecere fără margini pe lîngă împărat. Tînărul dac era pierdut.

— Ariort, zise el şi glasul îi tremura, ştiu că nu minţi niciodată ; pentru binele tău, jură-mi că ai ucis apărîndu-te, că n-ai premeditat crima şi că n-ai avut nimic de împărţit cu victima !

Ariort, care între timp se gîndise intens la faptul că nimeni din cei prezenţi nu a pomenit numele lui Rufus Junior, îşi dădu seama că acela a scăpat cu viaţa şi pesemne voia să se răzbune fără să-şi dea în vileag ticăloşia. Nu ştia adevărul. Era doar o presupunere. Nu avea timp să judece şi să cîntărească toate. Un singur lucru ştia bine, că nu trebuie să sufle o vorbă despre Viola.

Cinstea fecioarei nu trebuia pătată chiar dacă asta l-ar fi costat viața. Era convins că Rufus nu va vorbi căci asta nu putea să intre în socotelile lui.

— Îți jur pe numele veșnic al lui Zalmoxis, zise grav, zeița Spes să-și întoarcă privirea de la mine pentru totdeauna dacă mint. L-am văzut pentru întâia oară pe libertul Salvus și l-am ucis apărându-mă. Nu se pricepea în minuirea armelor și i-am spus să arunce sabia, dar nu m-a ascultat și s-a năpustit din nou asupra mea. N-am avut încotro și l-am ucis.

— Dar de ce te-a atacat și unde ? întrebă Apollodor.
— Trebuia să fie o pricină ?

Ariort se gândi o clipă cu capul plecat, apoi hotărându-se, zise cu o ciudată resemnare în glas :

— Asta n-are nici o importanță. Undeva pe lângă Via Appia... Asta e tot ce pot să-ți spun.

Apollodor îl privi ciudat. Pricepu îndată că Ariort are temeiuri tari să nu vorbească și-l lăsă în pace. Îl rugă pe centurion să zăbovească citeva clipe până îi va scrie lui Licinius Sura. Se duse în bibliotecă și scris :

*Nobilis Licinio salutem plurimam ! **

Aelius Ariortus, libertul meu, învinuit de uciderea unui oarecare libert Salvus, se bucură de stima și încrederea mea deplină, precum și de a lui Plinius. Susnumitul a fost desemnat de către augustul să fie tribun al primei cohorte de daci și urma să plece în Orient. El nu neagă fapta, pe care zice că a săvârșit-o în legitimă apărare. Faptul că victima a fost clientul lui Sempronius Rufus nu este o cheazășie că a fost un om dintr-o bucată, iar în ceea ce îl privește pe Aelius Ariortus, știu că noua lui demnitate, de care s-a apropiat cu ardoare și conștiinciozitate, nu i-ar fi permis să-și facă de cap. Fără el toată treaba se va împotmoli. Este un om pre-

* „Nobilului Licinius cel mai drag salut !“ (Adresare latinească).

țios și socot că trebuie judecat cu o prudentă nepărținare.

Fii sănătos !

Apollodor.

— Scrisoarea, zise apoi centurionului, o vei înmina prefectului însuși.

Apropiindu-se de Ariort, îi puse mâinile pe umeri :

— Aelius Ariortus, fii demn de încrederea ce o am în tine. Voi urmări deaproape această chestiune. Cu bine !

Ariort îi sărută umărul și după ce strînse mina lui Eutyches, a lui Seraphis și la câțiva domestici, care se adunaseră la intrare, plecă escortat de ostași.

— Eutyches, porunci Apollodor ! Pune-ți sandalele înaripate ale lui Mercurius și zboară în oraș. Anunță-l pe nobilul Plinius să mă aștepte la cină. Caută-l pe Hermadio și spune-i să se repeadă la mine neîntârziat. Să nu vii să-mi spui că nu ai găsit pe nici unul, căci nu voi mai crede că ai ținut cât de cât la Ariort.

. . .

Trecură nouă zile de la arestarea lui Ariort. Temnicierul, știind că are în paza sa un oarecare libert de neam străin, se mira mult la vederea atîtor vizitatori, dintre care unii de mare rang.

Soarta capricioasă îi întoarse din nou spatele lui Ariort. De altfel era obișnuit cu toanele ei. În scurta sa viață văzuse înălțări și prăbușiri, gustase din dulceața și amărăciunea lor. Nu era unul care să-și facă singe rău din asta. Dacă era un simplu sclav, chiar și libert, fără îndatoriri, vise și viitor, nu și-ar fi bătut capul ; ar fi dormit liniștit în așteptarea sentinței, oricare ar fi fost ea. Era însă legat de o mulțime de ființe care-l iubeau, îi doreau binele și aveau nevoie de ajutorul și sfatul său.

Avînd răgaz, de cînd se afla în închisoare, innoda și deznoda mereu gîndurile ce-l frămîntau și pe măsură

ce timpul trecea, iar el nu le mai putea descurca. Își dădu seama că de fapt nimerise într-un cerc vicios din care numai vrăjile l-ar fi putut scoate.

Era bucuros că putuse smulge iubita din ghearele neîndemînaticilor răpitori și că o făcuse repede și fără multă bătaie de cap. De acum înainte trebuia să tacă, să desăvîrșească ceea ce îi reușise atît de bine. Blestema ziua care îi scoase în calea fericirii pe destrăbălatul Rufus, gîndindu-se cu amărăciune că în lumea asta mare se găsesc destui descreierați, care oriunde ar apărea, orice ar face, întorc pe dos legile omenеști. Gîndul că Viola ar fi putut cădea victimă poftelor ticălosului, îl îngheța. Desigur, dacă puternica familie a Rufilor îi dorește capul, este mai mult decît posibil că îl va avea. Durerea iubitei sale va fi mare ; poate că rana din sufletul ei nu se va lecu niciodată, dar ea însăși îl sfătuisese să nu sufle nici un cuvînt despre împrejurările în care a fost răpită. Dorința ei este sacră ; îndeplinind-o îi va plăti măcar o parte din fericirea ce-i dăruise.

Așa judeca Ariort și nimeni n-ar fi putut să-l abată de la această hotărîre. E adevărat că mai erau și dacia, cărora le zgîndărise dorința de a fi liberi, dar pînă la urmă, odată ce treaba a fost pusă pe roate, li se va găsi un conducător.

Hermadio, căruia pînă-acum îi împărtășea toate gîndurile sale, de astă dată nu reuși să smulgă nici un cuvînt lui Ariort. Nu au fost de folos nici rugămințile, nici apelul la prietenie, nici dojana, nici supărarea. De fapt, Hermadio bănuia ceva, dar lui Ariort nu-i era teamă căci își dădea seama că presupunerile și bănuielele acestuia sînt greșite. Apollodor care venise a doua zi, păru mai perspicace, însă Ariort îl imploră să nu insiste, căci nu va spune nimic.

Dar dorința prietenilor de a-l salva era mare. Apollodor reveni, însoțit de un cunoscut avocat și se supără foc pe Ariort, cînd nici acest legist abil nu reuși să-l convingă să vorbească. Toate argumentele se dovediră neputincioase, deși prizonierul era nespus de mișcat de dragostea și devotamentul binefăcătorului său. Mintea sa nu putea să priceapă de ce judecătorii nu l-ar crede

pe cuvînt atunci cînd va depune solemn cel mai sacru jurămint. Se ştia nevinovat şi credea că toată lumea ar fi trebuit să creadă la fel. Avocatul consternat în faţa acestei mentalităţi aparte, „de barbar“, îl lămuri că legile romane cer dovezi şi că nu pun nici un temei pe jurămint; că acesta nu este decît o formalitate şi este cerut doar martorilor care depun mărturie şi care nu-i opreşte pe unii din ei să mintă cu neruşinare.

Noiembrie bătea la poarta vremii. Primele zile, senine, potrivit de calde, erau o desfătare. Lumea celor bogaţi se întorcea în Urbe după o caniculă prelungită. Forul roman era plin de forfotă, culori, zumzet de glasuri. Templele deschise larg erau vizitate de mii de credincioşi. Serile răcoroase minau lumea în taberne şi popine, unde spumega mustul şi vinul nou, pişcător. Un an nemaipomenit de roditor umpluse pieţele cu bunătaţi. Sub semnul belşugului, nunţile se ţineau lanţ.

Tumultul vieţii nu răzbătea prin zidurile groase ale Mamertinei, totuşi, prin ferestruicile mici, plasate prea sus ca să poţi privi prin ele, se strecurau destule momeli ale vieţii clocotitoare, ca să-i facă pe cei întemniţaţi să sufere cumplit.

În seara zilei a zecea, Hermadio se strecură în celula lui Ariort, îl îmbrăţişă şi învăluindu-l cu o privire îndurerată, zise cu dojană :

— Ariort, de ce ne-ai ascuns adevărul ? Credeai poate că nu se va afla ?

— Care adevăr ? întrebă dacul surprins.

— Ai răbdare, ajung şi la asta ! Văzînd că nu te putem îndupleca să vorbeşti, noi, prietenii tăi, am căutat alte căi, mai ocolite. Am mituit un tabularius de la tribunal şi am aflat că cei doi martori ai acuzării, sclavii lui Rufus, au fost eliberaţi de către acesta. Fiînd oameni liberi, ei vor putea depune mărturii legale, cu greutate, pe care nu le va putea contesta nimeni. Nu ştiam ce are senatorul cu tine ; ştiam doar că el îţi vrea capul. Acum însă ştiu.

— Ce ştii ? întrebă Ariort încordîndu-se.

— Am un prieten în casa lui Rufus, un sclav bătrîn şi acesta, după multe codeli, după ce mă puse să jur, îmi destăinui că senatorul e hotărît să-şi răzbune mezinul.

Ariort tresări dar se struni îndată. În întunecimea celulei, Hermadio nu băgă de seamă acest amănunt.

— Bătrînul ştie, continuă Hermadio, că fiul său este o secătură şi asta îl doare. Dar secătura aceea este sînge din singele său, roman de viţă veche. Părintele nu şi-a pierdut speranţa că secătura de fi-su cu timpul se va coace la minte, se va potoli, va deveni cetăţean util şi poate chiar onorabil. Rufus este prea mîndru de obîrşia sa străveche ca să se împace cu gîndul că un barbar, un venetic, un fost sclav, a îndrăznit să ridice braţu-i nemernic asupra odraslei sale.

Ariort asculta, păstrîndu-şi cu greu calmul.

— Bătrînul Rufus, continuă Hermadio, a jurat în plin consiliu al familiei şi i-a pus să jure pe fiii, nepoţii, cumnaţii şi ginerii săi că o să facă tot ce le stă în putinţă ca să te osindească la moarte. Sub un alt împărat nu le-ar fi fost deloc greu, dar vezi tu, augustul Traian a pus ordine în justiţia noastră şi nici un cap nu poate cădea fără dovezi certe de vinovăţie. Capul tău însă va cădea pentru că refuzi să te aperi! Tăcerea este mărturisirea crimei. Bătrînul smintit ştie că te apără Apollo-dor şi Plinius şi cu atît mai plină o să-i pară victoria dacă va reuşi. Totuşi, în actul de acuzare el nu suflă nici o vorbă despre mezinul său, care rănit grav, zace între viaţă şi moarte. Cam asta am aflat de la prietenul meu, iar noi, prietenii tăi, aflarăm stupefiaţi, că tu ai omorît nu unul, ci doi cetăţeni. Chiar dacă, din anumite motive, eşti acuzat doar pentru uciderea unuia, va trebui să plăteşti pentru amîndoi.

Tăcură un timp şi tăcerea aceasta i se păru lui Ariort de nesuportat. În sfîrşit, Hermadio rupse această tăcere :

— De ce taci, Ariort ? Ce ai avut de împărţit cu ticălosul ? Ce căutai acolo unde s-a petrecut crima ? Ce relaţii aveai cu cele două victime ? Ce taină ascunzi ? Vorbeşte ! Doar nu vrei să mori cu tot înadinsul. Ar fi stupid să cred acest lucru. Dacă nu te gîndeşti la tine, gîndeşte-te la Viola. I-am trimis vorbă prin sclava ei Pantia şi am primit răspuns. Mîine dimineată mă aşteaptă în mare taină, ca să nu afle ceva părinţii ei. Ce să-i spun, Ariort ?

Ariort îl privi o clipă ținută în ochi, apoi își pironi din nou privirea asupra fereștrăcii prin care mîjgea lumina. Suferea enorm. Cu greu își potoli furia neputinței. Doar după pumnii strînși și fălcile încleștate se vedea ce luptă dădea cu el însuși.

— Pierzînd orice speranță, vorbi iar Hermadio, noi prietenii tăi am încercat să punem la cale evadarea ta. Ce nu se poate face cu bani mulți ? Dar istețul Rufus ne-a prevenit, punînd o droaie de clienți de-ai săi să păzească zi și noapte închisoarea. Nu mai este nimic de făcut.

Hermadio se sculă, dînd din cap cu amărăciune.

— Ți-am adus un ulcioraș cu vin. Nu e voie, dar paznicul nu m-a căutat sub manta. Bea și uită. N-are nici un rost să te chinuiești gîndind. Mai sînt trei zile pînă la judecată, apoi...

Îl îmbrățișă pe Ariort dînd să plece, dar se opri iar :

— Apollodor crede că în toată povestea aceasta este amestecată o femeie, ca în toate poveștile de altfel. Tu ce crezi ? Tacî ? Atunci rămîi cu bine, Ariort !

În zori, Hermadio bătu ușor în poarta casei lui Salubrius. Îi deschise Pantia și-l conduse în tăcere prin porticul cufundat în întuneric, pînă la cubiculul ei. Viola îl aștepta acolo. Era palidă și abătută. Văzîndu-l pe tabularius se ridică grăbită și-i întinse amîndouă mîinile.

— Șezi, Hermadio ! Sînt atît de neliniștită. Povestește-mi tot ce știi !

Pantia aduse o cupă de vin încălzit și o pîinică și-l pofti să mănînce. Rupînd bucăți din pîine și muindu-le în vin, Hermadio îi povesti încet, printre îmbucături, tot ce văzuse și auzise în legătură cu arestarea lui Ariort. Nu-i tăinui nimic, nici măcar părerea lui Apollodor că în toate acestea trebuie căutat amestecul unei femei.

— Iartă-mă, nobilă Octavia, că ți-am spus-o și pe asta. Nu înseamnă că așa și este, dar tu care îi ești atît de apropiată ai fi putut ști sau bănuia ceva, ne-ai fi putut ajuta într-un fel.

— Nu știu nimic, Hermadio. Bine că mi-ai spus-o și să nu crezi că sînt geloasă, sînt însă nespus de îngrijorată de soarta lui.

Tăcură un timp, triști, cu capetele plecate, cu privirea pierdută în gol. O cută apăru între sprincenele fetei. Neliniștită, își frămînta mîinile așezate în poală, apoi zise încet, dar cu o neașteptată hotărîre :

— Îți mulțumesc, Hermadio, că ai venit și pentru faptul că ești un prieten credincios al lui Ariort. Du-te și încearcă ce mai poți încerca și spune-i cînd îl vei vedea că îl iubesc nespus de mult. Spune-i că are un suflet mare și generos. Să nu-și piardă speranța și să se roage zeiței Șpes, căreia și eu mă rog zi de zi. Ceva îmi șoptește că totul se va sfîrși cu bine și dușmanii nu-i vor vedea capul însîngerat. Așa să-i spui, cuvînt cu cuvînt. N-ai să uiți, bunule Hermadio ?

După plecarea lui tabularius, Viola își dădu drumul disperării și plinse mult la pieptul Pantiei. Doica îi era mai apropiată sufletește decît mama. Le iubea pe amîndouă dar păsurile dragostei numai Pantiei i le destăinuia. Părinților ei, faptul că a fost salvată de la dezoare le era deajuns. Se mulțumeau să-și păzească de acum înainte odrasla. De altfel, după o spaimă ca aceea, o credeau și pe ea cumințită și prudentă. Faptul că dragostea ei nu a fost împinsă pînă la ireparabil, îi liniștea pe deplin. Era prea tinărară și socoteau amorul ei un moft trecător. De fapt, mama nu privea cu ochi răi această primă dragoste a fiicei sale. Îl luase pe Salubrius fără să-l iubească, din voința părinților săi. Rămăsese și ea cu amintirea unui amor neîmplinit și acest nobil dac, frumos și impunător îi plăcu din capul locului. Îi era însă frică de soțul ei, om dur, care-și impunea cu ușurință voința în toate cazurile. Știa că nici în ruptul capului nu și-ar fi dat fiica după un străin fără căpătîi, oricît de nobil ar fi fost acesta cîndva în țara lui barbară. Se înțeleseseră deci să nu mai pomenescă nimic de Ariort și să-i caute Violei un soț de care să nu le fie rușine. Astfel se face că nu aflaseră nimic despre soarta tristă a dacului viteaz și generos și nici nu aveau de

unde afla, căci prin muțenia acestuia au fost scoși chiar de la început din cauză.

După ce se mai potoli, Viola o rugă pe doica sa să se ducă în oraș, la Palatin, și să afle, cum va putea, în ce zile și ore primește în audiență împărăteasa Plotina. Gîndul de a se duce la palat o înfricoșă. Era o fată crescută departe de lume, neumblată și sfioasă. Palatul augustal i se părea un loc sacru, în care nu puteau pătrunde decît cei mai aleși și cei mai iluștri cetățeni. Totuși, auzise o dată din gura mamei sale și nu o dată de la musafiri, despre bunătatea proverbială a împărătesei și de faptul că nici o femeie necăjită nu pleca de la ea nemîngîiată.

Cu toată frica ce-i insufla palatul, hotărî să se ducă, să cadă la picioarele augustei și s-o implore să-l ierte pe Ariort al ei.

„Oricît de teamă mi-ar fi, îmi zise, trebuie să mă duc. Tunica e mai aproape de piele decît mantaua“.

Nu avea încotro. Trebuia să înșele vigilența părinților și să aibă curajul necesar să meargă pînă la capăt. În joc era capul iubitului și salvatorului ei. Nu va fi tocmai ea ucigașa lui.

Luînd hotărîrea, se gîndi mult la ce ar fi putut să spună și să răspundă împărătesei. Presupunea că toate ar fi putut lua o întorsătură neașteptată, dar în același timp știa că altfel nu se poate.

Întîia întrebare ce și-a pus-o era și cea mai înfricoșătoare. Ce va fi dacă strînsă cu ușa, va trebui să dezvăluie ticăloșia lui Rufus. Gîndul de a arunca vina asupra unui membru al familiei Rufilor o înspăimînta. Este adevărat că ticăloșia tinărului Rufus era cunoscută Romei întregi, că însuși împăratul l-a amenințat cu exilul, dar oare augustul va sta să aleagă între viața unui amărît libert dac și renumele marelui demnitar? Dar, oare ea însăși nu trebuia să aleagă între viața iubitului și riscul de a se lua la trîntă cu puternicii aristocrați? Oare, dacă îl va pierde pe Ariort viața o să-i folosească la ceva? Poate numai ca să se răzbune. Așa ori altfel,

trebuia să le declare război acelor care vor să-l piardă pe Ariort.

. . .

Cînd, urmată de Pantia, intră în Palatin era încă de vreme și a trebuit să aștepte mult printre alte femei. Văzînd atîta lume credea de acum că în ziua aceea nu-i va veni rîndul. Asta o îngrozea. Știa că a doua zi, pîrînții nu se vor mai lăsa păcăliți și o vor închide. O vor pedepsi cu strășnicie și pe Pantia, sărmana. Acestui necaz i se adăuga și cruda constatare că pînă la judecata lui Ariort nu mai rămăseseră decît două zile pline.

Stătea ca pe jăratîc și începu să-și piardă speranța, cînd sclavul împărătesc anunță că augusta dorește să rezolve întîi cazurile grave și abia după aceea, dacă va mai rămîne timp, și cererile de ajutor bănesc. Atunci, Viola, cu îndrăzneala disperării se apropie de sclav și-l imploră s-o introducă. Sclavul stilat, binevoitor, văzîndu-i chipul răvășit sub voalul pe care ea și-l ridicase, o rugă să-i expună pe scurt nevoia cu care a venit. Pe semne cazul i se păru grav și o pofti îndată să-l urmeze pe un coridor nesfîrșit, cu pardosele de mozaic, cu o mulțime de statui, vase și obiecte rare înșirate de-a lungul pereților acoperiți cu fresce.

Deși succesul neașteptat îi învioră simțurile, eră foarte emoționată și inima îi bătea cu putere pe măsură ce se apropia de odaia împărătesei.

Așteptară un timp în fața ușii mari din lemn roșu prețios, acoperit cu intarsie de aur. Asculta fără să priceapă ceea ce îi șoptea sclavul în legătură cu eticheta și tresări puternic cînd ușa se deschise și o matroană îndoliată ieși. Scoțînd capul pe ușă, o doamnă de onoare zise :

„Următoarea !“

Mare îi fu uimirea, și asta o liniști, cînd nu văzu nimic din ceea ce își închipuise ea despre camera de primire a împărătesei. Augusta ședea pe un jilț simplu și broda ceva, nu avea diademă pe cap și nici mantie aurită, bătută cu nestemate, pe umeri ; în jurul ei nu

era aliniată o gardă de onoare. Mulțumi în gând zeilor că în acest loc sacru prin menirea lui totul revărsa liniștea și pacea.

Se apropie cu sfială, îndoi genunchiul și sărută mîna întinsă. Această mîna nu i se păru nici frumoasă nici moale ca de puf, dimpotrivă era aspră din pricina lucrului neconținut și nu purta decît un singur inel, un simplu inel de logodnă.

Reluîndu-și lucrul, augusta o privi atent, cu un zîmbet șters pe fața-i inexpressivă, și o întrebă așa cum ar fi întrebat-o mama :

— Ce te aduce la mine, fetiço ?

Văzînd cum îi tremură fetei buzele negăsind cuvintele, o luă de bărbie, îi săltă capul și adăugă cu un zîmbet care o făcu deodată plăcută și apropiată.

— Rar am văzut fete atît de frumoase ca tine. Care ți-e numele ?

— Sînt Viola... adică Octavia, fiica sculptorului Salubrius, îngîmă fata.

— De Salubrius am auzit. Este un mare artist și ne face cinste. Dacă nu mă înșel, el modelase statuia augustului meu soț, menită să înfrumusețeze forul, din Minturnae ? Ridică-te și șezi pe scaunul acela !

— Nu mă scol de la picioarele tale, augustă stăpină, pînă nu-mi vei asculta ruga.

— Te ascult ! zise cu blîndețe. Dar fii calmă și spune-mi totul, fără teamă.

— Logodnicul meu a fost arestat, învinuit de omor, deși nu omorise decît în legitimă apărare și pentru a mă salva pe mine.

— Dar ce ai pățit ? Spune tot, nu te sfii !

— Am fost răpită de un nobil destrăbălat care voia să mă necinstească.

— Ah ! exclamă împărăteasa. — Continuă !

— Logodnicul meu i-a dat de urmă, a pătruns în vila unde eram închisă și, fiind atacat, l-a ucis pe liberul care era pus să mă păzească.

— Vae mihi ! exclamă împărăteasa, punînd deoparte lucrul cu care se îndeletnicea. Punîndu-și mîinile pe umerii fetei, adăugă :

— Dar, ceea ce-mi spui este înfiorător. Nu știam că în Roma pașnică și păzită cu strășnicie se mai comit astfel de fărădelegi.

— Dar nu numai atât, augustă stăpînă. Cînd logodnicul meu mă scosese din odaia unde am fost închisă și alergam către poartă, sosise stăpînul casei, autorul răpirii, anunțat de un sclav că prada îl aștepta. Atunci logodnicul meu a trebuit să lupte și cu el și-l rănise grav.

— Dar cine e logodnicul acesta curajos ?

— Numele său este Aelius Ariortus. A fost prizonier dac și este libertul maestrului Apollodor.

— Al lui Apollodor ? Parcă am auzit ceva despre acest Ariortus, dar nu-mi aduc aminte.

— Poate ai auzit, stăpînă, că augustul cezar l-a numit comandant al cohorței de daci care urmează să plece în Orient.

— Asta e ! Mi-am adus aminte. Chiar soțul meu mi-a spus-o, așa, ca o curiozitate. Nu prea credea că Ariortus va reuși să-i convingă pe daci. Era foarte mirat cînd i se raportă reușita. Va să zică, iubitul tău trebuia să fie tribun militar în oastea auxiliară ? Ar fi fost o carieră frumoasă. Acum, spune-mi numele celui care te-a răpit.

Văzîndu-i chipul răvășit de spaimă, împărăteasa o încurajă :

— Spune fără teamă. Totul va rămîne între noi.

— Rufus Junior... îngîină Viola atît de încet că abia o auzise.

— Rufus ? repetă împărăteasa cu gravitate. — Din nou acest tinăr descreierat, rușinea nobilimii vechi ?

După cîteva clipe de gîndire, împărăteasa zise :

— Aici lucrurile se complică. Va fi greu de dovedit... vor avea grijă ceilalți Rufus să-l scoată cu fața curată. Trebuie să dovedim.

Inima fetei zvîcni dureros. Descurajarea o cuprinsese și abia la un nou îndemn al împărătesei, reuși să-și recapete stăpînirea de sine.

— Sînt cîteva dovezi. În toiu verii, Rufus Junior l-a vizitat pe tata în atelier și văzîndu-mă m-a privit lung, zicînd : „Nu știam că printre aceste ziduri este ascunsă

aşa o comoară ? Meştere Salubrius ar fi trebuit să-ţi scoţi din cînd în cînd fiica din casă. E păcat să n-o admire lumea“.

— Acesta nu este decît un indiciu, o frază de curtoazie, nicidecum o dovadă.

— Dar cei trei slujitori care m-au răpit şi faptul că Rufus este rănit grav ? Sau faptul că pot să arăt casa în care am fost închisă ?

— Nu vreau să te dezamănesc, dar şi acestea îmi par subrede. Li s-ar putea oricînd găsi o explicaţie. Îmi închipui că sclavii făptaşi vor tăcea de frica stăpînului lor.

— Senatorul Rufus, îngînă fata cu glasul stins, i-a eliberat de curînd ca să poată depune mărturii împotriva logodnicului meu.

— Ei, vezi, zise împărăteasa. Ce necaz !

— Atunci poate asta e o dovadă, exclamă Viola în culmea disperării, scoţînd din sîn cele două jumătăţi ale scrisorii.

— Ce este asta, întrebă augusta ?

— Este o scrisoare ce o scosesem dintr-un toc, cînd am fost închisă în biblioteca lui Rufus. Simţeam nevoia să fac ceva, să dau de veste celor din afară. În disperarea mea trebuia să încerc toate mijloacele. Am rupt-o în două şi am scris cite un apel pe spatele fiecărei jumătăţi. Mototolindu-le le-am aruncat cît mai departe, printre gratiile ferestrelor.

— Cîtă naivitate, zise împărăteasa cu tristeţe. Faptul că ai scris cu mîna ta nu e o dovadă. Puteai să scrii şi mai tirziu. Nu te întrista copilă. Eu una te cred. O fiinţă cu ochii tăi nu poate minţi. Sînt cu totul de partea ta şi voi căuta să...

— Atunci, strigă disperată Viola, poate scrisoarea... Dacă e scrisă de mîna lui Rufus, nu poate să fie o dovadă ? Binevoieşte s-o citeşti, augustă stăpînă. Doar n-o să lăsăm să cadă capul unui viteaz generos care tace ca să nu mă amestece în povestea asta.

Lacrimi mari se rostogoleau pe obrazii fragezi, înmuind inima împărătesei mai bine decît orice argument.

— Nu te pierde cu firea, copilă. Voi face totul ca să te ajut. Făcu semn doamnei de onoare și aceasta, ridicînd-o pe Viola, o așeză grijuliu în scaun.

— Favonia, adăugă împărăteasa, citește-mi scrisoarea !

Doamna de onoare alătură cele două jumătăți ale scrisorii, descifrînd anevoie scrisul grăbit, împestrițat de ștersături și adăugiri.

Augusto imperatori salutem plurissiman,

„Îngrijorat (șters)... Plin de îngrijorare pentru neprețuita ta viață (șters)... sănătate și viață, eu, umilul și multiubitorul (adăugat) tău supus, te anunț pe această cale că Licinius Sura, prefectul pretorienilor din Urbe, complotază (șters)... ți-a pus de mult gînd rău și conspiră...”

— Dă-mi-o ! porunci împărăteasa schimbată la chip.

O citi singură în tăcere și rămase un timp îngîndurată, cu scrisoarea pe genunchi.

— E grav, zise. Cine știe, copilă, poate că într-adevăr norocul e de partea ta ? Așteaptă în anticameră pînă te voi chema !

După ce Viola ieși, împărăteasa Plotina chemă un sclav și-i porunci :

— Caută-l pe Sura, prefectul Urbei și spune-i că-l aștept neîntîrziat ! Știu că se află în palat.

. . .

După o jumătate de oră întrevvedereea între împărăteasă și prefect luă sfîrșit. Licinius Sura ieși val-vîrtej din încăperea augustei și încălecînd porni la Castrul Pretorian.

Viola fu chemată din nou la împărăteasă.

— Copilă, îi zise cu bunătate augusta, ești pe cît de încîntătoare, pe atît de bravă. Tenacitatea și devotamentul tău au biruit. Cred că nevinovăția logodnicului tău va fi dovedită. Pînă una-alta, voi doi ați căpătat un prieten și susținător în persoana prefectului Sura ; dar, în interesul vostru este să păstrați în cea mai mare taină toate cîte vi s-au întîmplat. Întoarce-te acasă și așteaptă cu răbdare și încredere !

Plotina n-o lăsă să-i cadă la picioare. O susținu și o sărută pe amândoi obraji.

•

Tricliniul intim, luminat sărbătorește, predispunea la voie bună. Aromele suave ale uleiurilor din lămpădare și ale rozelor tîrzii, pluteau prin încăpere. De undeva, estompat de draperii, sosea un trîl gîngăș de flaut, împletit în acorduri molcome de harpă.

Servitorii abili și tăcuți strinseră masa, lăsînd doar fructele și vinul. Comesenii au rămas între ei. Pe patul mare din capul mesei ședeau, sprijinindu-se în perne moi, Traian și amfitrionul — Licinius Sura; în dreapta și în stînga lor, pe paturi mai mici — Plinius și Apollodor. Haine albe, imaculate, coroane de flori pe cap, cupe prețioase în miini. Armonie, posibilă numai între prieteni, domnea în încăpere.

Vorbeau de toate : despre întîmplări ciudate și fapte ieșite din comun, despre vise cu semnificația lor cețoasă ; depănau amintiri mai vechi, rotunjite la colțuri de curgera vremii și despre încă proaspete impresii de caniculă. Vorbeau despre artă, știință, fapte ostășești ; despre prietenie și ură, despre bine și rău, despre viață și moarte. Și, după cum sclavul — „analecta“ strînge cu grijă, după ospăț, resturile mîncărilor rămase pe tăvi, ducîndu-le alor săi, să-i bucure cu bucate mai alese, la fel și cei patru comeseni gustau din bunurile înțelepciunii, alese ori ciugulite de ici-de colo, delicii ale spiritului uman, chintesența gîndirii oglindită în maxime și pilde, străfulgerări ale minții care în astfel de ocazii vin și pogoară atît de ușor, ca să piară apoi tot atît de repede, ascunzîndu-se în tainițele afunde ale memoriei.

Gustînd vinul și mijîndu-și ochii de plăcere, Traian zise deodată, fără legătură cu cele vorbite pînă atunci :

— Știți cine este adevăratul sărbătorit la acest ospăț minunat ?

— Tu, Ulpus (în intimitate Sura îi spunea împăratului pe nume), cine să fie ? Nu am închinat noi, chiar de la început, în sănătatea ta ? Nu ți-am spus eu că seara aceasta este cea mai frumoasă din viața mea, căci tu auguste prieten nu te mai mulțumești să mă crezi pe cuvânt, ci ai dovada fidelității mele ?

— Nu sînt eu sărbătoritul și nici unul din cei prezenți, stăruia Traian.

Era bine dispus și rîdea cu voie bună. Avea un fel al său de a rîde, fără zgomot, doar cu zîmbetul, descoperindu-și dinții frumoși.

— Cine ar fi putut să fie ? întrebă Licinius consternat. — Nici nu vreau să fie un altul.

Plinius rîdea amuzat. Știa că este o glumă.

— Sînt tare curios să aflu, zise Apollodor bănuind ceva.

Traian tăcu un timp, zîbind mereu, studiînd efectul vorbelor sale, apoi se îndură :

— Răspunsul mi l-ai dat adineauri chiar tu Licinius. Cine este acela sau acei care ți-au procurat dovada fidelității tale față de mine ? Doar nu sînt eu, o știi bine.

Licinius își mișca buzele, nehotărît.

— Zi-i pe nume, nu te sfîi !

— Ariort să fie ?

— Dar cine altul ? El și logodnica sa... i-am uitat numele.

— Octavia, fiica lui Salubrius.

— Așa ! Ariort și Octavia ar fi trebuit să fie oaspeții tăi.

— O-o-o ! Nu sînt o companie potrivită, Ulpus. Ce ar zice lumea dacă ai sta la masă cu oameni de rînd, oricît ar fi ei de onești și cumsecade ?

— Desigur, lumea ar zice fel de fel, de aceea e lume. Unii romani de gîntă străveche și din care au rămas atît de puțini, ar fi putut strîmba din nas văzîndu-mă pe mine alături de ei. Eu nu mă trag nici din Aeneas, nici din Latinus. Faptul că sînt cezar nu mă înobilează cituși de puțin. Nu te necăji, Licinius, era doar o glumă, iar opinia publică trebuie respectată.

— Uf, făcu amfitrionul, credeam că vorbești serios !

— De acum înainte am s-o fac. Am auzit că i-ai răsplătit cu generozitate pe cei doi tineri ; poate chiar ai întrecut măsura. Le-ai dăruit o casă pe dealul Vaticanus. Nu crezi că darul putea fi mai modest ?

— Eu, Ulpus, am făcut-o din toată inima și nu-mi pare rău de gestul meu. Grație lor am scăpat de insomnie și am îndepărtat din Roma pe descreieratul Rufus. Îndată ce se va pune pe picioare, va pleca la Byrsa, așa cum ai poruncit tu ; să mai mediteze pe ruinele Carthaginei. Avînd dovada ticăloșiei lui, pînă și bătrînul Rufus s-a dat bătut. Nu era puțin lucru să pun mîna pe defăimătorul numelui meu, pe care nu mi l-am pătat niciodată.

— Bine că ești mulțumit, zise Traian. Dar și fără dovadă n-aș fi pierdut niciodată încrederea în tine.

Indică cu un gest larg pe ceilalți doi, adăugînd :

— Nici în a lor, căci îi cunosc.

Toți trei își înclinară capetele, fericiți.

— Toate acestea sînt prea grave, Licinius, și singurul lucru care mă amuză și mă încîntă este că, ceea ce nu au fost în stare să descopere miile tale de vigili și iscoade, a descoperit o fecioară, aproape copilă.

— Asta înseamnă, replică Plinius, că peștele nu se prinde la orice momeală. După pilda prea învățatului meu părinte, ar fi trebuit să notez pe loc, ca să nu uit, că nu e de ajuns ca momeala să fie gustoasă, ea trebuie să fie și frumoasă. Zbirii lui Licinius, urîți cum sînt, gonesc prada de la șapte mile.

— Așa e, rise Traian ! Va trebui să dezbatem în consiliu utilitatea lor. Plotina mi-a povestit cu încîntare de apariția bravei fecioare și mi-a spus că în rutina preocupărilor ei obositoare, această întîmplare a fost ca o mireamă rară.

— Un singur amănunt este trist, preciză Apollodor, că tatăl fetei nu privește cu ochi buni legătura ei cu Ariort.

— Fii sigur, răspunse Traian dînd din mîină, că după cele întîmplătoare își va schimba părerea. De altfel, omul judecă sănătos, cînd nu-și dorește ginere barbar și fost

sclav. Dar tu, Apollodor, care-l cunoști prea bine pe Ariort, poți să-mi spui ce fel de om e ?

— Este un om dintr-o bucată, auguste. Faptul că a suferit mult, dar nu s-a înrăit, că a fost un nesăbuit și furios și a știut să se stăpânească și să-și îmblinzească firea, îi face cinste. El își iubește nespus de mult patria și poporul, dar nu e surd la chemarea spiritului latin. Cred că va fi cel mai fervent propagator al culturii romane printre ai săi. Păcat că trebuie să plece atât de departe de țara sa după care tinjește atât.

— Altfel nu se poate, spuse Traian. Este o perioadă de încercare doar. Dacă va reuși, dacă integrarea dacilor în oastea auxiliară va fi deplină, atunci îl vom trimite să organizeze alte unități chiar în țara lui. Să fiu drept, odiseea acestui tânăr îmi pare uimitoare și mă emoționează. Ceea ce nu pot uita este că tocmai el e acel Ariort Chiorul, eroul Sarmizegetusei. Nu vreau să dau ochii cu el și presupun că nici lui nu i-ar face plăcere să mă vadă. Să cern binele de rău și să fiu nepărtinitor, acesta este principiul meu călăuzitor.

— O, exclamă Plinius cu visare, dacă toți cezarii din cîți i-a avut Roma ar fi fost ca tine !

— Sper că nu mă lingușești ?

— Nu, auguste, filozofez !

— Ulpius, întrebă amfitrionul, dacă tot am vorbit de Ariort, vreau să-ți cer sfatul, unde să instruim cohorta de daci ? Cred că în preajma Romei ar fi cam bătător la ochi.

— Desigur. M-am gîndit și eu la asta. Trimite-l pe Ariort cu ai lui la Alba Fuentia. Locul este nefast din pricina închisorii și nîmănui nu i-ar face plăcere să se plimbe pe-acolo. Sint șazeci de mile și încă cîteva de la Via Valeria ; este tocmai ce ne trebuie.

— Pe Hercule, exclamă Apollodor. Cunoscut meleagul acela. Rar mi-a fost dat să văd un loc mai încîntător ca Alba. De o parte muntele semeț, de cealaltă — lacul întins.

— Vorba augustului, adăugă Plinius, dacă n-ar fi închisoarea aceea sinistră, care nu de mult, sub Domițian,

gemea de condamnați politici, ne-am fi construit cu toții vile prin părțile acelea.

— Așa să fie, încheie Traian ! Să nu mai vorbim de ostășie, exerciții, închisori. Războiul s-a terminat. Pacea romană domnește peste tot. Nu pentru asta ne-am adunat aici. Licinius, cupa mea e din nou goală, doar mirosul acestui vin neasemuit mai dăinuiește pe fundul ei. Oșpățul a fost minunat și acum nu vreau decît să sorb încet din licoarea divină și să ascult acel cor din Epidaur, cu care tu te-ai lăudat atît.

Ciudată înfățișare avea prefectul Sura, acest bărbat impunător și temut, în clipe de adevărată intimitate. Un zîmbet naiv de copil inocent îi înflori pe buze cînd băt看 grăbit din palme.

Făcu semn libertului apărut în ușă și aproape îndată după aceea, peretele din fața lui Traian se desfăcu ca prin farmec, alunecînd fără zgomot în dreapta și în stînga. Spațiul de dincolo era o scenă, iar decorul înfățișa un templu antic pe scările căruia, înmărmuriți ca într-un tablou, stăteau coriștii și instrumentiștii. Bărbații în tunici azurii, femeile în hitoane albe. Mesochorus, șeful de cor, singurul îmbrăcat cu o hlamidă stacojie, făcu un semn și toți odată se înclinară într-o plecăciune adîncă. După aceea, acei cu instrumentele se așezară pe treptele podiului, coriștii rămînînd în picioare la mijloc, iar mesochorus își puse o mască tragică cu chip de tînăr pătimaș. Prezentînd subiectul, vocea sa bărbătească dădea fiori, se înălța, se lăsa, în cadența și ritmul recitativului :

„Auguste cezar și voi străluciți sfetnici, ascultați ! Cînta-vă-vom despre puterea Destinului care singur hotărăște soarta muritorilor, chiar și a celor născuți din sămîntă divină. Despre Orion vînătorul vă vom cînta, care prin patima sa fără margini căpătă nemurirea și despre cele șase fecioare — Pleiade*, născute de oceanida Pleiona falnicului său soț, titanul Atlant. Vă vom cînta despre îndrăzneala muritorului și minia lui Zeus ; despre căderea în păcat a mezinei Meropa și înălțarea la cer a

* Pleiadele = constelația „Cloșca-cu-pui”.

fecioarelor porumbițe ; despre Orion cel falnic și strălucitor, ținut de cleștar, bijbiind cu brațele-i ridicate după fecioarele mult dorite. Veșnic vor arde făcliile speranței, veșnic dorul lui Orion va rămâne neîmplinit !“

Chipurile oaspeților exprimară dezamăgirea. Subiectul învechit nu le inspira încrederea și numai amfitrionul, evitându-le privirile, zîmbea enigmatic.

Dar degetele abile atinseră coardele. Lyra, pektis, magadis înfiorară spațiul vibrînd cu ropot prelung, ca o ploaie de aur, preluate, înainte de a se stinge, de barbitos și trigonon ; apoi toate odată, întîmpinate din zbor de simonikon și forminx, căpătară avînt. Și porni atunci un joc zglobiu. ca o horă de nimfe într-un luminis brăzdat de umbre ale unei dumbrăvi de mirt. Dar, în tainica vrajă născută de freamătul strunelor, se strecurară, întîmplător parcă, apoi din ce în ce mai stăruitor, din ce în ce mai săltăreț și mai învîrtejît, instrumentele de suflat. La început kanon cu sunetu-i prelung, obsedant, apoi aulos care-i ținea isonul, pe un altfel de timbru, și treptat-treptat vărsîndu-se în torentul de sunete, săltărețul sirinx. urmărit de salpinx, încălecat de keras.

Oameni rafinați, care la viața lor gustaseră tot ce e mai bun, comesenii se treziră din nepăsare. Traian dădu din cap plin de încîntare. Plinius și Apollodor înmărmuriră cufundați într-o lume de basm și de vis. Doar Lici-nius, gazda, zîmbea plimbîndu-și privirea de la unul la altul.

Tresăriră cu toții și un fior li se scurse prin mădu-lare, cînd la semnul discret al șefului, o voce caldă, joasă, se întinse ca un vâl peste toate. Era invocația oceanidei Pleiona. Vocea vibra și creștea în tărie, se strecura în conștiință, înfiora, subjugă. Apoi răsunară pe rînd și toate odată, vocile cristaline ale Pleiadelor și glasul poruncitor al Artemidei. Mesochorus îl cînta pe Orion. Vocea sa bărbătească răsuna năvalnic și păti-maș printre pereții sălii, contrastînd ciudat cu trăsăturile înmărmurite ale măștii.

Ținu mult cîntarea, dar nici unul din cei patru come-seni nu se plictisi, dimpotrivă, cuceriți de vraja artei desăvîrșite, le părură rău cînd ultimul sunet se stinse și

clipele de desfătare abia picate în trecut, deveniră amintire.

În liniștea fermecată care se așternu, tăcerea ascultătorilor era mai grăitoare decît cele mai furtunoase aplauze. Corul înmărmuri într-o plecăciune adîncă.

— Licinius, exclamă în sfîrșit Traian, mi-ai oferit o mare desfătare. Unde ai descoperit, rogu-te, acești artiști desăvîrșiți? Pînă acum credeam că tot ce e mai bun trece mai întîi prin curtea mea, dar m-am înșelat sau am fost înșelat de alții. Îi opresc pentru mine pînă îmi vor cînta tot ce știu și de cîteva ori la rînd. Sînt sătul de impostori și cîrpaci. Iată arvuna!

O pungă cu galbeni zbură peste masă și mesochorus, prea atent la vorbele cezarului, o prinse cu dibăcie.

Apollodor și Plinius la rîndul lor le oferiră daruri.

După ce coriștii părăsiră tricliniul, amfitrionul răspunse la întrebarea lui Traian:

— Află Ulpius, că acest cor l-am descoperit la cămătarul Libertinus, unul din creditorii tăi.

— Cum, se miră Traian, va să zică el nu este o brută și un necioplit, cum mi s-a spus?

— Puțin zis, Ulpius, el este ignoranța și îngîmfarea personificate, un fel de Trimalchio al zilelor noastre.

— Atunci nu mai înțeleg nimic.

— Ca prefect al Urbei sînt obligat să-i cunosc și să-i supraveghez pe toți acei care dețin puterea și banul. Ca om de afaceri, Libertinus își are meritele lui și nu am putut refuza invitația la monstruosul ospăț ce mi l-a oferit. M-am dus și m-am îngrozit. Totul în casa lui înzonată este de cel mai prost gust.

— Povestește-ne și nouă, vrem să ne desfătăm.

— Eram vreo zece și afară de un filozof sărac, om cult și rafinat, angajat anume ca să mă distreze, ceilalți oaspeți erau de teapa gazdei. Eu, care mănînc puțin, mă tot întrebam: de ce atîtea mîncăruri, destule pentru zece oștețe ca acela, mîncăruri nepotrivite una cu alta, după cum și vinurile, dulciurile și fructele erau nepotrivite toate între ele. Pe cînd mă gîndeam ce păcat ar fi să se strice atîtea bunătăți, aflu răspuns de la vecinul meu, filozoful. Cunoscîndu-mi toleranța, îmi destăinui fără sfială că Li-

bertinus își hrănește nenumărații sclavi cu păsat mucegăit și legume stricate, așa că nu ei vor fi acei care vor mânca felurile rămase neatinse, nici măcar resturile. Stăpînul casei se înțelesese cu cîteva popine și taberne de soi, să le vîndă la preț scăzut tot ce va rămîne de la ospăț. Fără să știe de trădarea filozofului, Libertinus rămăsese convins că m-a făcut praf cu belsugul și larghețea sa.

— Atunci, cum a ajuns corul acesta neasemuit la un astfel de bătăran ? întrebă Traian rîzînd.

— Îl angajase fiindu-i recomandat ca cel mai bun de același filozof isteț. La început au cîntat tot legenda Pleiadelor și Libertinus schimba fețe-fețe. Îmi ceru chiar scuze pentru plictiseala pricinuită fără voia lui. „Hei, corifeule, strigă el șefului de cor, pentru asta îți voi scădea din plată. Ia, zi acum ceva vesel și săltăreț dacă nu vrei să adormim cu toții !” Bineînțeles, corul s-a achitat strălucit și în genul vesel.

— Ce oameni, ce moravuri, exclamă Plinius ! Cel puțin se bucură de viață, în felul său, acest făcător de bani ?

— Da de unde ! Pentru sine nu are nici timp, nici bani. Acest avar fără pereche își mănîncă de sub unghie. Numai de sărbători mari își permite scoici de mare cu un as duzina și plăcintă de must cu flori de laur. Toți în jurul lui, pînă și membrii familiei, sînt suspectați de risipă și furt. Mă întreb dacă un astfel de individ poate să fie fericit ? Cu degetele-i butucănoase nu știe decît să numere banii, dar disprețuiește degetele fine ale meșterilor cîntăreți.

— Nu-mi mai aduc aminte, întrebă Traian, ce i-am dat lui Libertinus în schimbul banilor împrumutați ?

— Arenda minelor și băilor de aur din Dacia, Ulpus.

— Vai mie ! Am să i le iau înapoi. Vreau ca Dacia învinsă să devină o Dacie ferice. Vor trece anii pînă atunci. Eu unul cît voi trăi nu voi permite lipitorilor de soiul lui Libertinus să zădărnicească planurile mele. Plinius, să-mi aduci aminte, la primul consiliu, să stabilem la Ampelum reședința unui procurator aurarium. O să-l pun în acest post de răspundere pe libertul meu Marcus Ulpus Hermias. Este cult, omenos și se pricepe la scoa-

terea aurului ca nimeni altul. Dacia va fi pavăza Romei și nu un focar de revolte.

— Căile destinului sînt de necercetat. adăugă Licinius îngîndurat. Iată cum o trupă de cîntăreți poate deveni unealtă în miinile lui !

— Nu cumva, rise Traian, îți pare rău de Libertinus ?

— Nu, Ulpius, îl detest pe Libertinus Sanguisuga * și mă bucur pentru miile de băieși din Dacia.

— E tîrziu, oftă cu regret Traian și se sculă.

Își bău vinul, își scoase coroana de flori și îmbrățișînd pe amfitrion, zise cu deosebită căldură :

— A fost o seară fără cusur. Licinius. Îți mulțumesc, mai ales pentru cor. Ah, ce cor !

*

Cu două zile înaintea idelor lui noembrie, la revărsatul zorilor, dacii scoși din oraș se adunară pe un loc viran, nu departe de Via Valeria.

Începînd din ziua aceea mohorită, după trei ani de sclavie, redeveneau oameni liberi. De bună seamă, nu mai era ca în țara lor de baștină și nu toți erau veseli. Unii, gîndindu-se la prețul acestei libertăți, își scormoneau conștiința, cumpănind compromisul cu mîndria lor de daci. Deși celor mulți a intra în rîndurile foștilor dușmani le părea o trădare, iată-i aici : îmbăiați, cu părul și bărbile scurtate, îmbrăcați în straie ostășești. A fost ca o molimă a cărei dulce otravă, numită „libertate“, li se strecură în vine, fără voia lor. Unii o acceptaseră fără șovăială, alții molipsiți de exemplul celorlalți, cuprinși de neliniște, ascultînd îndemnurile celor care se și aruncaseră în viltoare, îi urmară. Știau că este singurul prilej și a-l pierde însemna a nu mai trăi. Era zarul acela rar, care nu-ți cade în fiecare zi, cîteodată nici într-o viață întreagă ; era șan-

* Sanguisuga = lipitoare.

sa oferită lor de către misterioasa zeiță a speranței, căreia i se închină toți muritorii fără deosebire.

Ariort se plimba printre ei, se oprea în mijlocul ceteror tăcute, stătea de vorbă, îi îmbărbăta. El însuși emoționat, își dădea prea bine seama de starea de spirit a celor dați lui în grijă. Dădea sfaturi centurionilor săi. Aceștia, gravi și impunători în uniforme lor simple de campanie, cu panase scurte pe coifuri, în lorici acoperite cu solzi de bronz, îl ascultau cu luare aminte.

Unli mai curioși și mai vorbăreți puneau lui Ariort întrebări : De ce așa, de ce nu altfel ? Cum o fi acolo sau dincolo ? Unde se vor duce și cum vor călători ? Unii întrebau unde sînt caii, căci știau că fac parte dintr-o unitate de călăreți.

Ariort le răspundea cu răbdare : că se duceau la Alba Fucentia, unde pînă la primăvară vor face instrucție pedestră, se vor obișnui cu uniforme, armele și regulamentul militar ; că va fi greu, că ei trebuie să aibă răbdare și înțelegere, să nu strice ceea ce el cu atîta caznă reușise să dobîndească pentru ei ; că de la Fucentia vor pleca pînă la țarmul mării, o vor trece pe corăbii în Ellada și-și vor urma drumul pe uscat pînă la Hellespont, unde din nou vor fi trecuți peste strîmtoare. În privința cailor, să fie liniștiți. N-are rost și este prea costisitor să cari caii din Italia, cînd în Orient sînt cu duiumul și ce mai cai ! Dar ceea ce voia el de la ei, și-i ruga să-i ia vorbele în seamă, era să fie ascultători, răbdători și să învețe limba latină cît se poate mai bine, căci numai în acest grai se vor putea înțelege cu toate popoarele și semînțiile. multe la număr, trăitoare de-a lungul drumului ce-l vor urma.

Se aflau la o răs pintie a vieții, în pragul unei existențe noi, necunoscute, poate mai grea, poate mai ușoară, fără doar și poate mai generoasă, dar mai ales plină de neprevăzut. Faptul că se îndepărtau de locul unde se chinuiseră mai mult de trei ani, îi zăpăcea, iar gustul libertății uitat cu timpul, îi îmbăta. Totul părea un vis și precum visul, nebulos. Singurul lucru care li se părea temeinic era faptul că Ariort al lor era cu ei, că atîta timp cît va fi cu ei îi va ocroti și-i va călăuzi spre o soartă mai

bună. Își făcuse culcuș trainic în inimile lor aspre, la unii mai mult, la alții mai puțin, după felul de a fi al fiecăruia, căci doi oameni la fel nu s-au mai pomenit. Îl priveau cu plăcere și mândrie. Era falnic și hotărît, straiele sale de tribun îl prindeau de minune. Pe unde se zărea coiful său de aramă lustruită, cu panaș înalt, totul părea mai trainic și mergea fără smucituri.

Obişnuţi cu zdrenţele lor de sclavi, dacii se simţeau stînjeniţi de uniforme noi, ţepene, adesea nepotrivite ca măsură. Umblau de colo pînă colo, cercetînd şi întrebînd, schimbînd între ei coifurile, încălţămintea, pieptarele din piele groasă.

Pesemne dacii nu crezuseră că vorbele vinturate în jurul lor timp de trei luni se vor întruchipa vreodată în libertate. Nici acum nu le venea să creadă şi, schimbînd straiele între ei, schimbau şi îndoielile. Cei mai înţelepţi, şi nu erau prea mulţi, ştiau că starea nouă în care s-au pomenit nu putea fi denumită libertate. Cineva are nevoie de sclavi care să minuiască armele în loc de unelte, să alerge, să asude şi să se frîgă din şale la fel ca şi pînă acum. Dar înţelepţii de aceea sînt înţelepţi ca să tacă; cuvîntul scăpat e ca pasărea: — nu-l mai prinzi. Aşa ori altfel, noua sclavie avea un alt fel de chip, mai atrăgător. Cel puțin vor minca pe săturate, nu vor mai umbla în zdrenţe, privirile se vor desfăta în faţa zărilor mai largi, iar în loc de „servi“ li se va spune „milites“. Tot ce nu e pierdere — este cîştig, era singurul lor răspuns.

Cînd răsări soarele, Ariort chemă la el pe centurioni şi le porunci să-şi adune cetele. Trecu apoi de la una la alta făcînd observaţii şi dînd sfaturi pînă în clipa cînd dinspre porţile oraşului apărură cinci călăreţi. Era prim-centurionul Lempidus cu alţi patru centurioni instructori. Cu Lempidus se întîlnise şi se sfătuisese pînă acum. Era un veteran distant şi tăcut, dar un om de treabă. Deşi mai mic în grad decît Ariort, sarcina îi dădea dreptul, pînă la terminarea instrucţiei, să comande cohorta şi să dispună de ea după bunul său plac.

O mie de ostaşi nu era puţin lucru. Chiar adunaţi în coloane strînse, de cîte o sută, părea o masă imensă de oa-

meni. Mulțumit de înfățișarea nouă a foștilor prizonieri-sclavi, Lempidus dădu semnalul de plecare.

Stingaci în neobișnuitul echipament, dacii porniră, centurie după centurie, către marele drum Valeria și pe măsură ce intrau în el, își potriveau cadența la îndemnul centurionilor. În curînd, precedată de șefii călări, coloana se întinse șerpuind ca un balaur. În urma lor scîrțiau zeci de care cu poveri. Ostași purtau și ei sarcini : corturi, țărushi, colaci de frînghie, unelte și o sumedenie de lucruri mai mărunte și nu prea grele. Deocamdată nu li se dădură armele.

Dîndu-se la o parte, din cînd în cînd, șefii priveau cum se scurg șirurile prin fața lor. Urmărind pe furis chipul lui Lempidus, Ariort surprinse un zimbet strîmb, disprețuitor, care dispăru tot atît de repede după cum apăruse. Fie că unitatea din față-i nu aducea cu o cohortă romană în mers, fie că el nu avea prea mare speranță cu dacii aceștia barbari, romanul zeflemisea pe tăcute. Acest om țepos, militar pînă-n măduva oaselor, nu luptase nicio dată cu dacii și oricîte i s-au povestit despre aceștia, nu putea să le dea cinstirea ce li se cuvenea, ca oameni dîrji, neobosiți și neînfricați.

Ariort nu era fălos și nu-și lăuda compatrioții. Își zicea doar în gînd :

„Ai răbdare Lempidus. Dă-mi răgaz și vei vedea ce scot eu din dacii mei !“.

Soarele nu reușise încă să risipească picla rece așternută deasupra cîmpiei. Totul părea cețos și misterios. Deși nu erau în apele lor, dacii trăgeau aerul adînc în piept, li se părea că simt gustul libertății. După lungă robie în care s-au mișcat și au trudit într-un cerc strîmt, după urîtenia muncii de ocară, cu spatele îndoît și privirile pironite în pămînt, ei se tot mirau că nu li se lipiseră de palme cozile de hîrlețe, tîrnăcoape, roabe și tîrgi.

Cu cît se îndepărtau de zidurile Romei, cu cît privirile li se limpezeau, iar plămîinii apucau tot mai mult aer, cu atît picioarele li se îndoiau mai ușor din genunchi și nu mai tîrșeau ca pe vremuri.

Drumul fugea la nesfârșit, îndemnându-i către capătul mereu proptit în zare, se unduia în largi cotituri, trecea neobosit pe lângă așezări rustice, holde, finețe și grădini, încălecând văile și albiile râurilor, ascultînd în treacăt foșnetul molcom al copacilor, numărînd bornele de piatră puse anume, parcă, ca să-i amintească că undeva îl așteaptă capătul.

Văzduhul era neclintit deasupra pămîntului prins în chingile gerului. Zăpada căzută la idele lui februarie ținuse doar cîteva zile, pe urmă se topi în bătaia vîntului calduț de miazăzi. Acum, un pui de ger înțepeni din nou noroiul frămîntat de picioare, copite și roți. Era o ultimă zvîrcolire a iernii, căci în aer pluteau de acum aromele primăverii.

Ariort ieși din cort, se întinse dezmorțindu-și mădularele după un somn lung. Era tras la față, înnegrit de vînt și ger. Viața de lagăr era grea, sobră și dură, nu-i mai rămînea timp nici pentru gînduri, dar se simțea voios iar inima îi cînta de bucurie.

Privi muntele semeț sclipindu-și zăpezile mulate în trandafiriul zorilor. În jurul culmii ca niște raze imaculate, coborau prin văi și prăpăstii pîrtii de nea pînă-n pădurile negre de la poale. Asta-i aminti de Dacia, cu toate că imaginea acestui munte semeț avea ceva aparte și se profila mai tăios pe un cer mult mai cald și mai verzui.

Pe un colnic cu iarba vestejită, de an, se mișcau ca niște jucării, cîrduri de capre și asini, urmate de un păstor în mastruca mișoasă și doi ciini zburdalnici. Pe luciul lacului Fucinus, voalat de depărtare, alunecau încet două pinze roșii pescărești. Rîul din apropiere, strîns în ghețuri, curgea tainic sub carapacea sticloasă și doar la cotituri și praguri, clocotea revărsîndu-se pe deasupra. Departe, spre miazănoapte, abia se zărea îngrămădirea albă a caselor Fucentiei.

— Tarsa, strigă Ariort !

— Aici sînt, tribune, răspunse oșteanul care-l servea, apărînd de după cort.

— Apă !

— Tocmai am adus-o din gîrlă, tribune.

Sosi curînd cu un ciubăr plin ochi.

Ariort își scoase tunică și-și cufundă brațele în apă înghețată. Se stropi pe obraz și-și umezi părul, fornăind de plăcere. Se frecă pe umeri și piept.

— Toarnă !

Tarsa ridică ciubărul și-l deșertă încet peste spatele îndoit, înfiorînd pielea, iuțind mișcarea singelui.

— Frumoasă-i viața, zise Ariort ștergîndu-se cu o bucată de pînză aspră.

— În tot cazul, mai asemănătoare cu aceea de pe la noi, mormăi Tarsa.

— Pină îmbuc ceva, să-mi aduci calul, porunci Ariort și aruncîndu-i ștergarul întră în cort.

Mîncă pline cu brînză, bău vin amestecat cu apă caldă, gîndindu-se repede, așa cum se obișnuise în ultima vreme, la o sumedenie de treburi. Dar, fără voie, cîmpeie de amintiri i se strecurau în minte. Gînduri legate de Viola, prieteni, viața comodă din Roma, popina grăsu-nei Upupa, Andena... Ah, Andena voinicul, generosul său prieten, îi lipsea mult. Ce mai centurion ar fi ieșit din el. Dar Andena însuși nu-și dorea așa ceva. Chiar dacă nu era un sclav fugit, nu ar fi primit propunerea de a intra în rîndurile oastei. Era sătul de ostășie, voia să facă negoț cîstit și nu înceta o clipă să viseze la re-întoarcerea în patrie. Ariort nu știa nimic, nu primise nici o veste de la el.

Se auzi un tropot.

— Am adus calul, tribune, zise Tarsa ridicînd poala cortului. Apoi oșteanul îl ajută să se echipeze: îi strînse curelele loricii, îl încinse cu gladiu, îi puse mantaua pe umeri. Ariort ieși, se întoarse către soarele ce răsărea, murmură cu evlavie o rugăciune și punîndu-și coiful, încălecă.

Trimbițele, care acum un ceas au sunat deșteptarea, de astă dată vesteau adunarea pentru instrucție. Centurionul Lempidus era plecat la Roma pentru cîteva zile. În lipsa șefului, instructorii romani se cam înmuiară și deveniră mai obraznici. Gîndul de a-i pune la locul lor îl

munca pe Ariort. Treptat-treptat, el își câștigase prestigiul de comandant, dar nu îndeajuns ca să fie mulțumit. Atunci cînd intervenea, cuvîntul său nu avea destulă greutate în fața romanilor instructori. De cele mai multe ori vina o purta el însuși.

Ca de obicei, porni să inspecteze lagărul, corpul de gardă, magaziiile, grajdurile. Centurionul Eptala îi ieși înainte și-i raportă, conștiincios și scurt, cele întimplate în timpul serviciului său pe lagăr.

Ariort băgă de seamă că era neguros și trist. Îl ascultă, sfredelindu-l cu privirea și după ce acela termină, îi spuse poruncitor :

— Spune-mi tot, nu-mi ascunde nimic, Eptala !

Acela însă tăcea, privind în pămînt.

— E o poruncă, centurioane, capul sus !

— Tribune, mi-e teamă să ți-o spun. Aseară era să fac moarte de om.

— Nu mă înnebuni, strigă Ariort, lămurește-mă !

— Instructorul manipulului nostru adică al meu și al lui Drigiza, centurionul Fabius, m-a palmuit.

— Zi-i mai departe, spuse Ariort văzîndu-i frămîntarea și încruntîndu-se.

— Oștenii au mîriit amenințător și unul din rînduri îmi strigă în limba noastră : „Omoară-l, ce mai aștepți !“ Pe urmă au bătut cu toții în scuturi. Am văzut negru în fața ochilor și am tras paloșul, dar amintindu-mi vorbele tale și închipuindu-mi ce va ieși din asta, mi-am înfrînat pornirea. Nu voiam să stric într-o clipă ceea ce tu ai clădit cu atîta trudă.

— Bine ai făcut, Eptala ! Lasă asta în seama mea și vezi-ți de serviciul tău. În curînd vine primăvara și vom scăpa de ei. Dar, pentru ce te-a palmuit bestia ?

— Pentru că am împărțit vin la ostași.

— Dar asta era porunca mea. E frig și oamenii amorțesc în corturi. O gură de vin îi înviorează.

— I-am spus-o.

— Și... ?

— Mi-a răspuns că el ascultă numai de ordinele lui Lempidus și cînd i-am amintit că avem un tribun, mi-a răspuns în batjocură : „Barbar inconștient ca și tine“.

I-am spus atunci că amîndoi purtăm panăse de centurioni la cască și că trebuie să ne respectăm superiorii, iar el nici una, nici alta, a sărit ca un popîndău și mi-a tras o palmă. Mi-a fost tare greu, tribună.

— Îmi inchipui prea bine starea ta, zise Ariort, punîndu-i mina pe umăr. Bine ai făcut că ți-ai înfrînt minia. Acesta este adevăratul curaj.

Înnegurat dar nu furios, Ariort încălecă și porni către cîmpul de exerciții.

Manipulul, adică două sute de oșteni, o sută a lui Eptala și o sută a lui Drigiza, făcea exerciții de formație în careu. Cele două centurii, fiecare pe patru rînduri, mărșăluiau, se opreau, se întorceau, evoluau și, închizînd pe stegar înăuntru, se îmbinau într-un patruleter cu latura de cincizeci de ostași.

Rău de felul său, centurionul mai era și prost dispus. La orice greșeală sau la tot ce i se părea greșeală, înjura, batjocorea, rupea rîndurile, fugărea oamenii și începea manevra din nou, fără a le da o clipă ca să răsufle. Drigiza, deși comandant a jumătate din oameni, făcea pe stegarul și era negru la chip.

— Drepti! strigă centurionul. — Credeți că sinteți „în rosa“ (pe pat de trandafiri).

Dacii care învățaseră pe de rost comenzile, nu prea pricepeau ocările latinești cu care li copleșea instructorul. Știau mai mult din intonație că-i înjură și-i ocărăște. Erau obosiți și plictisiți de sîcîială și atît de încinși că ieșeau aburii din ei.

— Acesta nu e careu, țipa centurionul. „Proh pudor, grex tericula!“ (Mi-e rușine, adunătură de sperietori). Rupeți rîndurile!

Ariort stătea de o parte, pe calul său înalt și asculta în tăcere. Centurionul, mic de statură, umflîndu-se în pene, se întrecea pe el însuși. Îl văzu pe comandantul dacilor și asta îl ațîță și mai mult.

Se legă apoi de ostașii izolați. Îi scotea afară din rînduri și lovindu-i cu bastonul peste picioare, răcnea ca un apucat. Ostașii răbdau cu tărie, se întorceau în rînduri ca să repete din nou și iar din nou manevra.

— Funem duco (ascultă comanda) ! * Arrige aures. asine ! (Ciulește-ți urechile, măgarule).

Atunci Ariort își mișcă calul înainte, drept către instructor și când acela se dădu grăbit la o parte, îl întrebă :

— Cum te cheamă, centurioane ?

— Mă întrebi de parcă n-ai ști, răspunse acela obraznic, dar neputînd suporta privirea stranie a ochiului de oțel, adăugă în silă : — Fabius mă cheamă.

— Dar pe mine știi cum mă cheamă ?

— Aelius Ariortus.

— Așa răspunde un militar subordonat și zelos pe deasupra ?

— Salve tribune ! Sint centurionul Quintus Fabius, delegat instructor pe lingă Cohors Milliaria Dacorum.

— Așa, centurioane ! Acum stai de o parte și privește ! Aș vrea să văd cum și-au însușit dacii învățătura militară.

Așteptă nemișcat pînă cînd centurionul, codindu-se, se îndepărtă și chemîndu-l la ordin pe Drigiza, îi porunci :

— Preiei comanda, centurioane Drigisus (pronunță numele latinizat, așa cum era trecut în tabula unității). Veî executa întocmirea în careu. Stegar poate să fie și un simplu ostaș.

Adăugă apoi tare adresîndu-se dacilor în limba lor :

— Ostași, fiți cu luare aminte, să nu mă faceți de rușine în fața acestui îngîmfat ! Drigiza, limpede și hotărît, începe !

Dacii se înviorară. Ochii le luceau de mîndrie și recunoștință. Ariort al lor n-a fost și nu va fi vreodată un papă-lapte.

— Funem duco ! strigă Drigiza. Manipul, pe centurii adunarea-a-a !

Comenzile latine, strigate cu un accent pronunțat străin, erau totuși clare și hotărîte. Quintus Fabius urmărirea cu ciudă crescîndă cum dacii se adună, înmărmuresc, se despart pe centurii, manevrează înapoi și încheie un carcu de scuturi, de nepătruns : cum la o nouă co-

* Funem ducere = a comanda, literalmente : „a duce funia, sicul”.

mandă, sulitele sînt împinse înainte ca țepii unui arici și în sfîrșit la o ultimă poruncă, manipulu se pune în mișcare, încet, pas cu pas, fără să clătească un singur scut din locul lui. Rîndul conducător pășea rar și apăsător și în cadența lui, marcată de glasul puternic al centurionului, latura opusă se mișca cu spatele înainte, iar celelalte două laturi își mutau picioarele în stînga ori în dreapta lor. Era o cetate vie, mișcătoare, un mecanism înfricoșător, care cu greu ar fi putut fi oprit din drumul lui.

După ce merse așa vreo sută de pași, se opri și făcu fără greș calea întoarsă. Apoi, în cîteva clipe, Drigiza desfăcu careul, despărți centuriile și le alinie în fața comandantului.

Urmărind manevra cu sufletul la gură, Ariort răsufli ușurat. Se întoarse către instructor și-l întrebă :

— E bine, centurioane Fabius ?

— Bine, tribune, răspunse acela, străduindu-se să nu-și trădeze ciuda ce-l cuprinsese.

— După cum vezi, ostașii mei nu sînt nici asini nici adunătură de sperietori. Vor fi ei cîndva sperietori pentru dușmani pe cîmpul de luptă. După terminarea instrucției să te prezinți la comandament !

La amiază, cînd Fabius intră în micul pretoriu, Ariort îi zise :

— Ieșirea ta de ieri ar fi putut să te coste viața. Norocul tău că barbarii mei sînt mai disciplinați decît îți închipui. Insulta adusă unui centurion fie el și dac se pedepsește cu degradarea. Firea ta este dușmanul tău și aici ești în pericol. Îți dau două ore pentru pregătiri. Vei pleca la Roma și vei preda scrisoarea aceasta la cancelaria prefectului Licinius Sura. Nu oer să fii pedepsit, ci numai înlocuit. Poți pleca, Quintus Fabius !

Din simpatie pentru Ariort, ori convins de cele raportate sincer și clar, severul prefect al Urbei i-a trimis un alt instructor în locul lui Fabius, iar delegatului

Lempidus, care tocmai se afla la Roma, îi dădu sfatul să nu aplice dacilor rutina rigidă a instrucției militare. Totodată porunci să fie înștiințat la sfârșitul perioadei de instrucție, să vină el însuși să vadă rezultatele.

Lempidus, om deștept și prudent, pricepu îndată că față de Ariort trebuie să adopte o altă tactică. Îi dădu de atunci o mai mare independență și nu-l mai trată ca pe un subaltern. Văzind cum Ariort al lor ia treptat-treptat friele conducerii în mână, dacilor le creștea inima de bucurie și mulțumire.

Veni și luna aprilie, revărsându-și binecuvîntarea peste valea Fucentiei. Tăpșanele înverziră, riurile își domoliră furtunoasa lor rostogolire după topirea zăpezilor, lacul Fucinus se acoperi cu sute de pinze pescărești, numeroase turme urcară către plaiurile înalte, năpădite de flori.

Ziua hotărîtă pentru inspecție se apropia.

Toată suflarea din lagăr se pregătea cu înfrigurare. Se săpau șanțuri mai adânci, se înălțau valuri de pământ mai înalte, se plantau palisade, se construiau turnuri de veghe. Toate acestea, lucrate temeinic, după regulile artei militare, dădură lagărului de odinioară înfățișarea unei cetăți adevărate.

Mulți daci își făcură ucenicia pe lângă instructorii tehnicieni, însușindu-și cunoștințele și deprinzîndu-se cu toate meseriile de care aveau nevoie ostașii din armata romană.

Cei zece centurioni ai lui Ariort au trebuit să învețe cu sîrg ca să știe în viitor cum se conduc lucrările de măsurare, nivelare, întărire, de construcție din lemn, zidărie și amenajări de drumuri. Departe de a-l dezamăgi pe conducătorul lor, ei îl asigurară că în orice parte a lumii îi va arunca soarta, ei vor ști să înalțe asemenea întărituri, dacă nu chiar mai bune.

Înăuntru, castrul strălucea de ordine și curățenie. Corturile aliniate la sfoară, de o parte și de alta a drumului bătătorit dintre cele două porți principale, erau proaspăt spălate, bine întinse, cu șanțulețe în jur pentru scurgerea apei în șanțurile mari.

În pretoriul mic și curat cițiva daci se îndeletniceau cu cititul și scrisul ca să poată ține la zi tabulele cu evidența oamenilor, hranei, echipamentului și toate acele socoteli legate de o gospodărie atît de mare.

Nu o dată se minunaseră instructorii, cît de bine se descurcă barbarii în complicatul aparat militar. Constatău, cîteodată, și nu fără necaz, că dacii sînt gospodari înnăscuți, că nu sînt nici risipitori, nici nepăsători cum sînt unele neamuri meridionale. Ceea ce li se părea de-a dreptul uimitor, era faptul că acești barbari nu păreau să-și facă datoria în silă, nici de teama pedepsei. Cazuri de abatere de la disciplină erau rare și chiar atunci cei vinovați își primeau pedeapsa fără a crîcni. În schimb, înjurăturile și ocările aruncate pe nedrept îi posomorau și-i făceau să se încrunte.

Instructorii s-au convins cu timpul că procedînd cu prudență, dar mai ales cu dreptate, vor reuși să scoată mult mai mult din daci decît prin constrîngere. Și deoarece romanii doreau să se achite cît mai bine de datorie și să placă severului prefect, ei nu-și mai făcură de cap de atunci încolo.

Sosirea prefectului Urbei atrase din Alba Fuentia și din așezările învecinate o mulțime de curioși. Și pînă atunci pe colnicele din jurul lagărului se puteau vedea țărani, păstori și pescari, privind ore în șir exercițiile. Astfel de spectacole erau din totdeauna gustate cu plăcere. Cu armele scînteind în soare, îmbrăcați la fel, unitățile militare păreau niște balauri din poveste, țepoși și solzoși, ce se incolăcesc și se descolăcesc, se întind și se tirile pe cîmpie ca împinși de vrajă. Priveliștea era mălăstră și merita să pierzi cîteva ceasuri de muncă pentru ea.

În ziua sosirii prefectului, toate locurile mai înalte în jurul castrului și al cîmpului de exerciții erau înțesate de omenire. Veniseră cu mic cu mare, pe cai și catiri, urmați de ciini zburdalnici. Ocazia de a vedea un mare demnitar, mîna dreaptă a cezarului, atrăsese o mulțime

de nobili de la țară, nu prea umblați și rustici. Își purseră hainele cele mai bune, după rang și stare și-și aduseră în căruțe și lectici femeile și copiii. Pentru nimic în lume n-ar fi lăsat să le scape acest prilej. Sosirea unui astfel de personaj suspus nu se întâmpla în fiecare zi, nici măcar la zece ani o dată. Ceea ce vor fi văzut aici, va da hrană spiritelor și va alimenta discuțiile la ospetele lor simple, vreme îndelungată, pentru unii până la moarte, lăsându-le celor nevîrstnici, care poate nici nu se născuseră atunci, amintirile pe care nepoții lor le vor repovesti ca pe niște legende, ca acelea despre trecerea oștilor pașnice ori prădalnice, despre răscoale, încăierări ori lupte întimplale cîndva, în negura vremurilor pe meleagul lor. Amintirile vor circula în diferite variante, trecute din gură în gură de un lanț nesfîrșit de generații, începînd ca orice basm cu : „Era odată, pe vremea bunului cezar Nerva Traian, cînd prefectul Urbei Licinius Sura venise la Fucentia ca să...” sau : „Era în vremea aceea, cînd străbunicul meu era tînăr și cînd prefectul Romei trecuse prin Fucentia ca să...”.

Nici vorbă, va fi pomenit doar prefectul Sura, personaj de prim rang și se va spune că acesta a venit anume ca să-l vadă pe ei fucentienii, sarea pămîntului, stîlpii de nădejde ai imperiului roman, nicidecum pentru a-i vedea pe dacia prefăcuți în ostași romani de către un oarecare Aelius Ariortus.

În ziua aceea însă, adevăratul erou al evenimentului era tocmai acest Ariortus despre care localnicii auziseră că ar fi fost un dac uriaș și „homo fieri non potest formosior” (un om mai frumos nici că se poate). Cu toții voiau să-l vadă. Mai ales femeile căutau să-l ghicească printre șefii călări și din depărtare, căci nimeni nu putea să se apropie de castru din pricina gropilor cu țepușe, abatzelor, șanțurilor și altor întărituri.

Cînd pe drumul Fucentiei a apărut în depărtare cortegiul prefectului, trîmbița pîndarului din turn răsună prelung. Garda se repezi afară și se alinie, iar Ariort urmat de instructori ieși călare pe poartă și porni la pas în întîmpinare. De astă dată, tînărul dac era comandant de

drept, căci depusese jurământul și semnase în tabulă de primirea cohorței.

Apropiindu-se de prefect, pe care-l cunoștea și-i vorbise la Roma de câteva ori, Ariort îl salută cu brațul întins și-i raportă curgător, cu glasul puternic :

— Salut prefectului Lucius Lucinius Sura ! Eu, Aelius Ariortus, tribun militar, îți aduc la cunoștință că lagărul este în bună stare, iar cohorta auxiliară de o mie de oșteni daci și zece centurioni așteaptă ordinele tale.

Admirându-i ținuta, bărbăția, frumusețea, Sura îi șopti șefului escortei sale :

„Aquila non capit muscas“ (Vulturul nu prinde muște) și acela dădu admirativ din cap.

— Bine, tribune Aelius Ariortus ! răspunse apoi tare. Condu-mă în castru și arată-mi ce ai reușit să faci ! Salve Lempidus ! adăugă, răspunzând la salutul instructorului.

Centurionul de serviciu, Denzi, îi dădu onorul gărzii și după aceea, descălecând, prefectul urmat de suita sa se duse să vadă castrul. Tot ce văzu acolo îi plăcu. În micul pretoriu, oștenii-scribi îi prezentară tabulele cohorței. Apoi, prefectul scrisese câteva cuvinte și semnă în actul de instruire al unității.

Încălecând din nou, cortegiul ieși din castru și se îndreptă către terenul de exerciții, unde-i aștepta cohorta aliniată. Desprinzându-se de grup și venind în fața trupei. Ariort scoase paloșul și ridicându-l, strigă :

— Cohorta milliaria de daci, prefectului Lucius Lucinius Sura, salut !

— Salut ! răspunseră o mie de glasuri și prefectul ciulindu-și urechile căută să surprindă în acest strigăt asurzitor note aparte, nefirești sau nesincere, dar afară de faptul că strigarea izbucnită din piepturile barbare avea o anumită nuanță de pronunțare, altceva ce l-ar fi dezamăgit, auzul său nu desluși. Nu știa că Ariort repetase de nenumărate ori salutul cu oamenii săi, rugându-i să strige mai voios și mai cu inimă, spunându-le că aceasta va fi o ultimă încercare înainte de a porni liberi peste

mări și țări. Nu-i înșelără așteptările și pentru asta le era tare recunoscător.

După aceea, sub privirile prefectului și ale celor din escorta sa, precum și în fața mulțimii adunate în jur, se desfășurară exercițiile militare : marșul, lupta în rinduri strinse și corp la corp, formațiile în careu și testudo, aruncarea la țintă a sulițelor și tragerea cu arcul.

Chiar dacă toate acestea nu erau la înălțimea exercițiilor unor trupe vechi de legionari, prefectul nici nu se așteptase la mai mult. Privind cu interes, la un moment dat uitase chiar că are în fața sa niște auxiliari recrutați printre barbari. Pe drept cuvânt, Ariort depășise toate așteptările. Arăta, și era de fapt un militar desăvârșit și înăscut. Prefectul îi era recunoscător și abia aștepta să se reîntoarcă la Roma, să raporteze augustului Traian ce văzuse la Alba Fuentia.

După aceea, Sura ținu o cuvîntare din care dacii nu au înțeles mare lucru, dar pe care au ascultat-o nemîșcați ca niște stane de piatră.

Urmară felicitările aduse comandantului și instructorilor, după care inspecția luă sfîrșit și trupa plecă la masă, de astă dată copioasă și stropită cu vin.

Plecarea dacilor în Orient a fost hotărîtă pentru idele lui mai, adică peste o lună ; răgaz necesar pregătirii expediției.

Prefectul îi invită pe Ariort și Lempidus la ospățul organizat în onoarea sa de către duumvîrîi Fucenției. La acest ospăț, Licinius Sura îl așează pe Ariort alături pe același triclinfu, îl prezintă convivilor ca pe un nobil de viță veche ; el însuși îi așează coroana de flori pe cap, iar în cupă îi pune un inel de preț în a cărui montură de aur era prinsă o gemă de onyx cu reprezentarea divinului cuplu — Hercule-Hebe, simbol al forței și al sănătății. Darul cel mai de preț, însă, era scrisoarea Violei, pe care, înainte de a pleca la Fucenția, prefectul îi propuse să o scrie și pe care avu amabilitatea s-o înmîneze la ospăț logodnicului ei.

Aceste copleșitoare favoruri din partea lui Licinius Sura nu încetară decît odată cu moartea acestuia. Prin

ele marele demnitar voia să-și arate toată gratitudinea tinerei perechi.

În casa sculptorului Salubrius era liniște ca într-o zi de sărbătoare. Maestrul dădu drumul meșterilor săi și se plimba singur printre statui, în atelier.

Cufundat într-o stare pe care n-o încercase până acum, asista neputincios la lupta ce se dădea înlăuntrul său. Gînduri rebele, răsărite de nu se știe unde, îl frămîntau. Asista mut la prăbușirea viselor sale și la înlocuirea lor cu visele altora. Nu putea să jure că ceea ce i se oferea în schimb era urit, prost ori nedemn de el, dimpotrivă, dar...

„Nu și nu! își zicea. Nici un „dar“. Așa a fost dat să fie și nici un muritor nu poate să pună mîna în foc pentru reușita sau nereușita celor ce vor urma. Fiică-mea este fericită, dar nu eu i-am oferit această fericire, și asta mă doare. Mai mult, era să stric fericirea ei ca să-i strecor pe aceea pe care i-o pregăteam, adică ambiția mea. La urma urmei, ce este fericirea dacă nu ambiție? O dată satisfăcute, amîndouă dispar ca un fum. Acum, acest ginere barbar, pe care, vai mie, tot eu l-am descoperit, acest barbar o să mi-o ia, o s-o înstrăineze. Ușor de zis, s-o ducă tocmai în Orient, la capătul lumii; floarea asta gingașă pe care cine știe cînd o vom revedea. Ah! po-
tolește-te inimă păcătoasă...!”

Se opri. Privi pe fereastră. În grădină, soția sa Lucreția culegea flori cu Viola, iar Pantia umbla cu panerul după ele. Privind-o pe sclavă, zise cu ciudă:

„Viperă bătrînă!”

Nu putea să uite că Pantia tănuia cu nerușinare în-
tilnirile fiicei lui cu Ariort, cînd datoria ei era să-i aducă la cunoștință acest fapt.

„Viperă bătrînă!” repetă șuierînd printre dinți.

De fapt, Pantia nu era atât de bătrână. Avea vârsta soției sale și era poate mai atrăgătoare decât ea. Dacă n-ar fi fost doica copilului său, poate... Dar Salubrius nu voia să crească în casa sa copii nelegitimi alături de legitimi. Asta nu duce la bine.

„Ohi me!”, zise lovindu-se cu pumnul în piept. Ce gânduri îmi vin tocmai acum când mă sfișie îndoielile. Sint vesele toate trei, căci îl așteaptă pe „salvator”, iar salvatorul pentru mine nu este decât un răpitor de fecioare, cu nimica mai bun decât Rufus Junior. Ohi me! Ce gânduri mă pasc? Trebuie să mă duc în lararium, să mă reculeg, să mă rog zeilor să-mi ia gândurile astea nebune*.

— Mamă, exclamă Viola, de ce nu vine? Mi-a scris doar... ia să mai văd odată!

Scoase din sân un sul mic de papyrus. Îl desfăcu și-l sărută.

— Ce să-l mai citesc, doar l-am citit de zeci de ori. Scrie să-l aștept după amiază, în ajunul nonelor lui Maïus. Azi este ajunul nonelor, nu-i așa Pantia?

— Da, comoara mea, azi.

— Atunci, de ce nu vine?

— Pentru că ești nerăbdătoare, răspunse mama în locul doicii.

— Și dacă nu vine?

— S-ar putea întâmpla, căci e militar, iar aceștia nu fac nimic de capul lor.

— Vine el, vine, se amestecă Pantia. De ce o necăjești, stăpînă? Nu vezi cum fierbe?

— Vine neapărat, întări matrona Lucreția. El nu poate să nu vină.

— Mulțumesc, mamă, mulțumesc Pantia! și Viola le sărută pe rînd.

— Cred că avem destule flori pentru cină, zise matrona. Să mergem, să mai vedem prin casă, dacă toate sînt la locul lor.

Nu apucară să intre, cînd se auzi ciocanul de la poartă

* Ohi me! = Vai mie! (lat.).

— A venit ! strigă fata și se repezi.

— Viola, stai aici ! îi porunci mama. Știi bine că nu se cade. Are cine să-i deschidă. Ai să-l întâmpini la intrare în atriu.

Fata se stăpîni, își pipăi pieptănătura și roza prinsă în ea.

— Nu sînt urită ? o întrebă pe Pantia.

— Tu, rise sclava ? Tu și urită ? O, Venus Verticordia, redă-i mintea pierdută !

Răsunară pași și sclavul anunță :

— Prea cinstitul tabularius Marcus Ulpîus Hermadio !

— O-o-o ! făcură toate odată, dezamăgite.

Apoi matrona Lucreția adăugă :

— Poștește-l !

Hermadio apăru în prag. Era de nerecunoscut. Nu mai purta tunica de sclav imperial. Îmbrăcat sobru în haine de cetățean, se înclină adînc și respectuos.

— Onorată domina, casa să vă fie prosperă și familia sănătoasă ! Am primit o scrisoare de la Ariort...

— Ah ! făcu Viola îngrijorată.

— ...el îmi scrie că astăzi are de gînd să vă viziteze și mă roagă să trec să vă anunț în cazul că scrisoarea trimisă vouă nu ar fi ajuns la timp.

— Am primit-o și-l așteptăm, cinstite Hermadio, răspunse matrona. Îți mulțumesc pentru bunăvoință. Fii binevenit și te rog să ne ții de urît. Fata mea și-a pierdut răbdarea și îi va place, cred, să te întrebe despre logodnicul ei, dacă știi mai multe decît noi.

— Prea multe nu. Știu doar că o duce bine, că prefectul Sura este mulțumit de tot ce a văzut la Fucenția, că tot el a semnat ordinul de permisie pentru zece zile, iar plecarea în Orient va avea loc în ziua a douăsprezecea înaintea calendelor lui Iunius.

— Cam același lucru îmi scrie și mie, zise Viola, dar nu știu de ce nu vine ?

— Vine el, bona virgine, chiar dacă va fi nevoit să-l fure pe înaripatul Pegas, ca să ajungă la timp.

— Ești foarte amabil, dar de ce stăm în picioare, îndemnă matrona Lucreția. Să mergem în portic, să ședem

la aer. După cum văd, cinstite Hermadio, nu mai faci parte din familia cezarului ?

— Ba, fac parte, dar în calitate de client. Cezarul mi-a oferit libertatea și mă trimite ca secretar al lui Marcus Hermias în Dacia.

— În Dacia, exclamă Viola ? În patria lui Ariort ?

— Da, bona virgine, și asta mă încintă. De mult visam să văd țara unde s-a născut părintele meu. Desigur, faptul de a părăsi Roma natală mă cam sperie, îmi dă fiori. Poate îmi va fi greu să mă obișnuiesc cu noua mea situație, poate nu voi rezista iernilor grele de acolo, dar curiozitatea și dorința de a fi de folos dacilor mă mână înainte. Plecarea noastră este hotărâtă peste șase zile. Dacă nu venea Ariort aici, mă repezeam eu la Fucentia ca să-mi iau rămas bun de la el.

— Îi ești prieten devotat, bunule Hermadio.

— Îi sînt și nu știu de ce n-aș fi, căci un om ca Ariort mai rar și . . .

Nu termină căci se auzi o nouă bătaie în poartă. Viola sări în picioare.

— El e !

— Stai cuminte, Viola ! zise mamă-sa. Să nu fie și de astă dată o surpriză.

Dar n-a fost. Sclavul intră, anunțînd sosirea tribunului Aelius Ariortus.

Viola n-o mai luă în seamă pe mamă-sa și se repezi către intrare.

— Tinerete zvăpăiată și nebună, zise doamna cu îngăduință și o urmă fără grabă.

Cînd îl văzu, inima fetei zvîcni ca o pasăre prinsă în pumn. El îi întinse minile și ea i se aruncă la piept. Lorică sa era rece și țepoasă, dar fata nu băgă de seamă. Ariort al ei era lingă ea.

— Nu fii cupidă, Viola, zise matrona Lucreția. Lasă-mă și pe mine să-mi îmbrățișez fiul ! Dar, pe unde o fi soțul meu ? Caius, unde ești, Caius ?

După ce se lăsă îmbrățișat de viitoarea sa soacră, răscolit de duioșic, Ariort îl văzu stînd de o parte pe Hermadio.

— Prietene scump ! exclamă el și îl strînse în brațe.

— Incetişor, voinice, rise Hermadio, ai să-mi sfarmi oasele !

În clipa aceea intră Caius Salubrius, potolit de rugă, împăcat cu gândurile sale. Când îi văzu pe cei doi prieteni îmbrăţişându-se, păcătui din nou.

„Ia te uită ! Îşi zise. Casa mi-e plină de foşti sclavi“.

Îşi ascunse ironia amară sub un zîmbet dulceag şi apropiindu-se de Ariort îi întinse braţele. Ca să spună totuşi ceva care să-l răcorească, glumi :

— Vezi, Viola, ce logodnic falnic ţi-am găsit ?

Ariort simţi mai mult cu inima decît cu mintea că viitorul său socru nu poate fi convertit, de aceea se grăbi în întîmpinarea sa, îi strînse coatele mîinilor întinse şi-l sărută pe umăr. Era sărutarea dată de obicei stăpînilor sau patronilor. Ținea cu tot dinadinsul să sublinieze că, cu toată nobleţea sa şi funcţia ce o deţine, nu a uitat ce a fost şi că nici o umbră de infumurare nu-i întunecă mintea şi sufletul.

Om, deloc prost, Salubrius simţi la rîndul său ce lecţie de bun simţ îi dă viitorul ginere şi căută să imprime vorbelor sale o nuanţă cit mai firească. Sincer vorbind, Ariort îi plăcu mult. Ştia că nu e un parvenit. Era tribun militar şi arăta ca atare — falnic şi impunător.

„Ce e al lui, e al lui“, conchise în gînd şi luînd pe Viola de mîină o duse la Ariort, zicînd :

— Duceţi-vă în grădină ! Nu v-aţi văzut de mult şi cred că aveţi ce să vă spuneţi unul altuia.

— Mulţumesc, tată ! exclamă Viola, cuprinsă de o neţărmurită bucurie.

Şi se duseră ţinîndu-se de mîină.

— Îţi mulţumesc şi eu Caius, şopti matrona Lucreţia, ai fost generos ca niciodată. Mă duc să îngrijesc de cină.

— Ei, cinstite Hermadio, eruditule, oftă Salubrius, luîndu-l de braţ, nouă bătrînilor ce ne rămîne ? Pînă se

așază bucatele, să mergem la mine în atelier să-ți arăt ce am mai făcut, să-mi povestești ce se mai aude la palat.

•

Marea răsufila larg. Din zare în zare valuri lungi, domoale se risipeau în horbote de spumă. Sub soarele voalat ușor de boarea umedă, întinderi mișcătoare de peruzea topită se luau la întrecere cu turmele de oițe albe ce se fugăreau neîncetat. Însoțite de țipetele pescărușilor, trei cîte trei, navele zburau către zarea încinsă cu briul violet de sacerdot.

Luînd pieptiș valul, cele douăsprezece bireme îi pieptăneau pletele verzi. Ca boturile unor monștri marini, rostrele provelor apăreau și dispăreau. Vîntul tenace, captat pieziș de vele, dînd mult de furcă cîrmacilor, îi ajuta pe vislași. Înălțîndu-se toate odată, ca penele unor aripi uriașe, ramele lungi își muiau capetele și opintindu-se o clipă, scăpau cu zvicnet, improșcînd puntea cu picături. Loviturile ciocanelor de lemn în scîndurile sonore marcau ritmul mișcării neostenite. Vîntul șuiera în corzi, pocnea în vele. Vislașii cîntau cîntece adînci ca apele, înalte ca cerul, largi ca zarea.

Pe punți, tăcuți și uluiți, ședeau în rînduri dese dacia. Nu erau oameni ai mării, nu-i cunoșteau tainele. Nu-i cunoșteau cîntecele, nici legendele. Nu știau nimic despre naiade, nereide, tritoni și cai marini. Nu știau că stăpînii mărilor — Neptun și Amphitrita cer navigatorilor jertfe și daruri, că monștrii marini Scylla și Charybda iau în strîmtoarea lor vamă de suflete, că dincolo de Coloanele lui Hercule se întinde Oceanul cu Sorbul Mării care înghite tot ce se încumetă să se apropie. Totuși, imaginația lor de locuitori ai uscatului și teama superstițioasă, plăzmuiau chipuri și năluci în vîltoarea verde. Ședeau încordați, ținînd în față-le scutul, strîngînd în pumn sulița,

simțind un gust leșios cînd puntea se lăsa, fugind de sub ei, lipindu-se cu toată greutatea de ea cînd se sâlta.

Hula era mică ; marinarilor nici că le păsa. Priveau cu milă și dispreț către „terestrești“. Rîdeau în barbă, gîndindu-se ce ar fi fost dacă s-ar fi stîrnit o furtună.

Oricît de ciudată și de neobișnuită ar fi fost starea asta nouă, dacii simțeau că abia acum trăiesc adevărate clipe de libertate. Înghesuiți pe corăbii atît de neînsemnate față de stihia pe care o străbăteau, n-o aveau lecît pe ea de stăpin, stăpin fără chip de om sau de zeu, neînchipuit de mare, înfiorător de puternică și cu totul nepărtinitoare. Dacă ar fi să se minie pe acei ce se încumetă s-o străbată, nu ar sta să-i aleagă după noblețe, rang și putere ci i-ar înghiți deopotrivă.

Soarele se apropia de amiază.

Se imbarcaseră în zori de zi. Nu fără teamă se urcaseră pe corăbii. Doar cîțiva mai văzuseră marea, nici unul însă n-o străbătuse. În ajunul plecării veniră cu toții pe țarm să vadă. Se apropiară nerăbdători de apa cea mare, uimiți de priveliștea fără hotar. Știau că apa e sărată și o gustară neîncrezători, să vadă dacă nu e păcăleală. Culeseră scoici mari, nemaivăzute. Unele, puse la ureche, vuiau întocmai ca marea. Din acestea nu erau multe și norocoșii găsitori le păstrară, ducînd cu ei aiurea minunea : colivia în care era închis vîntul.

Ariort era printre ei, se bucura împreună cu ei, povestindu-le tot ce știa despre isprăvile și toanele mării.

Ah, Ariort ! Îl iubeau din toată inima, deși cîteodată supărat, îi înspăimînta cu privirea ochiului său de oțel. De cînd se ivise în viața lor au avut timp să-l cunoască și cu cît îl cunoșteau mai bine cu atît se minunau. Și la el în țară era vestit și cîntat. Pe cei mici și neînsemnați nu-i slăvește nimeni în cîntece. Dar Ariort nu era ca ceilalți ; pînă și ochiul i-a fost luat ca să nu semene cu cei mulți. Unii spuneau că nu-i om ca toți oamenii, că e născut din sămînță de zmeu, căci care om poate cît poate el ? Cînd mai veni și cu zîna aceea, frumoasă ca-n povești și le-o arătă spunîndu-le că-i este nevastă, cine ar fi putut să creadă că un om poate fi copleșit cu atîtea daruri de preț. Unii au oftat din rărunchi, alții s-au în-

tristat, zicindu-și că acum Ariort nu e numai al lor și că femeia îl va înstrăina.

„Ah, Ariort, Ariort !“

Din cînd în cînd aruncau priviri înainte, să vadă dacă mai bate în vînt fișa roșie de pe catargul navei conducătoare. Acolo era Ariort al lor, mereu în frunte, cu ei toți după el. Treptat-treptat, cu sfîciune, cei meșteri în vînt dulce și potrivit, încropiră cîntece despre conducătorul lor, așa cum o făcuseră și ceilalți, acolo, în iadul Sarmizegetusei, cînd el îi ducea la luptă.

Și Ariort, simțindu-le parcă chemarea, privea din cînd în cînd înapoi, la rîndurile de bireme înșesate cu daci. Stătea la provă trăgînd adînc aerul reavăn în piept, scrutînd zarea nesfîrșită. Pieptul i se sălta cu mîndrie. Biruise soarta. Iată-l scăpat ca o săgeată din cercul avatarurilor vieții. Străbătuse un drum anevoios, cu suișuri istovitoare și coborișuri amănitoare. Părea că de acum înainte acesta se așterne neted și drept în fața sa. Așa e oare ? Nu cumva este prea fîlos ? Oare soarta a fost vreodată înfrîntă de vreun om ? Pînă și zeii sînt supuși marelui Fatum. În clipa următoare se înfricoșă de cutzanța sa.

Nu degeaba îl cuprinsese mîndria căci simțea o nețărmurită bucurie de a trăi. Iubea și era iubit, iar starea de împlinire desăvîrșită îl îmbăta. O ființă curajoasă se avînta alături de el în necunoscut.

Aruncă o privire către încăperea de la pupă, unde în dosul perdelei se odihnea soția sa. Soția ! Vorbă de sacru legămînt în fața oamenilor și zeilor, mîndria bărbatului căruia i-a fost incredințată perechea. Cînd după ospățul de nuntă, cortegiul miresei, cîntînd și jucînd, se apropie de torțe de casa sa, el o întrebă în prag, așa cum cerea datina latină :

„Cine ești tu, fecioară ?“

Ea îi răspunse cu sfială, tot după datină :

„Ubi tu Gaius, ego Gaia“ *

* „Unde ești tu Gaius, acolo sînt și eu — Gaia“.

În jur risete, cintece, urări. Pumni de monedă mărun-tă zângănind, grindină de nuci rostogolindu-se pe lespezi.

Un val mai năltuț, despicat de provă, îl improșcă. Simți pe buzele sale picături sărate. Viola obosită dormea legănată de valuri. Marea îi plăcea mult și nu-i pricinuia nici un rău.

Atunci, în seara nunții, când se opriseră în fața porții mirelui, pronuba (nuna) cea isteată, mătușa Violei, privi cerul să vadă dacă steaua Vesper apăruse pe poala lui și o îndemnă pe mireasă să purceadă la îndeplinirea datinei.

Cu mâini tremurătoare, Viola legă panglici colorate de clanță, luă din mina pronubei vasul cu ulei aromat cu tămii și unse balamalele ușii. Tinerii însoțitori stinseră torțele aruncându-le cât mai departe. Mulțimea voioasă se repezi să le culeagă, să le rupă și să le împartă, căci aduceau noroc. Oaspeții de onoare — Plinius și Apollodor, care ținuseră mult să fie martori tinerei perechi și petrecuseră ziua toată la ospăț, deschiseră ușa, o ridicară pe mireasă în brațe și o trecură peste prag. Atunci și Ariort păși înăuntru. Din clipa aceea, Viola îi era soție în lege.

„Hymeneo ! Hymeneo !“ * strigau cei din jur.

Vela mare pocni cu putere, cât p-aci să se întoarcă pe dos. Cirmaciul culcându-se cu toată greutatea pe cirmă, se răsti cu asprime la marinarii care manevrau corzile. Birema zvicni, se redresă și porni să despică valul, ca înainte.

Despărțirea de prieteni era grea. Când pleci atât de departe, nu știi niciodată dacă vei reveni. Ziua din ajunul plecării lui Hermadio și-o petrecu cu acesta. Mai întâi în casa sa, împreună cu Viola, apoi ieșiră doar ei doi. Hoinăriră prin oraș pe la locurile dragi. Trecură prin forul lui Traian, să vadă cum merg lucrările, coboriră la templul zeiței Spes și se abătură la podul lui Fabricius să-și ia rămas bun de la bătrînul ghicitor.

„O, feții mei ! zise Lupulus fixînd cerul cu găvanele ochilor săi scurși. — Plecați fără teamă, căci nu vă paște

* Hymen = zeul căsătoriei.

nici un rău. V-am citit ursita la amîndoi. Este lină și limpede ca un lac de munte. Veți avea greutatea ca toți oamenii inimoși care se zbat pentru alții, dar voi sinteți suflețe tari și le veți birui“.

În ziua aceea, glasul său sonor și melodios avea un iz de melancolie. Îl trase pe micul Myro lîngă el și continuă :

„Nenumărați oameni au venit aici, în lumea mea strîmtă ca podul acesta, dar și fără hotar ca întunericul ce mă învăluie, să le ghicesc, să le spun ursita. Puteam eu oare să le-o spun la toți ? Unli o au atît de neîndurătoare că numai grozăvia nenorocirilor ce-i păștea era destulă ca să mă amuțescă. Orice om face pe grozavul și susține că e pregătit să afle totul despre el, de fapt nu așteaptă decît să i se spună despre miracole și daruri zeiești, căci tot omul se crede alesul sorții. Mulți au venit să-și ia rămas bun de la mine, asemenea vouă și le-am pierdut urma pentru totdeauna. Au fost și dintr-acei care au reapărut și au venit să-mi reamintească de ei. Multora le-am uitat vocile și deoarece nu le-am cunoscut niciodată chipurile, ei s-au topit în întunericul memoriei mele. Dar nici unul n-a venit să-mi spună că l-am mințit. Știu că și voi veți reveni și mă veți căuta. S-ar putea să mă mai găsiți, s-ar putea să nu... Dacă știu să ghicesc ursita altora, nu pot să mi-o ghicesc pe a mea. Dar voi veți reveni curînd. Cine a trăit la Roma, nu poate să nu revină“.

Pe urmă se duseră în Subura și intrară în popina copei Upupa. Băură cu bătrina cîte o cupă de vin și-și luară rămas bun de la ea. Fetele Upupei și cele cîteva he-taire au amuțit, privindu-l pe Ariort ca pe un zeu pogo-rît de pe Olymp. Trecură apoi Tîbrul peste podul Aelius, coborîră pe malul celălalt pînă la podul lui Nero și se re-întoarseră prin grădinile Agrippinei. Acest drum le aminti de inimosul Andena și de păcăleala pe care acesta i-o trăsese stăpînirii.

„Cînd vei sosi în Dacia, Hermadio, caută-l neapărat pe Andena. Oare îl vei mai recunoaște în alte straie și fără barbă ? L-ai văzut astfel doar cîteva ore“.

„Îl voi recunoaște, fii pe pace !“

„Să nu te trădezi și să nu-i spui pe numele lui ade-vărat ! Acum îl cheamă Fabius Fortunatus !“

„Voi fi foarte prudent, Ariort“.

„Îmbrățișează-l din partea mea, povestește-i tot ce știi despre mine și spune-i că și-a făcut culcuș trainic în inima mea“. A doua zi îl conduse împreună cu Viola pe Hermadio pînă la Via Salaria, drumul ce ducea către portul Ancona.

Din dreapta se apropia un cîrd de nave greoaie de marfă. Pluteau în linie frîntă, captînd cu greu vîntul potrivit. Cînd se apropiară, marinarii celor două flotile își strigară unii altora presupunerile în legătură cu vremea și urări de drum bun. Vîntul creștea în intensitate.

Cînd se duse la Apollodor să-și ia rămas bun, Ariort își puse stralele vechi de libert, acelea cu care îl însoțise în atîtea peregrinări. Și le puse în semn de modestie și recunoștință. Maestrul era trist deși dorea să pară vesel. Își dădea seama că un altul ca el nu va găsi, dar nu voia să-i pună piedici în calea fericirii. Ah ! fericirea ! Ce o mai fi și asta ? Așa ori altfel fiecare o are pe a lui, fiecare și-o urmărește în felul său, chiar dacă nu e de găsit nicăieri.

„Soarta ne mină pe toți către Orient, zise Apollodor cu privirea pierdută în gol. În curînd Plinius va fi numit guvernator al provinciei Bithynia și dacă nu va apuca să plece pînă la stricarea vremii, se va duce la anul, îndată ce va începe să sufle Favonius cel prielnic navigației, să-și ia postul în primire în Nicomedia. Pe el soarta îl mină spre miazănoapte, către țărmurile binecuvîntate ale Propontidei, pe voi doi în inima Orientului acolo unde Euphratus străpunge munții, iar pe mine către Damascul meu arzător și plin de miresme. Dorința mea de a-l revedea este atît de coplesitoare, că îndată ce voi vedea Columna înălțată și nu mai e mult pînă atunci, voi lăsa treburile în seama ajutoarelor mele și mă voi imbarca“.

„Maestre, întrebă Ariort, am văzut și eu deunăzi Columna. Cu ce va fi decorată ?“

Surprins de întrebare, Apollodor răspunse descumpănit :

„În proiect ea apare nudă, șlefuită doar. M-ai pus pe gânduri cu întrebarea ta. Într-adevăr, cu ce aş putea-o decora ?“.

„Iartă-mă, binefăcătorul meu ! N-am vrut să-ți pricinuiesc necazuri. Știu că ai destule. Dacă ar fi fost vorba de un stilp oarecare, dar este vorba de coloana amintirilor“.

„Coloana amintirilor ? De ce îi zici așa ?“.

„Cum aş fi putut s-o denumesc altfel ? Ce ar fi putut să simbolizeze așa goală cum e ? Inscripția de pe soclu arată că menirea ei este de a servi ca jalon, martor al efortării uriașe depuse la nivelarea locului unde se construiește forul cel nou. Decorațiunile de pe soclu și capitel, dimpotrivă, dovedesc că menirea coloanei este de trofeu, câtă vreme statuia din vîrf atribuie ei rolul de monument pentru glorificarea împăratului“.

„Ți se pare încurcat, nu-i așa ?“.

„N-am nici un drept să critic o operă atît de perfectă ca proporții, mă refer doar la simbol. Dacă n-ar fi avut loc războiul, n-ar fi existat nici forul, nici Columna Centenaria. Toate au fost înălțate din prăzile luate în Dacia, de aceea socot că numai războiul poate fi eroul principal, numai lui, acestei epopei fără seamăn se cade închinat monumentul“.

„Ești un dac incurabil, Ariort, dar socot că ai dreptate. Și mie mi-a străfulgerat prin minte o idee asemănătoare, doar că nu m-am gîndit la coloană ci la o serie de frize. Asta mi-a venit la carierele din Luna, atunci cînd tu cu alți robi încărcai blocul de marmură pe corabie. Îți aduci aminte ? Între timp, copleșit de treburi am uitat. Mi-ai amintit acum un mare adevăr, că o operă de artă care nu a fost gîndită profund nu valorează nimic. Sînt hotărit să cer învoirea împăratului de a ilustra coloana cu scene din războaiele daco-romane și sper că augustul nu se va opune după cum nu s-a opus niciodată proiectelor generoase. Voi strînge un mănunchi de meșteri talentați și-i voi pune să-mi facă proiectul. O coloană ca asta, acoperită cu reliefuri iscusite va fi unică în lume. Îți mulțumesc Ariort, chiar dacă din pricina ta voi trebui să-mi amîn plecarea în Orient. Columna nu va rămîne goală de conținut“.

„Îți mulțumesc și eu, iubite maestre, în numele daciilor care nu vor fi înghițiți de uitare. De acolo de sus ei vor aminti generațiilor viitoare că au fost viteji și aprigi și au îndrăznit să se împotrivească sublimei Rome“.

„Inimă înfocată, tu știi să înflăcărezi pe cei din jurul tău. Dar ne-am luat cu vorba iar tu ai venit să mă întrebi de Melitene, orașul în care te trimite stăpînirea. În tinerețe am colindat Orientul în căutare de monumente și opere de artă, firește am trecut și prin acest centru important al Capadociei. Pe vremea aceea Melitene era reședința legiunii XII Fulminata, adusă acolo de către cezarul Titus. De cîțva timp cohortele acestei legiuni au fost împrăștiate și mutate către miazăzi la Edessa, Carrhae, Circesium, dincolo de Euphrat, în cîmpia Mesopotamiei, sau retrase dincoace de fluviu la Apamaea și Epiphania, ca să liniștească spiritele alarmate de zvonul unui nou război cu Parția. Sirienii mei sînt oameni pașnici și sperioși. Războiul poate să izbucnească ori ba, ei însă se gîndesc la mai rău. Luptele pentru tron în Parția, solii romani care pleacă și vin, dar mai ales cîteva revolte înăbușite de ai noștri în Mesopotamia, i-au speriat de tot. Îți spun toate acestea nu ca să te îngrijorez, ci ca să te previn și să te fac să pricepi de ce te trimit tocmai acolo. La Melitene nu au rămas decît vreo două-trei centurii. Muntenii de dincolo de Euphrat, nomazi și prădalnici, o știu și s-au obrăznicit peste măsură. Ei nu ascultă nici de Roma nici de Parția pe teritoriul căreia sălășluiesc. Romanii, puțini la număr, se mulțumesc să se închidă în cetate și împreună cu populația satelor din jur refugiată între ziduri privesc neputincioși cum năvălitorii fac prăpăd în jur. O mie de oșteni ai tăi sînt o forță, iar tu, din cîte te cunosc, nu ești omul care să rabde asemenea nelegiuri. Dacii sînt obișnuiți să lupte în munți și codri și, cine știe, poate că ți-e dat să devii adevăratul stăpîn al acelor meleaguri : poate că numele tău va răsuna prin munții aceia și dus departe de ecou, le va tăia pofta vrăjmașilor de a mai trece hotarul“.

„O, exclamă Ariort, dacă e vorba de munți și codri, nu am să mă mulțumesc să-i gonesc pe dușmani, îi voi

scoate pînă și din birlogul lor. Credeam că acolo e un fel de deșert...“.

„Nu, Ariort, să nu-ți fie teamă de asta. Știu prea bine că soțioara ta, cu tot curajul ei, n-ar fi suportat viața în pustietăți. Dimpotrivă, la Melitene ea va găsi aproape tot ce-și poate dori o romană : casă îmbelșugată, terme, distracții, societate amabilă. De altfel, Melitene este un oraș prosper și o cetate inexpugnabilă, așezată pe o înălțime care domină o vale mănoasă și înfloritoare. Hotarul, însă, pe care vei fi nevoit să-l aperi se află pe Euphrat, nu prea larg acolo dar vijelios, care-și croiește drumul prin munți și codri, șerpuiind ca un balaur și prăbușindu-se de pe praguri în nenumărate cascade. Sînt locuri de o neasemuită frumusețe care o să te vrăjească, după cum sînt sigur că o să te vrăjească tot ce în drumul tău pînă acolo vei întîlni. Din păcate nimeni nu-și poate închipui Orientul în toată splendoarea lui. Cine nu s-a plîmbat pe țărmurile Propontidei și ale Mării Egee, cine n-a văzut Pergamul, Ephesusul, Rhodosul, Miletul, de bună seamă și Damascul meu, cine n-a stat plin de uluire în fața zidurilor cu trei sute șazeci de turnuri ale Antiohiei, cine n-a brăzdat cu barca luciul lacului Denisoș și nu s-a odihnit în umbra dumbrăvii sacre a Daphnei, cine n-a tras pe nări mireasma îmbătătoare a desigurilor de mirți, oleandri, lauri, măslini, dar mai ales cine nu a rătăcit prin codrii seculari de cedri din munții Libanului, acela nu cunoaște Orientul și nu poate să se laude că a văzut ceva asemănător în viața lui. Odată ajuns în inima Orientului nu-ți va fi greu și nu-ți vor lipsi ocazii să vezi multe din aceste splendori, chiar dacă distanțele între ele se măsoară cu sute de mîle. Poți să te consideri fericit că vei pleca în curînd în aceste Cîmpii Elisee coborîte în mod miraculos pe pămînt. A nu le apăra de hrăpăreții năvălitori e păcat. Instaurînd pacea, ordinea și bunăstarea, Roma se străduiește din răputeri să le mențină. A fi nepăsător este o crimă, de aceea lupta se dă pe viață și pe moarte“.

Ascultîndu-l cu cea mai mare luare aminte, Ariort își limpezea încetul cu încetul toate întrebările chinuitoare cu care venise la acest mare artist și binefăcător

al său, în prietenia și bunăvoința căruia avea cea mai mare încredere. El însuși își schimbase demult părerea despre romani, despre lumea asta pestriță unită prin ceva mult mai tare decât neam, singe, credință. Își dăduse limpede seama că pînă și ultimele sale argumente împotriva Romei se clatină din lipsă de temelii și că din două rele înțelept este să-l alegi pe cel mai mic, iar răul ce izvora din dominația romană pînă la urmă se întoarce în bine. Pericolele, ce-l pîneau acolo departe, nu-l speriau. Meleagurile tainice îl atrăgeau cu vraja necunoscutului lor. Totuși mai dănuia o îndoială : oare va rezista Viola, în ciuda celor spuse lui de Apollodor, avatarurilor vieții noi ce o așteaptă ?

Luat cu gîndurile, Ariort nu băgă de seamă cînd dispăruseră pescărușii. Pesemne se întoarseră la țarm. Asta nu-i trecu prin minte decât atunci cînd zări un eîrd de delfini însoțindu-l cu alai.

Privind tumele, săriturile, răsucirile corpurilor negre, lucioase, Ariort se gîndi că Viola nu văzuse încă așa ceva. Trecu puntea și ridicînd perdeaua îi privi chipul îmbujorat de somn și gura ca o rodie. Nu se îndură s-o trezească. O rază îi gîdilă fetei obrazii, pleoapele bătură o clipă și se deschiseră.

— Iubitule, zise întinzîndu-i brațele, am avut un vis frumos și straniu. Spune-mi, m-am trezit ori visez mai departe ?

— Nu știu, iubito. Poate nici eu nu sînt treaz.

O luă în brațe, o ridică și punîndu-i stolla pe umeri, zise :

— Vîno să vezi delfini adevărați, nu ca acei sculptați pe frizele frontoanelor !

Vîntul îi răcori Violetei obrazii, privirea încețoșată de somn i se limpezi. Sprijinit de parapet, el o ținea strîns, să nu-și piardă echilibrul. Vîntul cînta în coarde și vele. Vislele lungi se înălțau și se lăsau în cerc lîn, zăbovind o clipă în apa verde, misterioasă.

În stihia ce le era atît de prielnică, delfinii își revărsau din plin bucuria de a trăi și această bucurie îi încînta și-i molipsea pe oameni. Rîsete, zîmbete, brațe întinse, strigăte de uimire.

Străpungînd valul, răsărind în horbote de spumă, țîșnind afară ca împinși de arcuri, delfinii jucăuși, încrezători, plini de voie bună, păreau a fi călăuzele oamenilor în drumul lor către țărmuri cu himere, către grota de mărgean a Amphitritei.

Vîntul întezit spulbera spuma de pe coamele valurilor.

EPILOG

Finis coronat opus

(Sfârșitul încununează opera)

Ghicitorul Lupulus se sculă ajutat de bălat, își potrivește cirja sub braț, adulmecă răcoarea adusă de adieri de la rfu, își întoarce găvanele ochilor către apus și după felul în care razele îi cădeau pe obraji își dădu seama de timp.

— Mai avem vreo două ore pînă se înserează, Myro puer. Vreau să știu ce s-a făcut acolo, la forul cel nou al lui Traian. Tu ești lumina mea, condu-mă !

Lăsară podul în urmă, ocoliră templele celor trei zei-tăți și ajunseră la poarta Carmentalis.

— Nu mă trage în stînga, răutăciosule, zise deodată Lupulus. Vrei să ocolești Capitoliul și să colinzi străduțele acelea ticsite de lume ? Știi doar că asta mă obosește și că drumul întortocheat este mai lung. Ia-o la dreapta pe Vicus Iugarius !

— Am vrut să trecem pe lingă dughenele cu dulciuri, stăpîne.

— Vai Myro, ai uitat că nu mai ești copil mic ? La zece ani ai tăi n-ar fi trebuit să te gîndești la nimicuri. Te înțeleg, n-ai avut parte de copilărie cu jocurile și deliciale ei, dar ai puțină răbdare și te vei răzbuna pe anii iroșiți de pomană lingă un ciot neputincios ca mine. Gîndul mi-e mereu la viitorul tău.

Bătînd cadența pașilor cu virful cirjei în pietrele drumului, bătrînul bombănea mereu :

— Bunul Hermadio a plecat departe, dar mi l-a lăsat în schimb pe Eutyches. Acesta va fi de acum mentorul tău iar ...

— Nu voi mai fi cu tine, stăpîne ?

— Și ce, îți pare rău ? Cu umilință și rugăminți am obținut cuvîntul ilustrului Apollodor să te ia în casa sa, să trăiești și tu printre oameni, să te miști, să rîzi, să nu mai îngrijești o ruină bătrînă ca mine. Mie nu-mi mai trebuie nimic ; sînt ca și mort.

— Nu vorbi, așa, stăpîne, scînci băiatul, lipindu-se de moșneag, știi doar că și eu te iubesc.

— Știu, puer, știu. Tu mă iubești în felul tău, ca un copil zvăpăiat priponit cu un picior de pod și cu altul de mine. Lasă, lasă ! Va veni vremea ta. Are grijă bătrînul tău călău să-ți facă o soartă mai bună.

Băiatul se învioră, Lupulus o știa după pasul lui devenit săltăreț și mai grăbit.

„Iată, își zise bătrînul, se și grăbește către noul său destin“.

Trecură pe sub malul stîncos al cetății Capitoliului, cu resturi de ziduri străvechi lipite de povîrnișurile lui.

Băiatul privea cu plăcere și jînd scara săpată în piatră care ducea sus.

— Într-o zi am să le urc, zise cu hotărîre.

— Ce vrei să urci, puer, întrebă Lupulus ?

— Cele o sută de trepte, pînă sus. Să văd Roma întreagă.

— Ah, sîntem sub Stîncă Tarpeană ? Ai să le urci, de bună seamă. Deocamdată n-o să te las eu și nici vigiliile, prea ești zdrențăros. Oare mai sînt vigili acolo sus, ca pe vremea mea, Myro ?

— Sînt, stăpîne, dar eu voi urca frumos îmbrăcat și le voi da dulciuri ca să mă lase.

— Va trebui să iau și eu niscaiva turte dulci cu mine să-l îmbunzez pe fiorosul Cerber, să mă lase să cobor în Țara Umbrelor.

— Ce-ai spus, stăpîne ?

— Am spus-o pentru mine. Acolo am să văd din nou, căci spiritele nu au nevoie de ochi și-mi voi încălzi la focul veșnic ciolanele mucegăite pe malul Tibrului.

— Unde ?

— Nu știu nici eu. O fi aproape, o fi departe, cine știe ? Cînd ajungi să știi nu te mai poți întoarce ca s-o spui și altora.

Băiatul nu-l întreba de două ori. Era obișnuit cu vorbirea așa în dodii, așa cum vorbea celor care veneau să le ghicească soarta. „Sunt verba et voces...” și așa mai departe. Privea cu nesaț în jurul său. Ieșea atît de rar cu stăpînul. De obicei, nu făceau decît drumul pînă la pod și de la pod la cocioaba lor de dincolo de Tibru.

În dreptul basilicii Iulia, unde se țin adunări publice și se judecă procesele, nu știa la ce să se mai uite. Peste tot case și temple, cu frontoane sprijinite pe coloane înalte cit brazii din munții unde se născuse. Acolo, între edificiile mărețe ale dealului capitolin și forul roman era Umbilicus, buricul Romei. Se zice că de acolo, de la un stilp aurit, se socotește lungimea tuturor drumurilor care pornesc din Urbe. Privea cu incîntare la statui, obeliscuri, porți uriașe, străzile pline de forfotă. Trecătorii se dădeau în lături cu teamă din drumul ghicitorului. Acei care îl cunoșteau îl salutau cu respect.

— E mare mutilat, îi lămurau pe cei care nu-l cunoșteau.

— Metoposcopus cu mintea luminată de zei.

— Să te duci o dată la Pons Fabricius, să-ți ghicească !

Zăpăcit de impresii și de imbulzeală, băiatul nu mai știu pe unde s-o ia.

— Arătați-i drumul, cetățeni, zise Lupulus, oprindu-se și rotindu-și capul în toate părțile. — Trebuie să mă duc la forul cel nou.

— Ia-o la stînga, băiatule, zise unul, pe lingă forul lui Caesar, ocolește Mamertina și mergi la vale pe povîrnișul Argintarilor. Ai să vezi tu ! Acolo se lucrează.

— Acum știu, zise Myro și-l trase pe bătrîn.

Merseră cîteva sute de pași și băiatul, recunoscînd locul, îl ajută pe bătrîn să urce cîteva trepte ale unei clădiri lipite de coasta Capitoliului.

— De aici se vede ca în palmă, zise.

— Spune-mi și mie ce vezi !

— Drept în fața ta, stăpîne, o casă mare cu o sumedenie de coloane de jur împrejur. Se mai lucrează la aco-periș. În dreapta ei o piață întinsă cu un călăreț tot numai din aur.

— De aur zici ? Fii pe pace e doar aurit ; nu se fac statui din aur curat. Cum arată călărețul ?

— E cu capul gol, doar cu o coroană de lauri și ține mina întinsă înainte.

— Trebuie să fie statuia împăratului. Ce mai vezi ?

— Meșterii mai așază lespezile în preajma ei. În jurul pieței e un gard de coloane.

— Portic, prostuțule.

— Da, portic, stăpine, iar în stînga casei celei mari — un fel de stîlp înalt pînă la cer.

— Ei ! Chiar așa, pînă la cer ?

— Tare înalt și stă pe un fel de căsuță cu o ușă.

— Asta-i columna despre care mi-a vorbit Eutyches. E ceva sus în vîrfurile ei ?

— Da, un om, tot din aur.

— Du-mă mai aproape de coloană, Myro !

Șantierul era împrejmuit cu un gard scund și de acolo de jos Columna i se păru lui Myro amețitor de înaltă.

Se lucra de zor. Mai erau multe lucruri de pus la locul lor. Rotocoale de coloane zăceau împrăștiate pe jos. Meșterii le ridicau cu scripeți și le lipeau una de alta. Era ca un joc de copii și Myro se topea de plăcere. I se părea tare ușor să faci o astfel de treabă. Nu știa că un capitel, soclu sau un fragment de coloană este mai greu decît un chiup plin cu grîu la care se opintesc zece sclavi. Nu băga de seamă cum se întind și vibrează funiile macaralelor sub greutatea lor. Stive de lespezi, pregătite pentru pavaj i se păreau grămăjoare de pietricele pentru joaca copiilor.

Dar, cel mai uimitor lucru era Columna. După ce-și desfătă privirea cu toate celelalte, își săltă căpșorul și nu-și mai dezlipi privirea de ea. Era înconjurată de schele și aproape pe fiecare platformă stăteau doi-trei meșteri, albi ca brutarii din pricina prafului de marmoră și care ciocăneau coloana după niște linii desenate cu roșu. Pînă la ei se suiau alți meșteri, cu suluri în mîini și le arătau cum să facă. Cîteodată, unul scotea din tască o sculă și măsura cu ea, lămurind ori certînd pe cel care ciocănea. Partea de jos a coloanei era deja acoperită cu scene și tablouri, atît de vii că păreau să iasă afară din

piatră. Se vedeau rinduri de ostași înarmați, ieșind pe poarta unei cetăți, cu steaguri, ca la paradă. Un moș cu barbă încilcită, mai mare decît toți, ieșea pînă la briu din apă și ținea într-o mină o corabie, una dintr-acelea care trec adesea pe Tibru. Să tot stai, să privești aceste minunății. Ce joacă frumoasă! Mult mai frumoasă decît să rostogolești nucile pe jgheab, ori să mii cercul cu un bețișor, cum fac copiii din suburbia lor.

Și pe căsuța care sprijinea coloana erau cioplite tablouri dar acestea erau atît de încilcite că Myro nu înțelegea mai nimic. Se vedeau acolo, amestecate de-a valma — coifuri, scuturi, săbli, lănci, iar deasupra ușii, pe o tăblie, între două muieri zburătoare, un meșter termina de ciocănit niște litere.

„Ce frumos, își zise băiatul! Am să-l rog pe stăpîn să venim mai des pe aici“.

Sprijinit de scîndurile gardului scund, Lupulus asculta. Ochii săi se mutaseră în urechi și de acolo, cu ajutorul auzului, clădeau imagini în minte, imagini aparte, nu ca la cei văzători, dar cu atît mai atrăgătoare cu cît ele se deosebeau de imaginile adevărate. Bine ascuțit la întunericul anilor mulți și lungi, auzul său nu dădea greș niciodată. Știa de unde vine sunetul, de sus sau de jos, de la ce depărtare, ce sculă, obiect ori viețuitoare îl produce. Și ceea ce unui om întreg îi scăpa ca neînsemnat, pierdut în noianul celorlalte impresii, lui îi era de folos și de mare însemnătate. Din ce-i povestise Eutyches, din ce-i îndrugase Myro, dar mai ales din ce prinsese cu urechile sale, Lupulus își dădu seama cît de grandioasă este lucrarea în fața căreia se află. În viața sa de oștean apucase să vadă multe minunății și nu se mira auzind de încă una deși nu văzuse și nu auzise să fi fost una asemănătoare, o coloană uriașă acoperită de jos pînă sus cu istoria unuiia dintre cele mai crunte războaie. Împăratul Traian, despre care se spun numai lucruri bune, va lăsa ceva în urma lui. Războiul este o mare pacoste, dovadă ce a făcut chiar el, Lupulus, cu alții cînd era militar și ce au făcut alții din el cînd le-a fost la îndemînă. Din păcate, fără război nu se poate pentru că fiecare din părți în felul ei are dreptate și deoarece

două dreptăți la un loc nu se poate, una din ele taie capul celeilalte.

„Oh, oh ! amintirile nu mai au nici un preț, ceea ce are valoare sînt învățămintele. Mie nici astea nu-mi sînt de trebuință. Cel puțin dacă Myro ar fi învățat ceva din ele, dar e slab de minte și cam zvăpăiat. Nu are încredere în mine. Crede că-l duc cu zăhărelul. Dacă ar ști cît bănet am strîns în cursul anilor ca să-i servească lui mai tîrziu cînd va îmbrăca toga bărbătească ? Vreau să fie liber : vreau să fie înstărit. Poate mă va cinsti și el după moarte cu o piatră de mormînt, la care să se reculeagă trecătorii și să mă pomenească cu un cuvînt bun. În generosul Apolodor mi-e speranța. Bunule Hercule și tu zeule Esculap, dați-i vigoare și zile multe. Stata Mater, păzește-i casa de foc, iar voi muzelor divine nu încetați o clipă să-i inspirați opere nemuritoare !”.

Trecîndu-și degetele prin părul băiatului, zise cu duioșie :

— Sînt răcoarea înserării, Myro puer, să mergem !

— S F I R Ș I T —

București

Martie 1973

Lector : LILIANA TRASNEA
Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar : 2. VI. 1975. Apărut : 1975. Comanda
nr. 936. Tiraj : 14 400 broșate. Coli de tipar : 18,75.

Tiparul executat sub comanda nr. 92 la
Întreprinderea poligrafică Iași, str. Vasile
Alecsandri nr. 6 Iași.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

LEI 9